Ex Libris
U·P
Ex Libris Ex Libris
Ex Libris
№ 880.

Theodore
Besterman

P. S.

LAZARI BAYFII

annotationes in L. II.

DE CAPTIVIS, ET POSTLIMINIO REVERSIS. IN QVIBVS TRACTATVR DE RE NAVALI.

EIVSDEM ANNOTATIONES IN tractatum De auro & argẽto leg. quibus, Veſtimentorũ,& Vaſculorum genera explicantur.

ANTONII THYLESII DE COLORIBUS libellus, à coloribus veſtium non alienus.



PARISIIS.
EX OFFICINA ROB. STEPHANI.
M.D.XXXVI.
Cũ priuilegio ſenatus.

FRANCISCO Valeſio regi feliciſs.

LAZARVS BAYFIVS VICTORIAM.

MARCO Varroni aſſeuerãti diſciplinas omnes, Rex regum Chriſtianiſſime, in Græcia intra mille annorũ tempora & inuẽtas & perfectas, facile credat is, qui ad huiuſce noſtri ſeculi felicitatem, qua mirabiliter ſub te principe fruimur, animum conuertere non grauabitur. Te enim & authore & adiutore, his paucis quibus Galliarum clauum tenes annis plus promouiſſe literarũ linguarúmque ſtudia videbit, quàm quantum ſub aliis omnibus ab aduẽtu Francorum in Gallias noſtris principibus. Sunt de Regibus noſtris, qui Iudæorum gentẽ ſuperſtitioni deditã è Gallia exterminauerint: tua maieſtas, excluſa Iudæorum ſuperſtitione, Iudæorum linguã Lutetiæ Pariſiorum ſic vigere voluit, vt habeat non paucos, qui literarum Hebraicarũ cognitione cum ipſis Iudæorum Rabinis poſſint

decertare. Græcos autẽ eos in tua Gallia aluiſti, qui valeãt reuocata Maſſiliẽſium memoria cum ipſis αὐτόχθοσι non ſolum de diſciplinarum elegãtia, ſed etiã de ipſo atticiſmo ὑπεραττικῶς contendere. Iam verò eam militaris diſciplinæ curam ſuſcepiſti, vt nemo vel Chriſtianorum vel Barbarorum princi-pum paratiores habeat equeſtres exercitus, qui cũ maiorum artibus, tum vero tuis inſtitutis edocti, mira alacritate ſunt ad dimicãdum. Quid dicam de robore militum legionariorum? quos tu nuper ad Romanorum exẽplum in tota Gallia deſcribẽ-dos deligẽdóſque ſummo ſtudio non modo cu-raſti, ſed quorum etiã delectum oculis tuis luſtra-ſti: vt Gallia tua non ſolum equitatu, quo ſemper floruit, ſed etiã peditatu iam ſuos fines ſine vllo externo milite tueri poſſit. Nec rei naualis cura o-miſſa. Teſtis eſt præclara illa Franciſcis ad Gratia-rum portum tuo iuſſu (contracta ad effectum eius operis multitudine fabrorum naualium) ædifica-ta. Quæ nõ modo τριάρμενος, vt Antigonis illa ab antiquis celebrata: ſed ἑπτάρμενος iure dici debeat, & ἀνώλεθρος. quippe quæ in medio Oceano arcis inſtar inter reliquas naues eſſe poſſit: nihílq; præ-ter ignẽ, Syrtes, & breuia timeat, omnibus ipſa ex æquo formidoloſiſſima aduerſariis. Teſtes ſunt & phaſeli illi (vulgus galeonas vocat) quos noua ra tione in ora maritima Britãniæ minoris (quæ Ve-netia à Cæſare dicitur) ædificãdos curaſti: qui non

ſolum in concluſo mari nauigare poſſint, ſed in vaſtiſſimo atque apertiſſimo Oceano tẽpeſtatibus imperẽt, vſqueadeo apti ſunt (vt Catulli dictũ vſurpẽ) ſiue palmulis opus ſit volare, ſiue linteo. Iam vero triremes Maſſiliæ plures vn⁹ tu maiorũ tuorum naualibus adiecisti, quàm eorum (pace beatiſſimorum dixerim) quiſquam vnquam optauerit. Principes enim mediterranei neſcio quo pacto rem nauticam (quod ad mare internum attinet) neglexerant, ad Oceanúmque Britãniæ animum ſolum intenderant. Quocirca nos qui nullo noſtro merito, ſed aliquo literarum nomine commendati, à tua verè regia liberalitate & ſacerdotio aucti, & magiſtratu ornati ſumus, ne ingrati iure habeamur, quæ Venetiis cum eſſem, à loci celebritate admonitus, è Græcorum Latinorúmque monimentis nauigia collegi, tuæ maieſtati mihi omnibúſque ſacroſanctæ dicare cõſtitui Rex regum potẽtiſſime. Putaui etiam non ſolum negotii, ſed etiam otii, quo illic plurimo mihi per tuam indulgentiam frui licuit, reddendam tibi rationem. Et ſane quod mihi à negotiis publicis ſuperfuit temporis, id omne in euoluẽdis vtriuſque linguæ authoribus cõſumpſi. Quod ipſum ita eſſe facile iudicet, qui hæc noſtra legere non grauabitur. Illud vnum, quod illis legendis non ſine admiratione animaduerti, in præſentia tuæ dignitati conſyderandum proponam: miram fuiſſe antiquorum in

nauibus ædificandis, inſtruendis, armandis celeritatem. Primo Punico bello claſſem Duellii imperatoris ab arbore exciſa, L V die nauigaſſe: ducentas & viginti naues effectas diebus X L V cõtra Hieronem Regem. Secundo Punico bello Scipionis naues, eo inſtante operi, die X L V quàm ex ſyluis detracta materia fuerat, inſtructas armatáſque in aquã deductas. Quid ſi ex Polybio addidero Romanos contra Carthaginenſes ſeptingentas quinqueremes amiſiſſe: Carthaginenſes eodem bello ad quingentas? Quis id credat? Nec mirum ſi hæc fidem non habebunt apud homines noſtros, qui & Venetorum quinqueremem vnam admirãtur, & tuam totidem ordinum, quæ illam ſymmetria ſuperabit, gratulabundi expectant. Verum de tuæ maieſtatis fide, qui omnem antiquitatem memoria tenes, non magis laboro, quàm de impetranda à clementiſſimo principe venia ſum ſollicitus, ſi nos in tot reficiendis inſtaurandíſque nauibus alicubi lapſi fuerimus: qui etiam tuæ maieſtatis potius, quàm dioſcurorum turbulentiſſima fortunæ tempeſtate in alto iactati, fidem & auxilium implorare debeamus. Vincat tua maieſtas ac valeat. Lutetiæ Pariſiorum. V I I I Cal. Septemb. M. D. X X X V I.

CAROLVS STEPHANVS LECTORI S.

Quas inſpicies inter legendum in his opuſculis paſſim depictas, nauium, veſtium ac vaſculorũ figuras, Lector, eas ſcito cum ex antiquiſs. monimentis, tum maxime ex vetuſtioribus illis marmoribus, quæ etiam hodie Romæ conſpiciuntur, deſumptas fuiſſe. Quæ quòd & erant antiquiſſimæ, & morem veterũ promptius atque apertius (iis præſertim qui ſunt antiquitatis ſtudioſi) reuocare videbantur, ſuis locis, vt vides, inſertæ ſunt. Nolim autem te tantam iis fidem adhibere, vt ad vnguem effictas fuiſſe credas etiam in ipſis marmoribus. Id enim non ignoramus, marmora quãtumuis antiqua, nonnihil interdum habere, quod artificis libidini potius quàm veritati reſpondeat. Vnde plurimum deceptos credimus eos qui certitudinis aliquid in marmorum antiquorum ſtatuis hactenus poſuerunt: Cuiuſmodi quiddam in triremi videre poteris, quæ certe Bayfii iudicio, triremibus antiquorum non reſpondet. Quî enim fieri poſſet, vt ea ratione τεσσαρακοντήρης, quæ quadraginta ordinum nauis dici poteſt, in mari nauigare poſſet? Tibi itaque tantum hoc referre poſſumus Lector, eam propemodum quam vides nauium atq; aliarum rerum formam ex antiquiſſimis marmoribus ad expreſſam effigiẽ tranſlatam: iudicium autem, quandò incertiſſimum viſum eſt, doctis relictum fuiſſe, nobis in hoc negotio haud parum ſatiſfeciſſe demum exiſtimati, ſi tibi tuíſque ſtudiis noſtram hãc mediocrem diligentiam placuiſſe & iuuiſſe cognouerimus.

Ex tractatu de capti VIS, ET DE POSTLIMINIO, & De redemptis ab hoſtibus libro quadrageſimonono Pandectarum.

L. II. Marcellus,

NAVIBVS LONGIS ATQVE ONERARIIS PROPTER BELLI VSVM POSTLIMINIVM EST: NON PISCATORIIS, AVT SI QVAS ACTVARIAS VOLVPTATIS CAVSA PARAVERVNT.

ANTEQVAM ad huius legis interpretationem aggredior, Lectorem præmonitum volo, vt exiſtimet me in ſtudioſorum gratiam id oneris ſuſcepiſſe. Qui (ſi modo aſſecutus ſum quod volebã) hiſce meis vigiliis nõ mediocriter iuuari poterũt, modo ne grauentur iſta noſtra in manus ſumere, & tanta animi vel æquitate vel alacritate percurrere, quanta nos ea diligentia, quantóque tum ſtu

dio, tum ſudore conſcripſimus. Euoluendi nobis fuerũt omnes qui extant vtriuſque linguæ autho res, vt inde ſumeremus ea quæ ad naualis noſtri, & armamentarii ornamentum facere viderentur, in quibus ſanè colligendis, & vndique conquiren dis, non parum moleſtiæ nobis fuit: in habẽdo au tem delectu iudicium adhibui, quale quãtúmque potui, conferendis collidendíſque inter ſe Græco-rum & Latinorum locis, vt (ſiqua fieri poſſet) ali-quam ex his ſcintillam veri excuterẽ. Quod qui-dem, vt videre eſt in toto opere, conati ſumus: & tamen fatemur in tanto rerum antiquarum nau-fragio multa neceſſariò nos latuiſſe: quæ neque colligere, neq; animaduertere, nedum reficere po-tuimus: vſqueadeo iacent illa vndis obruta, & in profundo demerſa, & ἐν βάθει Põti ſepulta. Quæ ſi-quis in lucem reuocare poterit, ei me plurimũ de-bere præ me feram: eúmque rei & naualis & nau-ticæ peritiſſimum cõfitebor. Tibi in præſenti quæ potuimus è naufragii reliquiis colligere, lector af-ferimus. Quæ, ſi tibi probantur, ſumus aliquid: ſin minus. ſed nolo in initio operis malè ominari. Ip ſi certe in hoc otio nihil potius habuim⁹, quo ad traducendum hoc tempus vteremur. In hoc tra-ctatu nõ ineptum fuerit eum ordinem ſequi, qui nobis præſcriptus eſt à Marcello iureconſulto. Quare de longis nauibus primò dicemus: mox de onerariis: deinde de piſcatoriis: poſtremo de

actuariis: quibus auctarii nomine ipſe adiiciam reliqua, quæ non aliena ab inſtituto opere & ſuſcepto videbuntur.

DE NAVIBVS LONGIS.

PHiloſthephanus apud Pliniũ in ſeptimo nat. hiſtoriæ author eſt Iaſonem primũ nauigaſſe longa naue: nec id alienum videtur ab eo quod ſcriptum eſt à Diodoro Siculo quinto βιβλιοθήκης, καὶ πρῶτον μὲν περὶ τὸ πήλιον ναυπηγήσασθαι τὸ σκάφος πολὺ μεγέθει καὶ τῇ λοιπῇ κατασκευῇ τὴν τότε συνήθειαν ὑπερβάλλον, διὰ τὸ σχεδίαις πλεῖν τοὺς τότε ἀνθρώπους καὶ μικροῖς παντελῶς ἀκατίοις. Id eſt, Et primum quidem ædificatam circa Pelium nauem, & magnitudine & reliquo apparatu conſuetum eo tempore modum excedentem, quòd illius ætatis homines ratibus ferè & paruis acatiis vehi mos eſſet. Et paulo poſt ſubdit, τὴν δὲ ναῦν ἀργὼ προσαγορευθῆναι κατὰ μέν τινας τῶν μυθογράφων ἀπὸ τοῦ τὸ σκάφος ἀρχιτεκτονήσαντος ἄργου καὶ συμπλεύσαντος ἕνεκα τοῦ θεραπεύειν ἀεὶ τὰ πονοῦντα μέρη τῆς νεώς. ὡς δ' ἔνιοι λέγουσιν ἀπὸ τῆς περὶ τὸ τάχος ὑπερβολῆς ὡς ἂν τῶν ἀρχαίων ἀργὸν τὸν ταχὺν προσαγορευόντων. Id eſt, Vocatam autem Argô nauem, vt nonnulli fabularum ſcriptores aſſerũt, ab Argi cuiuſdam nomine, qui quidem eam extruxerat, ſimúlq; nauigarat, quò ſiquæ nauis partes laborarẽt, eas ipſe reficeret ac curaret. Sunt & alii qui exiſtimẽt, id naui nominis ob ex-

imiam illius celeritatē inditum, ἀργὸν quippe (aiūt) celerē veteres appellauiſſe. Tullius in primo Tuſculanarum eam dicit nominatam Argô, quia Argiui in ea delecti viri vecti petebant pellem inauratam arietis. Illius autem nauigationis mentio eſt apud Herodotū in κλειῷ, his verbis, μετὰ δὲ ταῦτα ἕλληνας αἰτίους τῆς δευτέρης ἀδικίης γενέσθαι, καταπλώσαντας γὰρ μακρῇ νηὶ ἐς αἶάν τε τὴν κολχίδα καὶ ἐπὶ φᾶσιν ποταμὸν ἐνθεῦτεν διαπρηξαμένους καὶ τἄλλα τῶν εἵνεκεν ἀπίκοντο ἁρπάσαι τοῦ βασιλῆος θυγατέρα μηδείην. Id eſt, Poſt hæc autem Græcos alterius iniuriæ authores fuiſſe. Nauigātes ſiquidem ad Colchorum regionem & fluuium, quem Phaſim vocant, cum obtinuiſſent ea, quorum gratia in loca illa venerant, regis præterea filiam nomine Medeam rapuiſſe. Et vocabatur Argô à fabro nauali qui eam ædificauit, ſi Apollonio credimus in primo Ἀργοναυτικῶν,

Νῆα δ' ἐπικρατέως ἄργου ὑποθημοσύνῃσιν
ἔζευξεν πάμπρωτον ἐϋσσέλμου ἔνδοθεν ὅπλῳ. Sic ex tempore vertimus iuniorum gratia, vt poſſit intelligi,

In primis nauem diuiuis artibus Argi
Extructam, intus compingunt habili armamēto:

Etiamſi Pherecides dicat, eam nomen ſumpſiſſe ab Argo, filio Phryxi, ταύτην δὲ φασὶν πρώτην ναῦν γενέσθαι μακράν· ἄλλοι δὲ λέγουσι δαναὸν διωκόμενον ἀπὸ αἰγύπτου πρῶτον κατασκευάσαι, ὅθεν καὶ δαναὶς ἐκλήθη. Id eſt, Hanc autem aiunt primam fuiſſe lōgam nauem: alii Danaum dicūt ab AEgypto pulſum primum

eius generis nauem paraſſe,vnde & Danais vocata fuit. Hæc ideo adiecimus ex Commentariis in Apollonium, vt ſcias nullam de Danao factam mentionem apud Plinium,cum ex multis authoribus diuerſos referat longæ nauis inuẽtores,cum ait, AEgeſias Paralum, Cteſias Samyram, Saphanus Semiramin, Archimachus AEgeonem. Nauium longarũ multa mentio apud Tullium,Cæſarem,& reliquos receptos authores,quibus legendis facile agnoſcitur diſcrimen inter longas & onerarias. Tullii epiſtolarũ familiariũ libro duodecimo,Lentulus S. P. Q. R. Quam ſuſpicionẽ conſecutæ res aliquot ſunt, maxime quòd ſubito ex Lycia Sex. Marius & C. Titius legati Dolabellæ à claſſe diſceſſerũt, nauíque longa profugerũt, onerariis relictis. in quibus colligendis,non minimum temporis, laboríſque conſumpſerant. Cæſar in quarto Commentariorum, Quibus adductis eos in fidem recepit,nauibus circiter LXXX. onerariis coactis contractíſque: quot ſatis eſſe ad duas legiones tranſportandas exiſtimabat. quicquid præterea nauium longarũ habebat,quæſtori, legatis, præfectíſque diſtribuit. Idem in tertio, Quibus de rebus Cæſar à Craſſo certior factus, quòd ille aberat longius,naues interim longas ædificari in flumine Ligeri quod influit in oceanũ, remiges ex prouincia inſtitui, nautas, gubernatoréſque comparari iubet. Idem in quarto, Ad hæc

cognoſcenda prius quàm periculum faceret, idoneum eſſe arbitratus, C. Voluſenũ cum naui longa præmittit. Idem in eodem, Quod vbi Cæſar animaduertit, naues lõgas quarum & ſpecies Barbaris erat inuſitatior, & motus ad vſum expeditior, paululũ remoueri ab onerariis nauibus & remis incitari, & ad latus apertum hoſtium conſtitui: atque inde fundis, tormentis, ſagittis hoſtes propelli, ac ſubmoueri iuſſit. quæ res magno vſui noſtris fuit. Nam & nauium figura, & remorum motu, & inuſitato genere tormentorum permoti barbari conſtiterunt, ac paulum modo pedem retulerunt. Liuius in ſeptimo tertiæ decadis, Inde Tarentum profectus in ipſis faucibus portus poſuit caſtra: naues, quas Liuius iuuandis commeatibus habuerat, partim machinationibus onerat, apparatúque mœnium oppugnandorum, partim tormentis & ſaxis, omníque miſſilium telorũ genere inſtruit, onerarias quoque non eas ſolum quæ remis agerentur. Quorum verbis planum fit longas incitari remis, onerarias vero nequaquam. Græci naues longas μακρὰ πλοῖα vocant. Polybius in ſexto, τῶν δὲ βοηθησάντων ἐκυρίευσε δύο μακρῶν πλοίων αὐτάνδρων. Id eſt, Cum autem hi auxilium tuliſſent, duabus ipſe longis nauibus cum ipſis hominibus potitus eſt. Appianus de bello ciuili, ὁ δὲ καὶ τάδε προσλαβὼν ἀνήγετο χειμῶνος οὐδὲ ὁλκάδων· αἱ γὰρ ἦσαν αὐτῷ νῆες ὀλίγαι μακραὶ Σαρδὼ καὶ Σικελίαν ἐφρούρουν. Id eſt, Hic autem cum

& hæc in ſuam poteſtatē recepiſſet, per hyemem onerariis inde receſſit:paucæ enim,quas habebat, longæ naues Sardiniæ & Siciliæ præſidio erant. Herodotus in loco ſuprà citato vtitur μακρῇ νηἱ, id eſt longa naue, ad differētiam στρογγύλων, quibus vtitur idem Herodotus in eadem,in hæc verba, οἱ δὲ φωκαιέες οὗτοι ναυτιλίῃσι μακρῇσι πρῶτοι ἑλλήνων ἐχρήσαντο. καὶ τόν τε ἀδρίην καὶ τὴν τυρσηνίην καὶ τὴν ἰβηρίαν καὶ τὸν ταρτησσὸν οὗτοι εἰσὶν οἱ καταδέξαντες: ἐναυτίλλοντο δὲ οὐ στρογγύλῃσι νηυσὶν ἀλλὰ πεντηκοντόροισι. Id eſt, Græcorum primi Phocenſes longis nauigationibus vſi ſunt, Adriaticum Tyrrhenúmque mare,Hiberiam atque Tarteſſum occuparunt: nauigabant autem non onerariis nauibus,ſed actuariis quæ quinquaginta remis ageren tur. Thucid. in primo, φαίνεται δὲ καὶ ταῦτα πολλαῖς γενεαῖς ὕστερα γενόμενα τῶν τρωικῶν, τριήρεσι μὲν ὀλίγαις χρώμενα, πεντηκοντόροις δὲ ἔτι, καὶ πλοίοις μακροῖς ἐξηρτυμένα ὥσπερ ἐκεῖνα. Id eſt,Videntur autem hæc multis poſt Troianorū res ſeculis facta fuiſſe. Et paucis quidem vtebantur triremibus, actuariis autem quæ quinquaginta remis agerētur, & longis præterea nauibus inſtructi erant,non ſecus ac illi.



εἰκόσορος, quæ viginti remis agebatur, apud antiquos talisfuit.

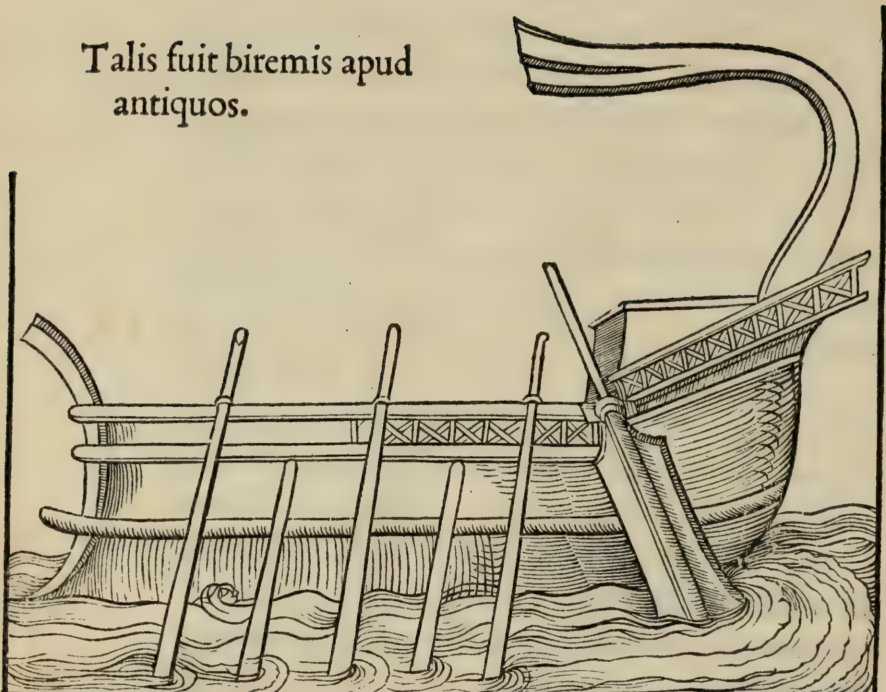
Minores plerunque viginti triginta aut quinquaginta remis agebantur, & à Græcis dicebantur εἰκόσορος, τριακόντορος & πεντηκόντορος, cuiuſmodi ſunt eæ quas Veneti barcas lõgas vocant. Diodorus in ſecũdo De ſucceſſoribus Alexãdri, ἀγαθοκλῆς δὲ δύο τριακοντόρους μετὰ τὴν μάχην νεναυπηγημένους τὴν ἑτέραν ἀπέστελλον εἰς συρακούσας ἐρέτας ἐμβιβάσας τοὺς κρατίστους. Id eſt, Agathocles autẽ poſt prælii finem duas naues, quæ triginta agerentur remis, ædificandas curauit:

quarum alteram Syracuſas miſit, valentiſſimis ei impoſitis remigibus. Herodotus ἐν μελπομένῃ, τρισὶ τριακοντόροισι ἐς τοὺς μεμβλιάρεω ἀπογόνους ἔπλωσε. Id eſt, Tribus x x x. remorum actuariis, ad Membleari liberos & ſucceſſores delatus eſt. Plutarchus in Theſeo, τὸ δὲ πλοῖον ἐν ᾧ μετὰ τῶν ἠϊθέων ἔπλευσε καὶ πάλιν ἐσώθη τὴν τριακόντορον ἄχρι τῶν δημητρίου τοῦ φαληρέως χρόνων διεφύλαττον ἀθηναῖοι, τὰ μὲν παλαιὰ τῶν ξύλων ὑφαιροῦντες. ἄλλα δ' ἐμβάλλοντες ἰσχυρὰ καὶ συμπηγνῦντες οὕτως, ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις εἰς τὸν αὐξομένων λόγον ἀμφιδοξούμενον παράδειγμα τὸ πλοῖον εἶναι: τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτὸ, τῶν δὲ ὡς οὐ τὸ αὐτὸ διαμένοι λεγόντων. Id eſt, Nauem autem illam in qua cum iuuenibus nauigarat,& iterum inde redierat, quæ quidem triginta remis agebatur,ad Demetrii vſque Phalerei tempora conſeruarunt Athenienſes, veteres quidem amouentes tabulas. In earum autem locū ſufficientes alias validas, atque ita cōpingentes,vt in eorum quæ augentur,Philoſophorum diſputatione illa dubia,exemplum huius nauis propoſitū fuerit. Aſſerebāt enim alii eandē,alii contendebant contrà non eandem permanere nauē. Quæ verba Plutarchi ideo protuli,vt ſciri poſſet noſtros iureconſultos ſecutos fuiſſe ſententiam eorum,qui cenſuerūt eandē rem permanere, quorum decretū poſitum eſt ab Alfeno in tractatu De iudiciis.l. Proponebatur,his verbis,Itémque ſi nauis adeo ſæpe refecta eſſet, vt nulla tabula eadem permaneret,quæ nō noua fuiſſet,nihilominus eā-

dem nauem exiſtimari. Paulus etiam in.l. Inter ſtipulantem.§.Sacram.ff. De verborũ oblig. illius nauis meminit. πεντηκοντόρου meminerunt Herodotus & Thucidides in locis ſupra citatis, & idem Herodotus in Melpomene, οὕτω δὴ στέλλουσι δύο πεντηκοντόρους ἐς τὴν πλατεαν. Id eſt, Sic quidẽ duas quinquaginta remorum actuarias in platæam miſerunt. Diodorus in ſecundo de ſucceſſor. Alex. περὶ δὲ τῶν ἐν σικελίᾳ πραγμάτων ἀγωνιῶν ἄφρακτα καὶ πεντηκοντόρους ναυπηγησάμενος ἐνεβίβασε στρατιώτας δισχιλίους. Id eſt, Cum autem ille de rebus Siculis anxius eſſet, aphractis, & quinquaginta remorum actuariis ædificatis, duo milia militum in illas impoſuit. Polybius in primo, παρεσκεύαζον δὲ καὶ τὰ περιλοιπὰ τῶν πλοίων τριήρεις καὶ πεντηκοντόρους καὶ τὰ μέγιστα τῶν ακατίων. Id eſt, Parabãt autem quæ reliqua erãt nauigia, triremos, quinquaginta remorum actuarias & maxima acatia. Et id genus nauigiorum cõmuni vocabulo μονήρη dicitur ab authore neſcio quo, fortaſſe Polybio prolato à Suida in vocabulo δίκροτα. Quæ ita habent πλοῖα μονήρη δὲ, ἐστὶν ἃ καὶ δίκροτα κατεσκευάζοντο. quo loco μονήρη dicit ea quæ pluribus quidẽ remis agerentur, ſed vnico tantum per trãſtra & ſedilia remo, & nõ binis aut ternis, aut etiã pluribus incitarentur. quæ fortaſſe κέλητες etiam dicta ſunt, tranſlatione ſumpta ab equis celitibus, de quibus in actuariis dicemus. Xenophon autem in ſecundo ἑλληνικῶν δικρότους & μονοκρότους naues dixit eas, quæ cum triremes

(opinor) eſſent, propter tamen abſentiã remigum, & ſociorum naualium duobus tantum vel vnico per tranſtra remige incitarentur: cum tamẽ poſſent ternis agi, ſi adfuiſſent remiges. Verba Xenophõtis ſic habent, ἐσήμαινεν ἐς τὰς ναῦς βοηθεῖν κατὰ κράτος, διεσκεδασμένων δὲ τῶν ἀνθρώπων ὄντων, αἱ μὲν τῶν νεῶν δίκροτοι ἦσαν, αἱ δὲ μονόκροτοι, αἱ δὲ παντελῶς κεναί. Id eſt, Signo dato iuſſit totis viribus concurrerent ad auxilium nauibus ferendum. Cum autem ſocii nauales in diuerſas partes ad ſua quiſque negotia diſceſſiſſent, nauium nõnullæ duobus tantum ordinibus agebantur, aliæ verò vnico tantum ordine: quædã autem prorſus vacuæ remigibus erant. Strabo vero in ſeptimo μονόκροτον dixit pro nauibus quæ vnico tantum remorũ ordine agerẽtur. quo loco mendum ineſt in vulgatis codicibus. Legitur enim μονήκρατον, vbi legendũ exiſtimamus μονοκρότου. Verba Strabonis hæc ſunt, καὶ νεώρια ἐν οἷς ἀνέθηκε καῖσαρ τὴν δεκανίαν ἀκροθίνιον ἀπὸ μονοκρότου μέχρι δεκήρους. Id eſt, Sũt & naualia in quibus Cæſar vndeuiginti naues, decimarum nomine dedicauit ab vno remorum ordine vſque deciremes.

Talis fuit biremis apud antiquos.



Alia ratio biremium, quæ for-
taſſe antiquior.



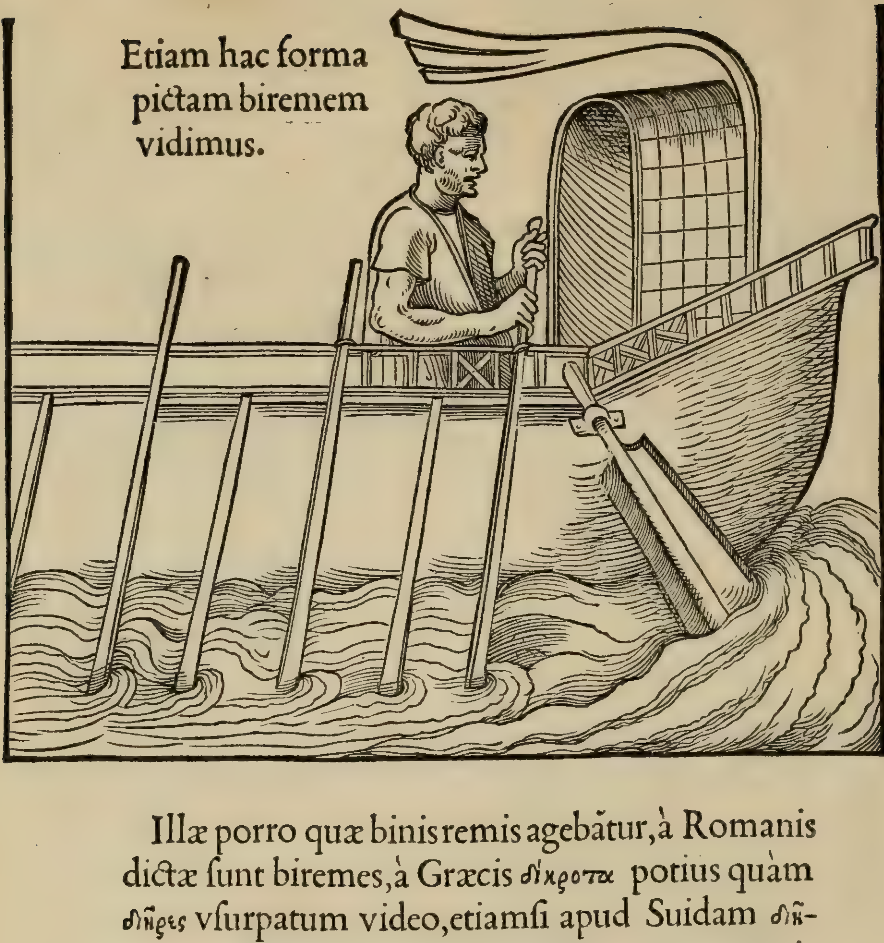


Fiebant & biremes hoc pacto.



Rurſum alia biremium forma, ſed prioribus fere reſpondens.





Illæ porro quæ binis remis agebãtur, à Romanis dictæ ſunt biremes, à Græcis δίκροτα potius quàm διήρεις vſurpatum video, etiamſi apud Suidam διήρεις πλοῖον legatur: quod tamen ipſum non memini me legiſſe apud probatum authorem. Polybius in ſexto videtur noluiſſe vti eo vocabulo, ſed potius δικρότῳ: vt palàm fiet ex ipſius verbis quæ ita habent, ἐν αἷς ἦν καὶ πλοῖα πεντακάκοντα, τούτων κατάφρακτα μὲν εἴκοσι διαφέροντα ταῖς κατασκευαῖς, τὰ δὲ λοιπὰ τριήρεις καὶ δίκροτα καὶ κέλητες. Id eſt, Inter quas erant

naues quadraginta quarum X X. conſtratæ omni nautico apparatu egregie inſtructæ, reliquæ triremes, biremes,& actuariæ erant. Vides vt cum potuiſſet ſcribere δικρεις, vt dixit τρικρεις, maluit dicere δίκροτα: credo quòd ſic vſurpatum videbat à probatiſſimis authoribus linguæ Grecæ quos ſequebatur. Appianus quoque Alexandrinus in Mithridatico, his verbis, καὶ νῆες κατάφρακτοι τριακόσιαι, δίκροτα δὲ ἑκατὸν καὶ ἡ ἄλλη παρασκευὴ τούτων. Id eſt, Tercentũ cõſtratæ naues, dicrota centum, cum reliquis harum armamentis. Idem in eodem, ὁλκάδος δὲ βασιλικῆς ἱστίῳ παραπλεούσης, ῥοδία δίκροτος ἐπ' αὐτὴν ἀνήχθη. Id eſt, Cũ autem regis oneraria nauis velis præteriret, biremis Rhodia in eam impetum fecit. Quin & Tullius epiſtolarum ad Atticum X V I. eo vocabulo vſus ad amicum eſt, dum ait, Nam & ipſe Domitius bona plane habet dicrota: ſúntq; nauigia præterea luculenta Sexti Buciali, cæterorúmque. Nam Caſſii claſſem, quæ planè bella eſt, nõ numero. Idẽ Tullius in quinto ad Atticum, ἄφρακτα Rhodiorũ & dicrotũ Mitylenorum & aliud cataſcopium. Quare fit vt exiſtimem apud A. Hirtiũ, aut ſiquis eſt alius qui quartum de bello ciuili librum conſcripſit, dicrota octo, nõ dicrotas legendũ, vt habetur in vulgatis, Capit ex eo prælio pentiremẽ vnã, triremes duas, dicrota octo, cõplures remiges Octauianos. Cæſar ipſe in I I I. de bello ciuili biremes dixit, his verbis, Quatuor biremes ſubiectis

ſcutulis, impulſas vectibus in interiorem partem tranſduxit. Liuius decad. tertiæ libro quarto, Legati ab Orico ad M. Valerium prætorem venerūt præſidētem claſſi Brunduſio, Calabriæque circa litoribus nuntiātes Philippum primum Apolloniā tentaſſe leuibus biremibus C X X. flumine aduerſo ſubuectum, deinde vt ea res tardiore ſpe fuerit, ad Oricum clam nocte excercitum admouiſſe. Tulliꝰ in Verrē actione ſeptima, Reprimebat enim tibi & imperandi vim, & rogandi conatū preclara illa nō populo Rom. reddita biremis: ſed prætori donata cybea. Tranquillus in Iulio Cæſare, Nauali prælio in modum cochleæ defoſſo lacu biremes, ac triremes, quadriremeſque Tyriæ AEgiptiæque claſſis magno pugnatorum metu conflixerūt. Biremes autē leues dictæ à Liuio in loco ſuprà ſcripto, à Romanis dicebātur Liburnicæ, ſi Appiano credimus in Illyrico, ἐγένοντο λίβυρνοι γένος ἕτερον ἰλλυριῶν, οἱ τὸν ἰώνιον καὶ τὰς νήσους ἐλῄστευον ναυσὶν ὠκείαις τε καὶ κούφαις· ὅθεν ἔτι νῦν ῥωμαῖοι τὰ κοῦφα καὶ ὀξέα δίκροτα, λιβυρνίδας προσαγορεύουσιν. Id eſt, Fuerunt Liburni alterum Illyriorū genus, qui Ioniū mare, & quæ in eo ſunt, inſulas prædabantur celeribus & leuibus nauigiis: vnde etiam nunc leues & celeres biremes Romanis Liburnicæ vocantur.

Fiebant autem ab antiquis Liburnicæ, ſiue biremes celeres ſerè hoc pacto.



Lucianus in Dialogo qui ἔρωτος inſcribitur, ἐπ' ἰταλίαν μοι πλεῖν διεγνωσμένῳ ταχυναυτοῦν σκάφος εὐτρέπιστο τούτων τῶν δικρότων, οἷς μάλιστα χρῆσθαι λιβυρνοὶ δοκοῦσι, ἔθνος ἰωνίῳ κόλπῳ παρῳκισμένον. Id eſt, Cogitanti mihi in Italiam naue proficiſci, apparata eſt nauis quædam leuis & expedita ex earum biremium genere, quibus maxime vti videntur Liburni, natio quæ ſinum Ionium accolit. Trãquillus in Auguſto, Tempeſtate in traiectu bis conflictatus, primo inter pro-

motoria Peloponneſi & AEtoliæ, rurſus circa mõtes Ceraunios, vtrobique parte Liburnicarum demerſa, ſimúlque eius in qua vehebatur fuſis armamentis & gubernaculo diffracto. Quo loco Tranquillus Liburnicas pro leuibus biremib⁹ dixiſſe videtur. Plutarch⁹ in Catone videtur Liburnica annumerare inter eas naues, quæ non erant aptæ ad belli conflictum, ſed ad præcurrendum potius & ſpeculãdum, his verbis, ὥρμησε μὲν γὰρ ἐγχειρίσαι τῷ κάτωνι τὴν τῶν νεῶν ἡγεμονίαν, ἦσαν δὲ πεντακοσίων μὲν οὐκ ἐλάττους αἱ μάχιμοι, λιβυρνικὰ δὲ καὶ κατασκοπικὰ καὶ ἄφρακτα παμπληθῆ. Id eſt, Voluit enim Catoni totius claſſis imperium deferre: erant autem ad belli vſum idoneæ non pauciores quingentis: Liburnicæ vero, ſpeculatoriæ & apertæ complures. Tamen ex eodẽ Plutarcho in Antonio videre eſt, Liburnicas etiam habuiſſe καταστρώματα, dum ait, ἐν τούτῳ δὲ λιβυρνίδες ὤφθησαν διώκουσαι παρὰ καίσαρος, ὁ δὲ ἀντίπρωρον ἐπιστρέψαι τὴν ναῦν κελεύσας τὰς μὲν ἄλλας ἀνέστειλε. Ευρικλῆς δὲ ὁ λάκων ἐνέκειτο σοβαρὸς λόγχην τινὰ κραδαίνων ἀπὸ τοῦ καταστρώματος ὡς ἀφήσων εἰς αὐτόν. Id eſt, Interea Liburnicæ apparuerũt quæ à Cæſare miſſæ perſequebantur Antoniũ. ille autem obuerti nauem iubens, reliquarum quidẽ impetũ repreſſit. At Euricles Lacædemonius acer & infeſtus inſtabat, in cataſtromate haſtam vibrans tanquam in eum iaculaturus. Cũ enim dicit κραδαίνων ἀπὸ τοῦ καταστρώματος, palam eſt eam Liburnicã, in qua erat Euricles, habuiſſe καταστρώματα, & ſic ad

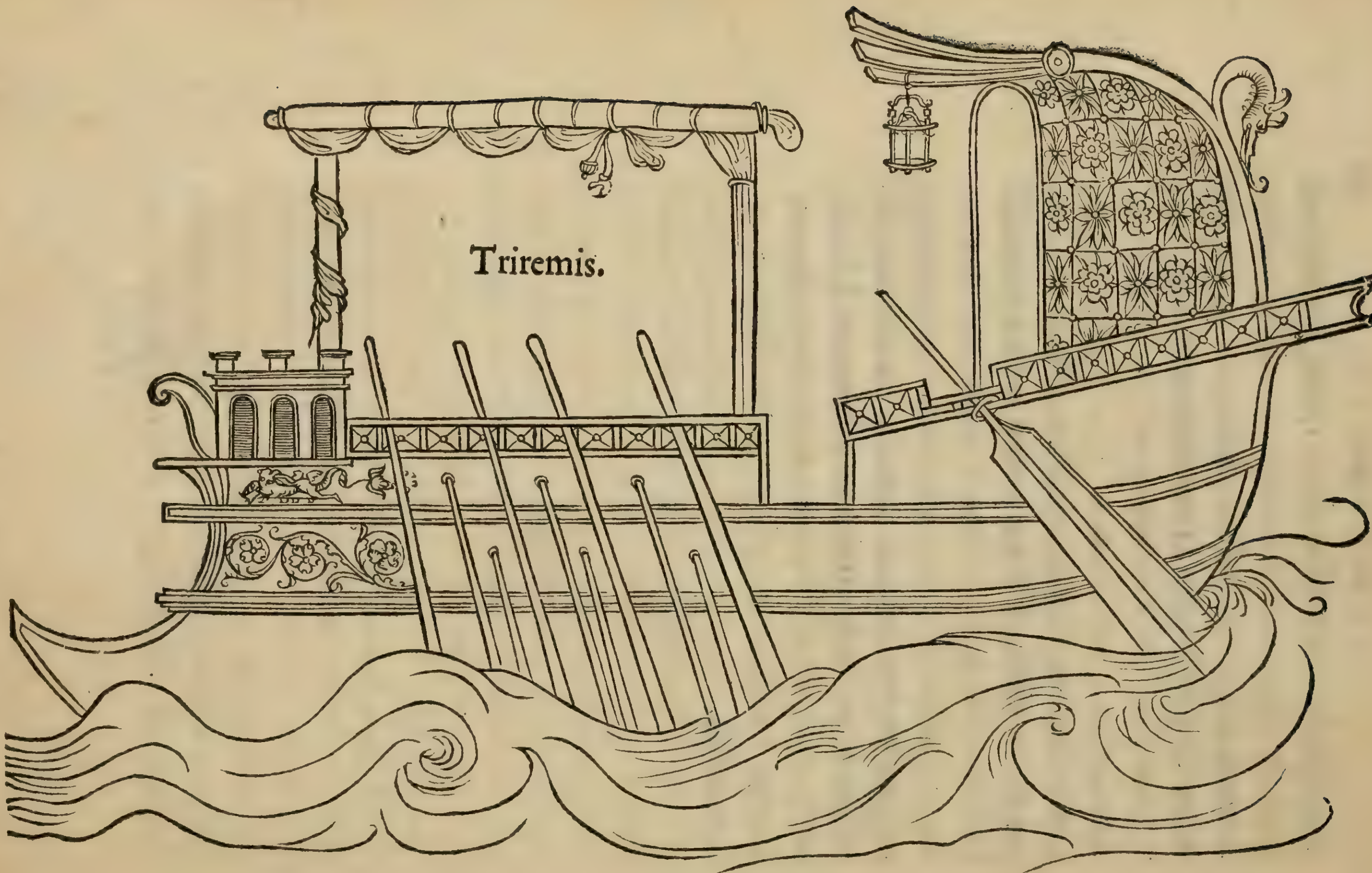
belli vſum maxime aptã fuiſſe: & ſanè Cæſar Auguſtus, ὁ πρὸς ὕψος οὐδὲ ὄγκον ἐπιδεικτικῶς πεπηγυίαις ναυσὶ: εὐστρόφοις δὲ καὶ ταχείαις καὶ πεπληρωμέναις ἀκριβῶς ἐξηρτυμένος, ἐν Τάραντι καὶ Βρεντισίῳ συνέχων τὸν αυτικόν. ἔπεμπε πρὸς ἀντώνιον ἀξίων μὴ διατρίβειν τὸν χρόνον. Id eſt, Inſtructus autem Cæſar nõ nauibus illis altis & amplis, quæ oſtentationis gratia parantur: ſed agilibus, celeribúſque & iis viris probè oppletis, Tarenti & Brundu ſii claſſem continebat. Miſit autem ad Antonium nuntium petens vt ne amplius tempus otioſi tererent, vt inquit Plutarchus in Antonio. Liburnicam imitatur nautilos piſcis authore Plinio in nono cap. XXIX. dum ait, Inter precipua autem miracula eſt qui vocatur nautilos, ab aliis pompilos. Supinus in ſumma equorum peruenit, ita ſe paulatim ſubrigens, vt emiſſa omni per fiſtulam aqua velut exoneratus ſentina facile nauiget, poſtea duo prima brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit, qua velificante in auras, cæteris ſubremigans brachiis, media cauda vt gubernaculo ſe regit: ita vadit alto Liburnicarum gau dens imagine, ſiquid pauoris interuenit hauſta ſe mergẽs aqua. Quæ Liburnicæ nomẽ à patria ſorti tæ ſunt: quoniã naues dicimꝰ AEgyptias, Aſiaticas, Syriacas, Rhodias, Liburnicas atque Achaicas, & eiuſmodi: vt Cæſar in tertio de bellis ciuilibus, Præ erat AEgyptiis nauibus Põpeius filiꝰ, Aſiaticis Decius Lælius & C. Triariꝰ, Syriacis C. Caſſius, Rho-

diis C. Marcellus cũ C. Põponio: Liburnicæ atque Achaicæ claſſi Scriboni⁹ Libo & Marcus Octaui⁹: toti tamen officio maritimo M. Bibulus præpoſitus cuncta adminiſtrabat, ad hunc ſumma imperii reſpiciebat. Idem Cæſar in tertio, Et nauibus lõgis Rhodiis decem, & Aſiaticis paucis Alexandriã peruenit. Tullius de diuinatione, Poſtremo à Rhodia claſſe deſerti. Trãquillus etiã in loco ſuprà citato. Liuius decadis quartæ libro ſeptimo, Rhodii celebratis exequiis aduerſus claſſẽ, quã fama erat ex Syria venire XIII. ſuis nauibus & vna Coa quinqueremi ad terram Gnidiorũ, vt ibi in ſtatione eſſent, profecti ſunt. Punicæ etiam naues à Liuio dictæ decadis quartæ libro ſeptimo, Iã omnes in cõſpectu erant, duæ Punicæ naues antecedebant Romanam claſſẽ. Idem in eodem, Ad inferẽdum hoſtibus terrorem, C. Liuius cum duabus quinqueremibus Romanis & quatuor quadriremibus Rhodiis, & duabus apertis Smyrneis in Lyciã eſt miſſus. Idem, Et erant naues Rhodiæ lõgæ omnium celerrimæ tota claſſe. Nauis Sidoniæ mentio eſt apud Herodotum ἐν πολυμνίῃ, ἐνθαῦτα ὁ ξέρξης μεταβὰς ἐκ τοῦ ἅρματος ἐς νέα σιδωνίην ἵζετο ὑπὸ σκηνῇ χρυσέῃ. Id eſt, Hic Xerxes relicto curru Sidoniam nauem coſcẽdens, ſub aureo tentorio ſedit. Et in eadem, ὡς δὲ ἐπεθύμησε καὶ ἐποίεε ταῦτα ἐσβὰς ἐς σιδωνίην νέα ἐς τὴν περ ἐσέβαινε αἰεὶ ὅκως τοι ἐθέλοι τοιοῦτο ποιῆσαι. Id eſt, Vt autẽ horum eum deſyderium cœpit, & hæc faciebat. Si-

doniam nauem conſcendens, quam ſemper cum quid huiuſmodi efficere vellet, conſcendere conſueuerat. Euripides in Helena, Sidoniā poſuit pro actuario quinquaginta remorum, dum ait,

Χώρει σὺ καὶ ναιῶ τοῖς δὲ πεντηκόντορον
Σιδωνίαν δὸς κἀρετμῶν ὠθιστάτας.

Liuius libro ſupra proxime citato, Rhodia vna capta memorabili caſu: nam cum roſtro percuſſiſſet Sidoniā nauem, anchora ictu ipſo excuſſa naue ſua, vnco dente velut manu ferrea iniecta alligauit alterius proram: inde tumultu iniecto cum diuellere ſe ab hoſte cupientes inhiberent Rhodii, tracta anchora & implicita remis, latus alterum deterſit debilitate ea, ipſa quæ icta cohæſerat, nauim cœpit.


Triremis.

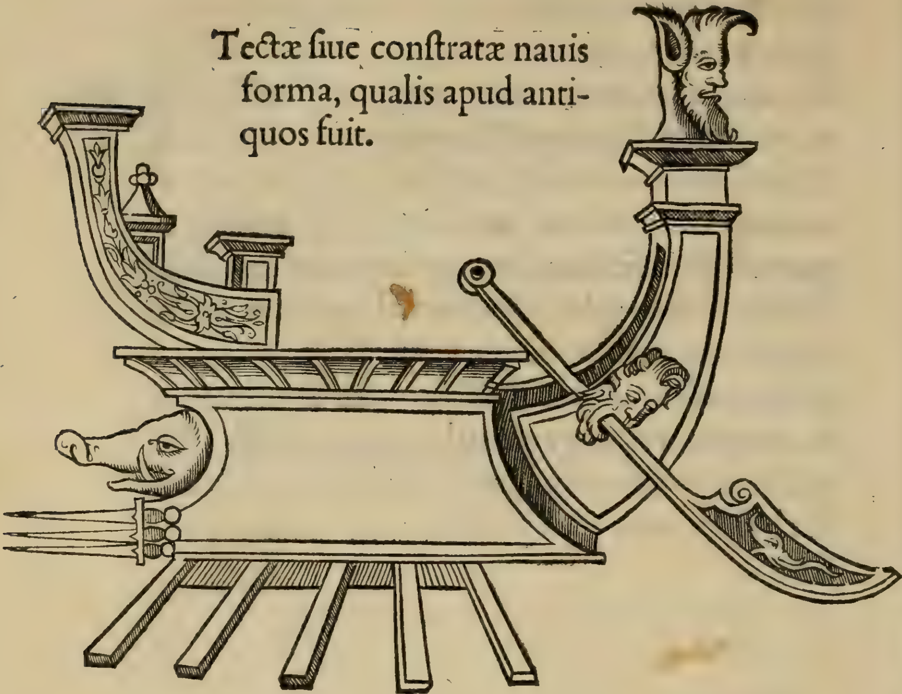
Triremis à Græcis τριήρης dicitur. Herodotus ἐν τῇ Πολυμνίῃ, παρεσκευάζετο μὲν διηκοσίας τριήρεας, πολλὸν δὲ κάρτα ὅμιλον περσέων τε καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων. Id eſt, Apparauit autem ducentas triremes, & magnam vnà Perſarum, aliorúmque auxiliariorũ copiam. Idem ἐν πολυμνίᾳ, τῶν δὲ τριήρεων ἀριθμὸς μὲν ἐγένετο ἑπτὰ καὶ διηκόσιαι καὶ χίλιαι. Id eſt, Erant autem mille ducentæ ſeptem numero triremes. Et haud ita multo poſt, τριηκόντοροι δὲ καὶ πεντηκόντοροι καὶ κέρκουροι καὶ ἱππαγωγὰ πλοῖα μικρὰ συνελθόντα ἐς τὸν ἀριθμὸν ἐφάνη τρισχίλια. Id eſt, Triginta autem & quinquaginta remorum naues cercuri, & hippagines, & parua præterea nauigia, in vnum omnia coacta numerum, ter mille eſſe viſæ ſunt. Demoſthenes in prima cõtra Philippum, καὶ ἱππαγωγοὺς τούτοις, εἶεν· τί πρὸς τούτοις ἔτι; ταχείας τριήρεις δέκα. δεῖ γὰρ ἔχοντος ἐκείνου ναυτικὸν καὶ ταχειῶν τριηρῶν ἡμῖν ὅπως ἀσφαλῶς ἡ δύναμις πλέῃ. Id eſt, Atq; his hippagoga nauigia. quid præterea? decem celeres triremes. Nam cum claſſem ipſe habeat, celeres triremes nobis eſſe oportet, quò excercitus noſter tuto nauigare poſſit. Tullius actione tertia in Verrẽ, mille fuiſſe naues Perſarũ author eſt, vt parum ab Herodoti numero abeſſe videatur, his verbis, Vt ne Perſæ quidem, cum bellum toti Græciæ, diis hominibúſque indixiſſent, & mille numero nauium claſſem ad Delum appuliſſent, quicquã conarentur aut violare, aut attingere. Plutarchus in Themiſtocle citat αἰσχύλον ἐν πέρσαις, ξέρξῃ δὲ καὶ γὰρ

οἶδα, χιλιὰς μὲν ἦν νεῶν τὸ πλῆθος. Id eſt, Xerxi autē, probe enim noui, mille numero naues erant. Triremem inuenit primus Aminocles Corinthius, authore Plinio ex Thucydide in primo, qui tamen aliter dicere videtur, dum ait, φαίνεται δὲ καὶ σαμίοις ἀμεινοκλῆς κορίνθιος ναυπηγὸς ναῦς ποιήσας τέτταρας. Videtur autem & Samiis Aminocles Corinthius Naupegus naues quatuor ædificaſſe. videtur tamen aſſeuerare triremes primū ædificatas Corinthi, dum ait, καὶ τριήρεις ἐν κορίνθῳ πρῶτον τῆς ἑλλάδος ἐναυπηγηθῆναι. Id eſt, Et triremes primū apud Corinthū in Græcia ædificatas fuiſſe. Quibus verbis facile colligere eſt, apud Plinium legendum Aminoclem: nō Amoclem, vt vulgo ſcriptum video.

Quadriremem inſtituêre Carthaginenſes, authore Ariſtotele ex Plinio, quæ τετρήρης à Græcis dicitur. Polybius in primo, κατὰ δέ τινα τόπον ἔχοντα βράχεα συνέστη χῶμα μετὰ πολλῆς ταλαιπωρίας ἐφ' ᾧ τετρήρης ἐκτρέχουσα νυκτὸς ἐκάθισε καὶ τοῖς πολεμίοις ὑποχείριος ἐγένετο διαφέρουσα τῇ κατασκευῇ τῆς ναυπηγίας. Id eſt, Quodā autem loco, in quo erant breuia reſedit agger: ídque multo militum labore, in quem quadriremis nocte excurrens impegit, quā ſtatim aduerſarii nacti ſunt excellentem, & probe ædificatam. Vide, ſi otium eſt, Sipōtinum: & quantum in vertendo Polybio ſibi permiſerit, facile agnoſces. Διόδωρος βιβλιοθήκης vndeuiceſimo, τούτων ἦσαν τετρήρεις μὲν ἑνενήκοντα, πεντήρεις δὲ δέκα, ἑννήρεις δὲ τρεῖς, δεκήρεις δὲ δέκα, ἄφρακτοι δὲ. λ. Id eſt

Harũ erãt quadriremes quidem nonaginta, quinqueremes decem, nouem ordinum tres, decem ordinum decem, apertæ autem triginta. Tullius ſeptima in Verrẽ, Princeps Cleomenes in quadriremi Cẽturipina malum erigi, vela fieri, præcidi anchoras imperauit: & ſimul vt ſe cæteri ſequerentur, ſignum dari iuſſit: hæc Centuripina nauis erat incredibili celeritate velis: nam ſcire iſto prætore nemo poterat quid quæque nauis remis facere poſſet. Et paulo poſt, Erat enim ſola illa nauis conſtrata, & ita magna vt propugnaculo cæteris poſſet eſſe: quæ, ſi in prædonum pugna verſaretur, vrbis inſtar habere inter illos pyraticos myoparones videretur.

Tectæ ſiue conſtratæ nauis forma, qualis apud antiquos fuit.



Quod autem Tullius conſtratã dixit, aliquando hæſitaui num eadem eſſet quæ & tecta dicitur à Cæſare. Quas tectas lõgas inuenere Taſii. Nam antea ex prora tantum & puppi pugnabatur. Author Plinius in ſeptimo. Cæſar in ſecundo de bello ciuili, Appulſaque ad proximũ littus trireme cõſtrata, & in littore relicta, pedibus ad rumetum profugerat. Idem in tertio, Atque omnes naues incendit x x x v. in quibus erant x x. conſtratæ. Idem Cæſar alibi tectas vocat in primo de bel

lo ciuili, Maſſilienſes vſi L. Domitii conſilio, naues longas expediunt numero XVII. quarum erant XI. tectæ. Idem in tertio, Illæ triremes omnes, & quinqueremes aptæ, inſtructǽque omnibus rebus ad nauigandum, præter has XXII. erant, quæ præſidii cauſa Alexandriæ eſſe conſueuerant, conſtratæ omnes, quas ſi occupaſſent claſſe Cæſaris erepta, portum ac mare totum in ſua poteſtate haberent, commeatu, auxiliiſque Cæſarem prohiberent. Aulus certe Hirtius omnem tollere dubitationē videtur, dum ait, Magnóque impetu quatuor ad eam conſtratæ naues, & complures apertæ contenderunt, cui coactus eſt Cæſar ferre ſubſidium. Vides vt cōſtratas & apertas ponat, tanquā diuerſas: quod perinde eſt, atque ſi dixiſſet, alias tectas fuiſſe, alias apertas. Tullius actione ſeptima in Verrem, Poteróne in eos eſſe vehemēs, qui naues inanes non modo habuerunt, ſed etiam apertas: in eum diſſolutus qui ſolus habuerit conſtratam nauem, & minus exinanitam? Loquitur enim de quadriremi centuripina. Aulus Hirtius in quarto de bello ciuili, Itaque paucis diebus cōtra omniū opinionem quadriremes XXII. quinqueremes quinque confecerunt, ad has minores apertáſque complures adiecerunt. Idem in eodem, haud ita multo infra illum locum, Ex his quinqueremes quinque erant, & quadriremes decem: reliquæ infra hanc magnitudinem, & pleræque apertæ. Li-

uius decadis quartæ libro ſexto, Biduum in apparatu morati, tertio die cētum nauibus, quarum ſeptuaginta tectæ erant, cæteræ apertæ, minores omnes ferè erant, profecti, Phoceam petierunt. Nec tamen video Marcū Tulliū tectas appellaſſe, quantum mea memoria eſt, ſed ferè ſemper cōſtratas: tegebantur enim aliquando & minores. Cæſar in tertio bell. ciuil. Similiter Vatinius qui Brunduſio præerat, tectis inſtructiſque ſcaphis elicuit naues Lælianas, atque ex his longius productam vnam quinqueremem, & minores duas in anguſtiis portus cœpit: itémq; per equites diſpoſitos aqua prohibere claſſiarios inſtituit. Idem in ſecundo, Maſſilienſes poſt ſuperius incommodum, veteres ad eundem modum ex naualibus productas naues refecerant, ſummáque induſtria armauerāt: remigum, gubernatorúmque magna copia ſuppetebat, piſcatoriáſque adiecerant atque contexerant, vt eſſent ab ictu telorum remiges tuti: has ſagittariis, tormentíſque compleuerant. Idem in tertio, Scaphas nauium magnarum circiter ſexaginta, cratibus pluteíſque cōtexit, eóque milites delectos impoſuit. Has autem Græci καταφράκτους vocāt, etiam ſi Sipontinus apud Polybium haud ſcio quàm recte pro καταφράκτῳ quinqueremē nobis reddiderit, eô fortaſſe quòd magis idoneæ eſſent quæ conſternerentur. Eo enim tempore quo primum Po. Ro. ſtatuit è rep. eſſe, cum Carthaginēſibus de Si-

ciliæ, atque adeò maris interni imperio naualibus copiis dimicare, cẽtum & viginti nauium claſſem ædificãdam curarunt: in qua centum fuere quinqueremes, & viginti triremes. Nam antea quidem eo ipſo tempore quo Meſſanam copias traducere ceperunt, οὐχ' οἷον (inquit Polybius) κατάφρακτος αὐτοῖς ὑπῆρχε ναῦς: ἀλλ' οὐδὲ καθόλου μακρὸν πλοῖον, οὐδὲ λέμβος, οὐδὲ εἷς. Hoc eſt, Non ſolum nullã nauem tectam con ſtratámve habebãt: ſed nec prorſus vlla nauis lon ga, aut lembus vllus ipſis præſto fuit. Quare à Ta rentinis & Locrenſibus, ἔτι δὲ ἐλεατῶν καὶ νεαπολιτῶν συγχρησάμενοι πεντηκοντόρους καὶ τριήρεις, ἐπὶ τούτων παραβόλως διεκόμισαν τοὺς ἄνδρας. ἐν ᾧ δὴ καιρῷ τῶν καρχηδονίων κατὰ τὸν πορθμὸν ἐπαναχθέντων αὐτοῖς, καὶ μιᾶς νεὼς καταφράκτου διὰ τὴν προθυμίαν προπεσούσης, ὥστε ἐποκειλᾶσαν γενέσθαι τοῖς ῥωμαίοις ὑποχείριον, ταύτῃ παραδείγματι χρώμενοι τότε πρὸς ταύτην ἐποιοῦντο τὴν τοῦ παντὸς στόλου ναυπηγίαν. Id eſt, præterea autem ab Eleatis & Neapolitanis, triremes, & quinquaginta remorum actuarias, cum commodatò accepiſſent, in his ſumma cũ audacia milites tranſuexerũt. quo quidem tempore cum forte Carthaginẽſes circa fretum in Romanos irruerent: & nauis quædam conſtrata, propter promptitudinem reliquas omnes præcurreret, caſu impacta impeditáque, in Romanorum ditionem venit. Ea itaque, vt exemplo vſi, ad illius ſimilitudinem claſſem ſuam vniuerſam ædificarunt. Conſtratæ vero naues dicebantur eô quòd haberẽt κα-

ταςρώματα, & ad id erant maxime aptæ quadriremes. Polybius in ſecundo, ἐπλήρωσαν κοινῇ τὰς τῶν ἀχαιῶν δέκα ναῦς καταφράκτους. Id eſt, Impleuerũt in cõmune decem Achæorum naues cõſtratas, & quæ haberent καταςρώματα. Subdit enim, τότε ἐπιπηδῶντες ἐπὶ τὰ καταςρώματα τῶν ἀχαϊκῶν νεῶν κατεκράτουν, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν, καὶ τούτῳ τῷ τρόπῳ τεττάρων μὲν πλοίων ἐκυρίευσαν τετρηρικῶν, μίαν δὲ πεντήρη σὺν αὐτοῖς τοῖς ἀνδράσι ἐβύθισαν. Id eſt, Tunc in Achaicarũ nauium cataſtromata inſilientes, ſuperiores euaſerũt, propter propugnantium multitudinẽ. Atque hoc pacto quatuor quidem quadriremes in ſuam poteſtatem receperunt: quinqueremem autem vnam cum ipſis hominibus demerſerunt, atque depreſſerũt. Loquitur enim de eiſdem Achæorũ nauibus.

Triremibus ſi binos ordines addideris, quinqueremem facies: ſi plures, maiorem. Nam quinqueremis figuram antiquam nullam adhuc vidimus, præterquam in numiſmate quodam. Sed dubitamus an illud, quemadmodum permulta alia, mentiatur antiquitatem.

Quinqueremem inſtituit Neſichthon, ſi Plinio credimus, quæ πεντήρης à Græcis dicitur. Herodotus in Ἐρατῷ, καὶ ἦν γὰρ δὴ τοῖσι ἀθηναίοισι πεντήρης ἐπὶ σουνίῳ, λοχήσαντες οὖν τὴν θεωρίδα νῆα εἷλον πλήρεα ἀνδρῶν τῶν πρώτων ἀθηναίων. Id eſt, Erat enim Atheniẽſibus quinqueremis in Suneo. Illi itaque poſitis inſidiis Theorida nauem occuparunt, Athenienſium primoribus refertam. Appianus in Mithridatico, ὥστε

καὶ τριήρη αὐτοῖς ἀνδράσι ἀναδησάμενοι, καὶ ἀκροστόλια πολλὰ καὶ σκύλα ἐς τὸν λιμένα φέροντες ἐπανελθεῖν. πεντήρους δὲ σφῶν εἰλημμένης ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀγνοοῦντες οἱ ῥόδιοι ἐπὶ ζήτησιν αὐτῆς ἓξ ταῖς μάλιστα ταχυναυτούσαις ἀνέπλεον. Id eſt, Itaque trireme cum ipſis hominibus, nauibus ſuis alligata, multis nauium roſtris, nec paucis ſpoliis onuſti ad portũ rediere. Cum autem ipſorũ quinqueremis ab hoſtibus capta eſſet, eius ignari Rhodii ad conquirendam eam ſex maxime celeribus nauibus regreſſi ſunt. Mirum eſt quòd Aulus Hirtius, ſiue Opius in bello Alexandrino quinqueremem, pentiremem vocet, vocabulo ſemigræco ſemíque Latino, dum ait, Capit ex eo prælio pentiremem vnam, triremes duas, dicrota octo cõpluréſque remiges Octauianos. Sic enim legendum cenſeo non dycrotas. Idem in Aphricano bello, Naues onerarias, quæ lõgius à portu in ſalo ſtabãt, incẽdit: & pentiremes duas vacuas à defenſoribus, nullo repugnante, cepit. Marcus Tullius vbique quinqueremes dicit, & optimi quique authores. Pontem conſtratum, paludémque dixit idem Hirtius derelictorum de bello Gallico, Turres crebras excitari in altitudinem trium tabulatorum, pontibus traiectis cõſtratíſque coniungi, quorum frontes viminea loricula munirẽtur, vt hoſtis à duplici propugnatorũ ordine depelleretur. Idem in eodem, Pontibus palude cõſtrata, legiones traducit. Et in eodẽ, Niſi flumen Ligerim, quod erat pon-

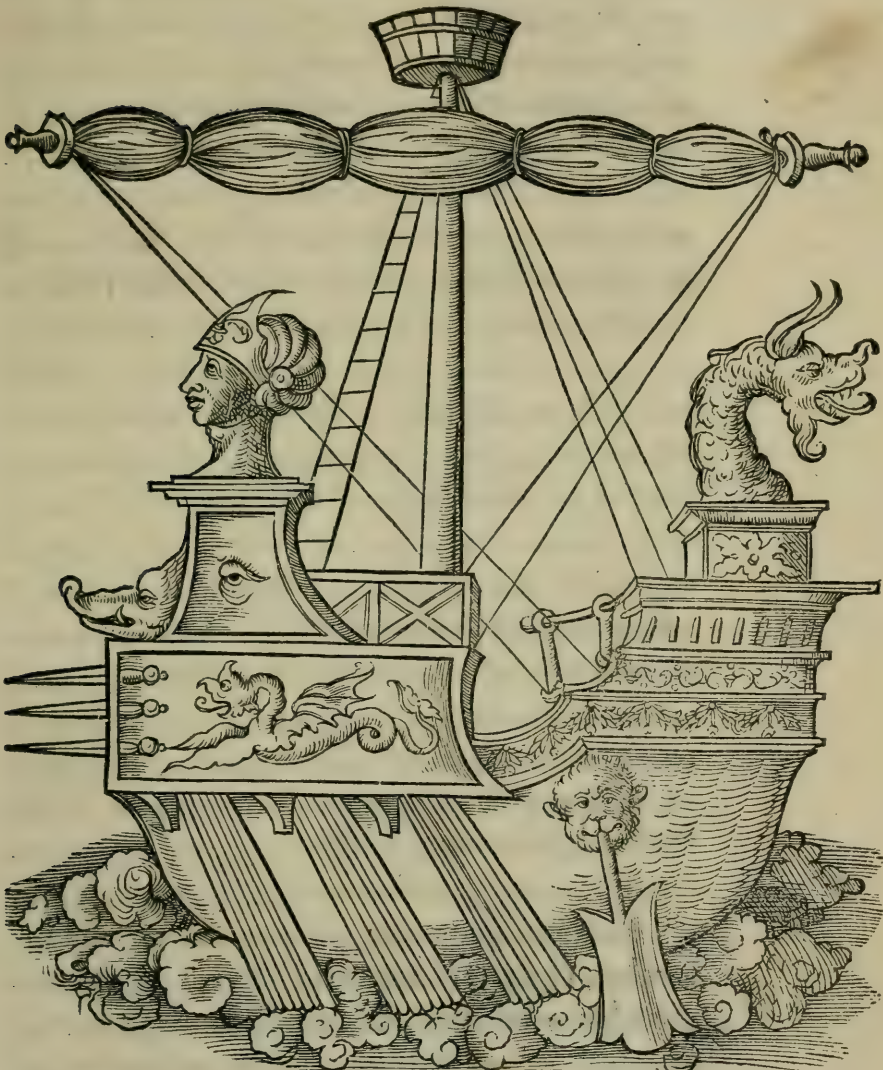
te propter magnitudinem conſtratum, copias traduxiſſet. Tullius libro primo de Oratore, Illa vero deridenda arrogãtia eſt, in minoribus nauigiis rudem eſſe ſe confiteri, quinqueremes aut etiã maiores gubernare didiciſſe. Ipſe (quantum aſſequi poſſum coniectura) exiſtimo quadraginta fuiſſe ſedilia in tabulato alterius lateris quinqueremis, quæ quadringentis remigibus agebatur: vt ex verbis Plinii colligere eſt libro trigeſimoſecundo, vbi de echeneide, dum ait, Fertur Actiaco Marte tenuiſſe prætoriam nauim Antonii properantis circuire, & exhortari ſuos, donec tranſiret in aliam. Ideóque Cæſariana claſſis impetu maiore protinus venit. Tenuit & noſtra memoria Caii principis ab Aſtura Antium remigantis, vt res eſt etiam auſpicalis piſciculus. Siquidem nouiſſime tum in vrbem reuerſus ille imperator, ſuorum telis confoſſus eſt. Nec longa fuit illius moræ admiratio, ſtatim cauſa intellecta cum è tota claſſe quinqueremis ſola non proficeret, & exilientibus protinus qui id quærerent, circa nauim inuenere adhærentẽ gubernaculo: oſtenderúntque Caio indignãti hoc fuiſſe quòd ſe reuocaret, quadringentorúmque remigum obſequio contra ſe intercederet. Quibus ſanè verbis palàm fit illam quinqueremem actam à remigibus quadringentis, vt in altero latere ducenti fuerint. qui ſi diſtribuãtur in quinos ordines, neceſſe eſt quadraginta ſedilia fuiſſe in altero tabu

lati latere. Hæc idcirco adieci, vt Veneti videant an illa eorum quinqueremis, quæ XXVIII. tantũ opinor tranſtris conſtat, ædificata ſit ad antiquarũ quinqueremiũ rationem. De echeneide non adiiciam quæ Plutarchus in Sympoſiacis tractat, etiam ſi minime videantur aliena: ſed ad illum authorem grauiſſimum, lectorem reiicimus. Quòd autem Tullius, aut etiam maiores dixit, de ſex, ſeptémque ordinum naue intellexiſſe videtur: quas Liuius Græco vocabulo hexeres hepteréſque vocat, quartæ decadis libro ſeptimo, Regia claſſis ſeptem & triginta maioris formæ nauium erat, in quibus tres hepteres & quatuor hexeres habebãt: præter has decem triremes erãt: & ii adeſſe hoſtes ex ſpecula quadam cognouere. Idem in eodem, Maxime exterruit hepteres regia à multo minore Rhodia naue vno ictu demerſa. Idem in eodẽ, Hoſtium claſſis trium & nonaginta nauium fuit, maximæ formæ naues, tres hexeres habebãt, duas hepteres. Robore nauium & virtute militum Romani longè Regios præſtabant: Regiæ naues agilitate, & arte gubernatorum, & ſcientia remigum. Appianus Alexandrinus de bellis ciuilibus libro quarto, ἐνδοὺς ὁ πομπήιος ἐς τὴν αἰνάρειαν διέπλει ναυσὶ πολλαῖς ἀρίσταις, ἑξήρους λαμπρᾶς ἐπιβεβηκώς. Id eſt, Cedens Pompeius, in AEnariam conceſſit nauibus multis, iiſque præſtantiſſimis, naui ipſe hexere ſplendidiſſima vectus. Polybius, τὰς μὲν οὖν ἑξήρεις δύο οὔσας

ἐφ' ὧν ἔπλεον οἱ στρατηγοὶ μάρκιος ἀτίλιος, καὶ λεύκιος μάλλιος πρώτας ἐν μετώπῳ παραλλήλους ἔταξαν. Id eſt, Duas igitur hexeres, quibus Marcus Attilius, & Lucius Manlius duces vehebãtur, primas in fronte, æqualiter inuicem diſtantes, conſtituerunt. Lucanus in tertio, vbi de Bruti prætoria naue loquitur, hexerem deſcripſiſſe videtur,

Celſior at cunctis Bruti prætoria puppis
Verberibus ſenis agitur, molemque profundo
Inuehit, & ſummis longe petit æquora remis.

Hepteres, quæ ſeptem ordinum nauis erat.



Hepterem Polybius ἑπτήρη vocat in primo, ἔχων ἑπτήρη τὴν γενομένην πύῤῥου τοῦ βασιλέως. Id eſt, Habēs hepterem, quæ Pyrrhi regis quōdam fuerat. quo loco ſeptiremem vertit Sipontinus, nec Liuium ſequi curauit. Diodorus Siculus libro vigeſimo, τούτων δ᾽ ἦσαν αἱ μέγισται μὲν ἑπτήρεις, αἱ πλεῖσται δὲ πεντήρεις. Id eſt, Ex his maximæ quidem hepteres erant, plurimæ autem quinqueremes. ὀκτήρεις vero fuiſſe liquet ex Athenæo. ἐννήρεις plane & δεκήρεις cōſtat fuiſſe ex Diodoro Siculo, in loco ſuprà citato. Fuerunt ἑνδεκήρεις & τρισκαιδεκήρεις, & τριακοντήρεις, & εἰκοσήρεις: vt palàm fit ex Athenæo in quinto, his verbis, πολλῶν δὲ ὁ φιλάδελφος βασιλέων πλούτῳ διέφερε, καὶ περὶ πάντα ἐσπουδάκει τὰ κατασκευάσματα φιλοτίμως, ὥστε καὶ πλοίων πλήθει πάντας ὑπερέβαλε, τὰ γοῦν μέγιστα ἦν τῶν πλοίων παρ᾽ αὐτῷ τριακοντήρεις δύο, εἰκοσήρης μία, τέσσαρες δὲ τρισκαιδεκήρεις, δωδεκήρεις δύο, ἑνδεκήρεις δεκατέσσαρες, ἐννήρεις τριάκοντα, ἑπτήρεις τριάκοντα ἑπτά, ἑξήρεις πέντε, πεντήρεις ἑπτακαίδεκα. τὰ δὲ ἀπὸ τετρήρους μέχρι τριηρημιολίας διπλάσια τούτων: τὰ δὲ εἰς τὰς νήσους πεμπόμενα, καὶ τὰς ἄλλας πόλεις ὧν ἦρχε, καὶ τὴν λιβύην, πλείονα ἦν τῶν τετρακισχιλίων. Id eſt, Philadelphus autem multos reges opibus ſuperauit, erátque apparatuū omnium ambitioſe ſtudioſus. Nauium itaque copia & numero omnes ſuperabat. Quæ vero maxima habebat apud ſe nauigia, hæc erant: triginta ordinū, duæ: viginti, vna: tredecim ordinū, quatuor: duodecim, duæ: vndecim ordinū, quatuordecim: nouem ordinum, tri-

ginta: hepteres,trigintaſeptem: hexeres, quinque: quinqueremes,decem & ſeptem. Earum autẽ nauium, quæ à quadrireme ad trieremiolias vſque deſcendebant, duplus erat ad has numerus. Quæ autem ad inſulas deductæ fuerant,& in vrbes quibus imperitabat ipſe,& Lybiam,plures erant quater millenis. Alexander Magnus,authore Plinio, inſtituit naues ad duodecim ordines. Philoſtephanus Ptolemæum Soterem inſtituiſſe vult ad quindecim. Plutarchus tamen πεντεκαιδεκήρη adſcribit Demetrio, dum ait, οὐδεὶς γὰρ οὐδὲν ἀνθρώπων οὔτε πεντεκαιδεκήρη ναῦν πρότερον, οὔτε ἑκκαιδεκήρη: ἀλλ᾽ ὕστερον τετταρακοντήρη Πτολεμαῖος ὁ φιλοπάτωρ ἐναυπηγήσατο μῆκος διακοσίων ὀγδοήκοντα πηχῶν, ὕψος δὲ ἕως ἀκροστολίου πεντήκοντα δυοῖν δεόντων, ναύταις δὲ χωρὶς ἐρετῶν ἐξηρτυμένον τετρακοσίοις, ἐρέταις δὲ τετρακισχιλίοις, χωρὶς δὲ τούτων ὁπλίτας δεχομένην ἐπί τε τῶν παρόδων, καὶ τοῦ καταστρώματος ὀλίγῳ τρισχιλίων ἀποδέοντας, ἀλλὰ θέαν μόνην ἐκείνη παρέσχων, καὶ μικρὸν ὅσον διαφέρουσα τῶν μονίμων οἰκοδομημάτων. Id eſt, Antea enim neque quindecim ordinum nauem,neque ſedecim quiſquam hominum nouerat:poſtea tamen quadraginta ordinum ædificandam curauit Ptolemæus Philopator, in longitudinem quidem productam ad cubitos ducentos octoginta: altitudine autem ad ſummitatem vſque nauis, duodequinquaginta cubitorum. Inſtructa autem erat quadringentis nautis, ex-

tra remiges, qui quater mille numero erāt. Capiebat præter hos nauis in aditibus vnà & cataſtromate armatos milites paulo minus ter millenis. Verum ſolam hæc nauis ſui ſpectationē exhibuit ab immobilibus ædificiis parum admodum differens. Athenæus in quinto δειπνοσοφιστῶν ex καλλιξένῳ eadem ferè cum Plutarcho referre videtur, ſed tamen apertius & diffuſius, his verbis, τὴν τετταρακοντήρη ναῦν κατεσκεύασε ὁ φιλοπάτωρ τὸ μῆκος ἔχουσαν διακοσίων ὀγδοήκοντα πηχῶν, ὀκτὼ δὲ καὶ τριάκοντα ἀπὸ παρόδου ἐπὶ πάροδον, ὕψος δὲ ἕως ἀκροστολίου τετταράκοντα ὀκτὼ πηχῶν ἀπὸ δὲ τῶν πρυμνητικῶν ἀφλάστων ἐπὶ τὸ τῇ θαλάσσῃ μέρος αὐτῆς τρεῖς πρὸς τοῖς πεντήκοντα πήχεις: πηδάλια δ' εἶχε τέτταρα τριάκοντα πήχη: κώπας δὲ θρανιτικὰς ὀκτὼ καὶ τριάκοντα πηχῶν τὰς μεγίστας: αἳ διὰ τὸ μόλυβδον ἔχειν ἐν τοῖς ἐγχειριδίοις, καὶ γεγονέναι λίαν εἴσω βαρεῖαι καταζυγώσει εὐήρεις ὑπῆρχον ἐπὶ τῆς χρείας. δίπρωρος δὲ ἐγεγόνει καὶ δίπρυμνος, καὶ ἔμβολα εἶχεν ἑπτά: τούτων ἓν μὲν ἡγούμενον, τὰ δ' ὑποστέλλοντα, τινὰ δὲ κατὰ τὰς ἐπωτίδας. ὑποζώματα δ' ἐλάμβανε δώδεκα: ἑξακοσίων δὲ ἦν ἕκαστον πηχῶν. εὔρυθμος δ' ἦν καθ' ὑπερβολήν: θαυμαστὸν δ' ἦν καὶ ὁ ἄλλος κόσμος τῆς νεώς. ζῷα μὲν γὰρ εἶχεν οὐκ ἐλάττω δώδεκα πηχῶν κατὰ πρύμναν τε καὶ πρῷραν: καὶ πᾶς τόπος αὐτῆς κηρογραφίᾳ κατεπεποίκιλτο. τὸ δὲ ἔγκωπον ἅπαν μέχρι τῆς τρόπεως κισσίνην φυλλάδα καὶ θύρσους εἶχεν πέριξ. πολὺς δ' ἦν καὶ ὁ τῶν ὅπλων κόσμος, ἀνεπλήρου δὲ τὰ προσδεόμενα τῆς νεὼς μέρη. γινομένης δὲ ἀναπείρας ἐδέξατο ἐρέτας πλείους τῶν τετρακισχιλίων: εἰς δὲ τὰς ὑπηρεσίας τετρακοσίους: εἰς δὲ τὸ κατάστρωμα ἐπιβάτας τρισχιλίους ἀποδέοντας ἑκατὸν

καὶ πεντήκοντα καὶ χωρὶς ἀπὸ τὰ ζύγια πλῆθος ἀνθρώπων, ἕτερον ἐπισιτισμοῦ οὐκ ὀλίγον. καθειλκύσθη δὲ τὴν μὲν ἀρχὴν ἀπὸ ἐσχαρίας τινός, ὅ φασι παγῆναι πεντήκοντα πλοίων πεντηρικῶν ξυλείᾳ. ὑπὸ δὲ ὄχλου μετὰ βοῆς καὶ σαλπίγγων κατήγετο. ὕστερον δὲ τῶν ἀπὸ Φοινίκης τις ἐπενόησε τὴν καθολκὴν τάφρον ὑποστησάμενος ἴσην τῇ νηὶ κατὰ μῆκος, ἣν πλησίον τοῦ λιμένος ὤρυξε. ταύτῃ δὲ τοὺς θεμελίους κατῳκοδόμησε λίθῳ στερέῳ πρὸς πέντε πήχεις τὸ βάθος: καὶ διὰ τούτων φάλαγγας ἐπικαρσίας κατὰ πλάτος τῆς τάφρου διώσας συνεχεῖς τετράπηχυν εἰς βάθος τόπον ἀπολιπούσας, καὶ ποιήσας εἴσρουν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀνέπλησεν αὐτῆς πάντα τὸν ὀρυχθέντα τόπον: εἰς ὃν ῥαδίως ἀπὸ τῶν τυχόντων ἀνδρῶν εἰσήγαγε τὴν ναῦν, τὸ ἀνοιχθὲν κατ' ἀρχὰς ἐμφράξας μετεξήντλησε πάλιν τὴν θάλασσαν ὀργάνοις: τούτου δὲ γενομένου ἑδρασθῆναι τὸ πλοῖον ἀσφαλῶς ἐπὶ τῶν προειρημένων φαλάγγων. Id eſt, Quadraginta ordinū nauem conſtruxit Philopator, quæ in lōgitudinem haberet ducentos octoginta cubitos:octo autem & triginta in latitudinem ab aditu in aditum,in altitudinem autem vſque ad ſummitatem & oram nauis quod ἀκροστόλιον dicunt. XLVIII. cubitos habebat,à ſummitate autem extrema puppis ad eam partem quæ mari alluitur tres &.L.cubitos.guber nacula autem habebat quatuor ſingula in longitu dinem triginta cubitorum, remos vero longiores quos θρανιτικοὺς vocant.XXXVIII. cubitorū:qui propterea quòd plumbum haberent in capulis, & quòd ad interiorem partē grauiores eſſent libramento,vſui habiles ad remigandū erant.Fuit præ-

terea duplici prora duplicique puppe, roſtráque ſeptem habebat: quorum vnum quidẽ extabat: quædam autem contractiora erant, minoráque, nonnulla vero ad epotidas erant collocata. Zonas autem perpetuas habuit XII. quarum quæque ſexcentorum erat cubitorum. Erat autem mira & egregia ſymmetria: admirabilis præterea & alius nauis ornatus. ad cuius proram & puppim erant expreſſa animalia non minora duodecim cubitorum, & in omni parte multiplici ceræ pictura variegabatur. Tota vero ab ea parte, qua remi collocati erãt, vſque ad carinam ipſam in ambitu thyrſos habebat, cũ perpetuis hederæ foliis. Multus autem erat & armamentorũ ornatus, quibus inſtruebãtur partes vt quæque eis indigebãt. Cum autem experimẽti cauſa deduceretur, ſuſcepit remiges plures quatuor milium, ad reliqua autem miniſteria quadringẽtos. In cataſtromate verò & aditibus habuit propugnatores bis mille octingẽtos quinquaginta, præter magnam multitudinem hominum quæ ad iuga erat, magnam præterea vim continebat rei frumentariæ deducta autem fuit initio ab Eſchario quodam, qui eam nauem compegiſſe dicitur materia quinquaginta nauium quinqueremium. Deducebatur autẽ à turba cum magno clamore & tubarum ſonitu. Poſtea verò quidã è Phœnicia excogitauit deductionem ducta foſſa æquali naui longitudine, quam ad portum fodiendam

curauit. Huic foſſæ fundamenta iniecit è ſolido lapide in altitudinem quinque cubitorum, per quæ tranſuerſales trabes in latitudinem foſſæ traiiciens inter ſe cohærentes relicto loco IIII. cubitorum vacuo: factóque incili aqua marina totũ locũ defoſſum compleuit: in quem facile opera viliorum hominum induxit nauem, obturans eam partem quam ab initio aperuerat: rurſúſque aquam marinam extraxit machinis, quo facto conſediſſe nauem tuto in prædictis trabibus. Ante verò quàm à nauium longarum cõmemoratione diſcedo, non omittam me cõiectura aſſecutum, quinqueremes fuiſſe altiores, quàm vt è quadrireme armati milites in eam tranſilire poſſent. Quòd ſi lector in animum induxerit mecum attendere ad verba Liuii, facile, vt opinor, in eandem ſententiã diſcedet. ea ſunt decadis tertiæ libro decimo, Claſſis Punica ad Vticam ſtationem habebat ex ea tres quadriremes, ſeu clàm miſſo à Chartagine nũtio vti fieret, ſeu Aſdrubale qui claſſi præerat, ſiue publica fraude auſo facinus, quinqueremem Romanam ſuperãtem promontoriũ ex alto repẽte aggreſſæ ſunt. ſed neque roſtro ferire celeritate ſubterlabentẽ poterant, neque tranſilire armati ex humilioribus in altiorem nauem: & defẽdebatur egregiè quoad tela ſuppeditarũt. Quod ex verbis ipſis apertius mihi videtur, quàm vt aliter explanandum ſit. Quod autem de ἀνήρει ſuprà dictum eſt, aduerte lector: cũ

enim vnico .ν. ſcribitur nauem inſtructam & paratam in aqua ſignificat, vt videbis apud Plutarchum in Antonio, in hæc verba, ἀντώνιος δὲ, ἅμα ἡμέρᾳ τῶν πολεμίων ἐπιπλεόντων, φοβηθεὶς μὴ τῶν ἐπιβατῶν ἐρήμους ἕλωσι τὰς ναῦς, τοὺς μὲν ἐρέτας ὁπλίσας ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων παρέταξεν ὄψεως ἕνεκα: τοὺς δὲ ταρσοὺς τῶν νεῶν ἐγείρας καὶ πτερώσας ἑκατέρωθεν, ἐν τῷ στόματι περὶ τὸ ἄκτιον ἀντιπρώρους συνεῖχε, ὡς ἐνήρεις καὶ παρεσκευασμένας ἀμύνεσθαι. Id eſt, Antonius autem, cum prima luce adnauigarent hoſtes, veritus ne propugnatoribus deſtitutas naues caperent, remiges armari iuſſit, eóſque in cataſtromate in ſpeciem diſpoſuit vt viderentur: remos autem qua parte lati ſunt, erigi iubens & arrigi vtrinque, ad Actii fauces obuerſas continebat naues, tanquam inſtructas & paratas ad decertandum. Quo loco ἐνήρεις ipſe intepretatur cum καὶ παρεσκευασμένας ſubdit: quod Suidas non videtur intellexiſſe. Idẽ in Bruto, μὴ ναῦν ἐνήρη, μὴ στρατιώτην ἕνα, μὴ πόλιν ἔχοντες. Id eſt, Non inſtructã nauem, nõ militem vllum, non ciuitatem denique habentes. Et in Sylla, μιθριδάτης μὲν ἔχων ναῦς αὐτόθι διακοσίας ἐνήρεις. Id eſt, Mithridates quidẽ illic naues habens remigio inſtructas ducentas. Herodotus ἐν οὐρανίᾳ κρατῆρεις dixit, καὶ εἶχε πλοῖον κρατήρεις ἕτοιμον, εἰ πολήσειε ὁ ναυτικὸς στόλος. Id eſt, Et habebat nauem inſtructam & paratam, ſi fortè maritimus excercitus moueretur. Euripides in Iphigenia in Tauris,

Κἀνταῦθ' ὁρῶμεν ἑλλάδος νεὼς σκάφος

Ταρσῷ κρατῆρει πίτυλον ἐπιδρομαῖον

Ναύτας τε πεντήκοντ' ἰῶθ' σκαλμῶν, πλάτας

ἔχοντας. Polybius in primo aliter locutus eſt, vt vi debis, αἱ δὲ νῆες τοῦ στόματος ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν ἐφ' ὅσον ἦν δυνατὸν ἔγγιστα τοῖς τενάγεσι προσάγειν ἐπεῖχον ἐπτερωκυίας πρὸς τὴν ἐμβολὴν καὶ σύλληψιν τῆς ἐκπλεῖν μελλούσης νεώς. Id eſt, Naues autem quæ in faucibus erant vtrinque quàm proximè ad paludes accedi poterat, expectabant remigio inſtructæ, ad irruendum in nauem eam quæ exitura erat, atque ad eam capiẽdam paratæ. Latini aptas inſtructáſque remigio vocant. Liuius decadis tertiæ libro primo, Claſſis præterea data ad tuendam maritimam oram: quia qua parte bel lè vicerãt, ea tum quoque rem geſturos Romanos credi poterat, quinquaginta quinqueremes, quadri remes duæ, triremes quinque, ſed aptæ inſtructǽque remigio triginta & duæ quinqueremes erant, & triremes quinque. Τριηρημιολίας videmus factã mẽtionem ab Athenæo in quinto, & mediuſſidius ſæpenumero dubitaui quodnam id eſſet nauigii genus. Hæc idem eſſe queat, cum iis quas Polybius ἡμιόλους ναῦς vocat: Appianus vero ἡμιολίας: etiamſi idẽ Polybiꝰ libro X V I. τριηρημιολίας vocet eas (opinor) quæ non tot remis agerentur, quot iuſtæ triremes: ait enim, μετὰ δὲ τούτων ἐννέα τριηρημιολίαι καὶ τριήρεις τρεῖς ὑπῆρχον. Id eſt, Cum his autem nouem trieremioliæ & triremes tres erant. Appianus certe in proœmio eas videtur ponere infra magnitudinem iuſtarum

triremium, dum ait, τριήρεις δὲ ἀπὸ ἡμιολίας μέχρι πεντήρους πεντακόσιαι καὶ χίλιαι. Id eſt, Triremes autē ab hemiolia vſque ad quinqueremem mille quingentæ: vt ἡμιόλιαι eſſent biremes quidem, ſed quæ à puppi ad malū vſque binis remis, à malo ad proram vnico tantum agerentur: vt hodie quoque videre eſt in nonnullis earum, quas fuſtas Veneti vocant. Tu lector ſiquid noſti rectius iſtis, candidus imperti: mea enim eſt coniectura. Tibi poſſū proferre ſcripta authorum, qui huiuſce rei mētionem fecere: quibus legendis, poteris fortaſſe meliora afferre, certiúſque iudicium hac de re facere. ſed Appianum videamus, ναυσὶ δ᾽ ἐφέροντο, πεντήκοντα μὲν πεντήρεσι, ἑκατὸν δὲ ἡμιολίαις: ἀφράκτοις δὲ, καὶ κερκούροις, καὶ στρογγύλοις πολλοῖς. Id eſt, Ferebantur autem nauibus, quinqueremibus quidem quinquaginta, hemioliis centum: apertis vero, cercuris, & onerariis compluribus. Diodorus Siculus libro decimonono, αὐτὸς δ᾽ ἀναλαβὼν ναῦς ἡμιολίας νυκτὸς κατέπλευσε πλησίον τῆς πόλεως. Id eſt, Ipſe autē hemioliis nauibus ſumptis ſecundū vrbem de nocte delatus eſt. Polybius in quinto, καταρτίσας δώδεκα μὲν καταφράκτους ναῦς, ὀκτὼ δὲ ἀφράκτους, τριάκοντα δ᾽ ἡμιόλους ἔπλει διὰ εὐρίπου. Id eſt, Duodecim itaque conſtratis nauibus inſtructis, octo apertis, triginta autem hemiolis per Euripū nauigabat. Quibus locis ἡμιόλους & ἡμιολίας, pro eodem fere poni exiſtimo. Sed hoc loco ſubiiciam, quæ in fragmentis Polybii ex libro decimoſexto

ſcriptũ legimus. Cuius quidem nobis copiam fecit Victor Fauſtus, dũ Venetiis à Rege Chriſtianiſſimo legatus cõmorarer. Ea ſunt hæc quibus deſcribit pugnam naualem ad Chium factam inter Philippum & Attalum, vt in contextu videbis, ὁ δὲ φίλιππος τῶν μὲν κατὰ τὴν πολιορκίαν ἀντιπιπτόντων αὐτῷ, τῶν δὲ πολεμίων ἐφορμούντων πλείοσι καταφράκτοις ναυσὶ ἠπορεῖτο: καὶ δυσχρήστως διέκειτο περὶ τοῦ μέλλοντος, οὐκ ἐπιδεχομένων δὲ τῶν παρόντων αἵρεσιν, ἀνήχθη παρὰ τὴν τῶν πολεμίων προσδοκίαν. ἔτι γὰρ αὐτὸν ἤλπιζον οἱ περὶ τὸν ἄτταλον προσκαρτερήσειν τῇ τῶν μετάλλων κατασκευῇ. μάλιστα δ᾽ ἐσπούδαζε ποιήσασθαι τὸν ἀνάπλουν αἰφνίδιον πεπεισμένος καταταχήσειν καὶ τὸ λοιπὸν ἀσφαλῶς ἤδη κομισθήσεσθαι παρὰ τὴν γῆν εἰς τὴν σάμον. διεψεύσθη δὲ παρὰ πολὺ τοῖς λογισμοῖς. οἱ γὰρ περὶ τὸν ἄτταλον καὶ θεοφιλίσκον ἅμα τῷ συνιδεῖν αὐτὸν ἀναγόμενον, εἴχοντο τῶν προκειμένων εὐθέως, συνέβη δὲ τὸν ἀνάπλουν αὐτῶν γενέσθαι διαλελυμένον, ἅτε πεπεισμένων, τὸν φίλιππον καθάπερ εἶπον ἔτι μένειν ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων. οὐ μὴν ἀλλὰ χρησάμενοι ταῖς εἰρεσίαις ἐνεργῶς προσέβαλον. ἄτταλος μὲν τῷ δεξιῷ καὶ καθηγουμένῳ τῶν πολεμίων, θεοφιλίσκος δὲ τοῖς εὐωνύμοις. φίλιππος δὲ περικαταλαμβανόμενος τοῖς καιροῖς δοὺς τὸ σύνθημα τοῖς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ, καὶ παραγγείλας ἀντιπρῴρους ποιεῖν τὰς ναῦς καὶ συμπλέκεσθαι τοῖς πολεμίοις ἐρρωμένως, αὐτὸς ὑπὸ τὰς νησίδας ἀναχωρήσας μετὰ τῶν λέμβων, τὰς μεταξὺ τοῦ πόρου κειμένας, ἀπεκαραδόκει τὸν κίνδυνον. ἦν δὲ τῶν μὲν τοῦ φιλίππου νεῶν τὸ πλῆθος τὸ συγκαταστὰν εἰς τὸν ἀγῶνα κατάφρακτοι τρεῖς καὶ πεντήκοντα, σὺν δὲ τούτοις ἄφρακτοι λέμβοι δὲ σὺν ταῖς πρίστεσιν ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα, τὰς γὰρ ἐν τῇ σάμῳ ναῦς, οὐκ ἠδυνήθη καταρ-

τίσαι πάσας. τὰ δὲ τῶν πολεμίων σκάφη κατάφρακτα μὲν ἦν
ἑξήκοντα καὶ πέντε σὺν τοῖς τῶν Βυζαντίων· μετὰ δὲ τούτων ἐννέα
τριημιολίαι καὶ τριήρεις τρεῖς ὑπῆρχον. λαβούσης δὲ τὴν κα-
ταρχὴν τῆς ναυμαχίας, ἐκ τῆς Ἀττάλου νεὼς εὐθέως πάντες οἱ σύ-
νεγγυς ἀπαραγγέλτως συνέβαλλον ἀλλήλοις. Ἄτταλος μὲν οὖν συμ
πεσὼν ὀκτήρει καὶ προεμβαλὼν ταύτῃ καιρίαν καὶ ὕφαλον πληγὴν,
ἐπὶ πολὺ τῶν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀγωνισαμένων, τέλος ἐβύθι-
σε τὴν ναῦν. ἡ δὲ τοῦ Φιλίππου δεκήρης, ναυαρχὶς οὖσα, παραλό-
γως ἐγένετο τοῖς ἐχθροῖς ὑποχείριος, ὑποπεσούσης γὰρ αὐτῇ τριη
ημιολίας, ταύτῃ δοῦσα πληγὴν βιαίαν κατὰ μέσον τὸ κύτος
ὑπὸ τὸν θρανίτην σκαλμὸν, ἐδέθη, τοῦ κυβερνήτου τὴν ὁρμὴν τῆς
νεὼς οὐκέτι δυνηθέντος ἀναλαβεῖν: διὸ καὶ προσκρεμαμένου τοῦ
πλοίου αὐτῆς ἐδυσχρηστεῖτο, καὶ δυσκίνητος ἦν πρὸς πᾶν, ἐν ᾧ και-
ρῷ δύο πεντήρεις προσπεσοῦσαι καὶ τρώσασαι τὴν ναῦν ἐξ ἀμ-
φοῖν τοῖν μεροῖν καὶ τὸ σκάφος καὶ τοὺς ἐπιβάτας τοὺς ἐν αὐτῷ
διέφθειραν, ἐν οἷς ἦν καὶ Δημοκράτης ὁ τοῦ Φιλίππου ναύαρχος.
κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν Διονυσόδωρος καὶ Δεινοκράτης ὄντες ἀδελ-
φοὶ καὶ ναυαρχοῦντες παρ' Ἀττάλῳ, συμπεσόντες ὁ μὲν ἑπτήρει τῶν
πολεμίων, ὁ δ' ὀκτήρει, παραβόλως ἐχρήσαντο τῇ ναυμαχίᾳ, Δει-
νοκράτης μὲν πρὸς ὀκτήρη συμπεσὼν, αὐτὸς μὲν ἔξαλον ἔλαβε
τὴν πληγὴν ἀναστείρου τῆς νεὼς οὔσης, τὴν δὲ τῶν πολεμίων τρώσας
ναῦν ὑποτάβιγα, τὸ μὲν πρῶτον οὐκ ἐδύνατο χωρισθῆναι καί-
περ πολλάκις ἐπιβαλλόμενος πρύμναν κρούειν, διὸ καὶ τῶν μακεδό
νων εὐψύχως ἀγωνιζομένων εἰς τὸν ἔσχατον παρεγένετο κίνδυνον.
Ἀττάλου δὲ ἐπιβοηθήσαντος αὐτῷ, καὶ διὰ τῆς εἰς τὴν πολεμίαν
ναῦν ἐμβολῆς λύσαντος τὴν συμπλοκὴν τῶν σκαφῶν, ὁ μὲν Δει-
νοκράτης ἀπελύθη παραδόξως, οἱ δὲ τῆς πολεμίας νεὼς ἐπιβά-
ται πάντες εὐψύχως διαγωνισάμενοι διεφθάρησαν, τὸ δὲ σκάφος

ἔρημον ἀποληφθὲν, ὑποχείριον ἐγένετο τοῖς περὶ τὸν ἄτταλον. ὁ
δὲ διονυσόδωρος μετὰ βίας ἐπιφερόμενος εἰς ἐμβολὴν, αὐτὸς μὲν
ἥμαρτεν τοῦ τρῶσαι, παραξύσας δὲ τοῖς πολεμίοις, ἀπέβαλε τὸν
δεξιὸν ταρσὸν τῆς νεὼς, ὁμοῦ συῤῥαγέντων καὶ τῶν πυργούχων, οὗ γε-
νομένου περιέστησαν αὐτὸν πανταχόθεν οἱ πολέμιοι, κραυγῆς δὲ
καὶ θορύβου γινομένου, τὸ μὲν λοιπὸν πλῆθος τῶν ἐπιβατῶν ἅμα
τῷ σκάφει διεφθάρη, τρίτος δ' αὐτὸς ὁ διονυσόδωρος ἀπενήξα-
το πρὸς τὴν ἐπιβοηθοῦσαν αὐτῷ τριημιολίαν. τῶν δὲ λοιπῶν νε-
ῶν τοῦ πλήθους ὁ κίνδυνος ἐφάμιλλος ἦν, καθάπερ γὰρ ἐπλεό-
ναζον οἱ παρὰ τοῦ φιλίππου λέμβοι, κατὰ τοσοῦτον ἀνέφερον οἱ πε-
ρὶ τὸν ἄτταλον τῷ τῶν καταφράκτων νεῶν πλήθει, καὶ τὰ μὲν πε-
ρὶ τὸ δεξιὸν κέρας τοῦ φιλίππου, τοιαύτην εἶχε τὴν διάθεσιν, ὥστ'
ἀκμὴν ἄκριτα μένειν τὰ ὅλα, πολὺ δὲ τοὺς περὶ τὸν ἄτταλον ἐπι-
κυδεστέρας ἔχειν τὰς ἐλπίδας, οἱ δὲ ῥόδιοι κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς εὐ-
θέως ἐκ τῆς ἀναγωγῆς ἀπεσπάσθησαν τῶν πολεμίων, καθάπερ
ἀρτίως εἶπα. τῷ δὲ ταχυναυτεῖν παρὰ πολὺ διαφέροντες τῶν
ἐναντίων συνῆψαν τοῖς ἐπὶ τῆς οὐραγίας μακεδόσι, καὶ τὸ μὲν
πρῶτον ἀποχωροῦσι τοῖς σκάφεσιν κατὰ πρύμναν, ἐπιφερόμενοι
τοὺς ταρσοὺς παρέλυον, ὡς δὲ οἱ μὲν παρὰ τοῦ φιλίππου συνεπι-
στρέφειν ἤρξαντο παραβοηθοῦντες τοῖς κινδυνεύουσι, τῶν δὲ ῥοδίων
οἱ καθυστεροῦντες ἐκ τῆς ἀναγωγῆς συνῆψαν τοῖς περὶ τὸν θεοφιλί-
σκον, τότε κατὰ πρόσωπον ἀντιπρώρους, τάξαντες τὰς ναῦς, ἀμφό-
τεροι συνέβαλον εὐψύχως ὁμοῦ ταῖς σάλπιγξι καὶ τῇ κραυγῇ
παρακαλοῦντες ἀλλήλους. εἰ μὲν οὖν μὴ μεταξὺ τῶν καταφράκτων
νεῶν ἔταξαν οἱ μακεδόνες τοὺς λέμβους, ῥᾳδίαν ἂν καὶ σύντομον ἔ-
λαβε κρίσιν ἡ ναυμαχία: νῦν δὲ ταῦτ' ἐμπόδια πρὸς τὴν χρείαν
τοῖς ῥοδίοις ἐγίνετο. κατὰ πολλοὺς τρόπους, μετὰ γὰρ τὸ κινηθῆναι τὴν
ἐξ ἀρχῆς τάξιν ἐκ τῆς πρώτης συμβολῆς πάντες ἦσαν ἀναμὶξ ἀλλή-

λοις: ὅθεν οὔτε διεκπλεῖν εὐχερῶς, οὔτε στρέφειν ἐδύναντο τὰς ναῦς, οὔτε καθόλου χρῆσθαι τοῖς ἰδίοις προτερήμασιν. ἐμπίπτοντων αὐτοῖς τῶν λέμβων ποτὲ μὲν εἰς τοὺς ταρσοὺς, ὥστε δυσχρηστεῖν ταῖς εἰρεσίαις: ποτὲ δὲ πάλιν εἰς τὰς πρώρας, ἔστι δ᾽ ὅτε κατὰ πρύμναν: ὥστε παραποδίζεσθαι καὶ τὴν τῶν κυβερνητῶν, καὶ τὴν τῶν ἐρετῶν χρείαν: κατὰ δὲ τὰς ἀντιπρώρους συμπτώσεις, ἐποίουν τι τεχνικόν: αὐτοὶ μὲν γὰρ ἔμπρωρα τὰ σκάφη ποιοῦντες ἐξάλους ἐλάμβανον τὰς πληγάς: τοῖς δὲ πολεμίοις ὕφαλα τὰ τραύματα διδόντες ἀβοηθήτους ἐσκεύαζον τὰς πληγάς: σπανίως δ᾽ εἰς τοῦτο συγκατέβαινον: καθόλου γὰρ ἐξέκλινον τὰς συμπλοκὰς διὰ τὸ γενναίως ἀμύνασθαι τοὺς μακεδόνας ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων ἐν ταῖς συστάδην γιγνομέναις μάχαις. τὸ δὲ πολὺ κατὰ μὲν τοὺς διέκπλους, παρασύροντες τῶν πολεμίων νεῶν τοὺς ταρσοὺς ἠχρείουν, μετὰ δὲ ταῦτα πάλιν ἐκπεριπλέοντες καὶ τοῖς μὲν κατὰ πρύμναν ἐμβάλλοντες, τοῖς δὲ πλαγίοις καὶ στρεφομένοις ἀκμὴν περιπίπτοντες, οὓς μὲν ἐτίτρωσκον, οἷς δὲ παρέλυον ἀεί τι τῶν πρὸς τὴν χρείαν ἀναγκαίων. καὶ δὴ τῷ τοιούτῳ τρόπῳ μαχόμενοι, παμπληθεῖς τῶν πολεμίων ναῦς διέφθειραν. ἐπιφανέστατα δὲ ἐκινδύνευσαν τρεῖς πεντήρεις τῶν ῥοδίων, ἥ τε ναυαρχὶς ἐφ᾽ ἧς ἔπλει θεοφιλίσκος: μετὰ δὲ ταύτην, ἧς ἐτριηράρχει φιλόστρατος: τρίτη δὲ, ἣν ἐκύβερνα μὲν αὐτόλυκος, ἐπέπλει δὲ νικόστρατος. ταύτης γὰρ ἐμβαλούσης εἰς πολεμίαν ναῦν, καὶ καταλιπούσης ἐν τῷ σκάφει τὸ ἔμβολον, συνέβη τὴν μὲν πληγεῖσαν αὔτανδρον καταδῦναι. τοὺς δὲ περὶ τὸν αὐτόλυκον εἰσρεούσης εἰς τὴν ναῦν τῆς θαλάττης διὰ τῆς πρώρας κυκλωθέντας ὑπὸ τῶν πολεμίων, τὰς μὲν ἀρχὰς ἀγωνίζεσθαι γενναίως: τέλος δὲ τὸν μὲν αὐτόλυκον ἐκπεσεῖν τρωθέντα μετὰ τῶν ὅπλων εἰς τὴν θάλατταν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἐπιβάτας ἀποθανεῖν μαχομένους γενναίως. ἐν ᾧ καιρῷ θεοφιλίσκος βοηθήσας μετὰ τριῶν πεντήρων, τὴν μὲν ναῦν οὐκ ἠδυνήθη σῶσαι,

διὰ τὸ πλήρη θαλάττης εἶναι· δύο δὲ ναῦς πολεμίας τρώσας, τοὺς ἐπιβάτας ἐξέβαλε. ταχὺ δὲ περιχυθέντων αὐτῷ λέμβων πλεόνων, καὶ καταφράκτων νεῶν, τοὺς μὲν πλείστους ἀπέβαλε τῶν ἐπιβατῶν ἐπιφανῶς ἀγωνισαμένους· αὐτὸς δὲ τρία τραύματα λαβὼν καὶ παραβόλως τῇ τόλμῃ κινδυνεύσας, μόλις ἐξέσωσε τὴν ἰδίαν ναῦν. ἐπιβοηθήσαντος αὐτῷ Φιλοστράτου καὶ συναναδεξαμένου τὸν ἐνεστῶτα κίνδυνον εὐψύχως, συνάψας δὲ τοῖς αὐτοῦ σκάφεσι πάλιν ἐξ ἄλλης ὁρμῆς συνεπλέκετο τοῖς πολεμίοις, τῇ μὲν σωματικῇ δυνάμει παραλυόμενος ἀπὸ τῶν τραυμάτων, τῇ δὲ τῆς ψυχῆς γενναιότητι λαμπρότερος ὢν καὶ παραστατικώτερος ἢ πρόσθεν. συνέβη δὲ δύο γίνεσθαι ναυμαχίας, πολὺ διεστώσας ἀλλήλων. τὸ μὲν γὰρ δεξιὸν κέρας τοῦ Φιλίππου κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς πρόθεσιν, ἀεὶ τῆς γῆς ὀρεγόμενον, οὐ μακρὰν ἀπεῖχον τῆς Ἀσίας· τὸ δ᾽ εὐώνυμον διὰ τὸ παραβοηθῆσαι τοῖς ἐπὶ τῆς οὐραγίας ἐξ ἀποστροφῆς, οὐ πολὺ τῆς Χίας ἀπέχον ἐναυμάχει τοῖς Ῥοδίοις. οὐ μὴν ἀλλὰ παρὰ πολὺ τοῦ δεξιοῦ κέρατος κατακρατούντων τῶν περὶ τὸν Ἄτταλον, καὶ συνεγγιζόντων ἤδη πρὸς τὰς νησίδας, ὑφ᾽ αἷς ὁ Φίλιππος ὥρμει καραδοκῶν τὸ συμβησόμενον, συνιδὼν Ἄτταλος μίαν πεντήρη τῶν ἰδίων ἐκτὸς τοῦ κινδύνου τετρωμένην καὶ βαπτιζομένην ὑπὸ νεὼς πολεμίας ὥρμησε παραβοηθήσων ταύτῃ μετὰ δύο τετρήρων, τοῦ δὲ πολεμίου σκάφους ἐγκλίναντος. καὶ ποιουμένου τὴν ἀποχώρησιν ὡς πρὸς τὴν γῆν, ἐπέκειτο φιλοτιμότερον ἐγκρατὴς γενέσθαι σπουδάζων τῆς νεώς. ὁ δὲ Φίλιππος συνθεασάμενος ἀπεσπασμένον πολὺ τὸν Ἄτταλον ἀπὸ τῶν ἰδίων, παραλαβὼν τέτταρας πεντήρεις καὶ τρεῖς ἡμιολίας, ἔτι δὲ τῶν λέμβων τοὺς ἐγγὺς ὄντας ὥρμησεν. καὶ διακλείσας τὸν Ἄτταλον ἀπὸ τῶν οἰκείων νεῶν, ἠνάγκασε μετὰ μεγάλης ἀγωνίας εἰς τὴν γῆν ἐκβαλεῖν τὰ σκάφη. τούτου δὲ συμβάντος, αὐτὸς μὲν ὁ βασιλεὺς μετὰ

τῶν πληρωμάτων, εἰς τὰς ἐρυθρὰς ἀποχώρησιν, τῶν δὲ πλοίων καὶ τῆς βασιλικῆς παρασκευῆς ἐγκρατὴς ὁ φίλιππος ἐγένετο, καὶ γὰρ ἐποίησάν τι τεχνικὸν ἐν τούτοις τοῖς καιροῖς οἱ περὶ τὸν ἄτταλον, τὰ γὰρ ἐπιφανέστατα τῆς βασιλικῆς παρασκευῆς ἐπὶ τὸ κατάστρωμα τῆς νεὼς ἐξέβαλον, ὅθεν οἱ πρῶτοι τῶν μακεδόνων συνάψαντες ἐν τοῖς λέμβοις συνθεασάμενοι ποτηρίων πλῆθος, καὶ πορφυρῶν ἱματίων, καὶ τῶν τούτοις παρεπομένων σκευῶν, ἀφέμενοι τοῦ διώκειν ἀπένευσαν ἐπὶ τὴν τούτων ἁρπαγήν, διὸ συνέβη τὸν ἄτταλον ἀσφαλῆ ποιήσασθαι τὴν ἀποχώρησιν εἰς τὰς ἐρυθράς, φίλιππος δὲ τοῖς μὲν ὅλοις ἐλαττώμενος παρὰ πολὺ τὴν ναυμαχίαν, τῇ δὲ περιπετείᾳ τῇ κατὰ τὸν ἄτταλον ἐπαρθεὶς ἐπανέπλει, καὶ πολὺς ἦν συναθροίζων τὰς σφετέρας ναῦς, καὶ παρακαλῶν τοὺς ἄνδρας εὐθαρσεῖς εἶναι, διότι νικῶσι τῇ ναυμαχίᾳ, καὶ γὰρ ὑπέδραμέ τις ἔννοια καὶ πιθανότης, τοῖς ἀνθρώποις, ὡς ἀπολωλότος τοῦ ἀττάλου διὰ τὸ κατάγειν τοὺς περὶ τὸν φίλιππον ἀναδεδεμένους τὴν βασιλικὴν ναῦν. ὁ δὲ διονυσόδωρος ὑπονοήσας τὸ περὶ τὸν αὐτοῦ βασιλέα γεγονός, ἤθροιζε τὰς οἰκείας ναῦς ἐξαίρων σύνθημα. ταχὺ δὲ συλλεχθεισῶν πρὸς αὐτόν, ἀπέπλει μετ' ἀσφαλείας εἰς τοὺς κατὰ τὴν ἀσίαν ὅρμους. κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν καιρὸν οἱ πρὸς τοὺς ῥοδίους ἀγωνιζόμενοι τῶν μακεδόνων, πάλαι κακῶς πάσχοντες, ἐξέλυον αὐτοὺς ἐκ τοῦ κινδύνου μετὰ προφάσεως κατὰ μέρη ποιούμενοι τὴν ἀποχώρησιν, ὡς ταῖς οἰκείαις συνδιδόντες ἐπικουρῆσαι ναυσίν, οἱ δὲ ῥόδιοι τὰς μὲν ἀναδησάμενοι τῶν νεῶν, τὰς δὲ προδιαφθείραντες ταῖς ἐμβολαῖς, ἀπέπλευσαν εἰς τὴν χίον. ἐφθάρησαν δὲ τοῦ μὲν φιλίππου νῆες, ἐν μὲν τῇ πρὸς ἄτταλον ναυμαχίᾳ δεκήρης, ἐννήρης, ἑπτήρης, ἑξήρης, τῶν δὲ λοιπῶν κατάφρακτοι μὲν δέκα, καὶ τριημιολίαι τρεῖς. λέμβοι δὲ πέντε καὶ εἴκοσι. καὶ τὰ τούτων πληρώματα, ἐν δὲ τῇ πρὸς ῥοδίους διεφθάρησαν

κατάφρακτοι μὲν δέκα, λέμβοι δὲ περὶ πεντήκοντα τὸν ἀριθμόν, ἥλωσαν δὲ δύο τετρήρεις, καὶ λέμβοι σὺν τοῖς πληρώμασιν ἑπτά. τῶν δὲ περὶ ἄτταλον κατέδυσαν τριημιολία μία, καὶ δύο πεντήρεις, καὶ τὸ τοῦ βασιλέως σκάφος. τῶν δὲ ῥοδίων διεφθάρησαν μὲν δύο πεντήρεις, καὶ τριήρεις. ἥλω δ' οὐδέν. ἄνδρες δὲ τῶν μὲν ῥοδίων ἀπέθανον εἰς ἑξήκοντα, τῶν δὲ παρ' ἀττάλου ὡς ἑβδομήκοντα: τῶν δὲ τοῦ φιλίππου, μακεδόνες μὲν εἰς τρισχιλίους, τῶν δὲ πληρωμάτων εἰς ἑξακισχιλίους, ἑάλωσαν δὲ ζωγρία, τῶν μὲν συμμάχων καὶ μακεδόνων εἰς δισχιλίους, τῶν δ' αἰγυπτίων εἰς ἑπτακοσίους, καὶ τὸ μὲν τέλος τῆς περὶ χίον ναυμαχίας, τοιοῦτον συνέβη γενέσθαι. τῆς δὲ νίκης ὁ φίλιππος ἀντεποιεῖτο κατὰ δύο προφάσεις, κατὰ μίαν μὲν ἢ τὸν ἄτταλον εἰς τὴν γῆν ἐμβαλὼν ἐγκρατὴς τῆς νεὼς ἐγεγόνει. καθ' ἑτέραν δὲ ἢ καθορμισθεὶς ἐπὶ τὸ καλούμενον ἀργέννον ἐδόκει πεποιῆσθαι τὸν ὅρμον ἐπὶ τῶν ναυαγίων, ἀκόλουθα δὲ τούτοις ἔπραττεν καὶ κατὰ τὴν ἑξῆς ἡμέραν, συνάγων τὰ ναυάγια. καὶ τῶν νεκρῶν ποιούμενος ἀναίρεσιν τῶν ἐπιγινωσκομένων. χάριν τοῦ συναύξειν τὴν προειρημένην φαντασίαν, ὅτι γὰρ οὐδ' αὐτὸς ἐπέπειστο νικᾶν, ἐξήλεγξαν αὐτὸν οἵ τε ῥόδιοι καὶ διονυσόδωρος μετ' ὀλίγον. κατὰ γὰρ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἔτι περὶ ταῦτα γινομένου τοῦ βασιλέως. Διαπεμψάμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐπέπλευσαν αὐτῷ, καὶ στήσαντες ἐν μετώπῳ τὰς ναῦς οὐδενὸς ἐπ' αὐτοὺς ἀντανάγομένου, πάλιν ἀπέπλευσαν εἰς τὴν χίον. ὁ δὲ φίλιππος οὐδέποτε τοσούτους ἄνδρας ἀπολωλεκὼς, οὔτε κατὰ θάλατταν ἐνὶ καιρῷ, βαρέως μὲν ἔφερε τὸ γεγονός, καὶ τὸ πολὺ τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ παρῄτειτο. πρὸς μέντοιγε τοὺς ἐκτὸς ἐπειρᾶτο κατὰ πάντα τρόπον ἐπικρύπτεσθαι τὴν αὐτοῦ διάληψιν. καίπερ οὐκ ἐώντων αὐτῶν τῶν πραγμάτων, χωρὶς γὰρ τῶν ἄλλων. καὶ τὰ μετὰ τὴν μάχην συμβαίνοντα πάντας ἐξέπληττε τοὺς θεο-

μένους. γινομένης γὰρ τοσαύτης φθορᾶς ἀνθρώπων, παρ' αὐτὸν μὲν τὸν καιρὸν πᾶς ὁ πόρος ἐπληρώθη νεκρῶν, αἵματος, ὅπλων, ναυαγίων. ταῖς δ' ἑξῆς ἡμέραις τοὺς αἰγιαλοὺς ἦν ἰδεῖν φύρδην σεσωρευμένους ἀναμὶξ πάντων τῶν προειρημένων. ἐξ ὧν οὐ μόνον αὐτὸς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ μακεδόνες εἰς διατροπὴν ἐνέπιπτον οὐ τὴν τυχοῦσαν. θεοφιλίσκος δὲ μίαν ἡμέραν ἐπιβιώσας. καὶ τῇ πατρίδι γράψας ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν ναυμαχίαν, καὶ κλαιωναῖον ἡγεμόνα συστήσας ἀνθ' ἑαυτοῦ ταῖς δυνάμεσι, μετήλλαξε τὸν βίον ἐκ τῶν τραυμάτων, ἀνὴρ καὶ κατὰ τὸν κίνδυνον ἀγαθὸς γενόμενος, καὶ κατὰ τὴν προαίρεσιν μνήμης ἄξιος, μὴ δ' ἐκείνου τολμήσαντος προεπιβαλεῖν τῷ φιλίππῳ τὰς χεῖρας, πάντες ἂν καταπροεῖντο τοὺς καιροὺς, δεδιότες τὴν τοῦ φιλίππου τόλμαν: νῦν δ' ἐκεῖνος ἀρχὴν πολέμου ποιήσας, ἠνάγκασε μὲν τὴν αὐτοῦ πατρίδα συνεξαναστῆναι τοῖς καιροῖς. ἠνάγκασε δὲ τὸν ἄτταλον μὴ μέλλειν καὶ παρασκευάζεσθαι τὰ πρὸς τὸν πόλεμον. ἀλλὰ πολεμεῖν ἐῤῥωμένως, καὶ κινδυνεύειν. τοιγαροῦν εἰκότως αὐτὸν οἱ ῥόδιοι καὶ μεταλλάξαντα, τοιαύταις ἐτίμησαν τιμαῖς: δι' ὧν οὐ μόνον τοὺς ζῶντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐπιγινομένους ἐξεκαλέσαντο πρὸς τοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδος καιρούς. Id eſt, Philippus autem cum in obſidione multa ſibi aduerſari videret, hoſtes etiã cum multis conſtratis nauibus haud procul in ſtatione eſſent, animi pẽdebat, nec ſatis proſpiciebat, quid ſibi potiſſimum in poſterũ faciendum foret. Cumque præſentia vtrũ vellet, eligendi facultatem adimeret, tandem naues ſoluit præter hoſtium expectationem. Attalus enim, & qui cum eo erant, ſperabant eum perlaturum obſidionem, ob apparatum metallicorũ. Curauit autem

maxime ſubita profectione vti, propterea quòd ſibi perſuaſiſſet ſe locum occupaturũ, & in poſterũ iam tuto peruehi ſecundũ litus ad Samũ vſq; poſſe. Opinio autem eum fefellit, quam præceperat. Attalus enim & Theophiliſcus, vbi conſpexerunt eum ſoluiſſe, ſtatim in rem præſentẽ incubuerũt. fuit autem eorum profectio nullo ordine diſpoſita: propterea quòd confiderent (vt diximus) Philippum adhuc permanere in propoſito: veruntamen vſi ſumma remigum alacritate, impetum fecerũt. Attalus ipſe in dextram partem hoſtium quæ ipſa præibat, Theophiliſcus verò in ſiniſtrã. At Philippus vidẽs ſe rei occaſione impeditum, & repente oppreſſum, dato pugnæ ſigno his qui dextra parte erant, pronunciánſque vt aduerſas naues opponerent, & cum hoſtibus acerrimè congrederentur, ipſe cum leuibus nauigiis in paruas inſulas ſe recepit, quæ in medio curſu erant: ibíque naualis prælii euentum expectabat. Erat autem numerus nauium earum, quæ cum Philippo erant, prælio aptarum, conſtratarum ad tres & quinquaginta, & cum his minora apertáque nauigia: Lembi vero cum piſtribus centum quinquaginta, eas enim naues quæ Sami erant, non potuit omnes inſtruere. Hoſtium autem naues erant, cõſtratæ quidem ſexagintaquinque cum Byzãtinis. Cum his præterea nouem trieremioliæ, triremeſque tres adſtiterãt: factóque pugnæ naualis initio ab Attali na-

ue, continuo omnes quæ propius aderant, nulla egentes cohortatione inter ſe concurrerunt. Attalus quidem impetum faciẽs in octerem, inferénſque ei vulnus graue, quaque aquã reciperet: cúmque diutius hi qui in cataſtromate erãt, propugnarent, tandem nauem ipſam depreſſit. At Philippi deceres quæ princeps erat, in hoſtium poteſtatem redacta eſt, ídque caſu inopinato. Nam cum in ipſam concurreret trieremiolia, hanc ictu graui, ad medium ventrem, eã partẽ qua thranites ſcalmus collocari ſolet, ſauciauit: eíque cõtinebatur, gubernatore non amplius valente retinere nauis impetum. Quare cum nauis ei adhæreſceret, valde impedita erat: nec ſatis regi flectíque poterat. Quo tempore duæ quinqueremes impetu facto duabus ex partibus eam conuulnerarunt: nauémque ipſam cum propugnatoribus depreſſerunt, & in iis Dinocratem, qui Philippi nauarchus erat. Per id etiam tempus Dionyſodorus & Dinocrates, qui fratres & ſub Attalo nauarchi erant, impetum facientes: hic quidem in hepterem hoſtium, alter vero in octerem caſu decertãdi admirabili vſi ſunt. Dinocrates quidem in octerem concurſu facto, ipſe vulnus accepit paulo ſupra aquam, cum nauis ipſa ſine ſtira eſſet: conuulnerata autem ab ſe naue hoſtium ad eam partem, qua mari demergitur, initio quidem non potuit ab ea ſe expedire, etiam ſi nõ ſemel conatus ſit inhibere. Quare cum

Macedones fortiſſimè ſeſe defenderẽt, extremum ferè periculum adiit. Attalo autem illi ferente auxilium, facto in hoſtilem nauem impetu, ſoluentéque naues quæ inter ſe adhæſerant, Dinocrates quidem ſic inſperatò liberatus eſt. Omnes autem hoſtilis nauis propugnatores fortiſſimè dimicantes conciſi ſunt. Nauis autem ipſa à propugnatoribus nuda relicta, in Attali poteſtatem redacta eſt. At Dionyſodorus cum magna vi incitaretur, ad confligendũ ipſe quidem vulnus inferre non potuit. Præteruectus autẽ per medios hoſtes, dextrũ nauis ſuæ remigium amiſit, ſimul cõfractis lignis quæ turres ſuſtinere ſolent. Quo cõfecto negotio, circunſteterunt eum vndiquaque hoſtes, clamore facto excitatóque tumultu. Reliqua quidẽ turba propugnatorum, ſimul cum naue periit: ipſe autem Dionyſodorus cum duobus comitibus, ad triremioliam, quæ in auxilium veniebat, adnatauit. Periculum autem reliquarum nauium vtrinque par erat: vt enim numero ſuperabãt Philippi Lembi, ſic Attalus multitudine nauium conſtratarum præſtabat. Et ſic gerebantur ea quæ ad dextrũ Philippi cornu erant, vt neutram in partem inclinata eſſet victoria: Attalus tamen niteretur meliore in poſterum ſpe. Rhodii autem initio profectionis ſeſe ab hoſtibus ſegregarunt, & vt modo dicebam celeritate nauium, cum multo præſtantiores eſſent inimicis, conflixerunt cum Macedonibus qui in

extrema acie erãt, primúmque nauibus in fugam cõuerſis à tergo & puppi impetu facto, remos earum deterſerũt. Vt autem qui cum Philippo erãt, cœperunt illuc conſiſtere auxilium ferentes periclitantibus: Rhodiorum vero qui poſtremi erant, conuenerũt cum Theophiliſco: tunc diſpoſitis in aciem vtrinque aduerſis nauibus conflixerũt ſumma alacritate, ſeſe inuicẽ clamore tubíſque cohortantes. Quòd ſi Macedones inter conſtratas naues lembos minime collocaſſent, naualis prælii certamen, celerem facilémque exitum habuiſſet. Sed ii lembi omnem vſum Rhodiis nauibus ademerũt, ídque multis modis, vbi enim primum vtrorunque cõflictu ordines commoti ſunt, omnes inter ſe commixti erant: vnde neque facile enauigare neque naues flectere poterant, neque omnino vti iis rebus quibus ſuperiores erant: incidentibus in eas lembis, aliàs quidem ad remigium, vt non facile iuuari poſſent opera remigum: aliàs autem in proras, interdum etiam ad puppim: vt gubernatorum, remigúmque miniſterium impediretur. In oppoſitis verò conflictibus nonnihil ex arte commẽti ſunt. ipſi enim inclinatis nauibus in proram extra aquam vulnera accipiebãt: hoſtium verò naues intra aquã perforabant, quibus nulla arte mederi quis poſſet, raró autem id eueniebat: magnã enim partem cõcurſum vitabant: propterea quòd Macedones fortiter propugnarent è cataſtromate

in prǽliis quæ cominus fierēt: ſæpius tamen prę-ternauigando detergentes hoſtium remos, inhabiles reddebant, moxque circūcurrentes, in eóſque qui ad puppim erāt impetu facto, obliquis autem & flectentibus irruentes, alios quidem conuulnerabant, aliis autem armamenta auferebant: & iam tali ratione decertantes, magnum numerum hoſtilium nauium depreſſerant. Celeberrime autem in periculo verſatæ ſunt tres quinqueremes Rhodiorum: prætoria ipſa qua vehebatur Theophiliſcus: poſt hanc autem ea cui præerat Philoſtratus: tertia verò quam regebat Autolycus. ea autē vehebatur Nicoſtratus: hac enim impetum faciente in hoſtilem nauem, relictóque in naue hoſtium ſuæ nauis roſtro, euenit vt nauis percuſſa cum ipſis hominibus deprimeretur: eos autem qui cum Autolyco erant, cum per proram aqua ſubintraret, circunuentos ab hoſtibus initio quidem generoſe decertare: tandem vero ipſum Autolycū ſaucium cum armis decidere in mare: reliquos autē propugnatores animoſe pugnando occūbere. quo quidem tempore Theophiliſcus auxilio aduenięs cum tribus quinqueremibus, nauem ipſam ſeruare non potuit: eò quòd aqua iam oppleta eſſet. Conuulneratis autem duabus hoſtium nauibus, quarū propugnatores præcipites dedit: ſtatim circunfuſis in eum lembis pluribus, cōſtratíſque nauibus magnam partem propugnatorum amiſit

egregiè decertãtium. Ipſe vero acceptis tribus vulneribus, quòd audacius in periculum rueret, vix propriã nauem ſeruare potuit, ferente illi auxiliũ Philoſtrato, ſuſcipientéque in ſe præſens periculũ ſumma animi alacritate. Vbi verò ſe cum ſuis nauibus coniunxit, iterum recenti impetu cum hoſtibus cõflixit. Viribus quidem corporis defectus, propter vulnera: animi autem robore clarior conſtantiórque quàm antea viſus eſt. Cõtigit autem duo fuiſſe naualia prælia multum inter ſe diſtantia. Siquidem dextrũ Philippi cornu vt initio decreuerat ſemper littus appetens legénſque, nuſquã diſceſſit longe ab Aſia: ſiniſtrum verò quod auxilium tuliſſet his qui in extrema acie erant, decertabat cum Rhodiis, cum non multũ abeſſet à Chio. Veruntamen cum Attalus ipſe cum ſuis dextrum Philippi cornu ſuperaſſe præclarè videretur, ipſéque Attalus iam appropinquaret inſulis, ad quas Philippus ſtationẽ obtinebat, expectans rei euentum, conſpicatus Attalus quinqueremem ſuorum vnam extra periculum vulneratã demergi ab hoſtili naue, feſtinauit auxilium laturus illuc proficiſci cum duabus quadriremibus. Hoſtili autem naue declinante, ſéque tanquam ad terram recipiente, promptius inſtabat, cupiẽs nauem in ſuam poteſtatem redigere. Quod vbi Philippus cõſpexit, audaciúſque pergere longe à ſuis Attalum vidit, ſumptis ſecum quatuor quinqueremibus, tribúſq;

hemioliis, lembíſque præterea qui propius erant, properauit, ſperans, quod euenit, intercipi poſſe: eúmque compulit cum magna animi anxietate ad proximum litus naues eiicere: ibíque naui relicta, Rex ipſe cũ ſociis naualibus pedibus Erythras profugit. Philippus autem nauigiorũ compos factus eſt, ſupellectilíſque regiæ. Siquidẽ ii qui cum Attalo erant in tali periculo quiddam ex arte militari commenti ſunt: lautiſſima enim quæque ex ſupellectile regia in cataſtromate & foris nauis expoſuerũt: vnde primi Macedonum, vbi ad lembos appulerunt, conſpecta in lembis poculorum multitudine, veſtéque purpurea, inſtrumentíſque quæ eius cauſa parari ſolent, miſſo perſequẽdi ſtudio in horũ prædã conuerſi ſunt. quare factũ eſt vt Attalus in Erythrarũ portũ ſine vllo impedimento ſeſe reciperet. At Philippus cum in vniuerſum toto nauali prælio inferior fuiſſet, tamen elatus caſu Attali, regreſſus eſt: magnóque ſtudio ſuis conquiſitis, nauibúſque in vnum collectis, cohortabatur ſuos vt bono animo eſſent: quãdoquidem viciſſent nauali prælio. etenim ſubierat cogitatio, & ea opinio homines inuaſerat, tanquam Attalus ipſe in fuga occubuiſſet: propterea quòd reuerteretur Philippus cum ſuis, capta religatáque regia naue. At Dionyſodorus cõiectans id, quod regi ſuo acciderat, ſublato ſigno ſuas naues cõuocauit: quibus ſtatim ad ſe collectis, tuto ſe recepit in portus

Aſiaticos. Sub idem tẽpus Macedones qui aduerſus Rhodios decertabant, iam diu male mulctati ſe à periculo liberarũt: ſingulæ enim naues ſeſe recipiebant per cauſam ſubueniendi ſuis laborantibus. Rhodii verò cum nauium partẽ religaſſent, partem autem roſtris perforaſſent, ſe in Chiorum portum receperũt. Interiere autem Philippi quidem in prælio nauali, quod cum Attalo geſtũ eſt, deceres, enneres, hepteres, hexeres: reliquarũ autem conſtratæ decem, treſque triremioliæ: lembi vero viginti quinque cum ſociis naualib⁹. in prælio autem aduerſus Rhodios geſto depreſſæ ſunt cõſtratæ decem, lembi ad quadraginta. Captæ ſunt autẽ duæ quadriremes, ſeptemque lembi cum ſociis naualibus. Earũ verò quæ cum Attalo erant, depreſſerunt vnam triremioliã, duaſque quinqueremes, & regium nauigium. Rhodiorum autem interiere duæ quinqueremes & triremes: nihil verò captum fuit. homines autem occubuere Rhodiorũ quidem ad ſexaginta: at eorum qui ſub Attalo circiter ſeptuaginta: qui ſub Philippo autẽ Macedonum ad tria millia: ſociorum præterea naualium ad ſex millia: viui capti ſunt Macedonũ & ſociorum ad duo millia: AEgyptiorum autem ad ſeptingentos. Talis quidem exitus naualis prælii ad Chium fuit. Philippus autem victoriam ſibi vendicabat duabus potiſſimum de cauſis. Prima quòd Attalum in terram eiicere coegiſſet, & nauis regia

in ſuam veniſſet poteſtatẽ. Altera quòd ſtationem in loco, qui Argennon vocatur, habuerit inter hoſtiũ naufragia. Poſtridie quoque ſe geſſerit vt victor collectis reliquiis naufragii, ſublatíſque & receptis cadaueribus eorum qui agnoſci poterãt, vt eam opinionẽ maximè confirmaret. Rhodii nanque & Dionyſodorus haud ita multo poſt ab eodem expreſſerunt, vt nec ipſe quidem ſe victorem exiſtimaret. Poſtridie enim rege adhuc circa hæc occupato, certiores inuicem facti, vela duxerunt in ipſum. collocatíſque in frõte nauibus, nemine contra eos prodire auſo, retro abiere ad Chiũ. At Philippus, qui nunquam antea eodem tempore ne in mari quidem, tot taléſque viros amiſiſſet, caſum quidem grauiter ferebat, animúmque iam propemodum deſponderat: ad exteros tamen occultare ſenſa mẽtis omni ſtudio conabatur, etiamſi res ipſæ non ſatis id ferre patíque viderentur. Nam præter alia multa, ea ipſa quæ in prælio acciderãt, omnes qui aderant, in timorem coniecerant. Facta enim tanta hominum ſtrage, eo ipſo tempore totus locus, in quo dimicatum eſt, oppletus eſt cadaueribus, ſanguine, armis, naufragiis, & armamẽtis. Diebus autem qui proximè ſecuti ſunt, videre erat littora referta omnibus iis rebus quas retulimus, confuſè aceruatímque congeſtis. Ob quæ factum eſt vt non ſolum ipſe, ſed & omnes Macedones in graue animi defectionẽ inciderint. Theo-

philiſcus autem cum vnum diem ſuperuixiſſet, patriæque ſcripſiſſet de caſu naualis prælii ſuffecto Clæonæo in ſui locum & exercitui præfecto, vitã cum morte commutauit, ob vulnera quæ acceperat vir qui in ipſo periculo ſe egregium præſtitit, & conſilii prouidẽtia dignus fuit, cuius memoria celebretur. Niſi enim ille anteuertiſſet impetũ facere in Philippũ omnes quidem alii occaſionem rei bene gerendæ omiſiſſent, perterriti Philippi audacia. Sed ille facto prælii initio, ciues coegit temporis occaſionẽ ſequi. Coegit & Attalum bellum non ducere, tempúſque minime terere in apparatu rerum ad bellum pertinentiũ: ſed acerrimè decertare, periculúmque præſens ſubire. Quocirca merito ipſum Rhodii fato functum talibus honoribus proſequuti ſunt, quibus non ſolum viuos & præſentes, ſed etiam poſteros prouocarent ad fortiter ſubeũda pro patria pericula. Hactenus Polybius, cuius verbis facile quis videat genera ferè omnia nauium, quæ ad belli vſum comparabantur. Quibus etiam ſolebant imponere turres ad librã, quæ ob id dictæ turritæ à Virgilio: ídque non ſolum ad proram, ſed etiam ad puppim. Appianus de bellis ciuilibus, Καὶ πύργους ἐπὶ τῶν νεῶν εἶχον κατά τε πρώραν καὶ κατὰ πρύμναν. Id eſt, Et turres in nauibus habebant & ad proram, & ad puppim. Plinius libro trigeſimoſecundo, vbi de echeneide, Sed armatæ claſſes imponunt ſibi turrium propugnacula: vt

in mari quoque pugnetur velut è muris. Cæſar libro tertio de bello ciuili, Atque alterã nauem quæ erat ad cuſtodiam ab Acilio poſita, pluribus aggreſſus nauibus, in quibus ad librã fecerat turres. Virgilius in octauo,

Vnà omnes ruere, ac totum ſpumare reductis
Conuulſum remis, roſtríſque ſtridentibus æquor,
Alta petunt pelago: credas innare reuulſas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos:
Tanta mole viri turritis puppibus inſtant.

Turres autem habuiſſe Antonianos in pugna illa nauali, quæ ad Actium facta eſt cum Cæſarianis, liquet ex Dione: cuius verba quoniã nondum omnibus edita ſunt, ipſe adſcribam. Fuſius enim quàm quiuis alius eorum, qui extãt authorum, ea de re ſcripſiſſe videtur: vt ipſe Virgilius nihil poetarum more aut ὑπερβολικῶς de illa pugna finxiſſe videatur. eius autem verba ſunt hæc, Αγχωμάλου οὖν ἐπιπολὺ τῆς ναυμαχίας οὔσης, καὶ μηδετέρων ὑπερέχειν πῃ δυναμένων, τέλος τοιόνδε τι ἐγένετο. ἡ κλεοπάτρα κατόπιν τῶν μαχομένων ἀποσαλεύουσα, οὐκ ἤνεγκε τὴν πολλὴν καὶ ἄκειτον τοῦ ἀδήλου μέλλησιν. ἀλλ᾽ ἀποκναισθεῖσα ἀπό τε τοῦ γυναικείου καὶ ἀπό τε τοῦ αἰγυπτίου, τῇ τε ἐπὶ πολὺ μετεώρῳ ἀγωνίᾳ, καὶ τῇ ἀεὶ ἐφ᾽ ἑκάτερα περιδεεῖ προσδοκίᾳ, αὐτή τε ἐς φυγὴν ἐξαπιναίως ὥρμησε, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ὑπηκόοις σημεῖον ἦρε. καὶ οὕτω τά τε ἱστία αὐτῶν εὐθὺς ἀραμένων, καὶ ἐς τὸ πέλαγος ἀφέντων, ἀνέμου τινὸς κατὰ τύχην φοβεροῦ συμβάντος: νομίσας ὁ ἀντώνιος, οὐχ ὑπὸ τῆς κλεοπάτρας αὐτοὺς ἐκ παραγγέλσεως, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ

δίους ὡς καὶ νενικημένους φεύγειν ἐφίετό σφισιν. γενομένου δὲ τούτου καὶ οἱ λοιποὶ στρατιῶται καὶ ἠθύμησαν καὶ ἐταράχθησαν. καί πως ἀποδρᾶναι καὶ αὐτοὶ τρόπον τινὰ ἐθελήσαντες, οἱ μὲν τὰ ἱστία ἤγειρον: οἱ δὲ τούς τε πύργους καὶ τὰ ἔπιπλα ἐς τὴν θάλασσαν ἐρρίπτουν: ὅπως κουφίσαντες διαφύγωσι. καὶ αὐτοῖς περὶ ταῦτα ἔχουσιν, οἱ ἐναντίοι προσπεσόντες (τοὺς γὰρ φεύγοντας, καὶ αὐδ᾽ ἱστίων ὄντες καὶ πρὸς τὴν ναυμαχίαν μόνην παρεσκευασμένοι, οὐκ ἐπεδίωξαν) πολλοί τε ἑκάστῃ νηί, καὶ ἕκαθεν καὶ ἐν χρῷ ἐμαχέσαντο: ὥστε καὶ ποικιλώτατον καὶ ὀξύτατον ἐπ᾽ ἀμφοτέρων ὁμοίως τὸν ἀγῶνα γενέσθαι. οἱ μὲν γὰρ τά τε κάτω τῶν νεῶν πάντα περὶξ ἐκακούργουν, καὶ τὰς κώπας συνέθραυον, τά τε πηδάλια ἀπήραττον: καὶ ἐπαναβαίνοντες ἐπὶ τὰ καταστρώματα, τοὺς μὲν κατάπων ἀντιλαμβανόμενοι, τοὺς δὲ ἐώθουν, τοῖς δὲ ἐμάχοντο, ἅτε καὶ ἰσοπληθεῖς αὐτοῖς ἤδη ὄντες. οἱ δὲ τοῖς τε κοντοῖς σφᾶς διωθοῦντο, καὶ ταῖς ἀξίναις ἔκοπτον: πέτρας τε καὶ ἄλλους τινὰς ὄγκους ἐπ᾽ αὐτὸ τοῦτο παρεσκευασμένους, ἐπικατέβαλλον: καὶ τούς τε ἀναβαίνοντας ἀπεκρούοντο, καὶ τοῖς εἰς χεῖρας ἰοῦσι συνεφέροντο. εἴκασεν ἄν τις ἰδὼν τὰ γιγνόμενα, ὡς μικρὰ μεγάλοις ὁμοιῶσαι, τείχεσί τισιν, ἢ καὶ νήσοις πολλαῖς καὶ πυκναῖς, ἐν θαλάσσῃ πολιορκουμέναις. οὕτω οἱ μὲν ἐπιβῆναί τε σκαφῶν, ὥσπερ ἐπ᾽ ἠπείρου, καὶ ἐρύματός τινος ἐπεφέροντο: καὶ πάντα τὰ ἐς τοῦτο φέροντα σπουδῇ προσῆγον. οἱ δὲ ἀπεωθοῦντο αὐτούς, ὅτι ποτὲ ἐν τῷ τοιούτῳ φιλεῖ δρᾶσθαι, μηχανώμενοι. ἀντιπάλως οὖν αὐτῶν μαχομένων, ὁ καῖσαρ ἀπορήσας ὅτι πράξῃ, πῦρ ἐκ τοῦ στρατοπέδου μετεπέμψατο: πρότερον μὲν γὰρ οὐκ ἠθέλησεν αὐτῷ, ὅπως τὰ χρήματα περιποιήσηται, χρήσασθαι. τότε δὲ ἰδὼν ὅτι ἀδύνατον οἱ εἴη ἄλλως προσκρατῆσαι: ἐπ᾽ ἐκεῖνο, ὡς καὶ μόνον σφίσιν ἐπικουρῆσον, κατέφυγε. κἀνταῦθα ἄλλο αὖ εἶδος μάχης συν-

ἠνέχθη. οἱ μὲν γὰρ πολλαχῇ ἅμα προσπλέοντές τισι, βέλη τε πυρ-
φόρα ἐπ' αὐτοὺς διετόξευον· καὶ λαμπάδας ἐκ χειρὸς ἐπηκόντιζον·
καί τινας καὶ χυτρίδας ἀνθράκων, καὶ πίττης πλήρεις πόρρωθεν
μηχαναῖς ἐπερρίπτουν. οἱ δὲ ταῦτά τε ὡς ἕκαστα διεκρούοντο. καὶ
ἐπειδή τινα αὐτῶν διεκπίπτοντα τῶν ξύλων ἥπτετο, καὶ φλόγα
αὐτίκα πολλὴν, ἅτε ἐν νηὶ ἤγειρε· τὸ μὲν πρῶτον τῷ ποτίμῳ ὕδατι,
ᾧ ἐπεφέροντο, ἐχρῶντο· καί τινα κατέσβεσαν. ἐπεὶ δὲ ἐκεῖνο κα-
ταναλώθη, ἤντλουν τὸ θαλάττιον· καὶ οἱ μὲν πολλῷ τε καὶ ἀθρόῳ
αὐτῷ ἐχρῶντο, ἐπεῖχόν πως τὴν βίαν τοῦ πυρός. ἀδύνατοι δὲ πανταχῇ
τοῦτο ποιεῖν ὄντες, οὔτε γὰρ πολλὰ ἢ καὶ μεγάλα τὰ ἀντλητήρια εἶχον,
καὶ ἡμίσεα αὐτὰ, ἅτε ταραττόμενοι ἀνέφερον. οὐχ ὅσον οὐκ ὠφε-
λοῦντό τι· ἀλλὰ καὶ προσπαρώξυνον αὐτό. ἡ γὰρ ἅλμη ἡ θαλαττία,
ἂν κατ' ὀλίγον ἐπιχέηται φλογὶ, ἰσχυρῶς αὐτὴν ἐκκαίει. ὡς οὖν
καὶ ἐν τούτῳ ἥττους ἐγίγνοντο, τά τε ἱμάτια αὐτῶν τὰ παχέα,
καὶ τοὺς νεκροὺς ἐπέβαλλον. καὶ χρόνον μέν τινα ἐκολούσθη τε ὑπ'
αὐτῶν τὸ πῦρ, καὶ ἔδοξέ πη λωφᾶν. ἔπειτα δὲ ἄλλως τε καὶ τοῦ ἀνέμου
σφοδρῶς ἐπιρράξαντος, ἐπὶ πλεῖον διέλαμπεν, ἅτε καὶ ὑπ' αὐ-
τῶν ἐκείνων αὐξανόμενον· καὶ μέχρι μὲν μέρος τι νεὼς ἐκαίετο,
προσίσταντό τέ τινες αὐτῷ, καὶ ἐς αὐτὸ ἐσεπήδων· καὶ τὰ μὲν ἐπέ-
κοπτον τὰ δὲ διεφόρουν, καὶ αὐτὰ οἱ μέντοι ἐς τὴν θάλασσαν, οἱ
δὲ καὶ ἐπὶ τοὺς ἐναντίους ἐρρίπτουν· εἴπως καὶ ἐκείνους τι λυμήναιντο.
καὶ ἕτεροι πρὸς τὸ ἀεὶ ὑγιὲς αὐτοῦ μεθιστάμενοι, ταῖς τε χερσὶ
ταῖς σιδηραῖς, καὶ τοῖς δόρασι τοῖς μακροῖς, τότε δὴ καὶ τὰ
μάλιστα ἐχρῶντο· ὅπως τινὰ ἀντίπαλον ναῦν προσαρτήσαντες
σφίσι, μάλιστα μὲν προσεκβῶσιν ἐς αὐτήν. εἰ δὲ μὴ καὶ ἐκείνην
καταφλέξωσιν. ὡς δ' οὔτινες ἐπέλαζον σφίσιν, αὐτὸ τοῦτο φυλασ-
σόμενοι· καὶ τὸ πῦρ τούς τε τοίχους πέριξ ἐπενέμετο, καὶ ἐς τὸ ἔ-
δαφος κατῄει. ἐνταῦθα τὰ δεινότατα αὐτοῖς ἐπεγίνετο. οἱ μὲν γὰρ

ὑπὸ τοῦ καπνοῦ, καὶ μάλιστα οἱ ναῦται, πρὶν καὶ πλησιάσαι σφίσι τὴν φλόγα, ἐφθείροντο: οἱ δὲ καὶ ἐν αὐτῇ μέσῃ, ὥσπερ ἐν καμίνῳ, ὤπτωντο. ἄλλοι πρίν τι τοιοῦτον παθεῖν, ἢ καὶ ἡμίκαυτοι, οἱ μὲν ἀπορρίπτοῦντες τὰ ὅπλα, ἐτιτρώσκοντο ὑπὸ τῶν πόρρωθεν βαλλόντων: οἱ δὲ ἐς τὴν θάλασσαν ἐκπηδῶντες ἀπεπνίγοντο: ἢ καὶ παιόμενοι ὑπὸ τῶν ἐναντίων ἐβαπτίζοντο: ἢ καὶ ὑπὸ θηρίων ἐσπαράττοντο: μόνοι τε ἀνεκτῶς, ὡς ἐν τούτοις παθήμασι, ἀπήλλαξαν, ὅσοι πρίν τινι αὐτῶν συνενεχθῆναι, οἱ μὲν ἀλλήλους, οἱ δὲ καὶ αὐτοὺς ἀπέκτειναν: οὔτε κολαστήριόν τι ὑπέμειναν. καὶ νεκροί, ὥσπερ ἐν πυρᾷ, ταῖς ναυσὶ συγκατεκαύθησαν. ὁρῶντες δὲ ταῦτα οἱ καισάρειοι, πρότερον μὲν ὡς ἔτι ἀμύνεσθαί τινες αὐτῶν ἐδύναντο, οὐ προσέμισγον σφίσιν. ἐπεὶ δὲ τὰ σκάφη τὸ πῦρ συνήρει: καὶ οἱ ἄνοι οὐδὲ ἑαυτοῖς βοηθῆσαι, ἔτι μὴ ὅτι πολέμιόν τινα λυπῆσαί τι ἐδύναντο: σπουδῇ τε προσέπλεον αὐτοί, εἴπως τὰ χρήματα περιποιήσαιντο, καὶ κατασβεννῦναι τὸ πῦρ, ὃ αὐτοὶ παρεσκεύαζον, ἐπειρῶντο. κἀκ τούτου συχνοί, καὶ ἐκείνων καὶ ὑπὸ τῆς φλογὸς καὶ ὑπὸ τῶν ἁρμάτων αὐταῖς τελέως ναυσὶ συναπώλοντο.

Id eſt, Cum igitur diutius nauali certamine pari marte decertarent, neutríque ſuperiores adhuc eſſe poſſent, huiuſcemodi prælii exitus ſubſecutꝰ eſt. Cleopatra quæ à tergo pugnantium procul in ſalo erat, longiorem non tulit & incertũ rerum euentum. Sed cum muliebri natura vſa, cum etiã ingenio AEgyptiaco prædita, permotáque diuturna ſuſpenſi animi anxietate, perpetua etiam in alterutrã partem formidoloſa expectatione, ipſa ſeſe ex improuiſo in fugam coniecit, cæteris qui ſub ſe erant ſigno fugæ ſublato. Itaque ipſi vela ſtatim in altũ

dederũt caſu oborto eo tempore ſæuo vẽto. Ratus autẽ Antonius eos timore perterritos, eò quòd victi eſſẽt fugere, minime verò id Cleopatrã pronũtiaſſe,eos ſubſequebatur. Quo facto & reliqui milites ſumma cũ trepidatione animos deſpõderunt: & alioqui cupiẽtes illinc,ſiqua poſſent effugere,eorũ partim vela pãdere,partim turres ipſas cum armamentis in mare proiicere cœperunt:quô leuatis nauibus facilè effugere liceret, in quos ad hæc intentos aduerſarii impetu facto (neq; enim fugiẽtes perſecuti ſunt, propterea quòd ipſi ſine velis eſſent, vtpote tantum inſtructi ad naualem pugnam quæ ſtataria eſſet) multíque ſingulis nauibus ſe obiiciebant eminus cominúſque decertãtes,vt anceps dubiúmque vtriſque ex æquo certamen fuerit. iſti enim inferiorem nauium partem cõuulnerabant, remóſque defringebant, gubernacula quoque ipſa lacerabant: conſcendentéſque foros,alios quidem hoſtium abſtrahebant,alios deturbabant:cum aliis & manus conſerebant, iam pares numero cum illis facti. Illi vero contis eos præcipites eiiciebãt,ſecuribúſque cõcidebãt:petras quoque & alia quædã grauiora pondera in hunc vſum parata,è ſuperiore loco deiiciebant,ſubeuntéſque deturbabant,manúſque conſerebant cum iis qui iam ad ſummum nauis euaſerant. Qui rebus talibus gerendis interfuiſſet, haud abſimilia eſſe duxiſſet ea(vt parua magnis componamus) muris quibuſdem, aut etiam

inſulis multis & frequentibus, qui in mari oppugnarentur, vſque adeò iſti quidē naues tranſcendere conabantur, ceu arcem quandem quæ in continenti eſſet: omniáque quæ ad oppugnandos muros facere videntur, admouebant. Illi autem quacunque poterāt ratione, & vt in talibus fieri ſolet, eos propellebant. Cū itaque diutius pari marte dimicarent, Cæſar dubius quid ſibi agendum foret, iuſſit è caſtris ſibi ignem cōportari. Neque enim antea eo vti voluerat, ſibi ſuíſque prædā ſeruare cupiens. Tunc autem proſpiciens aliter victoriam ſe conſequi non poſſe, ad illud tanquam extremum auxilium deſcēdit. Ibi vero genus aliud pugnæ videre erat. Iſti enim ſimul vndecunque adnauigantes, in aduerſarios tela ignita coniiciebant, faceſque ardentes emittebant: complures ollas etiam carbone picéq; refertas eminus machinis iaculabātur. Illi autem, vt ſingula quæque poterant, detrudebant. At vbi ea tela in materiā & ligna inciderant, flammámque multā vtpote in naui excitauerant, primum quidē ad ea extinguenda aqua dulci, quā potus gratia comportabant, vtebantur: nonnulláque ea ratione extinxerunt. Vbi verò illa conſumpta eſt, hauriebant aquam marinā: & qua ea multa & abundanti vſi ſunt, ignem aquæ vi cohibuerunt. Cum autem non poſſent vbique id præſtare, neque enim multa, neque ea ipſa ingētia habebāt inſtrumēta ad aquam hauriendam: vaſáque adeò

ipſa propter trepidationem ſemiplena hauriebant. Quare nō ſolum nihil proficiebāt, ſed ignes præterea irritabant. Aqua enim ſalſa maris, ſi ſenſim in flammam infundatur, vehementer ipſam excitat. Poſtquam igitur & hac in re inferiores ſe vident, veſtem multam quæ craſſior habebatur, ipſáque adeò ſuorum cadauera in ignem iniiciebāt: & eo modo per aliquod tēpus ab his ignis prohibitus eſt, viſuſque remitti. Poſtea vero ingruēte ſæuiſſimo vento, in maius reſplenduit, tanquam ab iis ipſis excitatus: & interea dum pars aliqua nauis conflagrabat, nonnulli eorum propius ad ignem accedentes, in ipſum inſiliebant: armamentáque ipſa & nauis inſtrumenta alii conſcindebāt: alii deferebant, vt coniicerent partim in mare, partim in ipſos hoſtes: ſi quo pacto illis nocere poſſent. Nōnulli autem ſecedentes ad eam nauis partem quæ vacua ab incendio erat, manus ferreas haſtáſque longas, ſi quando aliâs, expediebant: vt aduerſariorum nauem aliquam arripere, ad ſéque alligare & copulare poſſent, & in eam ſeſe deiicere. quòd ſi id negaretur, illam ſaltem ſimul incenderent. Vbi vero vident nullos ad ſe appropinquare, id enim ſumma ratione cauebant, ignem autem iam vtraque latera deuoraſſe, in fundúmque nauis peruaſiſſe: hîc exempla grauiſſima ab ipſis edita ſunt. Aliqui enim eorum præcipuéque nautæ ab ipſo fumo, prius quàm flamma circunuenirentur, ſuf-

ſocabantur: alii in ipſa media flamma,ceu in fornace , comburebantur : alii autem prius quàm id paterentur ſemiuſtulati abiectis armis ſauciabantur ab eminus ferientibus : alii in mare ſeſe præcipitantes ſubmergebantur: alii ab ipſis hoſtibus oppreſſi demergebãtur, vel etiam ab ipſis belluis marinis dilaniabãtur. Soli tolerabili caſu (vt in tali fato) occubuere, quibus datum eſt vt antè quàm tale quidpiam paterentur, ſeſe mutuis vulneribus confoderẽt, aut ſibi ipſi mortem animo præſenti, nullum alium perpeſſi cruciatum, adferrent: quorum cadauera in ipſis ardentibus nauibus , tanquam in rogo combuſta ſunt. Quæ cum viderent Cæſariani antea quidem, quandiu aliqui eorum ſe defendere potuerunt,propius accedere verebãtur: vbi vero ignis iam fere naues ipſas cõſumpſerat , ipſíque Antoniani neque ſibi præſidio eſſe , nedũ quicquã moleſtiæ aduerſariis inferre poterãt : tunc magno ſtudio ſummáque alacritate ad eos adnauigabãt: ſi quo pacto prædã ſeruare, ipſúmque ignem extinguere,quem ipſi intulerant,poſſent. vnde & multi eorum ab ipſa flamma circũuenti,ipſiſque ardẽtibus tabulis & armamentis cum ſuis nauibus prorſus interiere. Hæc in gratiam eorum qui non ſatis Græca intelligunt,vertimus fere ad verbũ. Quare non eſt cur doctiores de hac noſtra ſubita dictione vel conquerantur,vel iudicium faciant. Nã præterquam quod Dionis dictio nunquam mihi

placuit, mihi ipſe nunquam magis diſplicui, quàm in hoc loco vertẽdo. Dionis ſcripta quæ extant Venetiis, legi per otium: qui mihi viſus eſt multam hiſtoriæ, nullã œconomiæ rationem habuiſſe. Sed illud viderint eruditiores. Lectori ſatis ſit Virgiliũ nõ loqui ὑπερβολὰς, dum ait, -credas innare reuulſas Cycladas, aut montes cõcurrere mõtibus altis. Hic enim noſter ait, εἴκασεν ἄν τις ἰδὼν τὰ γιγνόμενα, τείχεσί τισι ἢ καὶ νήσοις πολλαῖς καὶ πυκναῖς ἐν θαλάσσῃ πολιορκουμένοις. Hæc ideo adieci, vt lectori negligenti inculcarẽ ea, quæ nõ poſſunt à vigilãte & ſtudioſo nõ animaduerti. Addebant & roſtra nõ ſolum maioribus, ſed & minoribus actuariis. Aulus Hirtius de bello Alexandrino, Nauibus actuariis quarum numerus erat ſatis magnus magnitudine, quanquam non ſatis iuſta ad prælіandum, roſtra impoſuit. Has adiunctas nauibus longis, & numero claſſis aucto, & cætera. Inde roſtratæ dictæ naues: quæ quia ex ære fiebãt, æratæ etiam dicebantur. Cæſar in ſecundo de bello ciuili, Interim L. Naſidius ab C. Põpeio cum claſſe nauium ſedecim, in quibus paucæ erãt æratæ, L. Domitio Maſſilienſibúſque ſubſidio miſſus. Virgilius in nono, vbi de nauibus Troianorũ verſis in deas & nymphas maris,

-hinc virgineæ (mirabile monſtrum)
Reddunt ſe totidem facies, pontóque feruntur:
Quot prius æratæ ſteterant ad littora puppes.

Liuius quartæ decadis libro ſexto, roſtratas vocat

his verbis, Vna & LXXX. roſtratis nauibus, multis præterea minorib⁹ quæ aut apertæ roſtratæ, aut ſine roſtris ſpeculatoriæ erant, Delũ traiecit. Quibus verbis conſtat roſtratas fuiſſe etiam quæ tectæ non erant. Appianus in Mithridatico χαλκεμβόλους vocat, νῆες ἑάλωσαν χαλκέμβολοι ὀκτακόσιαι. Plutarchus in Antonio, ἐπεὶ δὲ ὡμολόγητο Καίσαρα μὲν Ἀντωνίῳ δοῦναι δύο τάγματα πρὸς τὸν παρθικὸν πόλεμον, Ἀντώνιον δὲ Καίσαρι χαλκεμβόλους ἑκατόν. Diodorus libro XX. χαλκώματα vocare videtur roſtra ex ære, his verbis, καὶ τὰ ληφθέντα χαλκώματα τῶν Ἀγαθοκλέους νεῶν ἀπέστειλαν αὐτῷ. Et paulo poſt ſubdit, τοῖς δ' ἀπιστοῦσιν ἀπόδειξιν παρέχεσθαι τὴν τῶν ἐμβόλων κομιδήν. ἐμβόλους enim roſtra fuiſſe conſtat ex Plutarcho in pleriſq; locis: & ex Appiano, vbi de capite Marii Iunioris, καὶ αὐτὴν ὁ σύλλας ἐν ἀγορᾷ πρὸ τῶν ἐμβόλων θέμενος, ἐπιγελάσαι λέγεται τῇ νεότητι τοῦ ὑπάτου, καὶ εἰπεῖν, ἐρέτην δεῖ πρῶτον γενέσθαι πρὶν πηδαλίοις ἐπιχειρεῖν. Et ipſum caput Sylla in foro pro roſtris poni iuſſit: iuuentutique cõſulis illuſiſſe fertur, dixiſſéque prius remigem eſſe oportere, quàm ad tractanda gubernacula accedere. Quin & Plutarchus in Antonio χαλκώματα pro roſtris ex ære poſuit, dum ait, τῶν δὲ καίσαρος οὐ μόνον ἀντιπρῴρων συμφέρεσθαι πρὸς χαλκώματα στερεὰ καὶ τραχέα φυλασσομένων. Id eſt, Nauib⁹ autẽ Cæſaris cauentibus, ne obuerſæ cũ roſtris firmis & æratis Antonii concurrerent. Plutarchus in Põpeio, ἐννενήκοντα δὲ χαλκεμβόλους παρέλαβε. Idẽ in Sylla, καὶ δοῦναι ναῦς ἑβδομήκοντα χαλκήρεις. Tullius in ſecundo

de inuentione roſtratã vocat, Lex eſt apud Rhodios, vt ſiqua roſtrata in portu nauis deprehenſa ſit, publicetur. A roſtris autem Antiatium templũ Romæ Roſtra appellatũ. Liuius libro octauo primæ decados, Naues Antiatium partim in naualia Romæ ſubductæ, partim incenſæ: e roſtríſque earũ ſuggeſtum in foro extructũ adornari placuit: Roſtráque id templum appellatum. Quin & Tullius roſtra vſurpaſſe videtur pro concione, quæ pro roſtris ad populum haberetur, in primo de oratore, Age verò ne ſemper forũ, ſubſellia, roſtra, curiámque mediteris. Subdit enim, Alterũ quòd remoto foro, concione, iudiciis, ſenatu, ſtatuiſti oratorẽ in omni genere ſermonis. Neque longe poſt ſubdit, Nam ſiquis ſtatuet hunc eſſe oratorem, qui tantũmodo in iure aut in iudiciis poſſit, aut apud populũ, aut in ſenatu copioſe loqui. Quo loco in iure dixit: id eſt, in foro: in iudiciis, pro ad ſubſellia: apud populum, pro concione & roſtris: in ſenatu, pro curia. vt attentus lector facile ſua ſponte percipiat.

Prætoriam vero nauem Greci ναυαρχίδα vocãt: noſtri vulgo Capitaneã. Diodorus libro X X, καὶ πρῶτος ὥρμησε ἐπὶ τὴν ναυαρχίδα. Idem author aliquando στρατηγίδα vocat eodẽ libro, ἔπειτα παραγγείλας τοῖς κυβερνήταις ἀκολουθεῖν τῇ στρατηγίδι νηὶ προσάξαντας τῷ λαμπτῆρι προσέπλευσεν ἐπὶ τὸ στόμα τοῦ νείλου.

Erant & prædatoriæ, quæ merito inter longas ſcri

bendæ fuerint. Liuius decadis tertiæ libro nono, Nam poſt M. Attilium Regulum, & L. Manlium Conſules annis propè quinquaginta nullum Romanum exercitum viderant, præter prædatorias claſſes: quibus deſcenſiones in agros maritimos factæ erant. Quæ & piraticæ naues dicuntur ab eodem decadis quartæ libro quarto, Sed ſi diis placet, affinitatē etiam per Philoclem præfectum eius pepigiſti, & bellum aduerſum nos gerens, mare circa Maleam infeſtum nauibus piraticis feciſti. Idem Liuius quartæ decadis libro ſeptimo, piraticas celoces vocat, dum ait, Apparuit inde piraticas celoces & lembos eſſe. Idem decadis tertiæ libro primo, Naues CCXX. quinqueremes celoces XX. deductæ. Et paulo poſt, Naues longæ CLX. celoces XII. Quibus verbis videtur ponere celoces inter eas quæ non erant longæ. Græci naues prædatorias & piraticas πειρατικὰς vocant. Plutarchus in Pompeio, Πειρατικαὶ δὲ νῆες ὀκτακόσιαι. & ληστρικὰ πλοῖα vocat, cuiuſmodi erat μυοπάρω. Appianus in Mithridate, vbi de piratis, καὶ ἐς ἀπορίαν ἐκπεσόντες ἀθρόαν ἀντὶ τῆς γῆς ἐκαρποῦντο τὴν θάλασσαν: μυοπάρωσι πρῶτον καὶ ἡμιολίαις, εἶτα δικρότοις καὶ τριήρεσι κατὰ μέρη περιπλέοντες. Id eſt, Summáque preſſi inopia ſibi è mari quæſtum faciebant, myoparonibus primum & hemioliis, deinde biremibus triremibúſque circūnauigantes. Quibus verbis coniicio ἡμιολίας fuiſſe infra magnitudinem biremium, vt τριη-

ρημιόλιαι ſint quas ſuprà dixim⁹: ἡμιολίαι verò quæ à puppi ad malum binis remis, à malo ad prorã, vnico tantum per tranſtra remo agerentur. Vides me ſudare lector optime, quo tibi aliquid veriſimile in re tam obſcura afferre poſſim. Itaque dubitans, circunſpectans & hæſitans, multa aduerſa reuerens, tanquam in mari immenſo noſtra vehitur oratio. Thucydides in quarto, τριακόντορον & κέλητα ponit inter prædatoria, dum ait, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐκ ληστρικῆς Μεσσηνίων τριακοντόρου καὶ κέλητος ἔλαβον. & hæc ex prædatorio Meſſeniorum actuario & celoce ſumpſerunt. Plutarchus in Sylla, ληστήριον νομαδικὸν poſuit, pro præd~~atoria naue~~ Numidiæ. Tullius piraticum myoparonẽ dixit, actione quinta in Verrem, An quòd ager Syracuſanus prædonũ incendiis te Prætore vaſtatus eſt? an quòd forum Syracuſanum nauarchorum ſanguine redundauit? an quòd in portu Syracuſano piraticus myoparo nauigauit? Idem actione ſeptima in eũdem, Nauem quandam piratarum præda refertam non ceperunt: ſed adduxerunt onere ſuo planè captam, atque depreſſam. Erat ea nauis plena iuuentutis formoſiſſimæ, argenti facti atque ſignati, multa cum ſtragula veſte. Ac paulo poſt, Interea Syracuſani homines periti & humani, qui non modò quæ perſpicua eſſent videre, verumetiam occulta ſuſpicari poſſent, habebant rationem omnes quotidie piratarum qui ſecuri ferirentur: quàm multos eſ-

ſe oporteret ex ipſo nauigio quod erat factum ſex remorum numero,cōiiciebāt.Et non multo poſt de eodem nauigio, Hæc igitur eſt geſta res:hæc victoria præclara myoparone piratico capto: dux liberatus:ſymphoniaci Romam miſſi:formoſi homines & adoleſcētes & artifices domum abducti. Quibus ſane verbis, niſi fallor, planum fit illum myoparonem habuiſſe ſex remorū ordines.quare non ab re inter longas naues adſcribi debeat. Idem Tullius ſeptima in Verrem, paruorū myoparonum meminit his verbis,Hic te prætore Heracleo archipirata cum quatuor myoparonibus paruis ad arbitrium ſuum nauigauit. Prò dii immortales piraticus myoparo, cum imperium P. R.naues ac faſces eſſent Syracuſis,vſque ad forum & ad omnes vrbis crepidines acceſſit. Erant enim & parui myoparones, quorum miniſterio præfecti triremium & maiorum vterētur, vt colligo ex Aulo Hirtio de bello Alexandrino,Ipſe Octauius ſe in ſcapham cōfert,in quam plures quum fugerant, depreſſa ſcapha vulneratus tamē adnatat ad ſuum myoparonem: quò receptus, cum prælium nox diremiſſet, tempeſtate magna velis profugit. Plutarchus in Lucullo , ἐξέπλευσε δὲ τρισὶν ἑλληνικαῖς μυοπάρωσι, καὶ δικρότοις ἴσαις ῥοδιακαῖς πρὸς μέγα πέλαγος. Mari profugit cū tribꝰ myoparonibꝰ Græcis,totidémque biremibus Rhodiis in altū.Myoparo autem ille egregius de claſſe Mileſiorum, quem præ-

ſidii cauſa ſecum Verres abduxit Myndum, ibíque vendidit, non erat inter paruos, quorum ſuprà ab eodem mentio facta eſt. Erat enim militibus remigibúſque ornatus atque armatus. ſed ſatius fuerit Tullii verba ſubiicere: ea ſunt actione tertia in Verrem, Mileſios nauem popoſcit, quæ eum præſidii cauſa Myndum proſequeretur. Illi ſtatim Myoparonem egregium de ſua claſſe ornatum atque armatum dederunt. hoc præſidio Myndum profectus eſt. Mox ſubdit, Illud quoque quod neque taceri vllo modo poteſt, neque dici pro dignitate, cognoſcite. milites remigéſque Miletum Myndo pedibus reuerti iubet: ipſe myoparonem pulcherrimum de decem Mileſiorum nauibus electũ L. Magio & L. Rabio qui Myndi habitabant, vendidit. Plutarchus in Antonio myoparonas vocare videtur, quos phaſelos dixit Appianus, vbi eiuſdẽ rei cum Plutarcho meminit: Verba Plutarchi ſic habẽt, ὀκταουία τῶν ὡμολογημένων χωρὶς ᾐτήσατο τῷ μὲν ἀδελφῷ παρὰ τοῦ ἀνδρὸς εἴκοσι μυοπάρωνας, τῷ δ' ἀνδρὶ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ στρατιώτας χιλίους. Id eſt, Octauia, præter ea quæ pacta fuerãt, à marito impetrauit vt fratri viginti myoparonas cõcederet, à fratre autem vt marito mille pedites Romanos. Appianus autem ſic ait, ἐδωρήσατο δὲ καὶ ὀκταουία τὸν ἀδελφὸν αἰτήσασα παρ' Ἀντωνίου δέκα φασήλοις τριηρητικοῖς ἀναμίκτοις ἔκ τε φορτίδων νεῶν καὶ μακρῶν καὶ τὴν ὀκταουίαν ὁ καῖσαρ χιλίοις λογάσι σωματοφύλαξιν οὓς ἐπιλέξαιτο Ἀντώνιος. Munerata eſt & Octauia fra-

trem decem phaſelis mixtis ex forma onerariarũ lõgarúmq; nauiũ. Octauiã quoq; Cæſar mille delectis ab Antonio militibus, quibus ſpiculatoribus corporíſque cuſtodibus vteretur ipſe. Quibus ſane Appiani verbis, niſi alium authorem quàm Plutarchus ſequutus eſt, coniiciat lector myoparones fuiſſe phaſelos: quorũ forma mixta erat ex naue oneraria & longa triremi: vt hac noſtra memoria faciẽdos locauit Franciſcus Rex Regum ad oceanũ Britanniæ minoris, quos galeones vocant. Phaſelum autem ea ratione qua deſcriptus eſt ab Appiano & Plutarcho myoparo dictus, lepido verſu conſecrauit Caſtori & Polluci Catullus: quibus ſane verſiculis aperte docet eum fuiſſe maxime appoſitum, ſeu quis remis vti velit, ſeu velis, dum ait, Siue palmulis opus foret volare, ſiue linteo. Virgilius in quarto, Et circũ pictis vehitur ſua rura phaſelis. Sed minime ἀπροσδιόνυσον fuerit, carmẽ ipſum ſubtexere Catulli,

Phaſelus ille, quem videtis hoſpites,
Ait fuiſſe nauium celerrimus,
Neque vllius natantis trabis impetum
Nequiſſe præterire, ſiue palmulis
Opus foret volare, ſiue linteo.

Strabo X V, ὁ δ' οὐκ ἔλαττον ὀκτοήκοντα ἐναυπηγήσατο δίκροτα, καὶ τριήρεις, καὶ φασήλους. Ipſe autẽ ædificãda curauit, nõ minus quàm octuaginta biremes, triremes, & phaſelos. Multa cãdide lector quæſiui, vt verã, vel ſaltem veriſimi-

Iem myoparonis etymologiã inueſtigare poſſem, ſed nihil admodum mihi arriſit: niſi ſi fidem habere nõ grauabere enarratori Ariſtophanis in εἰρήνῃ, dum ait in enarrando vocabulo, Ναξιουργὴς κάνθαρος πλοῖα ἦν οὕτω λεγόμενα ἐν νάξῳ γινόμενα τῇ νήσῳ, καὶ κνιδουργεῖς δὲ ἄλλαι ναῦς ἀπὸ κνίδου, καὶ κέρκουρον ἀπὸ κερκύρας, καὶ τὴν πάρονα ἀπὸ πάρου. Id eſt, Naxiurges erant nauigia ſic dicta, quæ fierent in Naxo inſula, & etiam cnidurges à Cnido, & cercurum à Corcyra, paronem quoque à Paro. Quod ſi verum eſt, auſim & ego coniicere myoparonem eſſe nauigii genus compoſitum ab vtraque forma earum nauium, quæ fieri ſolebãt in Myunte & Paro inſula, vt ex vtriuſque forma compoſitũ effictúmque vocabulum videatur. Sed ex alia parte monet Plinius qui ſcriptum reliquit cercurum in Cypro inuẽtum, vt nõ magna fides habenda ſit Ariſtophanis enarratori. Quare fit vt Delio opus ſit. Quando verò ad belli vſum ſunt etiam neceſſariæ eæ naues, quas hippagines dicunt, hippagogas vocat Liuius, à tranſportandis equis: non erit ingratum, opinor, lectori ſi pauca de illis dixero ex probatiſſimis authoribus. Liuius igitur quintæ decadis libro quarto, quodnã id ſit nauigii genus apertius declarat, quàm vt noſtræ interpretationis egeat, dũ ait, Fortè poſtero die quàm Sybota claſſis tenuit quinque & triginta naues, quas hippagogas vocãt, ab Elea profectæ cum equitibus Gallis, equíſque Phanas pro-

montorium Chiorum petebant. Demoſthenes in prima contra Philippum, πρὸς δὲ τούτοις ταῖς ἡμίσεσι τῶν ἱππέων ἱππαγωγοὺς, τριήρεις, καὶ πλοῖα ἱκανὰ εὐτρεπίσαι κελεύω. Inſuper & equitum parti cenſeo comparare hippagines, triremes, aliáque idonea ad tranſportandos eos nauigia. Quas tamen Polybius ἱππηγοὺς vocat in primo, ἐπὶ δὲ τούτοις ἐπέστησαν τὰς ἱππηγοὺς, ῥύματα δόντες ἐξ αὐτῶν ταῖς τοῦ τρίτου στόλου ναυσί. Poſt hæc diſpoſuerunt hippagines, dantes ex iis loca, & funes tractorios nauibus quæ in tertia claſſe erant. Et paulo poſt, τῶν μὲν ῥυμουλκούντων τὰς ἱππηγοὺς ναῦς. Diodorus libro vigeſimo, ἐπακολουθεῖν δὲ τὰς στρατιωτικὰς καὶ τὰς ἱππηγοὺς ῥυμουλκουμένας ὑπὸ τῶν εἰρεσίαις χρωμένων, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὰ τῶν πειρατῶν πόρεια, καὶ τὰ ἐμπόρων καὶ ἀγοραίων. Subſequi autẽ militares & hippagines remulco tractas ab iis quæ remigio vterentur: poſtremo etiam & prædonum pontones & annotinas mercatorúmque. Quibus & Polybii verbis & Diodori, apud Demoſthenem in loco ſuprà citato, διαστολὴν collocandam inter ἱππαγωγοὺς & τριήρεις exiſtimo: vt legendum ſit, ἱππαγωγοὺς, τριήρεις, καὶ πλοῖα ἱκανά: non vt ἱππαγωγοὶ eſſent τριήρεις, vt quidam nõ indoctus exiſtimabat, & auditoribus ſuis enarrabat: quem hoc loco nomine appellare ſuperſedendum duxi. ἱππαγωγοὶ enim & hippegi remulco trahebantur, vt vides ex vtroque authore. Remulco autem trahere Latinum eſt, & à Liuio & Cæſare vſurpatum. Liuius quartæ decadis libro ſeptimo, Contemplatus

Eudemus hoſtes claudas mutilatáſque naues apertis nauibus remulco trahētes XX. paulo amplius integras, abſcedentes è turri prætoriæ nauis, ſilentio facto, exurgite inquit. Cæſar in ſecundo de bello ciuili, Hunc ſequutus M. Ruffus Quæſtor nauibus XII. quas præſidio onerariis nauibus Curio ex Sicilia eduxerat, poſtquam relictam in littore nauem conſpexit, hanc remulco abſtraxit. Ipſe ad Curionem cum claſſe rediit. Idem in tertio, Ad Oricum venit, ſummerſámque nauim remulco multíſque contēdens funibus abduxit. πόρεια autem dicuntur à Diodoro naues quibus vtebantur ad tranſportandos milites: & ea re στρατιωτικὰ πόρεια dicuntur ab eodem, libro vigeſimo, his verbis, Εἶχε δὲ τὰς πάσας ναῦς μακρὰς ρ. καὶ. μ. τούτων δ' ἦν ἡ μεγίστη, πεντήρης: ἡ δὲ ἐλαχίστη, τετρήρης: στρατιωτικὰ δὲ πόρεια ταύταις ἐπηκολούθει πλείω τῶν. Σ. ἄγοντα πεζοὺς οὐκ ἐλάττους τῶν μυρίων. Habuit autem naues longas numero centum quadraginta: quarum maior erat quinqueremis, minor autem quadriremis. Militares præterea pontones ſubſequebantur plus quàm ducenti: qui peditum ferebant circiter decem millia. Idem in eodem, τῶν μὲν πορείων ἥλω πλείω τῶν ρ. ἐν οἷς ἦσαν σχεδὸν στρατιῶται ὀκτακισχίλιοι. Id eſt, Pontones cepit plus quàm centenos: in quibus erant peditum circiter octo millia. Idem in eodem, ἐφ' ἡμέρας τινὰς ταῖς ταχυναυτούσαις ναυσὶν ἐρυμούλκουν στρατιωτικὰ πόρεια. Id eſt, Per aliquot dies celeribus nauibus remulco trahebant

militares pontones. Idem in eodem, *οὐκ ἔχων δ' ἱκανὰ πορεῖα πρὸς τὴν τῶν στρατιωτῶν διάβασιν, τριχῇ διεμέρισε τὴν δύναμιν.* Id eſt, Cum non ſatis haberet pontonum ad traſportãdos milites, trifariam diuiſit exercitum. Plato in tertio de Legibus, πόρεια poſuit etiam pro curru, *πορεῖα δὲ, ὥς τε ἐπ' ἀλλήλους τότε πορεύεσθαι κατὰ γῆν, ἢ κατὰ θάλασσαν, σὺν ταῖς τέχναις, ὡς ἔπος εἰπεῖν, πάντα σχεδὸν ἀπωλώλει.* Vehicula ita vt tunc inter ſe commeare poſſent, ſiue terra, ſiue mari, omnia, vt ita dicam, cum artibus ipſis perierant. Eiuſmodi poria Cæſar pontones appellare videtur in tertio de bello ciuili, Pleraſque naues in Italiam emittit ad reliquos milites equiteſque tranſportandos: pontones, quod eſt genus nauium Gallicarũ, Lyſſi reliquit: hoc conſilio, vt ſi forte Pompeius vacuam exiſtimans Italiam eò traieciſſet exercitum, quæ opinio erat edita in vulgus, aliquam Cæſar ad inſequendum facultatem haberet. Nec veriſimile eſt eos pontones, quorum meminit Cæſar, fuiſſe id genus nauigii ratiarii, quo paſſim vtimur ad traiicienda flumina, quas vulgo charieras dicunt. Etiamſi Paulus iuriſcõſultus in tractatu Ser uitutum ruſticarum, pro eo genere accepiſſe videa tur, his verbis, Flumine interueniente via conſtitui poteſt: ſi aut vado tranſiri poteſt, aut pontem habet: diuerſum, ſi pontonibus traiiciatur. Quo loco pontones videtur pro *πορθμείοις* dixiſſe aliter atque Cæſar: qui vſus videtur veluti Gallico quodã

vocabulo, vel Maſſilieſi potius. Quod πορθμεῖον innuere videtur Tullius de Aruſpicum reſponſis, dum ait, Quæ nauis vnquam in flumine tam vulgata omnibus, quàm iſtius ætas fuit? Diodorus tamen Siculus πορθμεῖον cum πορίῳ confundere videtur, niſi ſit librariorum mendum, ὁ δὲ λυθεὶς, καὶ μετ᾽ ὀλίγων ἐμβὰς, εἰς τὸ πορθμεῖον ἔλαθεν, ἐκπλεύσας κατὰ τὴν δύσιν τῆς πλειάδος. Id eſt, Ipſe autē ſolutus, & cum paucis conſcēſa naue, clàm profugit ſub occaſum Vergiliarum. Strabo decimoſeptimo, ὥστε καὶ ὀστράκινα ἐνίοις εἶναι πορθμεῖα. vt & nonnullis teſtacea ſint nauigia ad tranſfretādum. πορθμὸς enim fretum. vt πορθμεῖα, ſint nauigia ad tranſfretandum apta: πορθμὸς, θάλασσα ἑκατέρωθεν ἤπειρον ἔχουσα. Rhodii præſidiarias naues φυλακίδας vocabant, authore Diodoro libro vigeſimo, Δημόφιλος μὲν ἔχων ναῦς τὰς καλουμένας παρὰ ῥοδίοις φυλακίδας. Idem in eodem, Αἱ δὲ φυλακίδες τῶν καρχηδονίων αἰσθόμεναι, κατὰ σπουδὴν ἐπεδίωκον. Id eſt, Præſidiariæ Carthaginenſium vbi id reſciuerunt, confeſtim perſecutæ ſunt.

Sed prius quàm à longis nauibus ad onerarias proficiſcar, nō tacebo quid de celeritate quinqueremis ad triremem dubitare videam viros doctiſſimos, qui quinqueremem tardiorem fuiſſe triremi opinati ſunt, ex Liuii verbis tertiæ decadis libro octauo: ea ſunt hæc, Adherbal coniuratis in quinqueremem impoſitis, præmiſſáque ea quia tardior quàm triremis erat, ipſe cum octo trire-

mibus modico interuallo ſequitur. Tardior enim erat propter pōdus. Subdit enim, Quinqueremis Romana ſeu pondere tenacior, ſeu pluribus remorum ordinibus ſcindentibus vortices, cum facilius regeretur, duas triremes ſuppreſſit. Sed Iulius Cæſar in ſecundo de bello ciuili, omnem dubitationē tollere videtur, his verbis, Conſpicatæque naues triremes duæ nauem Decii Bruti (quæ erat hexeres ex Lucano ſuprà citato) quæ ex ſigno facilè cognoſci poterat, duabus ex partibus ſeſe in eam incitauerant. Sed tantum re prouiſa, Brutus celeritate nauis eniſus eſt vt paruo momēto antecederet. Vides illam hexerem celeritate anteuertiſſe illas triremes: quod & ſimiliter de quinqueremi facilè credere eſt. Sed nō omittemus piſtrim: cuius mentionem factam videmus à Polybio. Liuius etiam meminit quintæ decadis quarto volumine, his verbis, Perſeus poſt reditum ab Eumene, Ereponitis ſpe deiectus, Antenorem & Callipum præfectos claſſis cum XL. lembis (adiectæ ad hunc numerum quinque piſtres erant) Tenedum mittit. Piſtris autem terno remorum ordine agebatur. Virgilius in quinto piſtrim pro cognomento indito triremi poſuiſſe videtur,

Velocem Mneſtheus agit acri remige piſtrim.

Subdit enim,

Mox Italus Mneſtheus, genus à quo nomine Memmi:

Ingentémque Gyas ingenti mole Chymæram,
Vrbis opus:triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt,terno conſurgunt ordine remi.

Neque enim fuiſſet æqua & par contentio, ſi piſtris illa paucioribꝰ aut pluribus remis acta fuiſſet quàm Chymæra,cui Gyas præerat. Polybius πρίστιν vocat ρ litera tranſpoſita,libro ιη, Ἐπελθόντος δὲ τοῦ τεταγμένου καιροῦ, παρῆν ὁ μὲν Φίλιππος ἐκ Δημητριάδος ἀναχθεὶς εἰς τὸν μαλιέα κόλπον, πέντε λέμβους ἔχων καὶ μίαν πρίστιν, ἐφ' ἧς αὐτὸς ἐπέπλει. Id eſt, Cedente die præſtituta, aderat Philippus profectus à Demetriade in ſinum Malleam,habens quinque lembos & vnicam priſtim qua vehebatur. Solebant autem cognomenta indere nauibus,& etiam ad proram adfingere. Lucianus in dialogo quod πλοῖον inſcribitur, Καταντικρὺ δὲ ἀνάλογον ἡ πρῴρα ὑποβέβηκεν ἐς τὸ πρόσω ἀπομηκυνομένη τὴν ἐπώνυμον τῆς νεὼς θεὸν ἔχουσα τὴν Ἶσιν ἑκατέρωθεν. Id eſt,E regione autem pro portione prora extructa erat, in longum producta, habens vtrinque Iſin deam, quæ cognomentum naui dederat. de quarum παρασήμῳ infrà dicemus copioſius. Aliæ etiam dictæ Seleucides triremes à Seleuco.

Plutarchus in Pompeio, ὡς δ' οὖν ἐνίκα φεύγειν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀναχθεὶς ἀπὸ Κύπρου σελευκίδι τριήρει μετὰ τῆς γυναικός: τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ἐν μακραῖς ὁμοίως ναυσὶ, οἱ δὲ ἐν ὁλκάσι ἅμα συμπαρέπλεον. Vt igitur decretum eſt, fugiendum in AEgyptum eſſe,profectus à Cypro, vectúſque Seleucide triremi cum vxore eſt:

aliorum vero nonnulli ſecuti ſunt, delati ſimiliter longis nauibus, alii autem in onerariis. Appianus de eadem Pompeii fuga loquẽs his verbis vtitur, ὅθεν τὴν κορνηλίαν γυναῖκα ἀναλαβὼν, καὶ τριηρῶν τεττάρων ἐπιβὰς, αἵ αὐτῷ παρά τε ῥοδίων καὶ τυρίων ἀφίκοντο. Vnde ſumpta ſecum Cornelia vxore, nactus quatuor triremes, qui ad officium illi ab Rodiis & Tiriis præſto fuerãt, profugit. Νικομηδὶς à loco cognomentum ſumpſit authore Aniano apud Suidam, εὖρος δὲ καὶ βάθος καθ᾽ ὁλκάδα, ὅσον μεγίστη νικομηδὶς ἢ αἰγυπτία. quibus verbis coniicio νικομηδίδα fuiſſe inter onerarias: de quib⁹ videtur veniſſe dicẽdi tẽpus. Sic & ἑρμονὶς apud Thucydidẽ à loco iuxta Lacedæmona.

AIT MARCELLVS, ATQVE ONERARIIS.

De longis abunde diximus: de onerariis paucis diſſerendum. Quæ onerariæ dictæ, quòd eſſent oneri ferendo idoneæ: & ea ratione φορτηκοὶ dicuntur à Græcis. Polybius in primo, ἔχων ἑκατὸν εἴκοσι σκάφη, καὶ τὴν ἀγορὰν χωλὸν ἐν ὀκτακοσίαις ναυσὶ φορτηκοῖς. Liuius decadis tertiæ libro ſeptimo, Naues quas Liuius tutandis cõmeatibus habuerat, partim machinationibus onerat, apparatúque mœnium oppugnandorum: partim tormentis & ſaxis, omníque telorum miſſilium genere inſtruit. onerarias quoque non eas ſolũ, quæ remis agerentur. Qui-

bus verbis declaratur onerarias nō ſolere remis agi. Tullius actione quarta in Verrem, Eius autem legationis principem nobiliſſimum C. Heiū iuratum dicere audiſtis, iſti nauem onerariam maximam Meſſanæ eſſe publice coactis operis ædificatam. Eam Cybeam vocat in ſexta in Verrem, Tametſi rogatus de Cybea, tenetis memoria, quid reſponderit: ædificatam publicis operis publice coactis, eíque ædificādæ publice Mamertinum Senatorem præfuiſſe. Et paulo poſt ſubdit, Negent iſti onerariam nauem maximā ædificatam eſſe Meſſanæ. Negēt ei naui faciundæ Senatorem Mamertinum publice præfuiſſe. Appianus ὁλκάδας vocat in quinto de bellis ciuilibus, ᾕρει μὲν δύο καὶ τρεῖς ναῦς τῶν φυλακίδων καὶ τὰς ὁλκάδας, τὰς τὸν σῖτον ἔφερον, ὁρμούσας, ἢ παραπλεούσας κατέδυε, ἢ ἀνεδύετο, ἢ ἐνεπίμπρη. Id eſt, Cepit binas ternáſq; præſidiariarū onerariarúmq; eas quæ frumētū portabāt, & in ſtatione erāt: eas autē quæ præternauigabāt, vel depreſſit, vel religauit, vel con cremauit. Idē in eodē, πολὺ δὲ ὁλκάδων καὶ σκευοφόρων ἄλλο πλῆθος. Quo loco σκευοφόρους pro onerariis poſuiſſe videtur: quas Cæſar graues dixit. διεφθάροντο δ᾽ αὐτῷ νῆες βαρεῖαι μὲν ἕξ, κουφότεραι δὲ ἓξ καὶ εἴκοσι, λιβυρνίδες δ᾽ ἔτι πλέους. Interiere autem illius naues graues ſex, leuiora vero nauigia vigintiſex, multóque plures liburnicæ. Onerariæ autem ad frumentum vehendum aptæ, frumentariæ dicuntur, à Græcis σιτηγοί. Cæſar in tertio de bello ciuili, Nocturno itinere

non intermiſſo, comitatu equitum triginta ad mare peruenit: nauémque frumentariam conſcendit. Appianus de eadem Pompeii fuga nauis frumentariæ nullum verbum facit, ὁ δὲ πομπήιος ἐκ λαρίσσης ὁμοίῳ δρόμῳ μέχρι θαλάσσης ἐπειχθεὶς, σκάφους ἐπέβη μικροῦ: καὶ νεὼς παραπλεούσης ἐπιτυχὼν, ἐς μιτυλήνην διέπλευσε. Id eſt, Pōpeius autem ſimili feſtinatione à Lariſſa ad mare properans, paruulū nauigium cōſcendit: nactúſque nauē prætereuntē, ea Mitylenē vſque delatus eſt. Plutarchus in Pompeio φορτηγὸν vocat, καὶ περὶ τὸν ὄρθρον ἐπιβὰς ποταμίου πλοίου, καὶ τῶν ἑπομένων τοὺς ἐλευθέρους ἀναλαβὼν, τοὺς δὲ θεράποντας ἀπιέναι πρὸς καίσαρα κελεύσας, καὶ μὴ δεδιέναι: παρὰ γῆν κομιζόμενος εἶδεν εὐμεγέθη φορτηγὸν, ἀνάγεσθαι μέλλουσαν. Id eſt, Sūmo mane conſcenſo nauigio fluuiatili, impoſitíſque in alterum comitibus liberis: ſeruis autem ad Cæſarem ſe recipere, ſecuríſque eſſe iuſſis, præter litus delatus conſpexit bene magnam onerariam, quæ ad ſoluendum parata erat. Quam Cæſar in ſuprà ſcriptis nauem frumētariā vocat. Quin & Diodorus Siculus, vbi de Agathocle, in X X. naues eaſdē modo φορτηγοὺς, modo σιτηγοὺς dicit, ἔπειτα δὲ σιτηγῶν πλοίων τῇ πόλει προσθεόντων, οἱ μὲν καρχηδόνιοι παντὶ τῷ στόλῳ πρὸς τὰς ναῦς ἀνήχθησαν, ὁ δ' ἀγαθοκλῆς ἀπελπίζων ἤδη τὴν ἐπιβολὴν, ὡς εἶδε τὸ στόμα τοῦ λιμένος ἐρημὸν τῶν ἐφορμούντων, ἐξέπλευσεν ὀξείαις ταῖς εἰρεσίαις χρώμενος: εἶτα οἱ μὲν καρχηδόνιοι πλησίον ἤδη τῶν φορτηγῶν ὄντες. Vides vt φορτηγοὺς dixit, quas ſuprà σιτηγοὺς, id eſt, frumētarias vocauerat. Thucyd. in ſexto

ὁλκάδας vocat: hodieque in Flandria nomen retinent,& des hollzes vocant: ἐν ὁλκάσι πύργους καὶ πεφραγμένας κεραίας ἄγειν. Idem in eodem σιταγωγοὺς ὁλκάδας vocat, quas σιτηγοὺς & φορτηγοὺς ex Diodoro diximus, τῶν μὲν οὖν συμμάχων τοῖς πλείστοις, καὶ τοῖς σιταγωγοῖς ὁλκάσι, καὶ τοῖς πλοίοις, καὶ ὅση ἄλλη παρασκευὴ ξυνείπετο. Id eſt, Sociorum plurimis,frumentariiſque nauibus,reliquiſque nauigiis,cunctiſque qui in vſum claſſis ſequebãtur,edictum fuerat, vt &c. Et in eodem, ὁλκάδες μὲν τριάκοντα σιταγωγοί, καὶ τοὺς σιτοποιοὺς ἔχουσαι. Idem in eodem φορτηγικὸν πλοῖον vocat, quam nos onerariam Latine dicimus: vbi de fuga Alcibiadis, καὶ ἀλκιβιάδης μετὰ τῶν ξυμφυγάδων περαιωθεὶς, τότ' εὐθὺς ἐπὶ πλοίου φορτηγικοῦ ἐκ τῆς θουρίας ἐς κυλλήνην τῆς ἠλίας πρῶτον, ἔπειτα ὕστερον ἐς τὴν λακεδαίμονα αὐτῶν τῶν λακεδαιμονίων μεταπεμψάντων ὑπόσπονδος ἐλθών. Et Alcibiades cum fugæ comitibus confeſtim è Thuriorum portu trãſportatus,naue oneraria primũ in Cyllenẽ Eleorũ:deinde ſumpta fide publica,vocantibúſque ipſis Lacedæmoniis, Lacedæmona profectus. Idem in ſexto ὁπλιταγωγοὺς vocat naues paratas,ad vehendos milites armatos, αὐτῶν δ' ἀθηναίων ἑστάναι ὁπλιταγωγοὺς ὅσαι ἂν δοκῶσι. Quas,niſi fallor,in octauo στρατιωτίδας vocat, στρομβιχίδης δ' ἐκ τῆς χίου πυθόμενος κατὰ τάχος βοηθήσας ναυσὶν ἀθηναίων τέσσαρσι καὶ εἴκοσι: ὧν καὶ στρατιωτίδες ἦσαν ὁπλίτας ἄγουσαι. quaſi ὁπλιταγωγοί. Et in eodẽ, ἀφίκοντο δὲ οἱ ἀργεῖοι μετὰ τῶν παράλων, οἳ τότε ἐτάχθησαν ἐν τῇ στρατιώτιδι νηὶ ὑπὸ τῶν τετρακοσίων περιπλεῖν εὔβοιαν. Venerũt & Argiui cum propugnatoribus qui in

naue paralo dicta eſſe ſolebãt: qui iuſſi erant à triginta tyrannis per id tempus in naue militari Euboeã ipſam circunnauigando obire ac tueri. Erant & Corbita & Cybea inter onerarias:quarum vtrarũque mẽtio apud Tulliũ: Corbitæ quidem libro X V I. ad Atticũ, Corbitáne Patras, an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum, ac inde Corcyrã: etſi oneraria, ſtatímne freto an Syracuſis? Cybeæ in Verrem actione ſeptima, Nauẽ verò Cybeam maximam triremis inſtar pulcherrimã atque ornatiſſimam, palàm ædificatam ſumptu publico. Et ſubdit paulo poſt, Celeberrimo loco ædificari tibi onerariam nauẽ in ea prouincia, quam tu cũ imperio obtinebas. Hactenus Tullius. Nã & nauẽ in eadẽ prouincia, in qua quis adminiſtrat, ædificare prohibetur. l. Aufertur, ff. De iure fiſci. Senatores etiam naues habere prohibentur, l. Iulia repetundarũ, ff. De vacat. & excuſat. munerũ. His qui naues marinas fabricarint á Q. quoque Claudio lex lata, nequis Senator, quíue Senatoris pater fuiſſet, maritimam nauem quæ plus quàm trecentarum amphorarum eſſet, haberet. Dicta eſt & nauis vinaria ab Vlpiano in, l. Vulgaris, ff. De furtis, Quid deinde ſi de naue vinaria, vt ſunt multæ in quas vinum infunditur, quid dicemus de eo qui vinum hauſit? an totius oneris fur ſit? & magis eſt vt & hic non totius dicamus. Nos Venetiis naues aquarias vidimus, quibus aquam portant, vt ven-

dant ciſternas non habentibus: quas Burchi de aqua vocant. Vidi & lignarias, arenarias, lutarias, farinarias: quas Burchi da legno, da ſabiõ, da fango, da farina appellitant. Sunt & apud eos rates carbonariæ: quas zattare da carbon vocant. Sunt alia multa Venetiis nauigiorum genera: quæ ſiquis velit Latine enunciare, verborum vt opifex ſit, neceſſe eſt. Palearũ quoque nauis dicitur à Marco Tullio: qua vehitur venditúrve palea. ea ſunt in primo de finibus, Vt enim (inquit) gubernator æquè peccat, ſi palearum nauem & ſi auri, &c. Veneti Burchio da pallia dicunt.

Gaulus à Græcis γαυλὸς dictus, cuius mentio apud Gelliũ videtur ab Herodoto poni pro naue oneraria, cum ait in θαλείᾳ, αὐτίκα μὲν τριήρεας δύο ἐπλήρωσαν, ἅμα δὲ αὐτοῖσι καὶ γαυλὸν μέγαν παντοίων ἀγαθῶν. Id eſt, Confeſtim quidem duas triremes, ſimúlque cum ipſis ingentem gaulorum impleuerũt varia multiplicíque præda. Idem Herodotus paulo poſt, καὶ τὸν γαυλὸν τὸν ἅμα ἄγοντο ἀπαιρεθέντες, ἐπέπλεον ὀπίσω ἐς τὴν ἀσίαν. Id eſt, Ablatóque gaulo, quem ſimul duxerant, reuerſi ſunt in Aſiam. Plutarchus περὶ εὐθυμίας, ὥσπερ οἱ δειλοὶ καὶ ναυτιῶντες ἐν τῷ πλεῖν, εἶτα ῥᾷον οἰόμενοι διάξειν, ἐὰν εἰς γαυλὸν ἐξ ἀκάτου, καὶ πάλιν ἐὰν εἰς τριήρη μεταβῶσι: οὐδὲν περαίνουσι, τὴν χολὴν καὶ τὴν δειλίαν συμμεταφέροντες ἑαυτοῖς. Id eſt, Quemadmodum timidi, & qui nauſeæ nauigando obnoxii ſunt, exiſtimantes ſe meliuſcule habituros, ſi ex acatio in gaulum, rur-

ſúmque ſi in triremem commigrarint: nihil tamē proficiunt, bilem timiditatémque ſecum circunferentes. Ad quod alluſiſſe videtur Horatius in epiſtolis, -ego vtrum
Naue ferar magna, an parua ferar vnus & idem.
Et epiſtolarum primo, -conducto nauigio æquè
Nauſeat ac locuples, quem ducit priua triremis.
Gaulus accipitur & pro vaſe quo paſtores vtuntur ad lac excipiendum.

AIT IVRECONSVLTVS, NON PISCATORIIS.

Piſcatoriæ naues, quæ piſcium capiēdorū cauſa paratæ ſūt: quas nauicellas vocat Martianus in tractatu De fundo inſtructo. Itē piſcatoris Liuiꝰ piſcatorias dixit tertiæ decadis libro tertio, his verbis, Ni mare propinquum, & haud procul littore naues piſcatoriæ pleræque cōſpectæ peritis nandi dediſſent effugium. Cymba fuiſſe videtur inter piſcatorias ex M. Tullio in tertio Officiorum, Cum Cannius, quæſo (inquit) Pythi, tātúmne piſciū? tantúmne cymbarum? Et ille, Quid mirum? hoc loco, Syracuſis quicquid eſt piſcium, &c. Lenunculos etiā piſcatorios vocat Annianus Marcellinus libro XIIII, Nā ſole orto magnitudine anguſti gurgitis & profundi à trāſitu arcebātur: & dū piſcatorios quærūt lenūculos, vel innare temerè cōtextis ratibus. Idē in XVI, Auido flatu vētorū lenūculo ſe cōmiſiſſe piſcātis. Et ne quis exiſtimet vocabulū illud fortaſſe barbarū, propterea quòd ætate Annia-

ni lingua Latina nõ parũ degenerauerat à purita-
te Tulliana: ſciat Iuliũ Cæſarẽ eo vocabulo vſũ in
ſecũdo belli ciuilis, dũ inquit, Harũ fuga nauiũ one
rariarũ magiſtros incitabat, pauci lenũculi ad offi
ciũ imperiúmq; cõueniebãt. Quo certe loco Cæſar
lenũculos poſuiſſe videtur nõ pro naue piſcatoria,
ſed pro ſcaphis nauiũ. M. enim Ruffus quæſtor re
lictus à Curione, magiſtris nauiũ imperarat, vt pri
mo veſpere omnes ſcaphas ad litt⁹ appulſas habe-
rẽt. Quòd ſi lenũculi legendũ in Cæſare, auſim &
affirmare apud Gelliũ lib. x. ca. x x v. quo loco re
mieculi legitur, mẽdũ ineſſe: legendúmq; lenũculi.
fuit enim facilis lapſ⁹. verba Gellii ſic habẽt, Nauiũ
autẽ quas reminiſci tũc potuim⁹, appellationes hæ
ſũt, Gauli, corbitæ, caudicæ, lõgæ, hippagines, cercu-
ri, celoces, vel vt Græci dicũt, κέλητες, lẽbus, ὠκεῖαι, re
mieculi (legẽdũ lenũculi) actuariæ, quas Græci πρό-
πλους vocant vel ἐπακτρίδας, pſumiæ, vel geſeoretæ
vel orioles, cattæ, ſcaphæ, pontones, nuctuciæ, me-
diæ, phaſeli, parones, myoparones, lintres, caupuli-
ca, marceplacidæ, cydari, ratiariæ, cataſcopiũ. Xeno
phõ ἀναβάσεως lib. VII, ὁ δὲ ἀναξίβιος καταδραμὼν ἐπὶ τὴν
θάλατταν ἐν ἁλιευτικῷ πλοίῳ περιέπλει εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Et
ἑλληνικῶν quinto, πολλὰ καὶ ἁλιευτικὰ πλοῖα ἔλαβε καὶ πορ-
θμεῖα ἀνθρώπων μεστὰ καταπλέοντα ἀπὸ τῶν νήσων. Iuſtin⁹ lib.
II. ſcaphã inter piſcatoria ponit: de qua ſcapha alio
loco dicem⁹: Vbi cũ ſolutũ põtẽ hybernis tẽpeſtatib⁹
offẽdiſſet, piſcatoria ſcapha traiecit trepidus. Vides
vt ſcapham piſcatoriã vocet: Græci ἁλιευτικὸν πλοῖον.

AIT IVRECONSVLTVS, ET SI QVAS ACTVARIAS, VOLVPTATIS CAVSA PARAVERVNT.

Tullius in oratione pro Cælio de actuariis voluptatis cauſa intellexiſſe videtur, cum ait, Accuſatores quidem libidines, amores, adulteria, Baiis acta conuiuia, comeſſationes, cantus, ſymphonias, nauigia. Nec debent actuaria illa, quæ voluptatis tantùm cauſa parata ſunt, poſtliminii iure vti: cũ ad nullum belli vſum ſint parata. Sed alia actuaria, quæ maioribus nauibus inſeruiunt, & ob id à Græcis ὑπηρετικὰ dicuntur, nõ diſpicio quare non, queẽadmodũ & aliæ naues, iure poſtliminii redeãt. Actuaria autem dicta ſunt, quòd remis agerentur. Liuius tertiæ decadis libro x, Quingẽtas fuiſſe omnis generis, quæ remis agerentur, quidam tradunt. Cæſar commẽtariorũ quinto, Has omnes actuarias imperat fieri: quã ad rẽ humilitas multũ adiuuat. Neque tamẽ numerãdæ ſunt inter lõgas. Subdit enim paulo poſt, Eò cum veniſſet, circuitis omnibus hybernis ſingulari militum ſtudio, in ſumma rerũ inopia circiter ſexcẽtas eius generis, cuius ſuprà demonſtrauimus, naues, & longas duodeuiginti inuenit inſtructas. Eas enim in eodem libro Cæſar vectoria grauiáq; nauigia vocat, etiamſi remis agerentur. Qua in re admodum fuit militum

virtus laudāda: qui vectoriis grauibúſque nauigiis nō intermiſſo remigandi labore, longarum nauiū curſum adæquauerunt. Quæ autē vectoria Cæſar dixit, Vlpianus in tractatu De exercitoria ἐπιβάδας appellat, his verbis, Quædam enim naues onerariæ, quædam, vt ipſi dicunt, ἐπιβάδες ſunt: & pleroſque mādare ſcio, vt vectores recipiant: & ſic vt certa regione, & certo mari negotientur. Vt ecce ſunt naues quæ Brūduſium à Caſſopa vel à Dyrrachio vectores traiiciunt, ad onera inhabiles. Item quædam capaces fluminum, ad mare non ſufficientes: ἐπιβάδες dictæ, vt opinor, quaſi ἐπιβατίδες ad ἐπιβάτας ſolum, id eſt vectores traiiciēdos. Et fortaſſe legendum apud iureconſultum ἐπιβατίδες: ſed lectoris erit iudicium. Eſt autem Caſſopa oppidum Corcyræ ex Plinio libro quarto, capite duodecimo. Tullius in epiſtola ad Tyronem, Corcyræ fuimus vſque ad XVI. Cal. Decemb. tempeſtatibus retenti ad XII. Cal. Decemb. in portum Corcyreorū ad Caſſopam ſtadia CXX. proceſſimus. Quo loco non Caſſodem, vt in vulgatis, ſed Caſſopam lego. Actuariorum autem nonnulla triginta remis agebātur. Liuius quartæ decadis libro octauo, Tradito & naues armamentáque earum: néve plures quàm decem naues actuarias, nulla quarum plus quàm triginta remis agatur, habeto. Appianus καταφράκτους vocat eas, quas actuarias Liuius dixit, his verbis, Ναῦς δὲ καταφράκτους δώδεκα ἔχειν μόνας, αἷς ἐς τοὺς

ὑπηκόους πολέμου κατάρχειν, πολεμουμένοι δὲ καὶ πλείοσι χρῆσθαι. Naues tectas duodecim habere ſolas, quibus ſubditos ad obſequiū bello inferēdo cogere poſſint: laceſſitos autē & pluribus vti licere. Quo loco legendum fortaſſe ἀφράκτους, & δέκα nō δώδεκα. Appianus enim ſequutus eſt Polybiū, quē in pleriſque locis Liuius viſus eſt vertiſſe ad verbū. Neque tamē exiſtimes ἄφρακτα accipi pro actuariis. Tullius enim lib. x. epiſtolarū ad Atticū, diſcrimē ponere videtur, dū inquit, Recordor enim æſtate cū illo Rhodiorū ἀφράκτῳ nauigans, quàm fuerim ſollicitus. Quid duro tempore anni actuaria fore cenſes? Aphracta enim Tulli⁹ inter lōgas naues poſuiſſe videtur lib. v. ad Atticū, Nos Rhodiorū ἀφράκτοις, cæteríſque lōgis nauibus trāquillitates aucupaturi eramus. Actuariolū etiā dicimus, quod decē remis agebatur. Tullius x v i. ad Atticū, Hæc ego conſcendēs è Pōpeiano tribui actuariolis decēſcalmi. Actuariū nauigiū puto à Græcis dictū κωπήρη, & maxime à Thucydide & Plutarcho. Thucyd. in i i i i, λακεδαιμονίους καὶ τοὺς ξυμμάχους πλεῖν μὴ μακρᾷ νηὶ, ἄλλῳ δὲ κωπήρει πλοίῳ ἐς πεντακόσια τάλαντα ἄγοντι μέτρα. Id eſt, Lacedæmonios ſocióſq; Lacedæmoniorū nauigare nō lōga naui, ſed alio actuario nauigio capaci pondo talētorū quinq; miliū. Si Laurētius Valla aliter vertit, falſus eſt, vt in pleriſque aliis. Plutarchus in Antonio, Αντώνιος μὲν ἐπεφοίτα πανταχόσε κωπήρει τοὺς στρατιώτας παρακαλῶν. Id eſt, Antonius quidē actuario itabat quoquouerſus milites cohortās. Plutarchus in

Alexãdro πορθμεῖα κωπήρη dixit, quæ remis incitarẽtur: quaſi dicas pontones actuarios. Strabo in X I. ἀκάτια poſuit pro prædatoriis nauigiis, his verbis, ζῶσι δὲ ἀπὸ τῶν κατὰ θάλασσαν λῃστηρίων, ἀκάτια ἔχοντες λεπτὰ στενὰ καὶ κοῦφα, ὅσον ἀνθρώπους πέντε καὶ εἴκοσι δεχόμενα: σπάνιον δὲ τριάκοντα δέξασθαι τοὺς πάντας δυνάμενα. Id eſt, A latrociniis, quæ in mari factitant, vitã tolerant, acatia habẽtes leuia, anguſta & velocia: quæ vix vectores vigintiquinque recipiant. rarũ autẽ eſt, ea poſſe in totũ triginta capere. Ipſe Laurẽti⁹ ἀκάτιον actuariũ vertit, haud ſcio quàm recte. Plinius enim lib. I X. cap. X X X. vſus eſt vocabulo Græco, cũ Latine reddere nõ poſſet, eius verba adſcribã, Nauigerã ſimilitudinẽ, & aliã in propõtide viſã ſibi prodidit Mutian⁹: cõchã eſſe acatii modo carinatã, inflexa puppe, prora roſtrata: in hac cõdi naupliũ animal ſepiæ ſimile, ludendi ſocietate ſola, duobus hoc fieri generibus: trãquillo enim vectorẽ demiſſis palmulis ferire vt remis: ſi vero flatus inuitẽt, eaſdẽ in vſum gubernaculi porrigi, pãdíq; cõcharũ ſin⁹ auræ huius voluptatẽ eſſe, vt ferat: illi⁹, vt regat. Quod ſi Plini⁹ putaſſet acatiũ poſſe dici, Latine actuariũ nõ credo Græco vocabulo vſus fuiſſet Mutianus, quẽ authorẽ ſequitur, & refert Rom. hominẽ & ter cõſulẽ. Aul⁹ Hirti⁹ de bello Alexãdrino dixit nauigiũ, quod ἀκάτιον Plutarch⁹ in Cæſare, τρίτον δὲ περὶ τῇ Φάρῳ μάχης συνεστώσης κατεπήδησε μὲν ἀπὸ τοῦ χώματος εἰς ἀκάτιον καὶ παρεβοήθει τοῖς ἀγωνιζομένοις, ἐπιπλεόντων δὲ πανταχόθεν αὐτῷ τῶν αἰγυπτίων ῥίψας αὑτὸν εἰς θάλασσαν ἀπενήξατο μό-

λις ϗ χαλεπῶς. Tertio autẽ prælio ad Pharũ inito ab aggere in acatiũ deſiliit, & decertãtibus auxiliũ tulit. Cõcurrẽtibus verò in ſe vndiq; AEgyptiis, ſe in mare deiecit, víxq; ad ſuos enatauit. Hirti⁹ autẽ ſic, Cæſar quoad potuit, cohortãdo ſuos ad pontẽ & munitiones contendere, eodẽ in periculo verſatus eſt. Poſtquàm vniuerſos cedere animaduertit, in ſuũ nauigiũ ſe recepit: quò multitudo hominum inſequuta cũ irrũperet, neque adminiſtrandi neque repellendi à terra facultas daretur: fore quod accidit ſuſpicatus, ſeſe ex nauigio eiicit: atq; ad eas quæ cõſtiterãt lõgius naues adnatauit. Trãquillus ſcaphã vocat, his verbis, Eruptione hoſtiũ ſubita cõpulſus in ſcaphã pluribus eodẽ præcipitãtibus, cũ deſiluiſſet, in mare nãdo per ducẽtos paſſus euaſit ad proximã nauem. Fuerũt tamẽ & maxima acatia: vt ex Polybio in primo collegiſſe memini, παρεσκεύαζον δὲ ϗ τὰ περίλοιπα τῶν πλοίων τριήρεις ϗ πεντηκοντόρους ϗ τὰ μέγιστα τῶν ἀκατίων. Reliqua præterea nauigia expediebãt triremes & actuarias naues & maxima acatia. ἄκατος etiã dicitur à Thucyd. & Luciano de veris narrationib⁹, qui agebatur velis potius quàm remis, ϗ τὴν ναῦν, ἄκατος δὲ ἦν, ὡς πρὸς μέγαν ϗ βίαιον πλοῦν, ἐκρατυνάμην: & nauẽ quæ acatus erat, vt ad lõgã ſæuámq; nauigationem ferẽdã eſſet idonea, armandam inſtruendámque curaui. Et paulo poſt ſubdit, ϗ οὐκ ἔτι οὐδὲ στεῖλαι τὴν ὀθόνην δυνατὸν ἦν, ἐπιτρέψαντες οὖν τῷ πνεύματι. Neque amplius contrahere vela in poteſtate noſtra erat: quæ quidẽ vento permiſimus.

Thucyd. in ſeptimo, ἔκλειον οὖν τόν τε λιμένα εὐθὺς τὸν μέγαν ἔχοντα τὸ στόμα ὀκτὼ σταδίων μάλιστα τριήρεσι πλαγίαις καὶ πλοίοις καὶ ἀκάτοις ἐπ' ἀγκυρῶν ὁρμίζοντες. Clauſerunt igitur ſtatim portum maiorem, cuius fauces octo ſtadiorũ interuallo patebant: ídque effecerunt obliquis triremibus nauigiíſque, & acatis in ore eius collocatis, anchoríſque firmatis. Idẽ Thucyd. ἀκάτιον ἀμφήρικον dixit, ἐν ᾧ ἕκαστος τῶν ἐλαυνόντων δικωπίας ἐρέττει his verbis, ὅτι τοιόνδε ἐποίησαν ἀκάτιον ἀμφήρικον ὡς λῃσταὶ ἐκ πολλοῦ τεθεραπευκότες τὴν ἄνοιξιν τῶν πυλῶν ἀνέθεσαν ἐπὶ ἁμάξῃ πείθοντες τὸν ἄρχοντα διὰ τῆς τάφρου κατακομίζειν τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν θάλασσαν. Illi tale quiddam fecerunt Acatium ambireme, ceu prædones multo antea aucupantes facultatem aperiendarum portarum impoſuerunt currui: quo nocte intempeſta (permiſſu magiſtratus) per foſſam trãſportarent ad mare. Diſtuli in hunc locum dicere de lembis, quos Virgilius in primo Georgicõ ponit inter fluuialia, his verſibus,

Non aliter quàm qui aduerſo vix flumine lembũ
Remigiis ſubigit, ſi brachia forte remiſit:
Atque illum in præceps prono rapit alueus amne.

Liuius lẽbos videtur habere inter actuaria, decadis quartæ libro quarto, Naues quas ciuitatibus maritimis ademiſſet, redderet: néve ipſe nauẽ vllã præter duos lẽbos qui nõ plus quàm ſedecim remis agerẽtur, haberet. Idẽ Liuius decadis tertiæ lib. primo vocat actuarias naues eas quæ à Polybio lẽbi dicũtur,

dum ait, Ab actuariis aliquot nauibus ad alterā ripā pertrahitur. Polybius autē, οἷς ἔμελλον οἱ λέμβοι ῥυμουλκοῦντες οὐκ ἐάσειν, &c. Sed ea videbimus in rate vbi agetur de trāſportādis ab Annibale elephātis. Erāt & maiores lembi ad belli vſum non inutiles. Itaq; claſſem lemborū legimus nō ſemel apud Liuiū, & maxime decadis quintæ lib. quinto, Antenor qui cū claſſe lēborū ad Phanas ſtabat, Caſſandriā inde traiecit. Idē Liui9 decadis quartæ lib. I I, Peninſula eſt Peloponneſus anguſtis Iſthmi faucibus continēti adhærēs, nulli aptior atq; opportunior quàm nauali bello. Si centū tectæ naues, & quinquaginta leuiores apertæ, & centū triginta Iſſiaci lēbi maritimā orā vaſtare, & expoſitas propè in ipſis litoribus vrbes cœperint oppugnare. Diodorus lib. x x, ἀθροίσας τοὺς ἀδροτάτους τῶν λέμβων καὶ τούτους καταφράξας σανίσι καὶ θυρίδας κλειστὰς κατασκευάσας ἐνέθετο μὲν τῶν τρισπιθάμων ὀξυβελῶν τοὺς ἐῤῥωτάτω βάλλοντας καὶ τοὺς τούτοις κατὰ τρόπον χρησομένους. Id eſt, Cōgregatis iis lēbis qui maxime expediti videbātur, iiſq; cratib9 & pluteis cōtectis, additis quoq; feneſtris quæ clauderētur, impoſuit machinas quæ tela quàm lōgiſſime emittere valerēt: eóſq; homines qui illis machinationibus exacte vti poſſent. Quibus etiā veluti præcurſoribus, vel vt Cæſaris verbo vtar, anteceſſoribus vtebatur. Polybius in primo, ὁμοίως δὲ καὶ τοῖς ἐκ τῶν συρακουσῶν παραπεσταλμένοις ταμίαις ἀνήγγειλαν οἱ προπλεῖν εἰθισμένοι λέμβοι τὸν ἐπίπλουν τῶν ὑπεναντίων. Id eſt, Similiter

& quæſtorib⁹ qui à Syracuſanis præmiſſi erãt,enũ-
tiarũt lẽbi qui ſolebãt antecedere aduerſariorũ in-
curſum & aductũ. Thucyd. in in ſexto πρόπλους ναῦς
vocat eas quæ præmiſſæ fuerãt, καὶ τὰς πρόπλους ναῦς ἐκ
τῆς ἐγέστης ἅμα προσέμενον βουλόμενοι εἰδέναι περὶ τῶν χρη-
μάτων εἰ ἔστιν. Et naues exploratorias ex Egeſta ſimul
expectabant,cupiẽtes de nũmis fieri certiores,an cu
rati eſſẽt necne. Et paulo poſt, αἱ δ' ἐκ τῆς ἐγέστης τρεῖς νῆες
πρόπλοι παραγίγνονται τοῖς ἀθηναίοις ἐς τὸ ῥήγιον ἀγγέλλουσαι
ὅτι τἄλλα μὲν οὐκ ἔστι χρήματα ἃ ὑπέσχοντο. Id eſt, Egeſta
tres naues,quæ explorãdi cauſa præmiſſæ erãt,præ
ſto fuere Atheniẽſibus ad Rhegiũ: nũtiarúntq; nul
lã curatã pecuniã quã polliciti fuerãt. Plutarchus
in Catone κατασκοπικὰ vocat, ἦσαν δὲ πεντακοσίων μὲν οὐκ
ἐλάττους αἱ μάχιμοι: λιβυρνικὰ δὲ καὶ κατασκοπικὰ καὶ ἄφρακτα
παμπληθῆ. Id eſt, Erãt nõ minus quàm quingentæ
aptæ ad præliandũ: Liburnicæ autẽ & exploratoriæ
apertǽque ingẽti numero. Quibus Thucyd. verbis
exploratoria potius quàm ſpeculatoria nauigia ſi-
gnificãtur,quæ à Græcis & in his Plutarcho κατα-
σκοπικὰ dicũtur,& aliquot Latinis. Aulus Hirtius in
quinto, Literíſq; celeriter in Siciliã ad Atticũ & Ra
biriũ Poſthumiũ cõſcriptis,& per cataſcopũ miſſis,
vt ſine mora, aut vlla excuſatione hyemis vento-
rúmq; exercitus ſibi quàmcelerrime trãſportaren-
tur. Tullius in quinto ad Atticũ cataſcopiũ dixit
in loco ſuprà citato, Aphracta Rhodiorũ,& dicro
tum Mitylenorũ,& aliud cataſcopiũ. Liuius deca-

dis tertiæ lib.II.ſpeculatorias dixit, Inde duæ Maſſiliẽtiũ ſpeculatoriæ præmiſſæ retulerũt claſſem Punicã ſtare in oſtio fluminis. Polybius in tertio, προαπέστειλα κατασκευασμένας δύο ναῦς ταχυπλοούσας μασσαλιωτικάς. Cæſar etiã in quarto ſpeculatoria nauigia protulit, Quod cũ animaduertiſſet Cæſar, ſcaphas lõgarum nauiũ, itẽ ſpeculatoria nauigia militibus cõpleri iuſſit: & quos laborãtes cõſpexerat, iis ſubſidia ſummittebat. κέλης, vt mihi quidẽ videtur, ponẽdus eſt inter actuaria, dictus per metaphorã equi celitis, quòd vnico tãtũ per trãſtra remo agatur: κέλης enim equus dicitur qui ab vno ſeſſore agitatur & regitur. Palephatus περὶ κενταύρων, νεανίσκοι δέ τινες ἐκ τῆς ὑπωρείας ἐκ κώμης τινὸς καλουμένης νεφέλης ἐνθυνόουσιν ἵππους κέλητας διδάξαι. πρότερον γὰρ οὐκ ἠπίσταντο ἐφ᾽ ἵππων ὀχεῖσθαι: ἀλλὰ μόνον ἅρμασι ἐχρῶντο. Id eſt, Iuuenes quidam è radice mõtis profecti à vico quodam vocato Nebula, excogitant equos celetas cõdocefacere, in iíſque ſedere. Nam ante id tẽpus neſciebãt in equis ſedere: ſed ſolũ curribus vtebantur. Quibus verbis planũ fit, quid ſit κέλης equus, ex quo κέλης dictus, quòd vno remo, & nõ binis aut ternis per ſedilia ageretur: cum tamẽ plures remiges haberet. Polybius in quinto, ἔλαβε δὲ καὶ κέλητα περὶ τὸ ῥίον αἰτωλικὸν ὁμοῦ τῷ πληρώματι. Id eſt, Cepit & celocẽ ſecũdũ Rhiũ AEtolicũ ſimul cũ ſociis naualibus. dicitur & κελήτιον. Thucyd. in primo, ἔδοξεν οὖν αὐτοῖς ἄνδρας ἐς κελήτιον ἐμβιβάσαντας ἄνευ κηρυκίου προσπέμψαι τοῖς ἀθηναίοις. Viſum

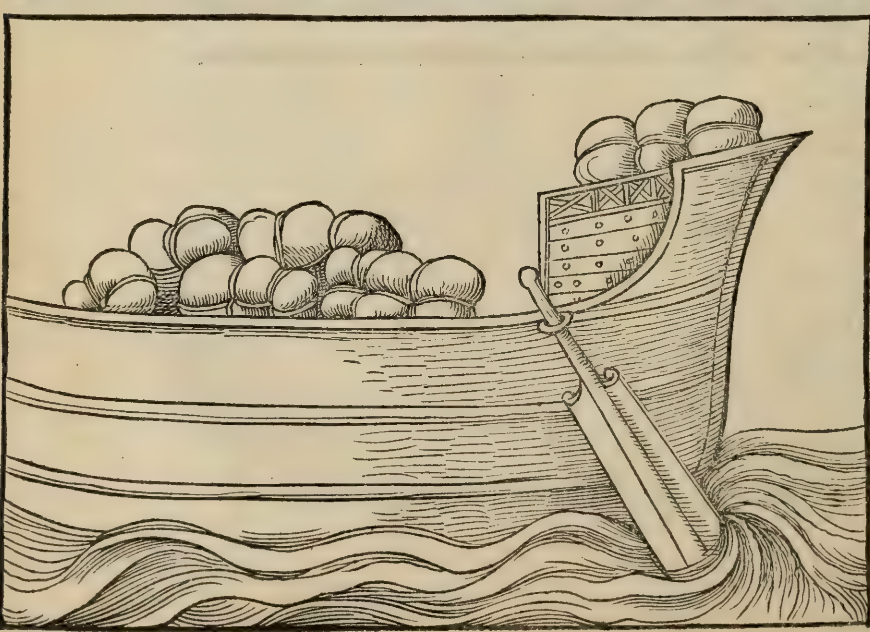
itaque eſt aliquot hominibus in paruulũ celocem impoſitis ſine caduceo præmittere ad Atheniẽſes. Idem alio loco, θηραμένης μὲν παραδοὺς Ἀστυόχῳ τὰς ναῦς ἀποπλέων ἐν κέλητι ἀφανίζεται. Id eſt, Theramenes quidẽ traditis Aſtyocho nauibus delatus in celoce extinguitur. Quo loco celocem vertit Valla fortaſſe nõ inepte: Gellius enim in X. his verbis vſus eſt, Celoces, vel, vt Græci dicunt, celetes. Xenophon in primo ἑλληνικῶν, τῷ δὲ ἐτεονίκῳ ὑπηρετικὸς κέλης πάντα ἐξήγγελλε τὰ περὶ τὴν ναυμαχίαν. Id eſt, Eteonico autem omnia quæ in prælio contigerant, per exploratorium celocẽ nuntiata ſunt. Idem in quarto de Braſida, Αὐτὸς δὲ ἐν κελητίῳ ἄπωθεν, ἐφεπόμενος. Sic verterẽ, Ipſe autem paruulo celoce eminus ſubſequẽs. Valla vertit actuarium, & non celocem, vt ſibi non ſatis conſtare videatur. Appianus in ſecundo de bello ciuili, ἔπεμπε τρεῖς θεράποντας ἐπὶ τὸν ποταμὸν ἀπὸ δυώδεκα σταδίων ὄντα οἱ κελήτιον ὀξὺ καὶ κυβερνήτην τὸν ἄριστον ὥστε τινὶ πεμπομένῳ πρὸς Καίσαρος ἤμελλον ἑτοιμάσειν. Id eſt, Miſit tres ſeruos ad fluuium, qui aberat duodecim ſtadiorum interuallo, qui inſtruendum curarẽt celocem celerem cum optimo rectore ab vſum eius qui veluti à Cæſare mitteretur. Plutarchus in Cæſare, πλοῖον δωδεκάσκαλμον vocat, ἀπορούμενος δὲ καὶ περιπαθῶν δεινὸν ἐβούλευσε βούλευμα κρύφα πάντων εἰς πλοῖον ἐμβὰς τὸ μέγεθος δωδεκάσκαλμον ἀναχθῆναι πρὸς τὸ βρεντέσιον. Id eſt, In anxietate cõſtitutus rerúmque difficultate, rem arduam excogitauit clam omnibus conſcen

ſo duodecim ſcalmorum nauigio illinc ſeducere Brũduſium. Dicitur & ἐπακτροκέλης ab Ariſtotele in primo περὶ ἑρμηνείας, quod eſt nauigiũ prædatoriũ, ſi Suidæ credimus. A celete celetizõtes pueri dicti à Plinio libro trigeſimoquarto, capite octauo. Idẽ celetizontas pueros fecit, id eſt ſedentes in equis & eos agitantes. Ponendi ſunt & cercuri inter actuaria. Liuius decadis quartæ libro tertio, Ipſe cũ claſſe centum tectarum nauium, ad hæc leuioribus nauigiis, cercuríſque ac lembis ducẽtis proficiſcitur. Appianus in Mithridate, κέρκουρος τέ τινας ἐς τὴν συνέπεμψεν αὐτῷ. Strabo etiam meminit. Eſt & ἁλιὰς inter leuiora minoráque nauigia. Plutarchus in Pompeio, ὡς εἶδον οὐ βασιλικὴν οὐδὲ λαμπρὰν οὐδὲ ταῖς θεοφάνους ἐλπίσιν ὁμοίαν ὑποδοχὴν, ἀλλ' ἐπὶ μιᾶς ἁλιάδος προσπλέοντας ὀλίγους ἀνθρώπους. Vbi igitur vident minimè regiũ, miniméque ſplendidũ, neque Theophanis ſpei congruentem receptum: ſed in vnico nauigiolo nauigãtes paucos viros. Cum non ſatis ſcirẽ quod genus nauigii eſſet ἁλιὰς, adii Appianũ qui in eodẽ hiſtoriæ loco ſic ait, κυρωθείσης δὲ τῆς γνώμης σκάφος εὐτελὲς ἐπ' αὐτὸν ἐπέμπετο, ὡς τῆς θαλάσσης οὔσης ἀλιτενοῦς, καὶ μεγάλαις ναυσὶν οὐκ εὐχεροῦς. Id eſt, Approbata ab omnibus ſententia, miſerunt ad eum vile nauigium: propterea quòd mare illic diceretur vadoſum, miniméque capax magnarum nauium. Cæſar etiam in tertio de bello ciuili nauiculam paruam vocat, quam ἁλιάδα dixit Plutarchus, Ab his

liberaliter ipſe appellatus, & quadã notitia Septimii productus, quòd bello prædonum apud eum ordinem duxerat, nauiculam paruam conſcendit cum paucis ſuis: & ibi ab Achillia & Septimio interficitur. Plutarchus in Timoleonte oneri aptam & frumentariam fecit, propterea quòd neceſſitas vrgeret, dum ait, σῖτον ἐκ κατάνης μικραῖς ἁλιάσι καὶ λεπτοῖς ἀκατίοις ἀποστέλλων. Idem Plutarchus in eo libro qui ἀποφθέγματα inſcribitur, quid ſit ἁλιὰς, apertius declarare videtur, quàm vt dubitare debeamus: vbi de eadem fuga Pompeii tractat, μετὰ δὲ τὴν ἐν φαρσάλῳ μάχην φεύγων εἰς αἴγυπτον, ὡς ἔμελλε διαβαίνειν ἐκ τῆς τριήρους εἰς ἁλιευτικὸν πλοῖον ἀποστείλαντος τοῦ βασιλέως. Vides vt quem ſuprà dixerat ἁλιάδα, nunc vocet ἁλιευτικὸν πλοῖον: id eſt nauem piſcatoriam: vt nemo vel mediocris iudicii dubitare queat, quin ἁλιὰς ſit ἁλιευτικὸν πλοῖον. Sic eruenda veritas rerum obſcurarũ conquirendis conferendíſque inter ſe authorum locis.

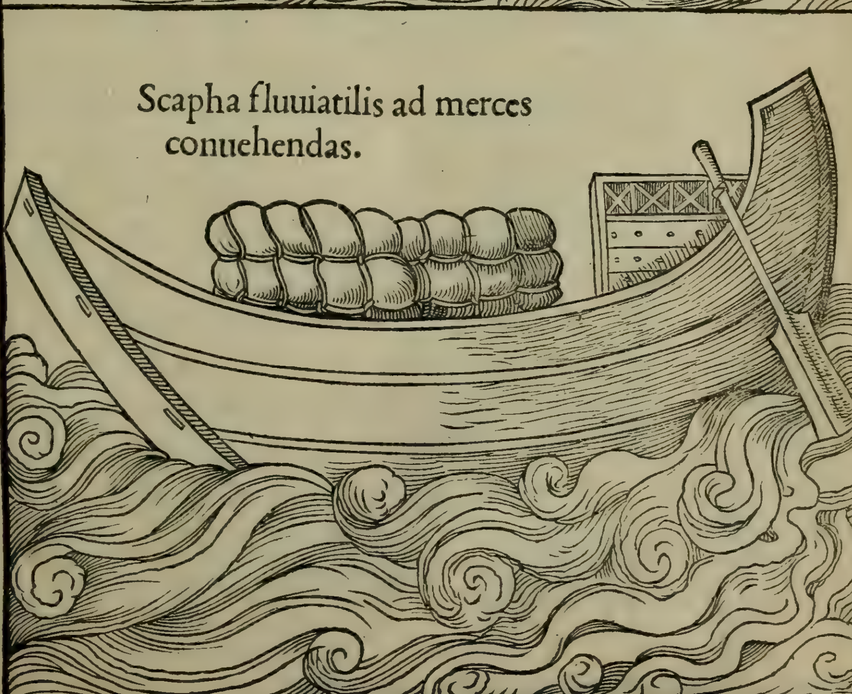
Fluuiatilium nauium formas in antiquis moni-
mentis tales vidimus.





Scapha antiqua ad vinum circunferendum.





Scapha fluuiatilis ad merces conuehendas.

Pontem nauibus fluuiatilibus conſtratum hac forma vidimus Romæ in columna Traiani.



Nunc de fluuiatilibus dicendum, quæ ſic dicuntur à Liuio primæ decadis libro decimo, Ibi captiuis proximo vico in cuſtodiam datis, pars fluuiatiles naues ad ſuperanda vada ſtagnorũ apte planis alueis fabricatas, pars captiua nauigia armatis complent. Polybius in tertio ποτάμια πλοῖα vocat, his verbis, καταλύσας δὲ δευτεραῖος καὶ γεφυρώσας τοῖς ποταμίοις πλοίοις τὴν διάβασιν ἀσδρούβᾳ μὲν ἐπέταξε διακομίζειν τὸ πλῆθος, αὐτὸς δὲ διαβὰς εὐθέως ἐχρημάτιζε τοῖς παραγεγονόσι πρεσβευταῖς ἀπὸ τῶν συνεγγὺς τόπων. Id eſt, Cum ſecundo die conſtitiſſet, flumenque ponte fluuiatilibus lembis impoſito iunxiſſet, Aſdrubali negotium dedit exercitum traiiciendi: ipſe autem traiecto ſtatim flumine reſponſa dabat legatis, qui aderãt à locis propinquis. Diodorus libro vigeſimo, Καὶ πολλῶν μὲν σκαφῶν ποταμίων αὐτῷ παρεσκευασμένων, πάντων δὲ τούτων ἐχόντων βέλη παντοῖα καὶ τοὺς χρησομένους αὐτοῖς ἄνδρας, οἱ περὶ τὸν Ἀντίγονον μετρίως ἠποροῦντο. Id eſt, Multis illi conquiſitis fluuiatilibus nauigiis: iis autem omnibus habentibus multiplicia telorum genera, viróſque qui iis ex arte vti ſcirẽt, Antigonus cum ſuis non leuiter premebatur. Idem in eodem de Semiramide, Διεσκευάσατο κατασκευάζειν ποτάμια πλοῖα διαιρετὰ διὰ τὴν μετακόμισιν διακεκομμένα καὶ πάλιν ἁρμοζόμενα. Id eſt, Curauit conſtruenda nauigia fluuiatilia, quæ facilè ſoluerentur, vt expedite magis tranſportari poſſent diſſoluta: iterúmque vbi vſus eſſet, compacta. Strabo eiuſmodi naues πα-

κτῶνας vocat libro decimoſeptimo, διέβημεν δὲ ἐς τὴν νῆσον ἐπὶ πάκτωνος: ὁ δὲ πάκτων δέδεται σκυταλίδων ὑπὲρ πιαῖς ἐπι-σκάφιον ὥστε ἐοικέναι διπλοκίνῳ. Quod idem author πορθμεῖον vocat. Inter fluuiatiles ſunt lintres quæ remis agebãtur, vt palàm fit ex Cæſare in ſeptimo Commentariorum, Cõquirit etiam lintres: has magno ſonitu remorum incitatas in eandem partem mittit. Liuius decadis tertiæ libro primo, Itaque ingẽs coacta vis nauium eſt lintriúmque temere ad vicinalem vſum paratarum. Tullius pro Milone, Repẽte lintribus in eam inſulam materiam, calcem, cementa, atque arma conuexit. Extat iocus apud Tullium de claris oratoribus, quem C. Iulius in perpetuum notauit, cum ex eo in vtranque partẽ toto corpore vacillante quæſiuit, quis loqueretur è lintre. Fiebant quoque naues vitiles è corio in Britannico oceano Plinii tempore, vt teſtatur in ſeptimo, Etiam nunc in Britannico oceano vitiles corio circunſutæ fiunt, in Nilo ex papyro & ſcirpo & arundine. Herodotus quoque in κλειοῖ eiuſmodi naues fluuiatiles admiratur, τὰ πλοῖα αὐτοῖσι ἐστὶ τὰ κατὰ τὸν ποταμὸν πορευόμενα ἐς τὴν Βαβυλῶνα ἐόντα κυκλοτερέα πάντα σκύτινα. Ἐπεὰν γὰρ ἐν τοῖσι Ἀρμενίοισι καθύπερθε Ἀσσυρίων οἰκημένοισι νομέας ἰτέης ταμόμενοι ποιήσωνται, περιτείνουσι τούτοισι διφθέρας στεγαστρίδας ἔξωθεν ἐδάφεος τρόπον, οὔτε πρύμνην ἀποκρίνοντες, οὔτε πρῴρην συνάγοντες: ἀλλ' ἀσπίδος τρόπον κυκλοτερέα ποιήσαντες καὶ καλάμης πλήσαντες πᾶν τὸ πλοῖον τοῦτο ἀπιεῖσι κατὰ τὸν ποταμὸν φέρεσθαι φορτίων πλήσαν-

πι:μάλιστα δὲ βίκους φοινικίους κατάγουσι οἴνου πλέους, ἰθύνεται δὲ ὑπὸ δύο πλήκτρων καὶ δύο ἀνδρῶν ὀρθῶν ἑστεώτων, καὶ ὁ μὲν ἕλκει τὸ πλῆκτρον: ὁ δὲ ἔξω ὠθέει. ποιέεται δὲ καὶ κάρτα μεγάλα ταῦτα τὰ πλοῖα καὶ ἐλάσσω, τὰ δὲ μέγιστα αὐτῶν καὶ πεντακισχιλίων ταλάντων γόμον ἔχει: ἐν ἑκάστῳ δὲ πλοίῳ ὄνος ζωὸς ἔνεστι, ἐν δὲ τοῖσι μέζοσι πλεῦνες. Nauigia illis ſunt,quæ ſecundo flumine deferũtur Babylonem verſus: omnia circulari forma eáque ex aluta. Paſtores enim Armenii, qui ſupra Aſſyrios incolunt, id genus nauigii ex ceſis ſalicibus cõſtruunt,circumpoſitis pellibus extrorſus, quibus tegumenti vice vtuntur,carinæque loco, nulla neque puppis, neq; proræ forma diſcreta,verum ſcuti inſtar in orbem compoſita ſtipula referciunt: illúdque nauigium flumini promittũt mercibus onuſtum:præcipue autem bicos è palmarum foliis comportant vino refertos. Regũtur autem à gubernaculis duobus cum totidem hominibus qui ſtant: quorum alter trahit, alter extrinſecus propellit.fiunt autem & hæc nauigia valde magna, nonnulla & minora. Eorum autem maxima ferunt onus talentorum quinque milliũ. Ineſt & in vnoquoque nauigio aſinus viuus,in maioribus etiam plures. Diodorus Siculus libro decimonono,vbi de adnauigantibus ad Aſphattum in quodam lacu miram rationem non nauium ſed faſcium, quæ tamen vſum nauium præſtent,refert his verbis, παρασκευασάμενοι γὰρ δεσμὰς καλάμων εὐμεγέθεις ἐμβάλλουσι εἰς τὴν λίμνην. ἐπὶ δὲ τού-

των ἐπικάθηνται οὐ πλείω τριῶν, δύο μὲν ἔχοντες προσδεδεμένας πλάτας κωπηλατοῦσι, εἷς δὲ φορῶν τόξα τοὺς προσπλέοντας ἐκ τοῦ πέραν ἢ βιάζεσθαι τολμῶντας ἀμύνεται. ὅταν δὲ πλησίον γένωνται τῆς ἀσφάλτου πελέκεις ἔχοντες ἐπιπηδῶσι, καὶ καθάπερ μαλακῆς πέτρας ἀποκόπτοντες γεμίζουσι τὴν δεσμὴν, εἶτα ἀποπλέουσι εἰς τοὐπίσω. ἂν δέ τις αὐτῶν ἀποπέσῃ τῆς δεσμῆς διαλυθείσης, μὴ δυνάμενος νεῖν, οὐ καταδύεται καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις ὕδασι, ἀλλ' ἐπινήχεται τοῖς ἐπισταμένοις ὁμοίως. φύσει γὰρ τοῦτο τὸ ὑγρὸν παραδέχεται βάρος, ᾧ συμβαίνει μετέχειν αὐξήσεως ἢ πνοῆς ἔξω τῶν στερεῶν. Id eſt, Calamorum faſces admodum ingentes inter ſe coniungũt immittúntque in paludẽ, in quibus inſident non plures tribus hominibus: quorum duo habent adalligatos remos latos, iiſque remigant. Alius verò ferens arcus adnauigãtium ex aduerſo, vel vim inferre conantiũ, impetum propulſat. Vbi verò propius ad aſphaltum acceſſere, arreptis ſecuribus operi intendunt: & tanquam è molli petra excidentes implent ratem colligatam è faſcibus: deinde retro reuertuntur. Quòd ſiquis eorum diſſoluta rate in aquam incidat natandi neſcius, non peſſum it, vt in aliis aquis fieri ſolet: ſed perinde atque periti natandi ſupernatat. natura enim illud humidum, pondus ſuſtinet omne, cui contigit participem eſſe incrementi, vel ſpiritus extra quàm ſi de ſolidorum genere fuerit. Nec iſtorum ratis abſimilis eſt prouerbiali illi, quem ῥίπα Græci vocãt. Lucianus, Ἐπὶ ῥιπὸς ὡς ἡ παροιμία φησὶ τὸν αἰγαῖον ἢ τὸν ἰόνιον διαπλεῦ-

σαι θέλοντα. Strabo in decimoquinto, χυδίας καλαμίνας dixit, vbi de ἀσφάλτῳ mentionem facit. Fuerũt & monoxylæ lintres, vt apud Pliniũ in ſexto, Regio autẽ ex qua piper monoxylis lintribus Baracem cõuehitur, vocatur. Quas deſignare videtur Liuius decadis tertiæ libro primo, Nouáſque alias primum Galli inchoantes cauabãt ex ſingulis arboribus: deinde & ipſi milites ſimul copia materiæ, ſimul facilitate operis inducti, alueos informes nihil dummodo innare aquæ, & capere onera poſſent, curantes raptim faciebant. Alueum autem pro carina videtur ſumpſiſſe Liuius decadis tertiæ libro tertio, dum ait, Ibíque adeò non armamenta modo, ſed etiam aluei nauium quaſſati erãt. Subductæ naues dum reficiuntur aliquantum temporis cõtriuerũt. Salluſtius in bello Iugurthino, Híque alueos nauium inuerſos pro tuguriis habuere. Alueum etiam pro vaſe ligneo poſuit idem Liuius in primo, Tenet fama, cum fluitantẽ alueum quo expoſiti erant pueri, tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet, lupã ſitiẽtem ex mõtibus, qui circa ſunt, ad puerilẽ vagitũ curſum flexiſſe. Quẽ alueũ Plutarchus in Romulo σκάφαν vocat, ἐνθέμενος οὖν εἰς σκάφην τὰ βρέφη κατέβη μὲν ἐπὶ τὸν ποταμὸν ὡς ῥίψων. Impoſitis in alueũ pueris deſcendit ad fluuiũ vt proiecturus. Scapha enim non ſolũ nauiculã ſignificat, ſed etiam vas concauum, quod etiam nunc nomen retinet apud Venetos. Plutarchus in Demetrio,

ἐφόλκιον appellat, καὶ κατὰ ναῦν ἀξιώσας ἔχειν πάντας αὐτὸς ἐμβὰς εἰς τὸ ἐφόλκιον ἐξῆλθε μόνος. Iuſſiſque in naui omnibus conquieſcere, ipſe conſcendens in ſcapham exiit ſolus. Plane ſcapha eſt tanquã in inſtrumento nauis: & ſiquis nauem cum inſtrumento emerit, præſtari ei debet ſcapha ſecundum Labeonem in tractatu De fundo inſtructo: etiamſi Paulus id notet, dicátque ſcapham mediocritate non genere à naue differre. Erat longarum nauium, vt cõſtat ex quarto Commentariorum Cæſaris, his verbis, Quod quum animaduertiſſet Cæſar, ſcaphas longarum nauium, item ſpeculatoria nauigia militibus compleri iuſſit. quæ verba ſuprà citauimus. Liuius decadis tertiæ libro quinto, Inde acceptus ſcapha in arcem confugit. Et in eodem, Exceptis in præparatas ſcaphas nautis. Veneti ſchipho & copano vocant nauiũ onerariarũ, id eſt batello. Lucianus δικωπίαν vocat, dum ait, ἐγὼ πρεσβύτης ὢν τὴν δικωπίαν ἕλκων ἐρέττω μόνος. Tullius ſecundo de inuentione, Poſtea aliquãto ipſos quoque tẽpeſtas vehementius iactare cœpit vſque adeo, vt dominus nauis, cum idem gubernator eſſet, in ſcapham confugeret. σκάφος autẽ in neutro accipitur pro cõmuni nauiũ cuiuſcunq; generis vocabulo, vt vidimus in pleriſque locis ſuprà citatis. inde σκάφη τετρηρικὰ apud Diodorũ in XX. pro nauibus quadriremibus, συνέβη πολλὰ τῶν τετρηρικῶν σκαφῶν ἀπὸ τοῦ χειμῶνος κατενεχθῆναι παραβόλως ὥστε πλὴν ἐξ ὧν δύο πρὸς ὅρμισον καὶ τινα ἀπώλετο.

Idem in eodem, διεφθάρη δὲ ἐν τούτῳ τῷ ϛόλῳ τρία σκάφη τῶν πεντηκοντόρων, ἐξ ὧν ἔνιοι τῶν ἀνδρῶν διενήξαντο. Dicitur & σκαφίδιον, quo vocabulo non ſemel vtitur Lucianus, χάρων μηδὲ διαψύξαι τὸ σκαφίδιον. Cymbam Latini, & in iis Iuuenalis,

Atque vna tranſire vadum tot millia cymba
Nec pueri credunt. Sumitur & σκάφος, pro concauitate & vẽtre nauis, ἀπὸ τοῦ σκάπτειν. Inde ſcaphium, pro vaſe, vt diximus in tractatu De vaſculis, & etiã pro ligone eo quo exercebantur Athletæ. Inde apud Iuuenalẽ, Et ride ſcaphium poſitis quum ſumitur armis. οἱ γὰρ γυμνασταὶ τούτοις ἐχρῶντο ὑπὲρ γυμνασίας τῇ σκαπάνῃ σκάπτοντες καὶ τὰ ἄνω μέρη ἀναῤῥωννῦντες. Id ſcriptum inueni in ſcholiis Græcis in quartam eclogam Theocriti, ſi tibi probabitur eius authoritas. Cuius ſcaphii meminit Plutarchus in Arato, ἐπιφαίνεται δ' ἀμέλει καὶ ταῖς εἰκόσιν ἀθλητική τις ἰδέα καὶ τὸ συνετὸν τοῦ προσώπου καὶ βασιλικὸν: οὐ παντάπασιν ἀρνεῖται τὴν ἀδηφαγίαν καὶ τὸ σκαφίον. Id eſt, Extat enim & imaginibus illius ſpecies quædam athletica, regiáque illa & cogitabunda vultus forma: non omnino negare videtur, victum pugilicum, aut etiam ſcaphium. Idem Plutarchus περὶ δυσωπίας, ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς ἄγριον μὲν ἐκκόπτων βλάστημα καὶ ἀγεννὲς αὐτόθεν ἀφειδῶς ἐμβαλὼν τὸ σκαφεῖον ἀνέτρεψε τὴν ῥίζαν. Quemadmodũ enim agricola fruticem agreſtem exſcindere cupiens, intrepide demiſſo ligone radices ipſas euertit. Idem, εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτ. οὐδὲ γὰρ τὰ σώματα παντελῶς

ἀκίνητα καὶ ἀγύμναστα περιορῶμεν, ὅτι μὴ δυνάμεθα σκαφείοις μηδὲ ἀλτῆρσι χρῆσθαι. Id eſt, Neque enim corpora prorſus immota inexercitatáque ſinimus: propterea quòd non valeamus ligone vti, neque alteribus. Ratem quam Græco vocabulo ſchediã vocat, ponit Vlpianus inter naues in tractatu De exercitoria, dum inquit, Nauem accipere debemus ſiue marinam, ſiue in aliquo ſtagno nauiget, ſiue ſchedia ſit. Et veriſimile eſt id genus nauium primum fuiſſe, vt legimus apud Diodorum in loco ſuprà prolato, vbi de argo naue mentio facta eſt. Virgilius in ſecundo Georg. Et pandas ratibus poſuere carinas. Plinius in ſeptimo, Antè ratibus nauigabatur inuentis in mari rubro inter inſulas à rege Erythra. Tullius nono ad Atticum, Legebam tuas literas, cum mihi affertur à Lepta circunuallatum eſſe Pompeium, ratibus etiam exitus portus teneri. Quod ipſum conuenit cum eo quod ſcriptum ab eo ipſo Cæſare in primo de bello ciuili, Quorum operum hæc erat ratio, qua fauces erãt anguſtiſſimæ portus, molem atque aggerem ab vtraque parte litoris iaciebat: quòd his locis mare erat vadoſum, longius progreſſus cum aggere, altiore aqua cõtineri nõ poſſet. Rates duplices quoquouerſus pedum triginta è regione molis collocabat: has quaternis anchoris ex quatuor angulis diſtinebat, ne fluctibus mouerentur. Vitruuius in ſecundo, vbi de Larice, Sed quum portatur, aut in

nauibus, aut ſupra abiegnas rates collocatur. Plinius libro tertio, capite quinto, dicit Tyberim nauigari trabibus verius, quàm ratibus, his verbis, Sed Tyberis propter aſpera & confragoſa, ne ſic quidem præter quàm trabibus verius, quàm ratibus longe meabilis fertur. Græci, vt dixi, σχεδίας vocāt. Polybius in tertio, vbi de Annibale qui dum Rhodanū trāſportādos curat elephātos, ratibus vſus eſt, ἐγίνετο δὲ ἡ διακομιδὴ τῶν θηρίων, τοιαύτη τις πήξαντες σχεδίας κατὰ δύο καὶ πλείους, ἀραρότως τούτων δύο πρὸς ἀλλήλαις ζεύξαντες βιαίως ἤρειδον ἀμφοτέρας εἰς τὴν γῆν κατὰ τὴν ἔμβασιν τοῦ ποταμοῦ, πλάτος ἐχούσας τὸ συναμφότερον ὡς πεντήκοντα πόδας. ταύταις δὲ συζευγνύντες ἄλλας ἐκ τῶν ἐκτὸς προσήρμοζον, προτείνοντες τὴν κατασκευὴν τοῦ ζεύγματος εἰς τὸν πόρον. τὴν δὲ ἀπὸ τοῦ ῥεύματος πλευρὰν, ἠσφαλίζοντο τοῖς ἐκ τῆς γῆς ἐπιγείοις, εἰς τὰ περὶ τὸ χεῖλος πεφυκότα τῶν δένδρων ἐνάπτοντες, πρὸς τὸ συμμένειν καὶ μὴ παρωθεῖσθαι τὸ ὅλον ἔργον κατὰ τοῦ ποταμοῦ. ποιήσαντες δὲ πρὸς δύο πλέθρα τῷ μήκει τὸ πᾶν ζεῦγμα τῆς προβολῆς, μετὰ ταῦτα δύο πεπηγυίας σχεδίας, διαφερόντως τὰς μεγίστας προσέβαλον ταῖς ἐσχάταις. πρὸς αὐτὰς μὲν βιαίως δεδεμένας. πρὸς δὲ τὰς ἄλλας οὕτως, ὥς' εὐδιακόπους αὐτῶν εἶναι τοὺς δεσμούς. ῥύματα δὲ καὶ πλείω ταύταις ἐνῆψαν. οἷς ἔμελλον οἱ λέμβοι ῥυμουλκοῦντες οὐκ ἐάσειν φέρεσθαι κατὰ τοῦ ποταμοῦ. βίᾳ δὲ πρὸς τὸν ῥοῦν κατέχοντες, παράξειν καὶ περαιώσειν ἐπὶ τούτων τὰ θηρία. μετὰ δὲ ταῦτα χοῦν ἔφερον ἐπιβάλλοντες πολύν. ἕως ἐπιβάλλοντες ἐξωμοίωσαν. ὁμαλὴν καὶ σύγχρουν ποιοῦντες τῇ διὰ τῆς χέρσου φερούσῃ πρὸς τὴν διάβασιν ὁδῷ. τῶν δὲ

θηλειῶν εἰθισμένων τοῖς Ἰνδοῖς μέχρι μὲν πρὸς τὸ ὑγρὸν ἀεὶ πειθαρχεῖν· εἰς δὲ τὸ ὕδωρ ἐμβαίνειν οὐδαμῶς ἔτι τολμώντων, ἦγον διὰ τοῦ χώματος δύο προθέμενοι. θηλείας πειθαρχούντων αὐτοῖς τῶν θηρίων. ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὰς τελευταίας ἐπέστησαν σχεδίας, διακόψαντες τοὺς δεσμοὺς, οἳ προσήρτηντο πρὸς τὰς ἄλλας καὶ λέμβοις ἐπισπασάμενοι τὰ ῥύματα, ταχέως ἀπέσπασαν ἀπὸ τοῦ χώματος, τά τε θηρία καὶ τὰς ὑπ' αὐτοῖς σχεδίας. οὗ γινομένου διαταραχθέντα τὰ ζῷα, κατὰ μὲν τὰς ἀρχὰς ἐστρέφετο καὶ κατὰ πάντα τόπον ὥρμα. περιεχόμενα δὲ πανταχόθεν ὑπὸ τοῦ ῥεύματος ἀπεδειλία καὶ μένειν ἠναγκάζετο κατὰ χώραν. καὶ τοιούτῳ δὴ τρόπῳ προσαρμοζομένων ἀεὶ σχεδιῶν δυοῖν. τὰ πλεῖστα τῶν θηρίων ἐπὶ τούτων διεκομίσθη, τινὰ δὲ κατὰ μέσον τὸν πόρον, ἀπέρριψεν εἰς τὸν ποταμὸν αὑτὰ διὰ τὸν φόβον. ὧν τοὺς μὲν Ἰνδοὺς ἀπολέσθαι συνέβη πάντας: τοὺς δ' ἐλέφαντας διασωθῆναι: διὰ γὰρ τὴν δύναμιν καὶ τὸ μέγεθος τῶν προβοσκίδων ἐξαίροντες ταύτας ὑπὲρ τὸ ὑγρὸν καὶ διαπνέοντες, ἅμα δ' ἐκφυσσῶντες πᾶν τὸ παρεμπῖπτον, ἀντέχοντο πολὺ καθ' ὕδατος ὀρθοὶ ποιούμενοι τὴν πορείαν. Hic lector ſciat nobis per forenſes diſceptationes non licuiſſe ſuprà ſcripta Polybii Latina facere. Quare cum vrgeremur à typographis illis in ſolutum Sipontini verba dedimus, quæ ſequuntur, Eorum traiiciendorum conſilium huiuſmodi fuit, Compluribus paratis ratibus, duas inuicem copulatas à terra in amnem porrigunt:latas pedes quinquaginta. His alias duas à parte ripæ adiiciunt, quas ne ſecũda aqua deferrentur, cõpluribus retinaculis validis ad arbores parte ripæ ſuperiori eminẽtes alligãt. Erat earum

longitudo ad ducentos pedes. Poſt hæc alias duas rates, quæ reliquis longe maiores erãt, extremis illis leuiter adnectũt, quo haud difficulter ſolui poſſint. Ab his pẽdebãt funes aliqui, quibus ab actuariis nauibus, poſtquam diſſolutæ à cæteris ratibus eſſent, trahi in vlteriorem ripã valerent. Poſtremo eas omnes humo tegunt, vt beluæ per eas ſine pauore, veluti per ſolum, progrederentur. Hoc apparatu facto, elephanti qui Indis vbique, præterquam in vndis, parere conſueuerant, per ſtabilem ratem tanquam per viam prægradientibus duabus fœminis aguntur. Qui vbi in extremas rates applicatas tranſgreſſi ſunt, extemplo reſolutis, quibus leniter annexæ erant vinculis, ab actuariis nauibus pertrahuntur, nihil ſane trepidantes, donec continenti agebãtur. Vbi verò ſoluta à cæteris rate in altum ſe vehi cernebãt, vndique formidine capti cedentibus ab aqua extremis aliquantum turbationis edebãt. Quietem tamẽ ipſe timor faciebat, omni ex parte aquam circunſpicientibus feris. Ita primis expoſitis, alii deinde repetiti, traiectique ſunt. Quidã timore ſæuientes in flumen deciderunt: qui tamen peremptis rectoribus, incolumes euaſere. Siquidẽ & põdere ipſo ſtabiles, & magnitudine prominẽtium extra aquam narium, quibus emittere, ſiquid ebiberant, ac reſpirare poterant, pedetentim vadis progreſſi, ad vlteriorem ripam recti peruenerunt. Diodorus libro decimono, ἐνταῦθα δὲ κατασκευάσας

σχεδίας ἐπὶ μὲν τούτων τοὺς ἐλέφαντας διεβίβασεν εἰς ἐπίδαυρον. Et in eodẽ, παρασκευασάμενος δὲ πλοῖα καὶ σχεδίας ἔκ τε τῆς εὐβοίας καὶ τῆς λοκρίδος ἐπεραίωσε τὴν δύναμιν. Id eſt, Ibi compoſitis ratibus in iis elephantos traiecit in Epidaurum. Et in eodem, Comparatis nauigiis ratibúſque ex Eubœa & Locride tranſmiſit exercitũ. Thucyd. in ſexto, σικελοὶ δ᾽ ἐξ ἰταλίας, ἐνταῦθα γὰρ ᾤκουν, διέβησαν ἐς σικελίαν φεύγοντες ὀπικούς, ὡς μὲν εἰκὸς καὶ λέγεται, ἐπὶ σχεδιῶν τηρήσαντες τὸν πορθμὸν κατιόντος τοῦ ἀνέμου. Id eſt, Siculi ex Italia, ibi enim habitabant, traiecerunt in Siciliam fugiẽtes Opicos, vt fertur & veriſimile eſt, ratibus vſi fretum traiicientes obſeruata tempeſtate. Erant & alia nauium genera, quæ κοντωτὰ dicuntur ab Appiano & Diodoro, quòd contis propellerentur. Diodorus libro decimonono, vbi de ſucceſſoribus Alexandri & de Eumene, συναχθέντος οὖν αὐτοῦ πλοῖα πανταχόθεν πρὸς τὴν διάβασιν, οἱ περὶ σέλευκον καὶ πίθωνα κατέπλευσαν δυσὶ μὲν τριήρεσι, κοντωτοῖς δὲ πλείοσι. ἔτι γὰρ τὰ σκάφη ταῦτα περιῆν ἐκ τῶν ὑπ᾽ ἀλεξάνδρου ναυπηγηθέντων περὶ βαβυλῶνα. Id eſt, Collectis ibi nauibus ex omni parte ad traiectum Seleucus & Pithon cum ſuis adueniunt cũ duabus triremibus, pluribúſque nauigiis quæ contis propellebantur. Illa enim nauigia adhuc ſupererãt ex iis quæ Alexandri iuſſu ædificata fuerant Babylone. Et non longe pòſt ſubdit, τῇ δ᾽ ὑστεραίᾳ παρασκευασάμενοι τὰ κοντωτὰ πλοῖα περὶ. τ. τὸν ἀριθμὸν ὄντα διεβίβασαν τὸ κράτιστον τῆς δυνάμεως, οὐδενὸς παρενοχλοῦντος κατὰ τὴν ἔκβασιν. Id

eſt, Poſtridie comparatis circiter trecentis nauigiis, quæ contis vtebantur, robur exercitus traiecerunt, nemine traiectũ impediente. Nauigiũ pro nauigatione, & eo quẽ Græci πλοῦν dicũt, accepiſſe videtur Iurecõſult' in L. Qui Romæ.§. Callimach',in tractatu De verborum obligatione, his verbis, Idque creditũ eſſe in omnes nauigii dies ducentos ſub pi gnoribus & hypothecis,mercibus à Berytho comparatis. Et paulo pòſt, Ipſe in Syriã per nauigium proficiſcatur. Aulus Hyrtius vel Opius in quinto de bello ciuili, Ita vento certo celerique nauigio vectus. Marcus vero Tullius vbique,quanta mea memoria eſt,pro eo quod Græci πλοῖον vocãt. Nec ſi parui nauigii & magni eadem eſt in gubernando ſcientia.primo de oratore. Tullius ad Atticum decimoquinto, Prorſus diſſolutum offendi nauigium,vel potius diſſipatum.In eadem, Brutus nauigia colligebat: erat animus in curſu. Idẽ in Verrem,Non ego à Vibone Veliam paruulo nauigio inter fugitiuorum ac prædonum ac tua tela veniſſem. Dicitur & nauigiolũ.Lentulus in epiſtolis familiaribus Tullii libro XII, Vt etiam à Rhodiis, vrbe, portu, ſtatione, quæ extra vrbem eſt cõmeatu,aqua denique prohiberentur noſtri milites:nos vix ipſi ſingulis cũ nauigiolis reciperemur. Quod Strabo 17. πλοιάριον dixit, πᾶσα γὰρ ἡμέρα καὶ πᾶσα νὺξ πληθύει τῶν ἐν τοῖς πλοιαρίοις καταυλουμένων καὶ κατορχουμένων ἀνέδην μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀκολασίας καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν.

Id eſt, Omnes dies, totáſque noctes videre eſt illic homines in nauigiolis cum tibiis ſaltantes impudenter cum ſumma laſciuia cum virorũ tũ etiam muliercularum. Tullius primo de oratore nauiculam duorum ſcalmorum vocat, quod nauigiolum dixit Lentulus: Veneti gondulã dicunt: Citius hercle is qui duorum ſcalmorum nauiculam in portu euerterit, in Euxino ponto Argonautarum nauem gubernarit. Idem decimoquarto ad Atticũ, Deinde ad epulas Veſtorii nauicula. Idẽ pro Flacco, Vt ſiqua vſpiam nauicula prædonũ apparuiſſet, accuſandus videretur. Idẽ ad Papyriũ Pætum, Hoc amplius nauicularũ habere aliquid in ora maritima contra equitem Parthum negant aliã armaturam meliorem inueniri poſſe. Idem ad Quirites poſt reditum, Cum in paludibus demerſus cõcurſu ac miſericordia Minturnẽſium corpus ac vitam ſuam conſeruaret, cum parua nauicula traiectus in Aphricam, quibus regna ipſe dederat, ad eos ſupplex inópſque veniſſet. Idem pro Plãcio nauigiũ vocat, vbi de eodẽ Mario, Quòd nauigium dederunt, quòd eum linquentem terram, quam ſeruauerat, lachrymis votíſque omnibus proſecuti ſunt. Et pro Sextio, Inde nauigio perparuo cũ omneis portus terráſque fugeret. Plutarchus in Mario ναῦν vocat, καὶ Βηλαίου τινὸς ναῦν τῷ Μαρίῳ παρασχόντος. Id eſt, Belæo quodam nauem Mario miniſtrante.

NON ALIENVM fuerit & de partibus na-

uiũ pauca dicere. Tul. lib. I I I. de oratore, aliquot partes nauis poſuiſſe videtur his verbis, Linquam⁹ naturã, arteſq; videam⁹. Quid tã in nauigio neceſſarium quàm latera, quàm carina, quàm prora, quàm puppis, quàm antennæ, quàm vela, quàm mali, quàm reliqua? Sunt & aliæ partes, quarũ nõnullæ proprium nomẽ non habent, eodẽ authore in tertio. Vt pes in naui ipſe delicatum adoleſcentem imitatus à ſcalmo ſumam exordiũ, qui Græcè σκαλμὸς dicitur: circa quẽ alligantur remi & ἐπισκαλμὸς σκαλμοῦ βάσις. Inde duorũ ſcalmorũ nauigia à Cicerone dicta, vt ſuprà diximus. Plutar. in AEmilio, τὰς δὲ ναῦς ἁπάσας ἀφείλετο, καὶ πλοῖον οὐδὲν αὐτοῖς τρισκάλμου μεῖζον ἀπέλιπε. Id eſt, Omnes naues abſtulit, nullúmque illis nauigium trium ſcalmorũ maius reliquit. Tullius in tertio Officiorũ, ſcalmum pro cymba, id eſt, partẽ pro toto, negãtibus verbis poſuit, Venit ipſe mature: ſcalmũ nullũ videt. Atque haud ſcio an aiẽtibus verbis poni poſſit: qua ratione vſurpatũ video ab homine doctiſſimo hac noſtra ætate: qui vir tamen nõ eſt mediterraneus, ſed inſulanus. Tullius de claris oratoribus, At verò & contra Craſſus ab adoleſcẽte delicato, qui cum in litore ambulãs ſcalmum reperiſſet, ob eámque rẽ ædificare nauẽ cõcupiuiſſet, exorſus eſt. Veneti fur culam vocant. A ſcalmo dictum eſt interſcalmiũ Mar. Vitruuio de architectura primo, Et primũ in ædibus ſacris, vt è columnarũ craſſitudinibus, aut è

triglypho, aut embate in baliſtæ foramine, quod Græci περίτρητον vocitāt, nauibus interſcalmio quæ διπηχαΐκη dicitur: item cæterorū operum in membris inuenitur ſymmetriarū ratiocinatio. Interſcalmium dixit vt intercolumnium.

Latera Græci πλευρὰς vocant. dicunt etiam τοῖχον εὐώνυμον καὶ δέξιον, dextrum, ſiniſtrúmve latus: vt apud Iuliū Pollucē legimus. Lucianus in Ioue tragœdo, ἢ πρῴρας ἐπιμελητὴς ἀποδειχθείη ἄν, ἢ τοίχου ἄρχων, ἢ πάντως πρὸ τῶν ἄλλων. Id eſt, Vel proræ rector declarari debeat, vel lateris alterius præfectus, vel prorſus ante alios præficiatur. Et alibi, νῦν γὰρ ἤδη τείχου ἄρχω τοῦ δεξίου.

Carina apud Venetos nomen retinet, la carena: Græce τρόπις dicitur. Lucianus in Nicyllo, εἴθε ἡ τῆς ἀργοῦς τρόπις ἐλάλησεν. Et alibi non ſemel. Audiui de viro docto cū diceret carinā propriè eſſe id quod vulgo Venetiis dicitur la columba: ſed eam colūbā puto eſſe quod δρύοχον à Polybio dicitur. Latinū nomen (quod ſciā) non habet. Verba Polybii ſunt in primo, αὖθις ἔγνωσαν ἐκ δρυόχων εἴκοσι καὶ διακόσια ναυπηγεῖσθαι σκάφη. Id eſt, Rurſus decreuerunt à fundamentis ducentas & viginti ædificare naues. Quod enim eſt fundamentum in domo, id eſt δρύοχον in naui. Sic dictum, opinor, quòd omnem δρῦν, id eſt materiam nauis contineat. Alueum pro carina Saluſtius poſuit in Iugurthino, Híque alueos nauiū inuerſos pro tuguriis habuere. Pomponius Iurecōſul. L. Quod in rerum, De legatis primo, Et

ſi nauem legauero, & ſpecialiter eam adſcripſero, eámque per partes totam refecero, carina eadẽ manẽte, nihilominus recte à legatario vindicabitur.

Sentina. Tullius de Senectute, Cum alii malos ſcandãt: alii per foros curſent: alii ſentinam exhauriant: ille clauũ tenens ſedeat in puppi. Quod Tullius dixit ſentinam exhauriãt, Lucianus in dialogo qui κατάπλους inſcribitur, ὅ,τι γὰρ ἄντλος ἐκκέχυται dixit. Nec tamẽ inepte vertit is qui dixit ἕτεροι δέ τινες ἀνιμῶνται τὸν ἄντλον. Sed ſatius fuerit ipſa verba ſcribere: vt iis legendis, ſi probatur author, cognoſcamus καταστρώματα ea eſſe, quos foros Latini dicunt, ἐπειδὰν τῶν μὲν ἄλλων οἱ μὲν τοὺς ἱστοὺς ἀναῤῥιχῶνται, οἱ δὲ διὰ τῶν καταστρωμάτων τρέχωσι. Quod Tulli⁹ dixit, Per foros curſent, Græcus protulit διὰ τῶν καταστρωμάτων: quod haud ſcio an verũ ſit. Tullius enim eo loco nõ de lõgua, ſed de oneraria potius loqui videtur. Aulus Gellius libro xvi. Noctiũ Attic. cap. xix, qui vtriuſque vocabuli vim ignorare non potuit, dũ refert Arionis fidicinis fabulã, ex Herodoto forũ reddidit pro ἰκρίοισι dictis ab Herodoto, vt eo authore ἴκρια fori dici debeãt. Nec fortaſſe ingratũ erit lectori vtriuſque verba hîc cõſyderãda proponere: Græca priora, quoniam antiquiora. Verba igitur Herodoti ſic habẽt, τοῦτον τὸν ἀρίονα λέγουσι τὸν πολλὸν τοῦ χρόνου διατρίβοντα παρὰ περιάνδρῳ ἐπιθυμῆσαι πλῶσαι ἐς ἰταλίην τε καὶ σικελίην, ἐργασάμενον δὲ χρήματα μεγάλα θελῆσαι ὀπίσω ἐς κόρινθον ἀπικέσθαι ὁρμᾶσθαι μὲν νῦν ἐκ τάραντος,

πιστεύοντα δὲ οὐδαμοῖσι μᾶλλον ἢ Κορινθίοισι, μισθώσασθαι πλοῖον ἀνδρῶν Κορινθίων. τοὺς δὲ ἐν τῷ πελάγει ἐπιβουλεύειν τὸν Ἀρίονα ἐκβαλόντας, ἔχειν τὰ χρήματα. τὸν δὲ συνέντα τοῦτο λίσσεσθαι, χρήματα μὲν προϊέντα σφι ψυχὴν δὲ παραιτεόμενον οὔκων δὴ πείθειν αὐτὸν τούτοισι ἀλλὰ κελεύειν τοὺς πορθμέας ἢ αὐτὸν διαχρᾶσθαί μιν ὡς ἂν ταφῆς ἐν γῇ τύχῃ, ἢ ἐκπηδᾶν ἐς τὴν θάλασσαν τὴν ταχίστην, ἀπειληθέντα δὲ τὸν Ἀρίονα ἐς ἀπορίαν παραιτήσασθαι, ἐπειδή σφι οὕτω δοκέοι περιιδεῖν αὐτὸν ἐν τῇ σκευῇ πάσῃ στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι ἀεῖσαι. ἀείσας δὲ ὑπεδέκετο ἑωυτὸν κατεργάσασθαι, καὶ τοῖσι ἐσελθεῖν ἡδονὴν εἰ μέλλοιεν ἀκούσεσθαι τοῦ ἀρίστου ἀνθρώπων ἀοιδοῦ ἀναχωρῆσαι ἐκ τῆς πρύμνης ἐς μέσην νέα, τὸν δὲ, ἐνδύντα τε πᾶσαν τὴν σκευὴν καὶ λαβόντα τὴν κιθάρην στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι διεξελθεῖν νόμον τὸν ὄρθιον. τελευτῶντος δὲ τοῦ νόμου, ῥῖψαί μιν ἐς τὴν θάλασσαν ἑωυτὸν ὡς εἶχε σὺν τῇ σκευῇ πάσῃ, καὶ τοὺς μὲν ἀποπλέειν ἐς τὴν Κόρινθον, τὸν δὲ δελφῖνα λέγουσι ὑπολαβόντα ἐξενεῖκαι ἐς Ταίναρον. Reliqua non addam, ne longior videar, cum fabula ipſa ſit omnibus nota. Gellium audiamus, cuius verba hæc ſunt, Eum Arionem rex Corinthi Periander amicum amatúmque habuit artis gratia. Is inde à rege proficiſcitur terras inclytas, Siciliã atque Italiam viſere. Vbi eò venit, aures omniũ, mentéſque in vtriuſque terræ vrbibus demulſit: in quæſtibꝰ iſtic & voluptatibus amoribúſque hominũ fuit. Is tũ poſtea grãdi pecunia & re bona multa copioſꝰ Corinthũ inſtituit redire. Nauẽ igitur & nautas vt notiores amicioréſq; ſibi Corinthios delegit. Sed eo Corinthios homine accepto, nauíque in altum proue-

cta, prædæ pecuniæque cupidos cepiſſe conſilium de necando Arione. Tum illum ibi pernicie intellecta pecuniam cæteráque ſua vt haberent dediſſe, vitam modo ſibi vt parcerēt orauiſſe. Nautas precum eius harum commiſeritum eſſe illatenus, vt ei necem afferre per vim ſuis manibus tēperarent: ſed imperauiſſe, vt iam ſtatim coràm deſiliret præceps in mare. Homo, inquit, ibi territus ſpe omni vitæ perdita, id vnum poſtea orauit, vt prius quàm mortē oppeteret, induere permitterent ſua ſibi indumenta, & fides capere, & canere carmen caſus illius ſibi cōſolabile. Feros & immanes nauitas prolubium tum audiendi ſubit. Quod orauerat, impetrat. Atque ibi mox de more cinctus, amictu ornatus, ſtatímque in ſummæ puppis foro carmen, quod orthium dicitur, voce ſublatiſſima cantauit. Ad poſtrema cātus cum fidibus ornatúque omni, ſicut ſtabat canebátq;, eiecit ſéſe procul in profundū. Nautæ haudquaquā dubitantes quin periiſſet, curſum quem facere cœperant, tenuerunt. Sed nouum, &c. Vides optime lector vt Gellius, etiamſi ad verbū minimè curauerit vertere Herodoti verba, tamen quod Græcus dixit, ἐνδύντα τε πᾶσαν τὴν σκευὴν καὶ στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι διεξελθεῖν νόμον τὸν ὄρθιον. Gellius ſic retulit, Amictu ornatus ſtánſq; in ſūmæ puppis foro, carmē quod orthium dicitur, voce ſublatiſſima cantauit. Quaræ ἑδώλια, ſi Gellio credimus, ſunt fori à Cicerone dicti & aliquot Latinis. Plutar

chus in Sympoſio eandē Arionis fabulam retexēs, aliis verbis vſus eſt, ait enim, καταστὰς παρὰ τὸν τοῖχον ἐν πρύμνῃ. Id eſt, Stās in puppi ad alterū nauis latus. Simul & illud nō omiſerim, Plutarchum genus illud cantionis, qui ὄρθιος dicitur ab Herodoto, νόμον τὸν πυθικὸν vocaſſe, quaſi declarans qui ſit ὄρθιος: vel fortaſſe alios authores ſecutus eſt. Fori à ferendo mihi videtur dici, & inde foriculi apud M. Varronem in de re ruſtica, Et ideo oporothecas, qui faciunt, ad Aquilonem vt feneſtras habeant, atque vt aere perflentur, curent: neque tamen ſine foriculis: id eſt ſine tabulatis quæ poma ferāt, ego interpretor: vt fori in naui ſint tabulata, quibus ferātur nautæ per nauim.

Prora & puppis vulgò nomen paucis immutatis retinent: πρύμναν Græci dicunt, quæ puppis à noſtris dicitur. Tullius nono epiſtolarum familiariū, Sedebamus enim in puppi, clauúmque tenebamus. Thucydides libro primo, καὶ ἐθαύμαζον τοὺς κορινθίους πρύμναν κρουομένους. Idem in tertio, οἱ δὲ ὑπεχώρουν ἤδη πρύμναν κρουόμενοι. Memini me legiſſe in Commentariis in ipſum Thucididē, Πρύμναν κρούεσθαί ἐστι κατ' ὀλίγον ἀναχωρεῖν μὴ στρέψαντα τὸ πλοῖον. ὁ γὰρ οὕτως ἀναχωρῶν, ἐπὶ τὴν πρύμναν κωπηλατεῖ. Appianus de bellis ciuilibus, Ἐν δὲ τῷ ἐνόουν ὡς ἐν ἀδοκήτῳ τὴν ναῦν κρούοντες ἐπὶ πρύμναν ἀνεσπᾶν, τοῦ δ' αὐτοῦ ποιούντων καὶ τῶν πολεμίων, ἴση μὲν ἦν ἡ βία τῶν ἀνδρῶν, οὐδὲ ἅρπαξ ἐποίει τὸ ἴδιον. Latini inhibere dicūt, quod Græci πρύμναν κρούεσθαι. Veneti vulgari voca-

bulo ziare dicunt. Tullius in primo de Oratore, Vt concitato nauigio quum remiges inhibuerint, retinet tamen ipſa nauis motum & curſum ſuum intermiſſo impetu pulſúque remorum. Idem xiii. ad Atticum, Nunc ad rem vt redeam, inhibere illud tuum quod valde mihi arriſerat, vehementer diſplicet. Eſt enim verbum totum nauticum, quãquam id quidem ſciebam: ſed arbitrabar ſuſtineri remos, cum inhibere eſſent remiges iuſſi. Id non eſſe eiuſmodi, didici heri cum ad villam noſtram nauis appelleretur. non enim ſuſtinẽt, ſed alio modo remigant. Id ab ἐποχῆς remotiſſimum eſt. Quare facies vt ita ſit in libro quemadmodum fuit. Et poſtea ſubdit, Inhibitio autem remigũ motũ habet, & vehementiorem quidem remigationis nauem conuertentis ad puppim. Liuius in ſexto tertiæ decadis, Itaque ex vtraque parte ſigno dato cũ roſtris concuriſſent, neque retro nauem inhiberẽt, nec dirimi ab ſe hoſtem paterẽtur, quam quis indeptus nauem erat, ferrea iniecta manu ita conſerebant ex propinquo pugnam, vt non miſſilibus tantũ, ſed gladiis etiam propè collato pede præliarẽtur. Liuius ſeptimo quartæ decad. Inde tumultu iniecto, cum diuellere ſe ab hoſte cupientes inhiberent Rhodii, fracta anchora & implicita remis, latus alterum deterſit, debilitate ea ipſa quæ icta cohæſerat, nauim cepit. Diodorus in XX, αἱ μὲν παρέσυρον ἀλλήλων τοὺς ταρσοὺς, ὥστε πρὸς φυγὴν καὶ διωγμὸν ἀχρή-

στας γίνεσθαι. αἱ δὲ κατὰ πρῴραν τοῖς ἐμβόλοις συῤῥάττουσαι πρύμναι ἀνεκρούοντο. πρὸς ἄλλην ἐμβολὴν καὶ κατετραυμάτιζον ἀλλήλους οἱ ταύταις ἐφεστῶτες, ἅτε τοῦ σκότους συνέργους ἑκάστοις κειμένου. Id eſt, Aliæ inter ſe remos deterſerũt: vt ad fugam, & ad hoſtes perſequẽdos inhabiles fierẽt. Aliæ autem obuerſis inter ſe proris, concurſu roſtris facto inhibebant, vt iterum impetum repetere poſſent. Quique in illis ſtabant milites, ſeſe mutuis vulneribus conficiebant.

Qui hominibus ad proram imperat, ipſámque regit, dicitur πρωράτης à Iulio Polluce, πρωρεὺς à Xenophonte Ἀναβάσεως quinto, οὐχ ὁρᾶτε, ἔφη, ὅτι καὶ νεύματος μόνου ἕνεκα, χαλεπαίνει μὲν πρωρεὺς τοῖς ἐν πρῴρᾳ, χαλεπαίνει δὲ κυβερνήτης τοῖς ἐν πρύμνῃ; Num videtis, ait, ipſum proræ rectorẽ hominibus qui in prora ſunt, vel ob ſolum nutum ſuccenſere, gubernatorem etiam iis qui ſunt in puppi? Qui ſociis naualibus imperat, κελευστὴς dicitur ab eodem Polluce: τοίχαρχος, qui lateri: ἐσχαρεὺς, qui foco. Cum igitur πρωράτης dicatur qui proram regit: fortaſſe apud Plutarchum in vita Cleomenis locus, vt opinor, corruptus, nec ab hominibus noſtræ ætatis (quod ſciam) ſatis intellectus, emaculandus eſt. Quoniam facete dictum gratiam amiſit, dum nõ intelligitur: etiamſi ab oratore arguto Demade prolatũ ſit. Iubente enim quondam populo Athenienſi, vt triremes è naualibus producerentur, & ſociis naualibus defenſoribúſque complerẽtur: cum pecuniæ in publico eſſet

nullæ: panis confectio, inquit Demades, viri Athenienſes, eſt prior ipſa prora. Hoc eſt, etiamſi prora ſit anterior & prior nauis pars: eſt tamen aliquid prius, nauticum ſcilicet panem conficere, ſtipendiúmq; militibus & remigibus præbere. φυράσαι enim & φυρᾶν, eſt ζυμοῦν καὶ ἀναμάσσειν τὰ ἄλευρα, ex quo φύραμα deducitur, id eſt fermentum. eſt enim φυράσαι, maſſam farinæ ſubigere & miſcere, vnde panis conficiatur, qui ἄρτος ναυτικὸς, id eſt panis nauticus dicitur. Lucianus, καὶ ἄρτους ὀκτὼ ναυτικούς. Plinius libro vigeſimoſecũdo, capite vigeſimoquinto, Vetus aut nauticus panis tuſus atque iterum coctus ſiſtit aluum. Sed præſtiterit in lectorum gratiam verba Plutarchi adſcribere in Agidis & Cleo. vita, καὶ δημάδης τὰς τριήρεις μὲν καθέλκειν καὶ πληροῦν ποτὲ τῶν ἀθηναίων κελευόντων, χρήματα δὲ οὐκ ἐχόντων, πρότερον ἐστὶν, ἔφη, τοῦ πρώρα τὸ φυράσαι. Locus corruptus: & legẽdum exiſtimo, τῆς πρώρας, non τοῦ πρώρα: vt ſic legendum ſit, πρότερον ἐστὶν, ἔφη, τῆς πρώρας τὸ φυράσαι. Is qui Plutarchum vertit, cum elegantiã minimè aſſequeretur, frigidè nimis vertiſſe videtur: eum adeas, & oderis hominis inſcitiã, qui tam belle dictum tam frigide reddiderit: ſed ad alia properabat. Vir quidã mihi peramicus cum illi hæc noſtra communicarem, cẽſuit legẽdum in Plutarcho πρότερον δεῖ, ἔφη, τὸ τοῦ πρωράτου φυράσαι, Id eſt prius panis conficiendus proratæ eſt. ſed priora mihi magis placent, fortaſſe quia noſtra: tu lector iudicabis.

Sunt & acroſtolia extremæ nauis partes, quæ facilè euellebãtur, cum collibitum fuerat: vt conſtat ex Diodoro Siculo x x, οἱ ῥόδιοι ταχέως τὰ μὲν ἀκροστόλια περιέσπασαν, ὕλην δὲ ξηρὰν καὶ δᾶδας ταῖς ναυσὶν ἐνέντες ἐνέπρησαν. Id eſt, Rhodii celeriter acroſtolia detraxerunt, iniectíſque malleolis & teda in naues, eas ipſas concremarunt. Appianus in Mithridate, ὥστε καὶ τριήρη αὐτοῖς ἀνδράσι ἀναδησάμενοι καὶ ἀκροστόλια πολλὰ καὶ σκῦλα ἐς τὸν λιμένα φέροντας ἐπανελθεῖν. Id eſt, Vt trireme cum ipſis hominibus religata in portum ſe receperint, multis onuſti ſpoliis, ipſiſque nauiũ acroſtoliis. quæ Latini roſtra, vt opinor, vocant, & ſiquæ ſimilia. Diodorus libro decimo octauo, vbi de ſucceſſoribus Alexandri, μετὰ δὲ ταῦτα νικάνορος καταπλεύσαντος εἰς τὸν πειραιᾶ κεκοσμημένῳ στόλῳ τοῖς ἀπὸ τῆς νίκης ἀκροστολίοις. Idem in vigeſimo, Αὐτὸς δὲ τὰς ἰδίας ναῦς κοσμήσας τοῖς ἀκροστολίοις καὶ ἀλώσας ἐφελκόμενος τὸν πλοῦν ἐποιεῖτο. Quæ ideo adſcribenda curaui, vt lector ſcire poſſet, in more poſitum apud antiquos ornari naues victrices captiuarum acroſtoliis. Xenophon in ſexto Ἑλληνικῶν, τὰς μὲν τριήρεις ἀκρωτηριασάμενος εἵλκων κατηγάγετο εἰς τὸν κεγχρεαίων λιμένα ἀκρωτηριασάμενος dixit, id eſt detractis acroſtoliis.

Antennæ etiam nomen vulgo retinent. Græci κεραίας vocant. Aulus Hirtius in quarto, Hoſtis repẽte aduerſam ad ſe venientẽ nauem antennis ad medium malũ demiſſis, inſtructã propugnatoribus animaduertit. Quod vbi conſpexit, celeriter

vela ſubduci, demittíque antennas iubet, & milites armari: & vexillo ſublato quo pugnandi dabat ſignum, quæ primæ naues ſubſequebãtur, idem vt facerent, ſignificabat.

Malus nauis à Græcis ἱστὸς dicitur. cuius partes diuerſis appellationibus diſtinctæ à Macrobio in quinto Saturnaliũ, in hæc verba, Aſclepiades autẽ vir inter Græcos apprime doctus ac diligens, carcheſia à nauali re dicta exiſtimat. Ait enim, naualis mali partem inferiorem pternam vocari. At circa mediam ferme partem, τράχηλον dici. Summam vero partem, carcheſium nominari: & inde diffũdi in vtrunque veli latus ea quæ cornua vocantur. Quis autẽ fuerit ille Aſclepiades, ſcies ex Athenæo libro vndecimo δειπνοσοφιστῶν: & ſimul ex ipſius verbis apertius intelliges, quæ à Macrobio ſcripta ſunt. Quare ea ſubiicere non grauabor, Ἀσκληπιάδης ὁ μυρλεανὸς κεκλῆσθαι φησὶ ἀπό τινος τῶν ἐν τῇ νηὶ κατασκευασμάτων. τοῦ γὰρ ἱστοῦ τὸ μὲν κατωτάτω πτέρνα καλεῖται ἣ ἐμπίπτει εἰς τὴν ληνόν, τὸ δ' οἷον εἰς μέσον, τράχηλος, τὸ δὲ πρὸς τῷ τέλει καρχήσιον, ἔχει δὲ τοῦτο κεραίας ἄνω συννευούσας ἐφ' ἑκάτερα τὰ μέρη. Iulius Pollux aliis verbis ferè eadem, Καὶ τὸ μὲν ὑποδεχόμενον τὸν ἱστὸν ληνάς τὸ ἐναρμοτόμενον αὐτὸ πτέρνα, τὸ δὲ τελευταῖον τὸ πρὸς τῇ κεραίᾳ, ἠλακάτη καὶ θωράκιον καὶ καρχήσιον. Vt non apud Macrobium ſit legendum veli, ſed mali: nec patera, ſed pterna: quæ cum ſciolus quiſpiam non caperet, viderétque de vaſculis tractari, pateram pro pterna nobis appo-

ſuit: vſqueadeò maculæ noſtrorum Latinorũ non poſſunt ſine collatione Græcorum elui. Pollux ipſe ἡλακάτην & θαλάμιον confundere videtur: quæ dilucidius videbis apud Athenæum in loco ſuprà citato. Nunc ad noſtros iureconſultos redeamus. Malum nauis eſſe partem Labeo ait, quem Græci ἱςὸν vocant.

Artemonem autem non eſſe partem nauis Iabolenus in tractatu De verb. ſignif. prodidit. Eſt autem artemon, velum maius nauis, vt in Actis Apoſtolorum ad calcẽ, καὶ ἐπάραντες τὸν ἀρτέμονα τῇ πνεούσῃ κατεῖχον εἰς τὸν αἰγιαλόν. Quem locum vir doctus pro antenna interpretatus eſt, haud ſcio quàm recte. Etenim etiam nunc nomen Venetiis vulgo retinet, & artimon vocãt. Iulius Pollux ἀκάτιον vocat. Plutarchus πῶς δεῖ τὸν νέον ποιημάτων ἀκούειν, πότερον οὖν τῶν νέων ὥσπερ τῶν Ἰθακησίων κηρῷ τινὶ τὰ ὦτα ἀτέγκτῳ καταπλάσσοντες ἀναγκάζωμεν αὐτοὺς τὸ Ἐπικούρειον ἀκάτιον ἀραμένους ποιητικὴν φεύγειν καὶ παρεξελαύνειν. Idem, κατ' Ἐπίκουρον, ταύτας μέν τοι τὰς τηλικαύτας καὶ τοσαύτας ἡδονάς, ὥσπερ ἀσυνάτους ἐκλείποντες ἔτι καὶ ἀποστρέφοντες, οὐκ ἐῶσι γεύεσθαι τοὺς πλησιάζοντας αὐτοῖς, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐπαραμένους τὰ ἀκάτια φεύγειν ἀπ' αὐτῶν κελεύουσιν. Id eſt, Iubent illinc effugere paſſis maioribus velis. Tullius alio loco Latine dixit, velis, vt ita dicam, remíſque fugienda: quod Græci dixere ἐπαραμένους τὰ ἀκάτια φεύγειν. Sic Latina cum Græcis coniungenda: quod hoc toto opere conati ſumus. Quid autẽ aſſecuti fuerimus,

lector viderit. Lucianus in Ioue Tragœdo, οὐκοῦν ἔφερεν ὑμᾶς τότε ὁ ἄνεμος ἐμπίπτων τῇ ὀθόνῃ καὶ ἐμπιπλὰς τὰ ἀκάτια μᾶλλον ἢ οἱ ἐρέττοντες, ἐκυβέρνα δ' εἷς τις ἐφεστὼς καὶ ἔσωζε τὴν ναῦν. Et alibi πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, δεήσει γάρ τότε ποντικοῦ τινὰ ἀνέμου ἐπουριάσαντος τὰ ἀκάτια. Quibus verbis acatia pro maiore velo accipiendum putamus, etiamſi viri aliquot alioqui docti aliter interpretati ſint.

Velis vſus primus mortalium AEolus dicitur: & propterea deus ventorum eſt habitus. Diodorus in quinto, πρὸς δὲ τούτοις τὴν τῶν ἱστίων χρείαν τοῖς ναυτικοῖς εἰσηγήσασθαι καὶ διδάξαι. Id eſt, Inſuper & velorum vſum nautis introduxiſſe, rationémque vtēdi docuiſſe. Græci velum ὀθόνην dicunt, & ἱστίον: vt patet de ὀθόνη ex loco Luciani ſuprà prolato. Appianus, φυλάσσοντες ἄνεμον ἐκ πόντου πολὺν πεπετασμένοις τοῖς ἱστίοις διεθέοντο ἀδυνάτων οὐσῶν ἔτι τῶν τριηρῶν ὁλκάδας φορουμένας ἱστίῳ καὶ πνεύματι διώκειν. Quib⁹ verbis clarius eſt, quàm vt enarrari debeat, ἱστίον pro velo à Græcis accipi.

Minus autem velum dolo, Græce δόλων dicitur. Liuius quartæ decadis libro ſexto, Iam ferme triginta in fronte erant, quibus vt æquaret læuū cornu, dolonibus erectis altum petere intendit. Idem in eodem, Quod vbi vidit Romanus, vela contrahit, malóſque inclinat, & ſimul armamenta componēs opperitur inſequētes naues. Iam ferme, &c. Et paulo poſt, Sublatis dolonibus effuſe effugere contendit. Diodorus libro decimoquinto, ἡ δὲ ναῦς

φορᾶς πνεύματος εὐλαβουμένη τοῦ δόλωνος ἀρθέντος ἐξέφυγε τὸν κίνδυνον. Plutarchus in Tyberio, ὥστε κἀκεῖνον οὐδενὸς ἀγνοοῦντος ὑποζώννυσθαι ξιφίδιον ληστρικὸν, ὃ δόλωνα καλοῦσι. Quibus Plutarchi verbis dolonem accipere debes pro teli genere, non pro velo: vt ponitur à iurecõſulto in l. Si ex plagis, § Tabernarius, in tractatu Ad legem Aquiliam.

Velum quod à tergo eſt ἐπίδρομος vocatur à Iulio Polluce. Nauis ab eodem Polluce Antigoni τριάρμενος dicitur: quæ tria vela haberet, trinóſque malos. quo verbo vtitur & Lucianus in dialogo, qui πλοῖον vel εὐχαὶ inſcribitur, ὃς γὰρ ἔτι ἑνὸς πλοίου τούτου δεσπότης ὢν παρήκουες βοώντων εἰ πέντε κτήσαιμι πρὸς τούτῳ τριάρμενα πάντα καὶ ἀνώλεθρα οὐδὲ ὄψει δηλαδὴ τοὺς φίλους. Cum non ſatis ſcirem quid τριάρμενα ſignificaret, conſului Commẽtarios Græcorum: in quibus inueni quod ſubſcribam: vt inde lector cõiecturam facere poſſit. ea ſunt huiuſmodi, ἄρμενα ἰδιωτικώτερον ὅμως δὲ οὐκ ἀλόγως τὰ ἱστία καλεῖν. Inde τριάρμενα dicta putaui, quæ tria vela haberent. Idem Pollux dicit. Si erat cõſtrata tectáque nauis, inædificabantur πύργουχοι, id eſt tigna continentia turrim. Super quos duæ turriculæ dextra & ſiniſtra: quarũ medium erat κατάστρωμα. in quibus erant homines armati, quos propugnatores vocat Tullius ſeptima in Verrem, Præclara claſſis in ſpecie, ſed inops & infirma propter dimiſſionem propugnatorum & remigum. Polybius in primo, ὑπ' αὐτὸ τὸ στόμα τοῦ λι-

μένος ἐποιεῖτο τὸν πλοῦν, ἔχων καθωπλισμένους, καὶ πρὸς μάχην ἑτοίμους τοὺς ἄνδρας ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων. Id eſt, In ipſis faucibus portus adnauigabat, habẽs armatos propugnatores, paratóſque ad pugnam viros: qui in cataſtromatis & foris erant. Quibus verbis planũ fit milites armatos in prælio nauali ſolere certare & propugnare è cataſtromatis. In locum quorum hodie vtuntur, des baleſtrieres, ſic enim vocant Veneti: non quòd hæ ſint ea quæ καταστρώματα dicuntur, ſed eorum vſum præſtant. Et fortaſſe non ineptè dixerimus cataſtromata ea, quæ vulgo dicuntur Garides.

Vela dare dicimus, & vela ducere, & vela facere, & vela pãdere. Tullius II. de oratore, Si ſe dant, & (vt ante dixi) ſua ſpõte, quò impellimus, inclinant, atque propẽdent: accipio quod datur: & ad id vnde flatus aliquis oſtẽditur, vela do. Inde apud Virgiliũ, Vela dabãt læti. Aulus Hirtius, Imprudẽtes vela in altũ dederunt: ac diu multúmq; iactati, tandẽ multis poſt diebus ſiti inopiáq; cõfecti, ad Cæſarẽ peruenerunt. Liuius in quinto tertiæ decadis, Cum trigintaquinq; nauibus ex portu Syracuſano profectus libero mari, vela in altum dedit. Cæſar in ſecundo de bello ciuili, Interim aduentu longarum nauium Curio pronũtiari onerariis nauibus iubet, quæ ſtabãt ad Vticam numero circiter C. ſe in hoſtium habiturum loco, qui nõ eueſtigio ad caſtra Cornelia vela duxiſſet. Virgilius in quinto, Ve-

la facit tamen, & plenis ſubit oſtia velis. Tullius Tuſculanarū quarto, Vtrū igitur mauis ſtatímne nos vela facere, an quaſi è portu egredientes paululum remigare? Et paulo poſt, Quærebam igitur vtrum pāderem vela orationis ſtatim, an eam antè paululum Dialecticorum remis propellerem. Liuius in v. tertiæ decadis, Cuius prima claſſis petere altū viſa eſt. Idem in ſexto tertiæ decadis, Aliæ in alto merſæ: aliæ ad incertos ventos hinc atque illinc obliqua tranſferentes vela, in altum euectæ ſunt. Tullius in primo Tuſculanarum, Quò vtinam velis paſſis prouehi liceat. Si enim reflātibus ventis reiiceremur: tamen eodem paulo tardius referamur neceſſe eſt. Idē in tertio, Velis (vt ita dicam) remíſque fugienda. Et inde veliuolantes naues dictæ apud Marcū Tulliū, Et fera veliuolantibus nauibus cōpleuit manus litora. Eſt autē in velo ea pars quæ acutior & inferior ad nauis latus religatur, modóque cōtrahitur, modo relaxatur: Pes à Latinis, à Græcis πούς. λέγεται δὲ οὕτω τὸ σχοινίον τὸ κάτωθεν τοῦ ἱστίου, authore interprete Euripidis in Oreſte. Lucianus in dialogo ἐπισκοποῦντες, τότε ὑμεῖς ὑπ' ἀγνοίας κελεύετε τὴν ὀθόνην στεῖλαι, ἢ ἐνδοῦναι ὀλίγον τοῦ ποδός. Id eſt, Tunc vos præ ignoratione iubetis vela contrahere, vel parum de pede relaxare. Plutarchcus περὶ πολυφιλίας, οὐ τῷ Εὐριπίδῃ πιστέον λέγοντι, χρῆν γὰρ μετρίας εἰς ἀλλήλους φιλίας θνατοὺς ἀντείνασθαι, καὶ μὴ πρὸς ἄκρον μυελὸν ψυχῆς εὔλυτα δ' εἶναι θέλγητρα φρενῶν, ἀποτάξασθαι καὶ ξυντεῖναι καθά

περ ὀθόνια πῶς ὑποδιδόντα καὶ προσάγοντα ταῖς χρείαις τὴν φιλίαν. Neque enim Euripidi credendum dicenti, nos mortales oportere mediocri amicitia eſſe cõtentos, nec ſinere eam penetrare ad animi medullam, intimóſque mentis receſſus, putaréque eam veluti mentis oblectamentum facile dilui debere: abduceréque & remittere cum velis ceu pedem nauis aptando intendendóque amicitiam pro vſus ratione. Idem Euripides in Oreſte pedis meminit, eiuſdémque fere ſententiæ, dum ait, καὶ ναῦς γὰρ ἐνταθεῖσα πρὸς βίαν ποδὶ ἔβλαψεν: ἔστη δ' αὖθις ἢν χαλᾷ πόδα. Ad quod alluſiſſe videtur Tullius de Amicitia, cũ ait, Partim fugiendas eſſe nimias amicitias, ne neceſſe ſit vnũ ſollicitũ eſſe pro pluribus: ſatis ſupérque eſſe ſibi ſuarum cuique rerũ curã. Alienis nimis implicari, nimis moleſtum eſſe: commodiſſimũ eſſe quàm laxiſſimas habenas habere amicitiæ, quas vel abducas cũ velis, vel remittas. Lucian⁹ de veris narrationibus ποδεῶνας vocat, καὶ ταῖς χερσὶ τοὺς ποδεῶνας κατέχοντες. Reliqua adderem: ſed ſunt fœda magis quàm ridicula. quod tamen de quadratis velis intelligas: nam ſuperiora de velo triangulari forma.

Trãſtra in naui ſunt ſedilia, in quibus erãt remiges: quod vel authore Virg. probari poteſt, dũ ait,

Conſidunt tranſtris, intentáque brachia remis
Intenti expectant ſignum: exultantiáque haurit
Corda pauor pulſans.

Veneti banchos vocant. Nec alienum fuerit de remis pauca ſubiicere.

Remos Copæ inuenerunt Plinio authore. Inde à Græcis κῶπαι dicti. Lucian⁹, προσπλεύσαντες σὺν ταῖς κώπαις. Id eſt, remis accedētes. Inde κωπηλατεῖν quidam Latini remigare dicunt. Idē Lucianus de veris narrationibus, ἐφεξῆς ἐκωπηλάτουν κυπαριττίνοις αὐτοκλάδοις μεγάλοις καὶ αὐτοκόμοις, ὥσπερ ἐρετμοῖς. Remus enim ἐρετμὸς à Græcis dicitur. Idē Lucianus, μέμψῃ δὲ οὐδὲν ἢν ἐνήρεις καὶ καρτερόν μοι ἐρετμὸν δῷς μόνον. Nihil te pœnitebit ſi modo mihi probum fortémque remū præbuâris. Ab eodem Luciano molæ quaſi manubrium κώπη dicitur, propterea quòd tanquam remus agitatur in gyrum. Inde idem in Aſino, ἀποζευγνύουσί με τῇ κώπῃ τῆς μύλης. Remorum autem ordinem extremum, & veluti remigium ταρσοὺς Græci vocant. Quod enim Latini remos detergere vel defringere dicūt, Græci ταρσοὺς θραύειν: & in iis Polybius in primo, ἀλλὰ καὶ τοὺς ταρσοὺς ἔθραυον αἱ νῆες ἀλλήλαις συγκρούουσαι. Sed mutuo concurſu naues inter ſe remos defringebāt. Appianus de bellis ciuilibus, καὶ συνέτριψαν ἡ μὲν τὸν ἔμβολον τῆς Μηνοδώρου νεὼς, ἡ δὲ τὸν ταρσὸν τῆς Μενεκράτους. Id eſt, Confregit illa quidem roſtrum nauis Menodori: altera autē remos Menecratis deterſit. Partē remi latiorē Græci πλάταν vocant: eſt enim ταρσός, id quod diximus, vt vides. Cæſ. de bel. ciuil. lib. 1. Aut remos trāſcurrētes detergere ſi poſſet, cō tendebāt. Liuius in octauo tertiæ decad. Alterius remos deterſit, cæteráſq; quas indepta eſſet, mulctaſſet, &c. Idem ſexto quartæ, Et vt in numero impa-

ri duæ regiæ vnam circunſiſtunt: & primum ab vtroque latere remos defringunt: deinde tranſcendunt armati. Idem in ſeptimo quartæ, Sed momẽto tẽporis & nauium virtus, & vſus rei maritimæ terrorem omnẽ Rhodiis dempſit. Nam & in altum celeriter euectæ naues, locum poſt ſe quoque venienti ad terram dedere: & ſiqua concurrerat roſtro cum hoſtium naui, aut proram lacerabat, aut remos detergebat, aut libero inter ordines diſcurſu præteruecta in puppim impetũ dabat. Diodorus in loco ſuprà citato, παραχσύρειν ταρσοὺς dixit, vt vidimus. Remiges ipſi ἐρέται & ἀντήρεται dicũtur. Thucy. in primo, ἐρέτας μισθῷ πείθοντες. Et in tertio, οἱ δ' ἀντήρεται πλεύσαντες τῶν νεῶν ἀφικνοῦνται. Quo loco ἀντήρεται ſunt remiges quidem, qui tamẽ cum opus erat decertabãt & propugnabant, vt vtrũque miniſteriũ præſtarent. Quapropter eoſdem & μαχίμους vocat in primo idem Thucyd. αὐτήρεται δ' ὅτι ἦσαν καὶ μάχιμοι πάντες. Et paulo poſt eoſdem περινεώς vocat. περίνεως autem appellat otioſos ac liberos vectores à remigandi labore, cum ait, περίνεως δὲ οὐκ εἰκὸς πολλοὺς ξυμπλεῖν ἔξω τῶν βασιλέων καὶ τῶν μάλιστα ἐν τέλει. Remiges ipſos Liui⁹ ſocios nauales vocat: Græci πληρώματα: Veneti la ciurma. Diodor⁹ in X X, αἱ δ' ἄλλαι ἐκβιαζομένων τῶν πληρωμάτων διεσώθησαν πρὸς τὴν ἀντιγόνου στρατοπεδείαν. Id eſt, aliæ autẽ cõtendẽtibus ſumma alacritate ipſis ſociis naualibus ſe ad exercitũ Antigoni receperũt. Liuius libro primo tertiæ decadis, Nam

vt ſociis naualibus affatim inſtructam claſſem,ita inopē milite habebat. vide vt alios ponat pro ſociis naualibus, alios pro milite & propugnatoribus. Idem in ſexto tertiæ decadis, Scripto deinde exercitu, de remigum ſupplemento agi cœptum: in quam rem, cum neque hominum ſatis, nec ex quo pararentur, ſtipendiúmque acciperent, pecuniæ quicquam ea tempeſtate in publico eſſet: edixerunt conſules, vt priuati ex cenſu ordinibúſque ſicut antea remiges darent cum ſtipēdio cibariíſque dierum triginta. Et paulo poſt ſubdit, Nam vnde cum pecunia in ærario non eſſet paraturos nauales ſocios? Quibus verbis conſtat Liuium vocare nauales ſocios,quos ſuperioribus verbis remiges dixerat. Idem Liuius in decimo quartæ decadis,Nec rei naualis cura omiſſa, duũviros in eam rem conſules creare iuſſi:per quos naues XX.deductæ naualibus ſociis ciuium Romanorum,qui ſeruitutem ſeruiſſent complerentur,ingenui tantũ vt his præeſſent.Et ſane cum verbo complerentur vtatur Liuius, ſatis indicat nauales ſocios eos eſſe, quos Græci πληρώματα dicunt. & ita vertimus in plerſque locis ſuprà citatis. Hic noſtram ſententiam euertere videtur Lucianus:qui de veris narrationibus aliter videtur id vocabulum vſurpaſſe:ait enim, προσβαλόντες οὖν ἡμῖν ἀπὸ δύο πληρωμάτων ἐμάχοντο. Quo loco πληρωμάτων nō poteſt intelligi pro ſociis naualibus, ſed potius pro ipſis nauigiis inſtru-

ctis & armatis:vt vertendum ſit, Impetu in nos da to binis nos nauigiis armatis circunſiſtunt. Subdit enim ipſe Lucianus haud ita multo poſt, καὶ δῆλοι ἦσαν κρατήσοντες οἱ καρυοναῦται, ἅτε καὶ πλείους, πέντε γὰρ εἶχον πληρώματα. Id eſt, Quinque nauigia inſtructa armatáque habebant. cum illos duo tantum habuiſſe dicat. Verum non abſimile vero eſt, Lucianum eo vocabulo abuſum, dum certos authores, quos non habemus, ſibi imitandos propoſuit. Auſim enim omni aſſeueratione affirmare, eam loquendi formulã, qua in illo vocabulo Lucianus vſus eſt, non extare in vllo eorum qui vulgati ſunt, authorum. Hoc fortaſſe quibuſdam nimis confidenter dictũ videbitur. Sed ſiquis ſcripta Luciani ad normam Platonis & Demoſthenis velit expẽdere, inueniat fortaſſe Lucianum multa ſibi permiſiſſe: vt nihil cauſæ ſit, quamobrem de noſtris hominibus conqueri debeamus, ſi illorum heroum elegantiã hactenus aſſequi nequiuerint. Viri ætatis noſtræ doctiſſimi non ſatis intellexerunt, vt mihi perſuadeo, quid πληρώματα vellet, & in eo hallucinati ſunt: qui ſi aciem mentis & ingenii in eo intẽdere voluiſſent, & non ad alia feſtinaſſent: facile, opinor, quæ diximus, ipſi ſua ſpõte animaduertiſſent. Sed nos quoque in multis, ne dicam in omnibus, cæcutire ſolemus. Ecce tibi περὶ ἐπωτίδος quid dicã, non ſatis diſpicio. Coniicio tamen eſſe proræ partem eam, quæ vtrinque ſtat ad latus roſtri: nec vi-

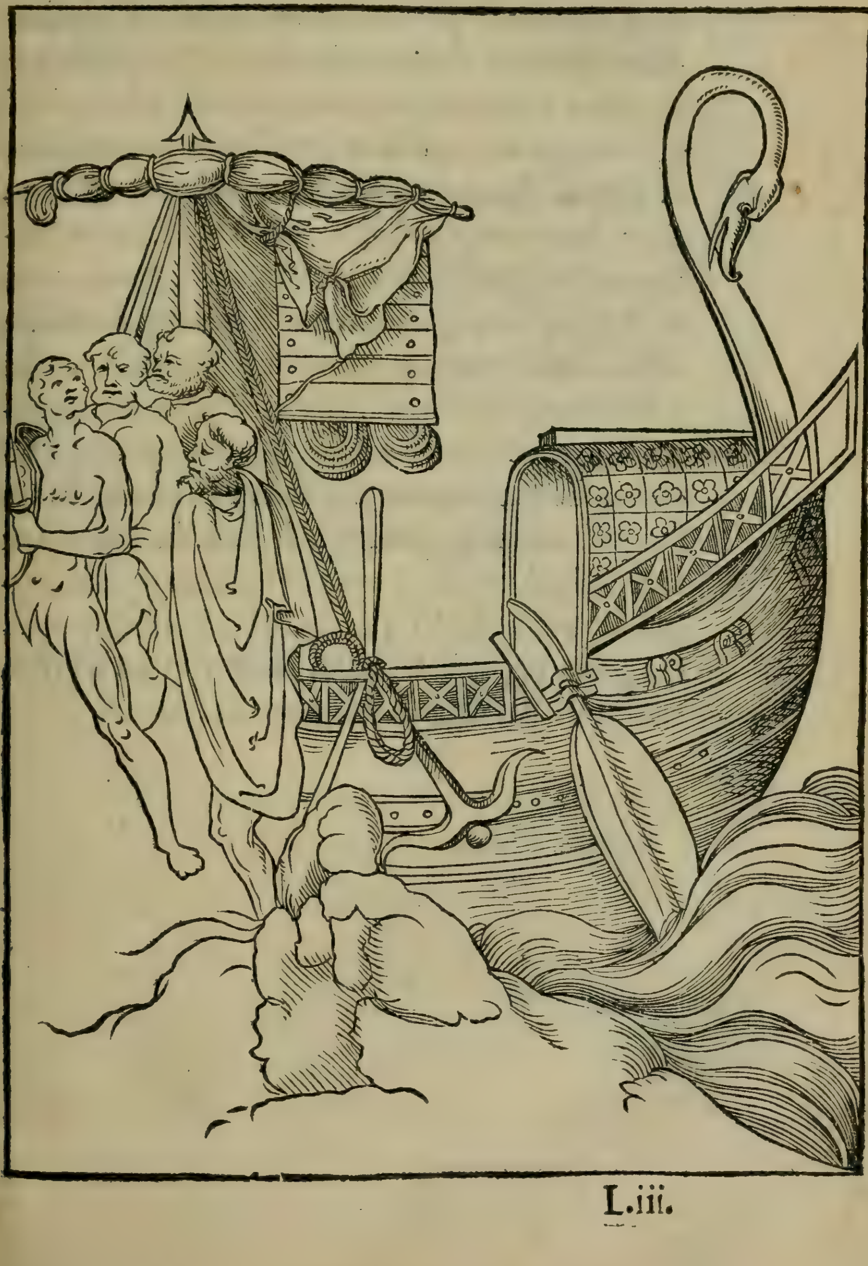
deo Latinum nomen habere, quod Græco reſpondeat. Appianus de bellis ciuilibus, Μετὰ δὲ αἱ νῆες αὐταὶ συνερρήγνυντο ἀλλήλαις, αἱ μὲν ἐς τὰ πλάγια, αἱ δὲ κατ' ἐπωτίδας, αἱ δ' ἐπ' ἐμβόλους. Id eſt, Poſtea & naues ipſæ concurrerunt inter ſe, aliæ ad obliqua, aliæ ad epotidas, aliæ verò ad roſtra impetu facto. Idem in eodem, Καὶ αὐτῷ κατὰ τὴν ἐπωτίδα ἐμπεσὼν κατέσεισε τὴν ναῦν. Id eſt, Impetúque in illũ facto, ad epotida nauem ipſam cõquaſſauit. De anchora nihil dicam: eſt enim omnibus nota: Græci ἄγκυραι vocãt. Ab anchora anchoralia dicta funes, quibus religata eſt anchora. Liuius decadis tertiæ libro ſecundo, Vixdum omnes conſcenderant, cum alii reſoluunt oras, aut anchoram vellunt: alii, vt ne quid teneat, anchoralia incidunt. Inde oram ſoluẽtibus dictũ à Quintiliano vulgatius, quàm vt repeti debeat. Illud ſolum adiiciam ex Luciano, τὰ ἀπόγεια λύσασθαι dici, quod Latini oram ſoluere: verba Luciani ſunt in dialogo qui Ερμότιμος inſcribitur, οὐδὲ ἂν ἀναστρέψαι ἔτι καὶ ἀνασωθῆναι ὀπίσω ῥᾴδιον ἦν ἅπαξ ἐπιδῷ τῇ πνεούσῃ τις αὐτὸν τὰ ἀπόγεια λυσάμενος. Id eſt, Vbi ſemel oram ſoluerit. Cum autem anchoræ iactæ erant procul à portu, naues dicebãtur in ſalo eſſe: Græci dicunt ἀποσαλεύειν: vt eſt apud Diodorum in vigeſimo, Διόπερ ἠναγκάζοντο τὰς ἀγκύρας ἀφέντες ὡς ἂν ἐν δυσὶ σταδίοις ἀπὸ τῆς γῆς ἀποσαλεύειν, ἅμα πολλοῖς περιεχόμενοι δεινοῖς. τοῦ μὲν γὰρ κλύδωνος ἐρρηγνυμένου βραχύτερον ἐπικίνδυνον αὔτανδρα τὰ σκάφη συγκλυσθῆναι. Thucydides, Καὶ ἀποσαλεύσας ἡμέραν καὶ νύκτα ὑπὲρ τοῦ στρατοπέδου, ὕστερον ἀφικνεῖται ἐς Ἐ-

φιον. Quod ἀποσαλεύειν dixit Diodorus, Aulus Hirtius in quinto, in ſalo & in anchoris commorari protulit, in hæc verba, Atque in ſalo, & in anchoris ea nocte commoratus, prima luce Adrumetũ accedit. Idem in ſexto, Item complures nando ad naues, quæ in ſalo fuerunt, ſe recipiunt. Cæſar in tertio bellorum ciuilium, ſalum pro iactatione accipere videtur, Tirones enim multitudine nauiũ perterriti, & ſalo nauſeáque cõfecti. Et paulo poſt, At veteranæ legionis milites, item conflictati & tempeſtatis & ſentinæ vitiis non ex priſtina virtute remittendum aliquid putauerunt. Quod ſuprà in ſalo dixit, poſterioribus verbis enarrat, dum ait, Et tempeſtatis & ſentinæ vitiis: vt mediocriter eruditus facilè colliget. Polybius in primo σάλους, pro eo quod vulgò ſpiagia Itali dicunt, poſuiſſe videtur, id eſt locum minimè portuoſum: ſed in quo naues in ſalo eſſe & commorari queant, καθώρμισαν πρός τι πολισμάτιον τῶν ὑπ' αὐτοὺς ταττομένων, ἀλίμενοι μὲν, σάλους δὲ ἔχων καὶ προβολὰς περικλειούσας ἐκ τῆς γῆς εὐφυεῖς, οὗ ποιησάμενοι τὴν ἀπόβασιν, &c. Applicuerunt ad oppidulũ quoddam, quod ſub ditione eorum erat importuoſum quidem: ſed quod haberet promontoria, quæ aliqua ex parte prominentia eas ſtationes continerent & complecterẽtur, quò deſcenſione facta, &c. Vide qualiter verterit Sipontinus, & fortaſſe noſtra non contemnes.

Erat & nauis παράσημον, cuius meminit Plutarchus in Sympoſio: quod quid ſit, collegimus ipſi ex Lu

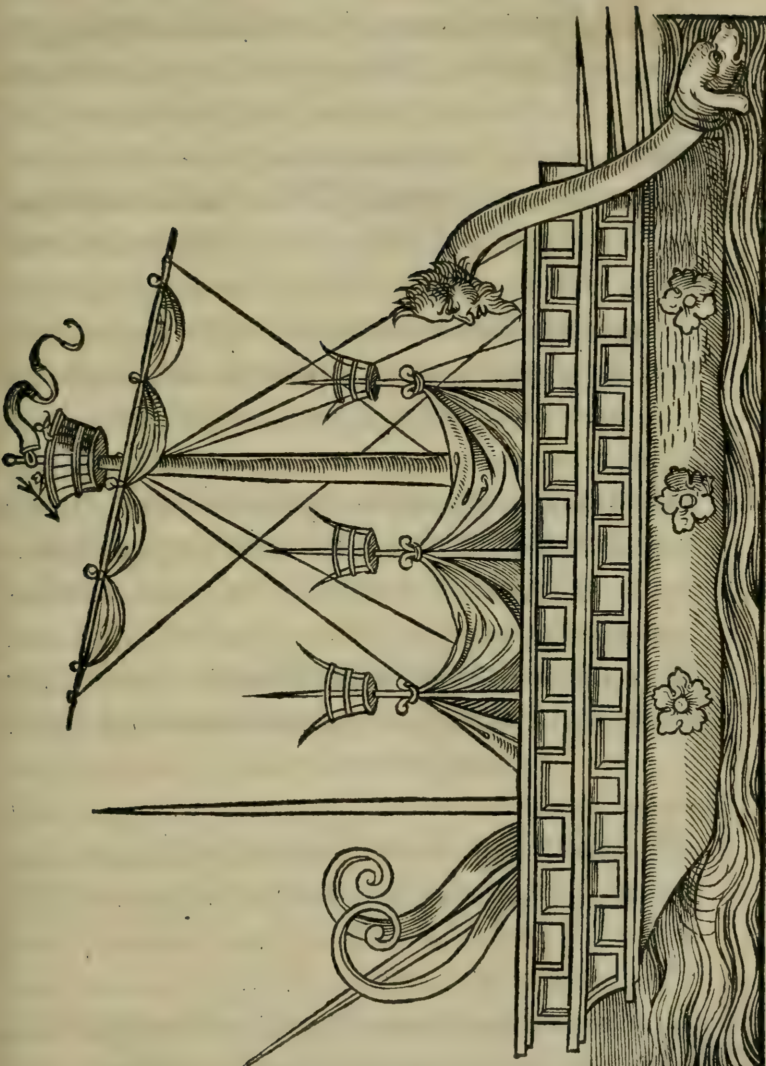
ciano in dialogo quod πλοῖον ἢ εὐχαὶ inſcribitur, & ſuprà citauimus, dum ait, ὡς δὲ ἡ πρύμνη μὲν ἐπανέστηκεν ἠρέμα καμπύλη χρυσοῦν χηνίσκον ἐπικειμένον. καταντικρὺ δὲ ἀνάλογον ἡ πρῶρα ὑπερβέβηκεν ἐς τὸ πρόσω ἀπομηκυνομένη, τὴν ἐπώνυμον τῆς νεὼς θεὸν ἔχουσα τὴν ἶσιν ἑκατέρωθεν. Id eſt, Vt vero ipſa puppis ſenſim aſſurgit inflexa aureo anſerculo ornata : è regione autem proportione prora prominet in longum producta, habénſque vtrinque ſignum Iſidis deæ, quæ cognomentũ naui indidit. Quo loco exiſtimo Iſim deam eſſe παράσημον nauis, id eſt inſigne illud proræ impoſitũ: à quo nauis ipſa cognomẽtum ſortita eſt. Quod & ipſum coniicere eſt ex Plutarcho in Sympoſio, his verbis, οὐ μὴν ἀλλ' ἑαυτὸν ὁ γοργίας ἔφη πυθόμενον τοῦ τε ναυκλήρου τοὔνομα, καὶ τοῦ κυβερνήτου, καὶ τῆς νεὼς τὸ παράσημον ἐκπέμψαι πλοῖα, καὶ στρατιώτας τοὺς κατάρσοντας παραφυλάξοντας. Inde fortaſſe aliquæ naues dicebãtur κριοί, id eſt arietes, καὶ τράγοι, id eſt hirci : quòd id genus animalium haberent tanquã παράσημον. nec abſimile vero eſt centaurũ piſtrímque & cuncta id genus, ea ratione dicta, prolatáque à Virgilio in quinto in verſiculis ſuprà relatis. Quod nos anſerculũ vertimus, intellige formã anſerculi effictam ad puppis ornamentum, vt vidimus in antiquis nauibus depictis: quas adſcribẽdas curàuimus in lectorũ gratiã. Lucianus in veris narrationibns, ὅ τε γὰρ ἐν τῇ πρύμνῃ χηνίσκος ἄφνω ἐπτερύξατο, καὶ ἀνεβόησε. Id eſt, Anſerculus enim qui ad puppim erat, repente ālas premere cœpit, & clangorem fundere.

χηνίσκος, ſiue anſerculus hac in naue ex antiquo marmore deſumpta fiebat fere hoc pacto.



De manibus ferreis coruíſque & harpagine nihil in præſentia dicere neceſſe. ea enim potius quis numerarit in machinationibus ad prælian-dum, quàm in nauis inſtrumēto. Quòd ſiquis de iis etiam audire cupiat, eum reiiciam ad Appianū Alexandrinum:qui in quinto bellorum ciuilium ſic ait, καὶ κόρακας ἢ χεῖρας σιδηρᾶς εὐκολύτερον ἐπιῤῥίπτουσιν. Quo vero tempore à Romanis κόραξ inuētus fue-rit,videbis apud Polybium in primo. Ἅρπαγα etiam ab Agrippa excogitatū refert Appianus in eodem libro. Cæſar etiam in primo de bello ciuili,manus ferreæ meminit,dum ait,Atque iniecta manu fer-rea,& retenta vtraque naue,diuerſi pugnabant,at-que in hoſtium naues tranſcēdebāt. Hactenus Cæ ſar. qui etiam in primo bel. ciuil. harpagonum meminit, dum ait, Ii manus ferreas atque harpa-gones parauerāt. Vt ipſe Agrippa id machinatio-nis genus excogitaſſe non videatur:quod ſi Plinio credimus, Anacharſis harpagonas inuenit.

Nauis captiua.



Naues ipſæ ab hoſtibus captæ, captiuæ dicebantur: vt legimus in ſecundo bellorũ ciuilium apud Cæſarẽ, Nam ad eas quæ factæ fuerãt Arelate per Cæſarem captiuæ, Maſſilienſium acceſſerant ſex. Aulus Hirtius in quarto, Vt vel claſſe dimicare poſſet, adiunctis captiuis nauibus ſociorum. Liuius in tertio tertiæ decadis, Dum hæc Romani parant agúntque, ad Philippum captiua nauis vna ex iis, quæ Romam miſſæ erãt, excuſſa fugit. Græci αἰχμαλώτους dicunt, vt vidimus apud Xenophontem in ſecundo ἑλληνικῶν, ἀφελόντων τάς τε τῶν αἰχμαλώτων νεῶν ἀκρωτήρια, καὶ τὰς ἐκ τοῦ πειραιῶς τριήρεις πλὴν δώδεκα. Quo loco ἀκρωτήρια poſuit ea quæ ἀκροστόλια ſupra diximus. Et cum naues captiuæ dicantur, meritò poſtliminium habent. Tullius in Topicis, Poſtliminio redeunt hæc: homo, nauis, mulus clitellarius, equus, equa quæ fræna recipere ſolet. Vt non ab re à iureconſulto de poſtliminio nauium hic tractetur. Claſſem Veneti armatam vocant, Græci τὸ ναυτικόν. Appianus in quinto de bellis ciuilibus, ἐπενόει δὲ ἐπὶ θάλασσαν ἐλθὼν ἐμπρῆσαι τὸ Τιτίου ναυτικόν. Id eſt, Claſſem Titii. Thucydides in ſecũdo, τούτων ναυτικὸν παρείχοντο κορίνθιοι. alibi vocat ναυτικὴν στρατὸν: quaſi dicas naualẽ exercitũ. In ſecũdo, ἣν μὴ οἱ πολέμιοι ναυτικῷ στρατῷ ἐπιπλέωσι τῇ πόλει. Et in IIII, ὥστε οὐκ εἰκὸς ναυτικῷ γε αὐτῶν διὰ τὴν νησιώτιν στρατῷ ἴσον πλῆθος ἐφ᾽ ὑμᾶς ἀποστεῖλαι. Alibi στόλος ab eodẽ dicitur in ſexto, ὀλίγοι γὰρ δὴ στόλοι μεγάλοι ἢ ἑλλήνων ἢ βαρβάρων πολὺ ἀπὸ τῆς ἑαυτῶν ἀπάραντες κατώρθωσαν.

Appianus, ἔνθα αὐτῷ νεῶν στόλος ἦν, καὶ παρῆλθεν ἐς τὰ νεώρια λαθὼν ὥς τις ἰδιώτης φορείῳ κεμιζόμενος. Id eſt, Vbi Claſſis illius erat & in naualia penetrauit lectica delatus tanquam priuatus quiſpiam. Idem de bellis ciuilibus, ἦσαν δ' ἀρχόμενοι οἱ μὲν τὸν κόλπον ἐν χρῷ παρὰ τὴν γῆν αὐτὴν μηνοειδεῖ στόλῳ παρέπλεον. Id eſt claſſe lunari forma diſpoſita. Idem Thucydides in ſeptimo, ςρατιὰν ναυτικὴν vocat, ςρατιὰν δ' ἄλλην ἐψηφίσαντο πέμπειν καὶ ναυτικὴν καὶ πεζικήν. Επίνειοι autem ἐστὶ πόλισμα παραθαλάσσιον, ἔνθα τὰ νεώρια τῶν πόλεων erant: vt Pyreus Athenienſium, Niſæa Megarēſium, Cyllene Eleorum: vt eſt apud Thucydidem in primo, Καὶ κυλλήνην τὸ ἠλείων ἐπίνειον ἐνέπρησαν. Nec auſim affirmare id Latinū nomen habere. Naualia enim ſunt ea, quæ à Græcis νεώρια dicuntur. Tullius Officiorum, Muri, naualia, portus, aquarū ductus. Thucydides in tertio, Νεώριά τε παρεσκευάζοντο καὶ ἤρξαντο κατὰ θερμοπύλας κατ' αὐτὸ τὸ στενόν, ὅπως εὐφύλακτα αὐτοῖς εἴη. Veneti habent ſuum naua le, quod arſeuale vocant, totius orbis pulcherrimū, in quo νεώσοικοι ſunt circiter ſexaginta, id eſt nauiū tecta: in quibus triremes reliquæque naues longæ ædificātur à fabris naualibus: quibus ibi perpetuò ſtipēdia de publico procedūt. Sunt autē νεώσοικοι capaces ſinguli triremis vnius vniuſq; biremis, & fabrorum naualium, qui eas commode, vel ἐκ δρυόχων ædificent, uel conquaſſatas reficiant: in quo eſt & priuatū tectum thalamegi totius ſenatus Venetorum capacis, opus ſanè quod cum antiquis regū

AEgypti nauibus thalamegíſque poſſit contendere:Bucẽtaurũ appellãt.de quibus thalamegis potui multa adiicere: ſed non eſt viſum operæpretium. Feſtinamus enim ad ea quæ διδασκαλικὰ videntur. νεωσοίκου meminit Thucydides in ſeptimo, ὅτι ναῦς ἐν τοῖς νεωσοίκοις ἄλλας ὁμοίας ταῖς δὲ ὑπελίπετε. Lucianus Ἀνάχαρσις, πόλιν γὰρ ἡμεῖς οὐ τὰ οἰκοδομήματα ἡγούμεθα εἶναι οἷον τείχη καὶ ἱερὰ καὶ νεωσοίκους. Strabo libro decimoquarto τειχηρικὸν vocat, nauale ad triremes recipiẽdas, ὧν τὸν ἕτερον κλεῖσὸν τειχηρικὸν καὶ ναύσταθμον ναυσὶ εἴκοσι. Quibus verbis intelligas ναύσταθμον eſſe maiorũ nauium capacem: τειχηρικὸν autem longarum. Naues à patria cognomentum ſortiuntur: vt μεγαρίδες, ἀμπρακιωτίδες, ἑρμιονίδες, χίαι, λευκάδιαι, λακωνικαὶ, ἰταλιωτίδες, σικελικαὶ, συρακούσιαι, φοινίσσαι, μιλησία, ἀναιίτης, θούριαι. Quorũ omnium exempla extant apud Thucydidẽ in diuerſis locis. Sic & σάμαινα dicta, quòd primum in Samo inſula iuſſu Polycratis regis ædificata ſit.quæ, cuius formæ fuerit, diſcas ex Plutarcho in vita Periclis, ἡ δὲ σάμαινα ναῦς ἐστὶν ὑπόπρωρος μὲν τὸ σίμωμα, κοιλοτέρα δὲ καὶ γαστροειδὴς, ὥστε καὶ φορτοφορεῖν καὶ ταχυναυτεῖν. οὕτω δὲ ὠνομάσθη διὰ τὸ πρῶτον ἐν σάμῳ φανῆναι πολυκράτους τυράννου κατασκευάσαντος. Athenæus libro duodecimo paucis eadem retuliſſe videtur:ait enim, πρῶτος δὲ ὁ πολυκράτης καὶ ναῦς πήξας ἀπὸ τῆς πατρίδος σαμίας ἐκάλεσε. Quo loco nõ σαμίας, ſed ex Plutarcho potius σαμαίνας legendum exiſtimo. Tu lector iudicabis, vigiliáſque noſtras boni conſules, aut ipſe meliora

proferes. Et Phaſeli fortaſſe à phaſelide loco. A miniſterio & officio quod præſtant, dicũtur προφυλακίδες, στρατιωτίδες, λεπτὰ πλοῖα, ὑπηρετικὰ, φρουρίδες, φρουροῦσαι, ἀργυρολόγοι, πρόπλοι. Aliæ à curſu ipſo vel ſtatione, μετέωροι πλώιμοι, ἐφορμοῦσαι, ὑπαίρεσιοι, οὐδὲν στέγουσαι, ταχεῖαι, κοῦφαι, πελάγιαι, αἱ ἄριστα πλέουσαι, αὐτερώρους, ἀλφινοφόροι ὁλκάδες. ναῦν etiam μυριοφόρον dixit Thucydides in ſeptimo. σταδίων ιζ, βάθος δὲ ὅσον ἀρκεῖ μυριοφόρῳ νηί. Dicitur & nauis ἀλφινοφόρος, & apud Thucydidem ἀλφινοφόροι ὁλκάδες. Dicimus etiam αὐτάνδρους ναῦς, καὶ αὐτοφόρτους ὁλκάδας. Id eſt, quæ cum ipſis hominibus, & cum onere ſuo captæ vel depreſſæ ſunt. Diodorus libro decimonono, τὴν δὲ νεῶν πλείους αὐτάνδρους εἷλε. Cæſar in primo de bello ciuili nos docuit quomodo id Latinè dicebatur, in hæc verba, Itaque dũ locus cominus pugnãdi daretur, æquo animo ſingulas binis nauibus obiiciebant: atque iniecta manu ferrea, & retenta vtraque naue diuerſi pugnabant, atque in hoſtium naues tranſcẽdebant: & magno numero Albicorum & paſtorũ interfecto, partem nauium deprimunt: nonnullas cum hominibus capiunt: reliquas in portum compellunt. Idem in tertio aliter protulit dum ait, Ex his quadriremem cum remigibus defenſoribúſque ſuis ceperunt. Id eſt, αὔτανδρον, vel σὺν τῷ πληρώματι. Diodorus in decimooctauo dixit Græce eadem fere ratione qua Cæſar, ἐνίκα ὁ Κλεῖτος, καὶ κατέλυσε μετὰ τῶν ἐναντίων ναῦς ἐπτακαίδεκα, εἷλε δὲ σὺν αὐτοῖς ἀνδράσιν οὐκ ἐλάττω

τῶν πεντήκοντα. Id eſt, Vicit Clitus, & hoſtiũ naues decem & ſeptem depreſſit: circiter autem quadraginta cum ipſis hominibus cepit. Idem Diodorus non longe poſt verba ſuprà ſcripta αὐτάνδρων vſurpat, οὗτοι μὲν ἐπιπεσόντες ἄφνω τοῖς πολεμίοις παρορμουμένοις εὐθὺς κατὰ τὸν πρῶτον ἐπίπλουν ἐτρέψαντο, καὶ τὰς μὲν τοῖς ἐμβόλοις τύπτοντες ἀνέρρηττον, ἃν δὲ τοὺς ταρσοὺς παρέσυρον, ὧν δὲ αὐτάνδρων παραδιδομένων ἀκινδύνως ἐκυρίευον, τέλος δὲ πλὴν μιᾶς τῆς ναυαρχίδος τῶν λοιπῶν πασῶν αὐτάνδρων ἐκυρίευσαν. Et paulo poſt, καὶ καταναυμαχήσας αὐτάνδρων τῶν σκαφῶν ἐκυρίευσε. Idem in vigeſimo, τῶν δὲ μακρῶν αὔτανδροι μὲν ἐλήφθησαν. μ. διεφθάρησαν δὲ περὶ. π. ἃς πλήρεις οὔσας θαλάττης κατήγαγον οἱ κρατήσαντες εἰς τὴν πρὸς τῇ πόλει στρατοπεδείαν, αὔτανδροι. Id eſt, naues cũ hominibus, vt dixit Ceſar. ἁμάξας αὐτάνδρους dixit Lucianus in τόξαρι, καὶ τὰς ἁμάξας κατελαμβάνοντο αὐτάνδρους τὰς πλείστας ἁλισκομένας. Id eſt, carrucas cũ hominibus captas. Xenophõ in primo, παιδείας diſſolute dixit, πολλοὺς γὰρ αὐτοῖς τοῖς ἵπποις κατακρημνισθῆναι. Et in III, ἐστεφανωμένους καὶ σπονδὰς ποιησαμένους ἥκειν εἰς τὰς τάξεις αὐτοῖς στεφάνοις. Id eſt, cum corollis, vt σὺν ſubaudiatur. Id eſt cum ipſis corollis. Plutarchus αὐτοφόρτους ὁλκάδας dixit, id eſt, onerarias cum mercibus impoſitis & cum earũ onere. Eius verba ſunt in AEmilii vita, ἄκουσι μὲν αὐτοφόρτους ὁλκάδας ἐχειρώσατο. Idẽ περὶ εὐθυμίας, de Zenone his verbis, ζήνωνι τῷ κιτιεῖ μία ναῦς περιῆν φορτηγὸς, πυθόμενος δὲ ταύτην αὐτόφορτον ἀπολωλέναι συγκλεισθεῖσαν, εὖ γε, εἶπεν, ὦ τύχη ποιεῖς, εἰς τὸν τρίβωνα καὶ τὴν στοὰν συνελαύ-

νοῦς ἡμᾶς. Id eſt, Zenoni Citieo vnica nauis oneraria reliqua erat, quam cũ audiſſet interiſſe demerſam cũ ipſo onere & mercibus, Recte, dixit, atque ordine ὦ fortuna facis: quæ nos ad pallium & porticum Stoicorum cõtrudis. Quòd autem Cæſar verbo depreſſit vſus eſt, Græci κατέδυσα dixerũt, vt vidimus. Inde à Marco Tullio depreſſa claſſis dicta in ſecundo de diuinatione, Si enim fatũ fuit claſſes populi Romani bello Punico primo, alterã naufragio, alteram à Pœnis depreſſam interire. Idẽ pro Archia poeta, Noſtra ſemper feretur, & prædicabitur Lucio Lucullo dimicante cum interfectis ducibus depreſſa hoſtiũ claſſis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis. Noſtra ſũt trophæa, noſtra monimenta, noſtri triumphi. Deſcẽdere ad naues dixit Tullius: cum tamen conſcendere nauẽ dicamus eodem authore. Tullius in quarto Academicarum quæſtionũ ad calcem, Nos ad nauiculas noſtras deſcendimus. Non quod dicendum ſit deſcendere in nauem, ſed ad litus & locũ in quo ſtabant nauiculæ, vt conſcenderent: quin cõſcendere nauem dicimus. Quid enim conſcendens nauem ſapiens num comprehenſum animo habet, atque perceptum ſe ex ſententia nauigaturum? Quî poteſt? Sed ſi iam ex hoc loco proficiſcatur Puteolos ſtadia triginta, probo nauigio, bono gubernatore, ac tranquillitate: probabile videatur ſe illuc venturum eſſe ſaluum. Idem in primo de diuinatione,

Vnum de Simonide qui cum ignotum quendam proiectum mortuũ vidiſſet, eúmque humauiſſet, haberétque in animo nauem conſcendere: moneri viſus eſt, ne id faceret, ab eo quẽ ſepultura affecerat. Quin & cõſcẽdere ſimpliciter dicimus: Tu velim quàm primum conſcendas, ad méque venias: apud Tullium ad Q. fratrem. Conſcendere Græci ἐπιβῆναι dicunt. Plutarchus περὶ τῶν ἐκλελοιπότων χρηστηρίων, οὗτος ἔφη ποτὲ πλέων εἰς ἰταλίαν ἐπιβῆναι νεὼς ἐμπορικὰ χρήματα καὶ συχνοὺς ἐπιβάτας ἀγούσης. Sed hæc grammaticorum ſunt: neque ſatis digna in quibus diutius immoremur. Illa profecto obſcuriora, quæ fortaſſe vigilans lector à nobis deſyderabit: qui ſint θρανῖται: qui ζυγῖται: qui θαλάμακες apud Ariſtophanẽ in Ranis, dum ait, καὶ ἀποπαρδεῖν ἐς τὸ στόμα τῷ θαλάμακι. Qui ab Appiano θαλαμιοι appellantur, ab aliis θαλαμῖται. Quòd ſi Græcorum Commẽtarios ſequi voluerimus: id tamen nõ erit expeditum. ita enim declarãt, vt multo obſcuriora ea ipſa reddere videantur. Et, quod magis mirabere, pugnãtia nobis in iis explicandis proponunt. Enarrator enim Ariſtophanis in loco ſuprà citato, ait fuiſſe tres ordines remigum: vt qui in inferiore parte nauis eſſent, θαλαμῖται dicerentur: qui in medio, ζυγῖται: qui in ſuperiore parte, θρανῖται appellarentur. Qui θρανῖται, quoniã remos lõgiores trahebant, grauioréque labore vexabãtur, eò à τριηράρχοις præter ſtipendium, publicum donatiuum conſequebantur.

Quod ex ſexto Thucydidis probari poteſt, dum ait, τῶν τριηράρχων ἐπιφορὰς πρὸς τῷ ἐκ δημοσίου μισθῷ διδόντων τοῖς θρανίταις τῶν ναυτῶν. Stipendium autem publicū erat drachma in dies ſingulos: quæ æſtimatur quatuor ſolidis noſtris turonēſibus. Volūtariis enim remigibus, vt hodiéque Veneti, non compeditis vtebantur. Lucianus tamen περὶ τοῦ ἠλέκτρου, remigis mercedem ad duos obolos, id eſt, drachmæ tertiam ſtatuiſſe videtur, dum ait, οὐδ' ἡμᾶς δυοῖν ὀβολοῖν ἕνεκα ἐρέττειν ἂν ἢ ἕλκειν τὰ πλοῖα πρὸς ἐναντίον τὸ ὕδωρ. Xenophon in I. ἑλληνικῶν τριώβολον poſuit, his verbis, εἶπεν ὅτι εἰ πρὸς τὸν μισθὸν ἑκάστῳ ναύτῃ ὀβολὸν προσθείης, ἐκ δὲ τούτου τέτταρες ὀβολοὶ ἦν ὁ μισθὸς, πρότερον δὲ τριώβολον. Sed locus Luciani intelligēdus de iis qui Pado flumine lintres, & alias fluuiatiles nauiculas, atque etiam piſcatorias ducebāt quæſtus cauſa, non de remigibus triremium aut etiam maiorū. Sed vt ad propoſitum reuertamur: ſi rationē habere voluerimus eius formæ nauis, quam ſuprà vbi triremis mentio facta eſt, depingendam curauimus, eámque ſequi, dicemus in illa inferiorem ordinem: & qui aquæ vicinior, eſſe thalamitarum, medium zygitarum, ſuperiorem thranitarum. Sed ſi hoc verum eſſet, deeſſent nobis nomina in quadriremibus & maioribus nauibus. Qui enim erunt zygitæ in quadraginta ordinū naue Ptolemæi regis? Qui thalamitæ? Præterea quî fieri poteſt, vt vel decem tabulatorum, ne dicam quadraginta nauis

in mari nauiget, & tabulata ipſa ſupra aquam extent,& non pluribus partibus aqua demergantur? Pauſanias in Atticis miraculi loco refert nauigiũ Deli fuiſſe, quod à cataſtromate ad aquam nouem remiges haberet: nullúmq; ad ſuam ætatem illud magnitudiue ſuperaſſe.verũ præſtiterit ipſius Pauſaniæ verba adſcribere: quæ, vt ingenue fatear, non ſatis nobis intelliguntur:ſed ſic habent, niſi ſi corruptus ſit codex, τὸ δὲ ἐν δήλῳ πλοῖον οὐδένα πω νικήσαντα οἶδα καθῆκον εἰς ἐννέα ἐρέτας ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων. Vndeciremẽ tamen Demetrii legerat, opinor, Pauſanias. Quare ordines remorum nõ poſſunt ſic intelligi, yt diximus ex enarratore Ariſtophanis, cũ ea ratione multa nauigia ordine remorum illud quod in Delo erat, multis partib⁹ ſuperarint. Fuere enim (vt ſuprà docuimus, vel Pauſanias ignorare potuit) X. XI. XII. XV. XL. remorum ordines. Excogitanda ergo nobis alia ratio, quam ab ipſo enarratore Ariſtophanis hauriemus: nec tamẽ fuiſſe eundem exiſtimandũ eſt, cum ſecum ex diametro pugnet. Subdit enim quod magis ſit nobis veriſimile, θρανίτης οὖν ὁ πρὸς τὴν πρύμναν, ζυγίτης ὁ μέσος, θαλαμίτης ὁ πρὸς πρῶραν. Id eſt, Thranites igitur eſt is qui ad puppim remigat, zygites qui in media naui, thalamites qui ad proram. Vt nauis ipſa per lõgitudinem in tres partes diuidenda ſit:& qui remiges ſunt in prima parte ad proram, vocentur thalamitæ: qui in medio ſuprà arborẽ, zygitæ: qui in ter-

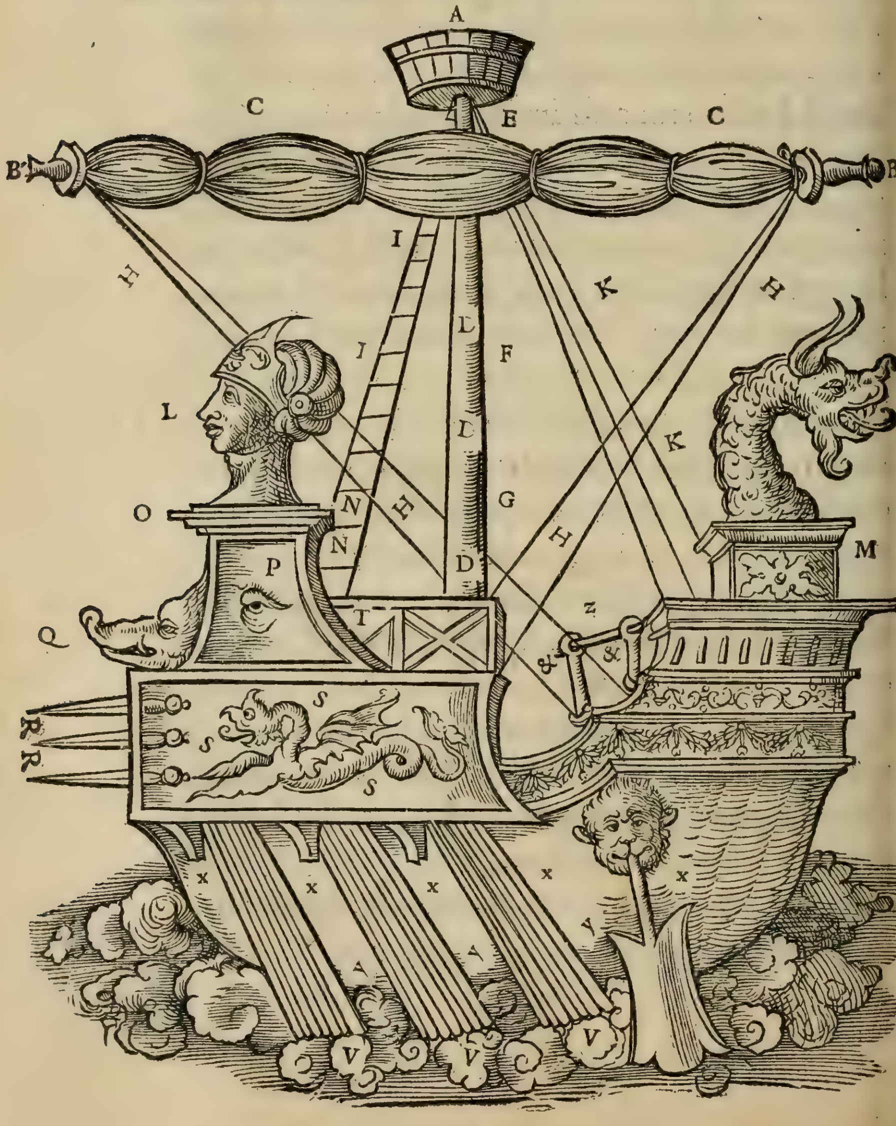
tia ad puppim, thranitæ dicãtur. itaq; fiet vt etiam in τεσσαρακοντήρει & infrà vel ſuprà eam magnitudinem nauis triplex remigum ordo per longitudinẽ inueniatur. Et ſic intelligemus quod ſcriptũ eſt ab Appiano in libro poſtremo bellorum ciuilium, καὶ τῶν ἐρετῶν οἱ μὲν θαλαμίαι πάντες ἀπελήφθησαν, οἱ δὲ ἕτεροι τὸ κατάστρωμα ἀναῤῥήξαντες ἐξενήχοντο. Id eſt, Ex remigibus thalamitæ ad vnum omnes excepti ſunt, alii verò direptis fororum tabulis adiuti, ad ſuos enatarunt. quo loco θαλάμιοι fortaſſe legẽdum. Iulius enim Pollux eo vocabulo vtitur, his verbis, καλοῖντο δ' ἂν καὶ θάλαμος, οὗ οἱ θαλάμιοι ἐρέττουσι, τὰ δὲ μέσα τῆς νεὼς ζυγά, οὗ οἱ ζύγιοι κάθηνται, τὸ δὲ περὶ κατάστρωμα θρᾶνος, οὗ οἱ θρανῖται. vt ea ratione quã ſuprà diximus nauis per longitudinem in tres partes diuidatur. Mouet iterum quæſtionẽ quod ex Polybio ſuprà retulimus, Δοῦσα πληγὴν βιαίαν κατὰ μέσον τὸ κύτος ὑπὸ τὸν θρανίτην σκαλμόν. vt thranites in medio collocatus videatur: & ita ipſi in vertendo intellexiſſe videmur, & fortaſſe ὑπὸ τὸν, &c. vertendum fuit infrà thraniticum ſcalmum, non autem ſic, vt vertimus: alioqui pugnant iſta cum iis quæ ex Iulio Polluce diximus. Zygitæ enim in media naue ſunt non thranitæ. Sic ſub ea, id eſt poſt ea Latini dixere. Nec tamen verebor ingenuè fateri mihi adhuc nõ liquere, an hæc noſtra coniectura vera ſit: vt mihi in magnis opinionum naufragiis verſari videar, è quibus per me ipſe emergere nequeo. illum ſolum animi can

dorem præſtare poſſum & debeo, vt lectori ignorationem meam fateri non erubeſcam: ne aliqua noſtri perſuaſione adductus in eundem errorem trahatur. Quare illud ἐπιχάρμειον lector teneat, Neruos atque artus ſapiẽtiæ eſſe non temerè credere. Adhibẽdi ſunt authores vtriuſque linguæ, iiq; qui receptæ authoritatis cũctis ſunt, in cõſiliũ. videndũ etiã atq; etiã num librarii aliquid de ſuo addiderint: cauendũ ne mendum pro vera lectione nobis imponat. vt apud Plutarchum exiſtimo in libello qui inſcribitur, πῶς ἄν τις αἴσθοιτο ἑαυτοῦ προκόπτοντος ἐπ' ἀρετῇ, καθάπερ φασὶ σέξτιόν τε τὸν ῥωμαῖον ἀφεικότα τὰς ἐν τῇ πόλει τιμὰς καὶ ἀρχὰς διὰ φιλοσοφίαν, ἐν δὲ τῷ φιλοσοφεῖν αὖ πάλιν δυσπαθοῦντα καὶ χρώμενον τῷ λόγῳ χαλεπῶς τὸ πρῶτον, ὀλίγου δεῆσαι καταβαλεῖν ἑαυτὸν ἔκ τινος διήρους. Id eſt, Quemadmodum aiunt Sextium Romanũ ſpretis quibus in vrbe fungebatur honorib⁹ & magiſtratibus propter philoſophiæ cupiditatẽ, inter philoſophãdum rurſus ægre ferẽtẽ, propterea quòd initio ad percipiendum philoſophorũ ſermonem tardior eſſet, parũ abfuiſſe quin ſe è biremi quadam deiiceret. Græca habent ἔκ τινος διήρους, cum tamẽ ſuprà diximus nos non legiſſe illud vocabulum apud probatũ authorem, cum ſtudioſe omnes qui extant euoluerimus. Quare aliquando exiſtimaui apud Plutarchũ eo loco legendum ἐκ τινὸς ξυήρους, vel διήρους intelligendũ pro domo quæ eſſet duorum tabulatorũ, quæ à Græcis aliquando

δίστεγος dicitur. Sed cũ videatur à Polluce διήρης dicta, ſit vt ſubſiſtã, lectoríſque iudicio relinquam. Qui (ſcio) nobis dabit veniam, quòd ea omnia nauiũ genera, quæ à Gellio recenſentur (qui nuda earum nomenclatura contẽtus fuit) explicare non potüerimus. Locus enim ille apud Gelliũ eſt corruptiſſimus, nec ipſi diuinare debuimus. Ecce tibi cum de caudicarum nauiũ vocabulo, cuius mentio in Gellio eſt, hæſitarem: caſu incidi in locum Senecæ in libello de breuitate vitæ, qui eam mihi moleſtiam abſterſit, his verbis, Quis Romanis primus perſuaſit nauem cõſcendere? Claudius is fuit Caudex ob hoc ipſum appellatus, quia pluriũ tabularũ contextus, caudex apud antiquos vocabatur. Vnde tabulæ codices dicuntur, & naues nunc quoque quæ ex antiqua conſuetudine ſubuehunt, caudicæ vocantur. Hactenus Seneca. In vulgatis codicibus locus Senecæ corruptus eſt: & candes vtrobique pro caudex legitur, & candicæ non caudicæ. Sed tu ad modum ſuprà ſcriptũ Senecæ locum emendabis. loquitur enim de Q. Appio Claudio Caudex cognomento: qui cum Q. Fuluio Flacco conſul fuit. Quod ſi alia tempus & lectio frequens nobis aperuerit, lectori non inuidebimus. In præſentia quæ potuimus, ipſi benigne proferimus. Tu lector boni conſule, ac nos ama.

Hæc Lazarus Bayſius in ſtudioſorum gratiam colligebat.

Sed fortaſſe ſtudioſis non iniucundum fuerit, ſi in calce huius operis, hîc nobis aliquot nauibus propoſitis, partium earum nomenclaturam Latinis vocabulis indicauerimus. Quæ ſiquis Græce ſcire velit, conſulat ea quæ ſuprà ſcripſimus. Nihil enim eorũ quæ ad vtriuſque linguæ cognitionem attinẽt, quantum in nobis fuit, omiſimus.



A Corbis, vnde Corbita.
B Cornua, mali extremæ partes.
C Antennæ.
D Malus, ἱστὸς.
E Carcheſium, ſumma pars mali.
F Trachelus, media pars mali.
G Pterna, inferior pars mali.
H Opiferi funes.
I Calos.
K Rudẽtes. Quanquã etiã à Plauto accipiatur rudẽs pro eo fune, quo nauis ad terrã religari ſolet: oram Latini, Græci prymneſia vocant.
L Paraſemon.
M Puppis.
N Turres.
O Prora.
P Oculus.
Q Roſtrum.
R Roſtrum tridens.
S Epotides.
T Cataſtromata.
V Remi.
X Carina, alueus.
Y Comba, Dryochos.
Z Clauus.
& Gubernacula.



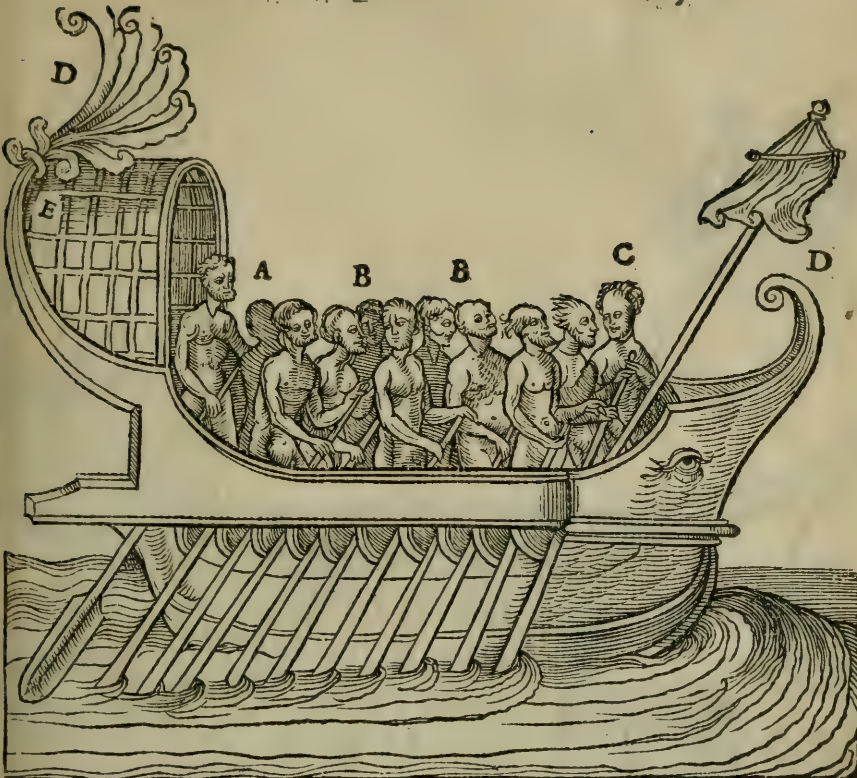
A χηνίσκος, Anſerculus.

B Anchoralia.

C Anchora.

D Fori, hedolia.

E πηδάλιον, Gubernaculum, Temo.



A Gubernator, κυβερνήτης.

B Remiges, Nautæ, ἐρέται.

C πρωρεὺς καὶ πρωράτης, Latinis proreta, qui prorā regit. Iureconſ. in lege, Cotem. §. Dominus. ff. De publicanis.

D Acroteria.

E Thronus.



A θρᾶνος, inde θρανῖται.

B ζυγὸς, inde ζυγῖται.

C θάλαμος, inde θαλαμῖται, καὶ θαλάμιοι, καὶ θαλάμακες ab Ariſtophane.

D Vexillum.

De re veſtiaria.

Illuſtriſſimo Princi-

PI D. IOHANNI A LOTHA-
ringia, S. R. E. Cardinali meritiſſimo Lazarus Bayſius S. D.

QVOM diu, multúmque me ſollicitum haberet huiuſce mei libelli editio, nõ tam quòd maleuolorum inuidiam pertimeſcerem: quis enim ſanæ mentis huic labori meo inuideat? quàm quòd rei veſtiariæ, quam tracto, familiarẽ peſtem blattas ſcilicet & tineas, in hoc meum opuſculum primo quoque tempore impetum facturas ſuſpicarer, tu vnus ex omnibus mihi occurrebas, qui ingenii mei mediocritatẽ, non modo authoritate tua tueri & poſſes & velles: verumetiam tuæ amplitudinis odore, multo magis quàm mala illa aurea, quæ & medica & citria dicuntur, hanc ſyntheſim meam ab omni tinearũ impetitione vendicares. Quis eſt enim omniũ, aut quotus quiſque eſt eorum quidem certe, qui cum muſis, id eſt cum humanitate & doctrina aliquod habẽt commerciũ, qui cum hunc libellum tibi nuncupatum, tibíque non ingratum, huius denique ipſius te patrociniũ ſuſcepiſſe reſciuerit, eum ipſum nominis tui titulo pellectus, non ſtatim emendum curet, emptum perlegat, perlectum propè dicam, exoſculetur, neque de manibus vnquã deponat: & vt in eo plura

videat quæ reprehēdenda, quàm quæ laudibus efferenda ſint, tuæ certe dignitatis celſitudine permotus, à conuitiis linguam abſtineat? Quem vero ad te tuáque non dicam metuenda (amari enim vis non metui) ſed obſeruanda potius, magnifica iſta tui oris probitas nō rapiat: generoſa formæ dignitas non alliciat: ſuauiſſima humanitatis mollitudo non inuitet: ſingularis denique, raráque in ampliſſima fortuna Romani ſermonis facundia non perſuadeat? Quibus tu dotibus inſtructus & ornatus, non Romanos, Germanos, ac Gallos tantummodo, velut alter Gallicus Hercules, aures oculóſque aureis catenulis, id eſt veneranda quadā ſuada vinctos, quocunque vis trahis, ſed ipſum quoque Franciſcum regem acerrimum ingeniorum æſtimatorem, morum ſuauitate, quos in te nouit eſſe præcipuos, ita deuinctum tenes, vt te vnum ex omni purpuratorum ordine potiſſimum delegerit, quem tum in adminiſtranda regni mole, conſiliorum participem, vel potius principem haberet: tum vero quotidianis epulis communi menſa conuiuam exciperet. Et hercule bene. Quid enim eſt elegātia tua dignius, cuius tum oratio, tum vita perdifficilem illam grauitatis cum humanitate coniunctam ſocietatem mihi videtur conſecuta? Neque vero ille vnus te adamare contendit, quinetiam ad vnum omnes Chriſtiani nominis principes, & eorum nonnulli Gallici nominis ho

ſtes, te Gallum, Gallicarúmque partium, vtrũque, & ob animi celſitatem, & ob vitæ integritatem ita probant, vt nemo vnquam quiſquam ſuum prin cipem conterraneum magis. Nimirum hoc tibi tribuit admiranda quædam virtutis vis, ac incredi bilis ingenii dexteritas, vt te non ſolum ii, qui nun quam viderint, admirentur: ſed hoſtes etiam non vulgari amore proſequãtur. Iam vero literatorũ, ſtudioſorúmque ordo, cui vltrò te Mecœnatẽ exhibuiſti, te ita ſuſpicit, magnã vt in ſpem veniam, haſce meas vigilias, quas tuæ amplitudini conſecrauimus, futuras illi, te commendante, gratioſas: quas tamen ipſas haud ſatis ſcio Iurecõſultis, quibus ſcripſim⁹, fore plauſibiles, propterea quòd minime Accurſii, Accurſianorúmque morem ſectati ſimus. Quin & neceſſario pleraque ex Græcorum fontibus adiecimus: volui enim authorib⁹ laudandis ineptiarũ crimen effugere: quæ vereor vt iſtis ſtomachũ faciãt, eóque nomine libellũ hunc reiiciant, qui ab hac trãſmarina atq; aduẽtitia doctrina abhorrere ſolẽt. Porrò autem vtriuſque linguæ elegãtiarũ ſectatores, qui iſta mea legere non grauabũtur, oratos velim, primũ vt mihi aſſeueranti credãt, me meliores ætatis annos in ediſcẽdis Accurſianorũ ineptiis potius, quàm Vlpiani, aut Pauli reſpõſis, de non ſatis eruditorũ amicorũ cõſilio, cõſumpſiſſe: quorũ barbaries ingeniũ, mentémque meam infuſcauit, quibus dediſcendis non minus

AA.iii.

mihi fuit negotii, quàm in ediſcendo ad verbum aut Platone,aut Demoſthene, aut ſimul vtroque: deinde me ſero & curſim Græcas literas arripuiſſe,ac ſuccisiuis,quod aiunt, operis: præterea cogitēt,quid homo,cuiuſmodi ego & ſum,& eſſe prædico, & præ me fero, præſtare poſſit, in ea præſertim re, quæ abhinc annos circiter mille doctiſſimo cuique,vt nihil magnificentius dicā, haud ſatis cognita fuit & perſpecta. Tum ad extremū ita fiet,opinor,vt nihil mihi de impetranda ab his venia ſit laborandum, etiamſi nonnullis in locis lapſus fuerim,vel pleraque omiſerim. Ego enim,ne fortè neſciant, hac lege hoc opus edo, mihi poſthac vt integrum ſit, curta producere, peruerſa mutare, errata denique ipſa corrigere. Cur enim mihi vix dum triginta annos nato,ſemel non liceat, quod propè quinquagenario Budæo licuit,magno natu Eraſmus ſibi toties permiſit? Quorū vterque ſuo ſtudio,labore, & induſtria ſibi doctrinæ nomine,æternum decus patriæ,Mecœnatibúſque ſuis nunquam intermorituram gloriam comparauit. Vale præſul ornatiſſime.

VLPIANVS

VESTIS, an veſtimenta legantur, nihil refert. Veſtimentorum ſunt omnia lanea, vel ſerica, vel bombycina, quæ induendi, præcingendi, amiciendi, inſternendi, iniiciendi, accubandíve cauſa parata ſunt, & quæ his acceſſionis vice cedunt, quæ ſunt inſitæ picturæ, clauíque qui veſtibus inſuũtur. Veſtimẽta omnia aut virilia ſũt, aut puerilia, aut muliebria, aut communia, aut familiaria. Virilia ſunt quæ ipſius patriſfa. cauſa parata ſunt, veluti togæ, & tunicæ, palliola, veſtimẽta ſtragula, amphitapa & ſaga, & reliqua ſimilia. Puerilia ſunt quæ ad nullum alium vſum pertinent niſi ad puerilem, veluti togæ, prætextæ alicubi, & chlamydes, pallia, quæ filiis noſtris comparamus. Muliebria ſunt quæ matriſfam. cauſa parata ſunt, quibus vir non facile vti poteſt ſine vituperatione, veluti ſtolæ, pallia, tunicæ, capitia, zonæ, mitræ, quæ magis capitis tegendi quàm ornãdi cauſa cõparata ſunt, plagulæ, penulæ. Cõmunia ſunt quibus promiſcue vtitur mulier cũ viro, veluti ſi eiuſmodi penula palliúmve eſt, & reliqua eiuſmodi, quæ ſine reprehenſione, vel vir, vel vxor vtatur. Familiaria ſunt, quæ ad familiam veſtiendam parata ſunt: ſicut ſaga, tunicæ, penulæ, lintea veſtimenta, ſtragula, & cætera ſimilia. Veſtis ex pellibus conſtabit. Item veſtes caprinæ & agninæ, veſtis erunt. Argumẽto ſunt etiam nationes quædam, veluti Sarmatarum, quæ pellibus teguntur. Ariſtoteles etiã coactilia veſti cedere ait, & tegumenta ſubſelliorũ huic legato cedere vice margaritarum. Item fibulæ ornamentorum magis, quàm veſtis ſunt. Tapeta veſti cedũt, quæ aut ſterni, aut iniici ſolent: ſed ſtragulas & Babylonicas, quæ equis inſterni ſolẽt, non puto veſtis eſſe. Faſciæ crinales, pedulésq; impilia loco ſunt, quia partem corporis veſtiũt. alia cauſa eſt œdorum, quia vſum calciamentorum præſtant. Ceruicalia quoque nomine veſtis continentur. Si quis addiderit veſtem ſuam, apparet de

ea eũ ſenſiſſe, quá ipſe in vſus ſuos habuerit. Culcitræ etiá veſtis erunt. Item pelles caprinæ & agninæ veſtis erunt. Muliebri veſte legata & infantilem contineri, & puellarum & virginum, Pomponius lib. XXII. ad Sabinum recte ſcribit. Mulieres enim omnes dici, quæcunque ſexus fœminini ſunt. Ornamenta muliebria, ſunt quibus mulier ornatur, veluti inaures, armillæ, viriolæ, annuli, præter ſignatorios, & omnia quæ ad aliam rem nullam parantur, niſi corporis ornãdi cauſa. Quorum in numero etiam hæc ſunt, aurum, gemmæ, lapilli, qui aliam in ſe nullã vtilitatẽ habent. Mundus muliebris, eſt quo mulier mundior fit. Continentur & eo, ſpecula, matulæ, vnguenta, vaſa vnguẽtaria, etſi qua ſimilia dici poſſunt, veluti lauatio, riſcus. Ornamentorum hæc, vittæ, mitræ & ſemimitræ, calantica, acúſve, cum margarita, quam mulieres habere ſolent, reticula, κεκρύφαλα. Sicut & mulier poteſt eſſe munda, non tamen ornata, vt ſolet contingere in his, quæ ſe mundauerint, lotæ in balneo, neque ſe ornauerint. Et cõtrà, eſt aliqua ex ſummo ſtatim ornata, nõ tamen emundata. Margarita ita ſi non ſoluta ſit, vel qui alii lapides, ſiquidem exemptiles ſint, dicendum eſt ornamẽtorum loco haberi. Sed & ſi in hoc ſint ſoluti, vt recomponátur, ornamentorum loco ſunt. Quòd ſi adhuc rudes ſint lapilli, vel margaritæ, vel gemmæ, ornamentorum loco non erunt, niſi alia fuerit mens teſtátis, qui hæc quoque quæ ad teſtamenta parauerat, ornamentorum loco & appellatione comprehendi voluerit.

Lazari Bayſii anno-
TATIONVM IN L. VESTIS, FF. De auro & argento leg. Liber.

CAP. I.

SVNT qui putent inter veſtem & ſtolã hãc eſſe differẽtiam, vt cum veſtis appellatione, omne veſtimentum cõprehẽdatur, muliebre iuxtà ac virile, ſtolæ mulierum tãtum veſtimẽta intelligantur. Quos ſequutus videtur Vlpianus hic, qui ſtolam inter muliebria veſtimenta annumerat. Et authorem videtur habere locupletiſſimum Ciceronem in Antoniana ſecunda, in hæc verba, Sumpſiſti virilem togam, quam ſtatim muliebrem ſtolam reddidiſti. Ego verò haud magno in diſcrimine ponam, dicátne quis, veſtem aut ſtolam, cũ ex authorũ obſeruatione, quin hæc duo vocabula συνώνυμα ſint, parum abeſſe exiſtimem. Veteres enim ſtolã dixerunt omne quod corpus tegeret. author Nonius. Cicero quoque cum muliebrem adiicit, ſentire videtur ſtolã quoque virorum fuiſſe. quod & probari poteſt ex authoribus à Nonio citatis.

Græci vero, vel potius quidam Græcarum elegã-tiarũ ſcriptor, ait, veſtis, quam ἐσθῆτα vocat, appellatione omne veſtimentum contineri: ſtolam vero indumẽti rationem quandam, ac modum demonſtrare, vt alia ſtola Græcorum, alia Barbarorum. Quo in ſignificatu vtitur Plutarchus, cum alibi, tum in Alexandro, ἐνίκησεν, inquit, ὁ καλούμενος ἀλέξανδρος, καὶ δωρεὰν ἔλαβε δώδεκα κώμας, καὶ στολῇ περσικῇ χρῆσθαι. hoc eſt, Vicit is qui vocabatur Alexãder, gratiáque illi facta, vt duodecim vicis potiretur, ſtoláque Perſica vteretur. Stola Perſica ait pro cultu Perſico. Idem Plutarchus in Dione, cum de Dionyſio ſeniore loquitur, qui neminem inexcuſſum in cubiculũ admitteret, ſic ait, εἰσῄει δὲ πρὸς αὐτὸν εἰς τὸ δωμάτιον, οὔτ᾽ ἀδελφὸς, οὔθ᾽ υἱὸς, ὡς ἔτυχεν ἠμφιεσμένος: ἀλλ᾽ ἔδει πρὶν εἰσελθεῖν, ἀποδύντα τὴν ἑαυτοῦ στολὴν ἕκαστον ἑτέραν ἀναλαβεῖν, ὀφθέντα γυμνὸν ὑπὸ τῶν φυλαττόντων. hoc eſt, Ingrediebatur vero ad ipſum in cubiculum neque frater, neque filius, vt erat indutus: verũ opus erat ante ingreſſum vnunquenque, poſito ſuo ipſius cultu, alium ſuſcipere, nudúmque ita à ſatellitibus videri. Stola vero dicta videtur ἀπὸ τοῦ στέλλομαι, quod induo ſignat: vt apud Plutarchum, in Arato, ὁ δὲ ἐργῖνος ἑπτὰ λαβὼν νεανίσκους ἐσταλμένους ὁδοιπορικῶς. hoc eſt viatoria indutos. quo vocabulo vtitur Budæus in quadam epiſtola, vir de quo dicere ſolet Ianus Laſcaris, quod olim de Tullio dixit Apollonius. Viatoriam vero veſtem hodœporicã ap-

pellat Herodianus, quã vulgo robam curtã dicimus. Herodianus in quinto, vbi de Macrini fuga, qui poſito cultu regio ἐσθῆτά τε ὁδοιπορικὴν λαβὼν, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀεὶ σκέπων, νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν ὡδοιπόρει φθάνων τὴν φήμην τῆς ἑαυτοῦ τύχης. hoc eſt, Sumptáque veſte viatoria, obtectóque vſque capite, noctẽ diémque iter faciebat, famã ſuæ fortunæ præueniens. Sic & Plinius cubilia viatoria dixit libro XXXVII. Et Neronis principis qui ſceptra perſonis hiſtrionum, & cubilia viatoria vnionibus conſternebat. Nos quoque fortaſſis haud abſurde dixerimus cubilia viatoria lectulos illos quibus paſſim in comitatu vtimur.

Stolatæ mulieris figura ex antiquiſs. monumentis quæ etiam hodie Romæ inueniuntur.



CAP. II.

AIT Vlpianus, Veſtimentorum ſunt omnia lanea. De lanarũ generibus ex Plinio pauca ſubiiciam, quandoquidem melius eſt à fontibus haurire, quàm riuulos conſectari.

Hiſpania nigri velleris præcipuas habet.

Pollentia iuxta Alpes. Vnde apud Martialem lanæ Pollentinæ,

Non tantum pullo lugentes vellere lanas.

Canuſium Rutuli, quas erytras vocant.

Canuſinæ ruffæ dictæ à Martiale:

Roma magis fuſcis, veſtitur Gallia ruffis.

Et Canuſinatum Syrum dicit pro Canuſina veſte ornato,

Vt Canuſinatus noſtro Syrus aſſere ſudet.

Fuluas habet Tarentum, & ſuæ puliginis. Hiſtriæ, Liburniæque pilo propior, quàm lanæ, pexis aliena veſtibus, & quam ſola ars ſcutulato textu commẽdat in Luſitania. Scutulatum verò textum eiuſmodi ferè eſt, qualis cernitur in aranearum telis. Plinius libro vndecimo, cap. XXIII, Quanta arte celant pedicas, ſcutulato rete, ad capiendas muſcas circa graſſantes. Eſt autem ſcutula à ſcuto dicta. Plin. XVII. vbi de emplaſtratione, Ergo amputatis omnibus ramis, ne ſuccum auocent, nitidiſſima in parte, quáque præcipua cernatur hilaritas, exempta ſcutula, cortici, ita ne deſcendat vltra ferrum, imprimitur ex alia cortex

par cũ ſui germinis mamma. Per ſcutulam intelligo corticem ad effigiem paruuli ſcuti eximendum ab arbore, & alium in eius locum cum germine reponendum. At vero mollis erat in agro Mutinẽſi, cuius meminit Strabo in quinto, ἔριαν δὲ τὴν μὲν μαλακὴν, οἱ περὶ μουτίνην τόποι, καὶ τὸν σκούτανον ποταμὸν φέρουσι, πασῶν πολὺ καλλίστην. τὴν δὲ τραχεῖαν ἡ λιγυστικὴ, καὶ ἡ τῶν ἰνσούβρων. ἐξ ἧς τὸ πλέον τῆς οἰκείας τῶν ἰταλιωτῶν ἀμπέχεται. τὴν δὲ μέσην ἡ περὶ παταούιον, ἐξ ἧς οἱ τάπητες οἱ πολυτελεῖς, καὶ γαύσαποι. hoc eſt, Lanam vero mollem Mutinenſis ager, eáque regio quæ ad fluuium Scutanam pertinet, fert omnium longe optimam: hirtam vero Liguſtica, & Mediolanenſis, ex qua bona pars Italiæ ſeruitiorum veſtitur. Mediocrẽ autem, ea quæ circa Patauium, ex qua pretioſiſſima tapeta & gauſapinæ fiũt. Eſt & hirta pilo craſſo, in tapetis antiquiſſima gratia.

Lanarum colores natiui memorantur quatuor præcipui, etiam ſi Plinius dicat, vel natiuis nomina deeſſe aliquot modis. Albus in Apulia nobilis, vt ait Martialis,

Velleribus primis Apulia, Parma ſecundis
  Nobilis, Altinum tertia laudat opus.

Niger in Hiſpania, & Pollẽtia, vt diximus, rutil⁹, qui & ἐρυθρὸς dici poteſt, & à Martiale ruffus. Fuluus & ſuæ puliginis Tarẽtinus. Quis vero ſit fulu⁹ colo r, docet Frõto apud Gelliũ his verbis, Fuluus autẽ videtur de ruffo atque viridi mixtus, in aliis

plus viridis,in aliis plus ruffi habere. Sic poeta verborum diligentiſſimus fuluam aquilam dixit, & iaſpidem,fuluos galeros,& fuluum aurum,& arenã fuluã,& fuluũ leonẽ. Sic Qu. Ennius in Annalibus fuluo ære dixit. Flauus cõtrà videtur ex viridi & ruffo & albo concretus. Sic flauẽtes comæ,& quod mirari quoſdã video,frondes olearũ à Virgilio dicuntur flauæ. Sic multo ante Pacuuius aquã flauã dixit,& flauum puluerẽ: cuius verſus, quoniam ſunt iucundiſſimi,libens commemini,

Cedo tamẽ pedem,lymphis flauis flauum vt puluerem. Hactenus Gellius. Flauentes comæ dicũtur, quæ ſunt crocei coloris, quod vel Ouidiano verſu probari poteſt,in ſecundo de Amoribus,

Seu flauent,placuit croceis Aurora capillis.

Quando vero in colorum mentionem incidimus,qui multi variique in veſtimentis reperiuntur,ſericis iuxtà ac laneis,addam ex eodem Gellio quæ præcipue ad noſcendos colores facere videbuntur. Ait Gellius eodem capite, Non enim hæc ſunt ſola vocabula,ruffum colorem demonſtrãtia, quæ tu modo dixiſti, ruffus & ruber: ſed alia quoq; hactenus plura,quàm quæ dicta abs te Græca ſunt. Fuluus enim & flauus,& rubidus,& phœniceus,& rutilus,& luteus,& ſpadix,appellationes ſunt ruffi coloris. Hactenus Gellius. Aduertendũ tamen ex eodem quòd phœniceus,rutilus,& ſpadix ſunt συνώνυμα,& ſignificãt exuberantiam,ſplẽ-

dorémque ruboris, quales ſunt fructus palmæ arboris non admodum ſole incocti, vnde ſpadicis & phœnicei nomen. Rubidus autem & ruffus atrore & nigrore multo mixtus. Luteus quoque ruffus eſt, ſed dilucidior. Viridis verò color appellatur quoque cœruleus, qui à Græcis glaucus dicitur, vnde Pallas γλαυκῶπις dicta: à veteribus autem Latinis cœſia quaſi cœlia à colore cœli, vt inquit P. Nigidius. Auſonius quoque de Biſſula latine dixit,

Oculos cœrula, flaua comas.

Hoc eſt, vt vulgò loquimur, quæ habet oculos virides. Illud interim mirari ſubit, quid in cauſa ſit, quòd nos Galli ſimul & Germani in puellarum forma oculos cœruleos laudamus: cõtrà verò Romanis ac Græcis puellæ oculis nigris cẽſentur. Cœrulei coloris veſtis dicitur & cymatilis, quia nomẽ ſortitur ab vndis. Apud Ouidium,

Hic vndas imitatur, habet quoq; nomẽ ab vndis.

κῦμα enim fluctus eſt. Nec me latet quoſdam per cymatilem veſtem apud Plautum intelligere vndulatam, id eſt, de camelot: quod haud ſcio an ridiculum ſit. Quod autem de luteo diximus, Nonius ait, luteũ proprie eſſe croceum. Author Virgilius in Bucolicis,

Iam croceo mutauit vellera luto.

Et alibi,

Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis.

Sic & oui vitellum, luteum dicimus. Crocota ve-

ſtis dicta Nonio, vnde infectores crocotarii apud Plautum. & dicitur Crocota à croco, vt opinor, quo vocabulo vtuntur & Græci κροκωτὸς & κροκώτιον, Id eſt crocota & crocotula: quæ inter muliebria connumerantur. Quo vocabulo quidam putauerunt rubrum colorem intelligi. Ouidius,

Nec fuerant rubri cognita fila croci.

Vides vt crocum rubrum dicat Ouidius. Oſtrina quoque ab oſtro, qui eſt ſubrubens. Turpilius, Interea aſpexit virginẽ vectari in capite riculam indutam oſtrinam. Molochinus in veſte ſimilis flori maluæ, cuius infectores dicuntur Molochinarii à Plauto in Aulularia. Ferrugineus, eſt color ferro ardẽti haud abſimilis, vt quidam putauere, qui & hyacinthinus ex Virgilio. ait enim, Ferrugineos hyacinthos. Ex Nonio. Caſtaneus in veſtibus is color, quem ſublata prima ſyllaba, vulgo taneum dicimus, cuius meminit Ouidius de arte Amandi. Neq; vero alienũ videtur ex Platone in Timæo pauca de coloribus addere. Græca non adſcribam, quia ſubtimeo, ne Græcarũ literarum experti nauſeam mouea͂, qua͂do fere fit, vt facile aſpernemur, quæ ignoramus. Marſilius ita vertit, Quod viſum diſgregat, albũ appellatur. nigrũ vero, quod cõgregat: motionẽ profecto acutiorẽ, alteriuſque generis ignis incidentẽ, diſpergentémque viſum vſque ad oculos, orbéſque ipſos oculorũ, meatúſque vi diuerberantẽ, liquefacientémque, ignem eſſe dici-

mus ex oppoſito obuiantem,cuius occurſu lachryma,corpus ex igni & aqua mixtum effunditur, & vno quidẽ igne velut è coruſcatione quadam exiliente,altero verò penetrãte,& ab humore extincto varii creantur ex huiuſmodi mixtione colores,atque ipſam paſſionem,fulgorem,coruſcationémque vocamus, quódque id facit, ſplendidum atque coruſcum.Horum medium ignis genus ad oculorum humorẽ perueniens,illíque ſe miſcens, minime quidem coruſcum:ſed ex ipſa ignei radii ad humorem mixtione ſanguineum creante colorem,rubrum nominamus. ſplẽdidum albúmque rubro mixtũ,flauum procreat. Quo autem menſuræ modo ſingula ſingulis miſceantur, etiamſi quis nouerit narrare,prudentis non eſt,præſertim cum neque neceſſarium,neque veriſimilem de his rationem afferre poſſit. Rubrũ cum albo nigróque,purpureũ generat. Paulo obſcurior, moreus, luteolúſque fit color.Fuluum flaui fuſcíque temperatione producitur. Fuſcum vero, albi & nigri confuſione pallorem albi flauíque copula generat. Splendidum albo adiunctum, obfuſúmque nigredine,cœruleum efficit. Cœruleum cum albo glaucum creat. Fului nigríque temperie color viridis naſcitur. Hactenus Marſilius. Plura de coloribus dicere ſuperſedi,quoniam hac de re multa pollicetur Marcellus Florentinus,quem etiam-

ſi fato functus eſt, de coloribus copioſiſſime, ſimul & doctiſſime ſcripſiſſe arbitror.

CAP. III.

PVRPVREVS color in veſtimentis laudatiſſimus antiquis fuit, cuius authorē fuiſſe ferunt Herculem, vt ſcripſit Iulius Pollux in onomaſtico ad Commodum imperatorē, his verbis, Τύριοι λέγουσι ὡς ἡρακλῆς ἠράσθη νύμφης ἐπιχωρίας. Τύρος δ' ἦν τῇ νύμφῃ τοὔνομα. εἵπετο ἄρα τῷ ἡρακλεῖ καὶ κύων, κατὰ τὸν παλαιὸν νόμον. οἶσθα δὲ ὅτι τοῖς ἥρωσι συνεισῄεσαν μέχρι τῆς ἐκκλησίας οἱ κύνες. ὁ τοίνυν ἡράκλειος κύων κατὰ πέτρας ἑρπύσασαν θεασάμενος πορφύραν, περιχάσης αὐτοῦ τῆς σαρκὸς, ἐνδακὼν, ὁ μὲν τὴν σάρκα σιτεῖται τροφὴν, ὁ δὲ λύθρος ἄρα τὰ χείλη τοῦ κυνὸς αἱμάξας ἐφοίνιξεν. ὡς δὲ ἧκεν ὁ ἥρως παρὰ τὴν κόρην, αὕτη δὲ θεασαμένη τὰ χείλη τοῦ κυνὸς ἀνθοῦντα ἀήθει βαφῇ, οὐκ ἔφη προσήκεσθαι τοῦ λοιποῦ τὸν ἡρακλέα, εἰ μὴ αὐτῇ κομίσειεν ἐσθῆτα τῶν τοῦ κυνὸς χειλῶν εὐανθεστέραν. ὁ μὲν τοίνυν ἡρακλῆς ἐξεῦρέ τε τὸ ζῶον καὶ τὸν λύθρον ἀνελέξατο, καὶ τὸ δῶρον ἐκόμισε τῇ κόρῃ, πρῶτος γενόμενος εὑρετὴς τῷ Τυρίῳ λόγῳ τῆς φοινίσσης βαφῆς. Hoc eſt, Tyrii ferunt, Herculem captum amore nymphæ indigenæ, quæ Tyrus vocabatur. Sectabatur autem Herculē canis, vt erat mos antiquus. Noſti enim quòd ſimul cū heroibus canes in concionē ingrederētur. Canis igitur Herculeus purpurā per ſcopulū adrepentē conſpicatus, ipſius prominentē carunculā mordicus adripuit, & pro cibo vſus eſt, cruórque labra canis colore phœniceo infecit. Vt vero rediit heros ad puellam, ipſa

cõſpicata canis labra inſueto colore infecta, negauit ſibi quicquã poſthac cum illo fore, niſi ſi veſtem canis labris ſpecioſiorem afferret. Sic itaque Hercules concha illa inuenta, cruorẽ collegit, munúſque puellæ attulit, primus inuentor, vt Tyrii perhibent, phœniceæ infecturæ. Hæc ferè ad verbum, vt rudiores Græca intelligant. Imperatores Romani priuatis purpuræ vſum interdixerunt, in titulo, Quæ res vendi non poſſunt, libro quarto Codicis.

Purpuræ autẽ appellatione omnis generis purpuram contineri puto. Itaque buccinum & conchylium cõtinebitur, l. Si cui lana. ſuprà De legat. tertio. in vulgatis codicibus legitur fucinum & iacinctum, vel iacinum, & in horum interpretatione mirãdum in modum hallucinatur Accurſius, cum ex Plinio conſtet buccinum & conchylium inter purpuræ genera adnumerari. Nec admodũ placet, quòd Nebriſſenſis ianthinum legit. Purpuræ vſus nobis eſt ignotus, quod & affirmat Budæus in libro de Aſſe. Mirum tamen videtur, cum in Carteia Beticæ prouinciæ olim murices & purpuras nobiles fuiſſe conſtet, ex Strabone in tertio, ἐν δὲ καρτηΐᾳ κήρυκας δέκα κοτύλας καὶ πορφύρας φασίν. Hoc eſt, in Carteia aiunt buccinas & murices decem cotylorum capaces. In Sardinia quoque fuiſſe conſtat ex prouerbio, βάμμα σαρδωνικὸν ἀντὶ τοῦ ἐρυθροῦ καὶ φοινικοῦ, Tinctura Sardonica pro rubra & purpurea. Ro

mæ vero purpuræ vſum ſemper fuiſſe teſtatur Plinius his verbis, Purpuræ vſum Romæ ſemper video, ſed Romulo in trabea. Nam toga prætexta, & latiore clauo, Tullium Hoſtilium e regibus primum vſum, Hetruſcis deuictis, ſatis conſtat.

Purpura erat inſigne Romanorum magiſtratuum, quod & Martialis affirmat, cum ait,

Diuiſit noſtras purpura veſtra togas.

Et ab eodē purpura ponitur pro magiſtratibus,

Purpura te fœlix, te colit omnis honos.

Plinius in decimo, vbi de Gallis, Vt plane digne aliti honoris tantum præbeat Romana purpura. Id eſt, Romani magiſtratus. Purpuræ violaceæ precium in libras denariis centū. Plinius, Nepos Cornelius, qui diui Auguſti principatu obiit: Me, inquit, iuuene violacea purpura vigebat, cuius libra denariis cētum vænibat. Id eſt, decem aureis ſolatis. Subdit Plinius, Succeſſit dibapha Tyria, quæ in libras denariis mille non poterat emi. Id eſt, mille iuliis, vel cētum aureis ſolis. Paulo poſt, Dibapha dicebatur, quæ bis tincta eſſet, veluti magnifico impendio. Dibaphum appellat Tullius epiſtolarum ſecūdo, ad Cælium, Curtius noſter dibaphū cogitat, ſed eum infector moratur. Et ad Atticum, Proinde iſti licet faciāt quos volent COSS. tribunos pleb. etiam, deinde Vatinii ſtrumam, ſacerdotii διβάφῳ veſtiant. Id eſt, veſte purpurea, & bis tincta dibapha. Plinius tamen pelagi, id eſt purpuræ

genus, in libras quinquagenos nummos, & buccini centenos ponit, id eſt, quinquaginta ſolidos & centenos. Nummum pro ſolido noſtro accipio ex Budæo. Veſtimenta purpura infecta, eo temperamento, vt eius lapilli colorē reddant, qui amethyſtus appellatur, amethyſtina dicuntur. Plinius lib. XXXVII, Indicæ abſolutum purpuræ colorem habent, ad háncque tinguentium officinæ dirigunt vota. Fundit autem eum aſpectu leniter blandum, nec in oculos, vt carbunculi vibrat: vnde Ouidius amethyſtos purpureos,

Hic baphias, hic purpureos amethyſtos.

Martialis in primo amethyſtináſque mulierū vocat veſtes. Inde amethyſtinatus. Martialis in ſecundo,

Hic quem videtis greſſibus vagis lentum,
Amethyſtinatus media qui ſecat ſepta.

Iam & ille addito Tyrio, Tyriamethyſtus dictus. Plinius de tinguendo amethyſto, Non eſt ſatis abſtuliſſe gemmæ nomen amethyſtum, rurſus abſolutus inebriatur Tyrio, vt ſit ex vtroque nomen improbum, ſimúlque luxuria duplex. Tyriū accipe pro purpura Tyria. Tyros enim quondam inſula à Tyro Phœnicis filio appellata. poſtea vero Alexandri Magni oppugnãtis operibus continenti iuncta, nobilis fuit conchylio & purpura. πολὺ γὰρ, vt ait Strabo, ἐξήτασται πασῶν ἡ τυρία καλλίστη πορφύρα. Hoc eſt, Longe enim omnium præſtan

tiſſima habetur Tyria purpura. Tyrus quondam Sarra dicta, vnde Sarrana apud Iuuenalem. Dicũtur quoque abſolute Tyriæ, veſtes purpura Tyria infectæ. Ouidius,

Siue erit in Tyriis, Tyrios laudabis amictus.

Martialis in primo,

Hiſpanas, Tyriaſque, coccináſque.

Tyriæ quoque lacernæ. Martialis,

Vt lutulenta linat Tyrias mihi multa lacernas.

Quarum pretium diſce ex eodem Martiale,

Emit lacernas millibus decem Baſſus
Tyrias coloris optimi.

Et in Mancinum,

-Millibus decem dixti
Emptas lacernas munus eſſe Pompillæ.

Idem Martialis in Proculeiam, libro decimo, veſtis purpureæ immenſum pretium ponit, quam trabeam fuiſſe puto, vel togam pictam. Ludit in vxorem quæ diuertit à viro, propterea quòd Prætor eſſet renuntiatus,

Quid, rogo, quid factum eſt, ſubiti quæ cauſa doloris?
Nil mihi reſpondes? Dicam ego, Prætor erat.
Conſtatura fuit Megalenſis purpura centum
Millibus, vt nimium munera parca dares.

Per Megalẽſem purpurã intelligit togam pictam, qua ornabãtur Prætores celebrãdis Megalenſibus ludis. Iuuenalis enim inter ornamenta Prætorum

adnumerat trabeam,
-cum non eſſent vrbibus illis
Prætexta & trabeæ. Et alibi,
- Megaleſiacæ ſpectacula mappæ,
Idæum ſolenne colunt, ſimilíque triumpho
Prædo caballorum prætor ſedet.

Toga enim picta triumphantiũ erat, vt docebo ex Liuio. Quod verò toga picta fuerit Prætorum, docet Lãpridius in Alexandro, in hæc verba, Prætextam & pictam togam nuſquam, niſi cõſul accepit, & eam quidem quam de Iouis templo alii quoque accipiebant, aut Prætores aut Conſules. Quibus verbis apparet, Prætores & Cõſules ſolitos accipere prætextam, & togam pictam de templo Iouis. Et etiam tunicam, quæ ob id à Iuuenale, vt opinor, tunica Iouis dicitur. Alio verò tempore Prætores vtebantur prætexta. Plutarchus in Cicerone de Cornelio Lentulo, Qui cũ Prætor eſſet, magiſtratu ſe abdicauit. ϛρατηγῶν γὰρ ἐτύγχανε, καὶ τὴν περιπόρφυρον ἐν τῇ βουλῇ καταθέμενος, διήλλαξεν ἐσθῆτα τῇ συμφορᾷ πρέπουσαν. Hoc eſt, Erat enim Prætor, poſitáque in ſenatu prætexta, fortunæ ſuæ cõgruam induit. Interpres aliter vertit, ſcilicet purpuream veſtem. Vter veritatis ſcopum attigerit, doctorum ſit iudiciũ. Nihil mihi ſumo, nihil interpreti detraho. Latius autem explicabo in prætexta, eam ipſam eſſe, quam Plutarchus identidem περιπόρφυρον appellat. Sed ad Martialẽ reuertamur, qui cum

ait, centum millibus, ſeſtertiûm intellige. Cum lacernarum Tyriarum poſuerit, cinq cẽs francs. Et ſanè veſtem purpuream emere cinq mille francs, immenſum videtur, niſi ſi quis de purpura dibapha intelligat, quæ in libras denariis mille nõ poterat emi, vt ait Plinius. Atqui fuit tempus cum ipſa purpura ad argẽtum appenſa ei repẽdebatur, ἰσοστάσιος ἦν ἡ πορφύρα πρὸς ἄργυρον ἐξεταζομένη, vt ait Athenæus dipnoſophiſtarum libro XII. Vel fortaſſe Megalẽſis purpura accipiẽda eſt ea quæ à prætoribus in ornatum chori in ludis illis, partim emebatur, partim cõducebatur, partim etiam commodato rogabatur. Cuius meminit Plutarchus in Lucullo, vbi loquitur de quodam Prætore de ſpectaculis ambitioſe ſollicito, qui cum à Lucullo in chori ornatũ chlamydes purpureas peteret, ἀπεκρίνατο, σκεψάμενος ἂν ἔχει δώσειν, εἶτα μεθ' ἡμέραν ἠρώτησεν αὐτόν, ὁπόσων δέοιτο. τοῦ δὲ ἑκατὸν ἀρκέσειν φήσαντος, ἐκέλευσε λαβεῖν δὶς τοσαύτας. Hoc eſt, Reſpõdit inſpecturum ſi domi haberet, daturúmque. Poſtridie vero interrogauit eum, quot ſibi opus eſſet. Illo autem affirmante, centum ſufficere, iuſſit dare bis totidẽ. Hactenus Plutarchus, qui ex Horatio hæc ſumpſiſſe videtur epiſtola ad Numitium, dum ait,

-chlamydes Lucullus, vt aiunt,
Si poſſet centum ſcenæ præbere rogatus,
Qui poſſim tot? ait: tamen & quæram, & quot
 habebo

Mittam, poſt paulo ſcribit ſibi millia quinque
Eſſe domi chlamydũ, partem vel tolleret omnes.
Exilis domus eſt, vbi non & multa ſuperſunt.

Verum cum obfirmatè decernere non auſim, vter ſenſus ſit verior: tamen eorum alterum verum eſſe putabo tantiſper, dum quiſpiam ex eruditorum ordine mihi aliter perſuadeat. Porrò autẽ ex Plinio ſatis conſtat immenſum purpuræ pretiũ fuiſſe, cum ait, Conchylia quoque & purpuras omnis ora atterit, quibus eadem mater luxuria, paria penè etiã margaritis pretia fecit. Et paulo poſt, Congregantur verno tempore, mutuóque attritu lentorem cuiuſdã ceræ ſaliuant. Simili modo & murices. Sed purpuræ florem illum tingendis expetitum veſtibus, in mediis habent faucibus. Liquoris hic minimi eſt in candida vena, vnde pretioſus ille bibitur nigrantis roſæ colore ſublucens. Hactenus Plinius. A conchylio, conchyliata veſtis. Cicero in Antonium, Conchyliatis Cnæi Põpei periſtromatis ſeruorum in cellis lectos ſtratos videres. Et apud Iuuenalem, Cõchylia Coa. Iulius Cæſar cõchyliatæ veſtis vſum, niſi certis perſonis, & ætatib⁹, perque certos dies ademit. author Trãquillus. Murices quoque purpuræ vſum præſtant, in Tyro nobiles, vt ait Cælianus. Martialis in primo, Olidæ veſtes murice. Ouidius,

Nec quæ de Tyrio murice lana rubet. Et erat grauis odoris. Martialis,

Quod bis murice vellus inquinatum.
Inde iocus in Philenem,
Tinctis murice veſtibus quod omni
Et nocte vtitur, & die Philenis,
Non eſt ambitioſa, nec ſuperba,
Delectatur odore, non colore.

Ianthina etiamnum veſtimenta ſunt violacea purpura infecta: ἴον enim Latini violam dicunt. Plinius lib. XXI, Purpureæ latiore folio ſtatim ab radice carnoſa exeunt, ſolæque Græco nomine à cæteris diſcernũtur, appellatæ ia, & ab iis ianthina veſtis. Sic enim legendum ex emendatiſſimo codice. Qui colos à Græcis ἰοειδὴς dicitur. Iulius Pollux in decimo, vbi περὶ τῶν ἐν ταῖς κλίναις ἐόντων. Martialis in ſecũdo, Coccina famoſæ donas, & iãthina mœchæ. Id eſt, veſtimenta purpura violacea infecta. Luxuria enim, vt ait Plinius, veſtibus prouocauit eos flores qui colore commẽdantur. Hos animaduerto tres eſſe principales. Vnum in cocco, qui in roſis micat, gratius nihil traditur aſpectu. Et in purpura Tyria, dibaphàque Laconica. Alium in amethyſto qui in viola, & ipſum purpureum, quémque ianthinum appellamus. Genera enim tractamus in ſpecies multas ſeſe ſpargentia. Tertius eſt qui proprie conchyliis intelligitur multis modis. Vnus in heliotropio, & in aliquo ex iis plerunque ſaturatior: alius in malua ad purpuram inclinans, alius in viola ſerotina conchy-

liorum vegetiſſima. Sic enim legendum cenſeo. Nec tamen me fallit ab hyacintho flore, cum loto & croco ab Homero laudato, dici etiamnũ hyacinthina ea veſtimenta, quæ cum eius floris colore certant, vel etiam eiuſdem nominis lapide. Perſius, Hic aliquis, cui circũ humeros hyacinthina læna eſt. Magnum ſanè diſcrimen eſſe, inter amethyſtinum & hyacinthinum, palàm fit ex Plinio lib. XXXVII, vbi de hyacinthis: Multum ab eo diſtat hyacinthos, tamen è vicino deſcẽdens differentia, quòd ille emicãs in amethyſto fulgor violaceus, dilutus eſt in hyacintho, primóque aſpectu gratus euaneſcit antequàm ſatiet, adeóque nõ implet oculos, vt penè non attingat, marceſcens celerius nominis ſui flore. Quibus verbis videre eſt, Ianthinum, id eſt, violaceum legendum apud Plinium, non autem Iacinthinum. De Iacintho verſo in florẽ Ouidius transformationũ decimo. Hactenus de purpura. Nec tamẽ omiſerim adſcribere vocabula, quibꝰ Græci, & in his Pollux, veſtes purpureas appellãt: ea ſunt, ἀλουργὶς, πορφυρὶς, φοινικίς. Hoc tamen vltimum potius colorem phœniceũ quàm purpuram deſignat. Illud quoque non omittendum Lacedæmonios in præliis vſos veſte quam φοινικίδα diximus, quæ cum ſanguinei coloris eſſet, vulneratos fallebat, ſi ſanguis per eam deflueret. Hæc ex Græcorum commentariis. Quod ſi ea requiris αὐτοῖς ὀνόμασι. Φοινικὶς ἔνδυμα λακωνικὸν, ὅπερ εἰς ϖό-

λεμον ἴσιον ὁμόχρους τῷ αἵματι, ὡς ἂν εἴποτε πληγῆναι συμβαίη, μὴ εἰς φιλοψυχίαν αὐτοὺς ἐμβαίνειν τὸ αἷμα ὁρώμενον. Verba hæc ſunt, Purpura indumẽtum Laconicõ cum ad bellũ proficiſcerẽtur ſanguini cõcolor, ne ſiquãdo vulnerari eos contigiſſet, ſanguinis aſpectus metum eis incuteret. Purpuræ vero appellatione coccum non cõtinebitur, vt placet Vlpiano in leg. Si cui lana. ſuprà De legatis tertio. Quod ſi verũ eſt, nõ prorſus eadem ſentire videbitur Matthæus, de veſte qua induerunt perfidi Iudæi ſeruatorem noſtrum Ieſum Chriſtum, cũ Marco & Iohanne. ait enim, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην. Id eſt, Circũdederunt ei chlamydem coccinam. Marcus vero ait, qui Matthæi epitomen ſcripſit: καὶ ἐνδύουσιν αὐτὸν πορφύραν. Id eſt, Et induunt eum purpura. Iohãnes quoque, καὶ ἱμάτιον πορφυροῦν περιέβαλον αὐτόν. Id eſt, Et pallio purpureo circũdederunt eum. Vides vt Marcus & Iohãnes de purpura conueniunt. Matthæus vero, vel Matthæi potius interpres, de cocco ſentit. Quocirca vel interpres in vertendo: Matthæo falſus eſt, quod minime affirmare auſim, ſi Iohannes vertit, vt putãt, vel Matthæus ipſe, coloris poti9 rationem habuiſſe videtur quàm materiæ. Quãdoquidem nemo rerum antiquarum peritus, infiſciabitur illam purpuream fuiſſe, ſiue chlamys fuerit, ſiue trabea, ſiue toga picta, quæ erãt antiqua patrum munera, mittebantúrque regibus & amicis à P. R. appellatis, vt dicam in prætexta. Verum hac

de re curioſus ad ſenatum Sorbonicum referat. Coccum igitur à Dioſcoride κόκκος βαφικὴ dictum, frutex eſt fullonius, cui adhærēt grana, quibus fit color ille lanarum præcipuus, cuius copia ſumma in ea parte Hiſpaniæ, quæ Tudertania appellatur, vt eſt author Strabo in tertio. Sūt qui putāt eo abundare Germaniam, eſſeque id, quod crameſinū vulgo dicimus. Etiāſi Raphael Volaterranus multæ lectionis vir, exiſtimet id eſſe quod anthillum & anthicellum apud Pliniū. Ego nil temere hac de re affirmare auſim, tantū dico à cocco dici coccina veſtimenta ea quæ cocco infecta ſunt.

Martialis in ſecundo,

Coccina famoſæ donas & ianthina mœchæ.

Iuuenalis.

-quem coccina læna
Vitari iubet, & comitum longiſſimus ordo.

Vnde coccinatus. Martialis in primo,

Qui coccinatos non putat viros eſſe.

Illud vero hac in parte nō omittendum videtur, quod ſcripſit Plutarchus in Fabio, ſignum ſcilicet prælii futuri Rom. imperatoribus fuiſſe tunicam coccinam, extenſam ſupra prætorium. ἅμα δ' ἡμέρᾳ τὸ τῆς μάχης σημεῖον ἐξέθηκεν. ἔστι δὲ χιτὼν κόκκινος ὑπὲρ τῆς στρατηγικῆς σκηνῆς διατεινόμενος. Hoc eſt, Prima luce pugnæ ſignum extulit. Eſt autem tunica coccina ſupra prætoriū extēſa. Guarinus, haud ſcio quàm recte veſtem purpuream vertit. Vexillū vero erat

inſigne, cum ad arma concurri oporteret, vt memini me legiſſe in ſecundo commẽtariorum Cæſaris. Antequam vero à cocco & purpura diſcedo, nõ iniucundum lectori delicato fore arbitror, ſi ex Plutarcho addam memorabilem purpuræ vim & copiam, quæ Suſis ab Alexandro captis in ipſius deuenit poteſtatem. Verba Plutarchi ſubſcribam, ea ſunt in Alexandro, ὅπου, φησὶ, καὶ πορφύρας ἑρμιονικῆς εὑρεθῆναι τάλαντα πεντακισχίλια, συγκειμένης μὲν ἐξ ἐτῶν δέκα δεόντων διακοσίων, πρόσφατον δὲ τὸ ἄνθος ἔτι καὶ νεαρὸν φυλαττούσης. αἴτιον δὲ τούτου φασὶν εἶναι τὸ τὴν βαφὴν διὰ μέλιτος γενέσθαι τῶν ἁλουργῶν. Hoc eſt, Vbi aiũt & purpuræ Hermionicæ inuenta quinquaginta millia talenta, repoſitæ quidem ab annis ferme ducentis, recentémque adhuc coloris florem, nouumque ſeruantis. Huiuſce vero rei cauſam adferunt, quòd infectura purpuræ ex melle facta ſit. Talentum accipe pro pondere. Iam & illud adſcribam ex Athenæo, vbi de ſcena Alexandri, cuius meminit Budæus in lib. de Aſſe, καὶ πρῶτοι μὲν, inquit, πέρσαι πεντακόσιοι μηλοφόροι περὶ αὐτὴν ἐντὸς εἱστήκεσαν πορφυραῖς καὶ μηλίναις ἐσθῆσιν ἐξησκημένοι, μετὰ δὲ τούτους τοξόται τὸν ἀριθμὸν χίλιοι, οἱ μὲν φλογινὰ ἐνδεδυκότες, οἱ δὲ, ὑσγινοβαφῆ, πολλοὶ δὲ καὶ κυάνεα εἶχον περιβόλαια. Et paulo poſt, εἶτα μύριοι πέρσαι τό τε τὴν πορφύραν ἔχον πλῆθος, οἷς ἀλέξανδρος ἔδωκεν φορεῖν τὴν στολὴν ταύτην. Hoc eſt, Et primi quidem Perſæ quingenti pomigeri, intus ad Prætorium adſtiterãt, purpureis ac melinis

veſtibus ornati. Poſt hos vero mille ſagittarii, quorum alii flammea induti, alii hyſginea, multi vero & cyanea habebant circuniecta. Præterea Perſarum decem millia, & purpuræ ius habens turba, erant circiter quingenti, quibus Alexãder gratiam fecit huiuſmodi ſtola vti. Quod vero apud Athenæum ὑσγινοβαφῆ ſcriptum eſt, nos vertimus hyſginea. Eſt autem hyſginum planta colore flaua, & inde ὑσγινοβαφῆ dicta quæ ab ea plãta tincta ſunt, τὰ ὑπ' αὐτοῦ βεβαμμένα. Hoc legiſſe memini in ſcholiis in Nicandrum, ſi tibi probatus author. Hyſgini vero mentionẽ facit Plinius lib. XXXV. cap. vi. & Vitruuius in octauo. Quod ſi verũ eſt, falluntur qui cenſent apud Plinium libro nono, cap. xli. legendum hyſginum. Neque enim ipſe video quonam pacto ex cocco & Tyrio ſimul mixtis fieri poſſet color flauus, & hyſgineus. Quinetiam operæpretiũ viſum eſt, memorabilẽ Sardanapali luxum ex Athenæo ſubſcribere, quẽ nequiſſimus ille ad rogum vſque, finemque vitæ exercens, perſeuerauit, qui cum mori deſtinaſſet, præter auri argentique vim incomparabilem, ſecum pallia, purpuras, ſtolas innumerabiles in rogo concremauit. Verum non ab re erit, opinor, tragœdiam ipſam ex Athenæo totam perſpiciendam proponere. Sardanapalus, quem alii Anacindaraxi filium, alii Anabaxari aiunt, in regia clauſus, à nemine præterquàm ab eunuchis & vxoribus videbatur. Cũ ve-

ro Arbaces Medus ſuorum vnus Satraparum,per eunuchum Paraneſum ægrè impetraſſet, vt in regis cōſpectum admitteretur, illius iuſſu admiſſus, videt eum Medus ceruſſatū, muliebríque cultu & cura ornatum,vnà cum ſcortis purpuram carminantem. Erat autem lacte candidior. Cum itàque Medus id ægrè tuliſſet, quòd talis ſcilicet ipſis imperaret,bellum adornat: collectíſque vtrinque copiis,victus tādem,fugatúſque ab Arbace,Sardanapalus mori deſtinauit. Qui in regia pyram,immane quantum altam cum excitaſſet, ac in ea ipſa pyra domum ligneam, in qua cubilia ſtrauit, ibíque decubuit cum vxore. Scorta quoque in aliis cubilibus erant. Siquidem tres filios, duáſque filias rebus deſperatis Ninum emandauerat,regíſque oræ illius fidei cōmendauerat,datis auri talentis 3000. In domo autem illa lignea circūpoſuit auri mille myriadas:argēti vero decies mille myriadas talētum: & pallia & purpuras,& ſtolas omnigenas. mox ignē pyræ ſummitti iuſſit,quæ ardebat totos quindecim dies. Lege Græca, & videbis quanta fide verterimus quæ ſunt eiuſmodi.

CAP. IIII.

LINEA) Quod ad linum attinet,linea tunica à Græcis dicitur λινοῦς χιτὼν, quam Athenienſes talarem geſtabant. author Pollux. Illud non ineptum fuerit,addere,quod de lino aſbeſtino ſcripſit Plinius,Inuentum iam eſt etiā quod ignibus non

abſumeretur, viuum id vocant, ardentéſque in focis cõuiuiorum ex eo vidimus mappas ſordibus exuſtis ſplendeſcẽtes igni magis, quàm poſſent aquis. Regum inde funebres tunicæ corporis fauillam ab reliquo ſeparant cinere. Naſcitur in deſertis aduſtíſque ſole Indiæ, vbi non cadunt imbres inter diras ſerpentes, aſſueſcítque viuere ardendo. Rarum inuẽtu, difficile textu, propter breuitatem. Vocatur autẽ à Græcis aſbeſtinũ ex argumẽto naturæ. Anaxilaus author eſt, linteo eo circũdatam arborem ſurdis ictibus, & qui non exaudiãtur, cædi. Ergo huic lino principatus in toto orbe. Porrò autem Strabo in decimo, ſcribit in Cariſto lapidẽ naſci, quẽ tondere ſolent, & mox nere, ex quo fiũt χειρόμακτα, id eſt mantilia, quæ ſordida facta, flammis emundari ſolent, non aliter quàm aquis. ἐν δὲ τῇ, inquit, καρύστῳ καὶ ἡ λίθος φύεται. ξαινομένη καὶ ὑφαινομένη. ὥστε τὰ ὑφάσματα χειρόμακτα γίνεσθαι. ἐμπαθέντα δὲ βάλλεσθαι καὶ ἀποκαθαίρεσθαι τὸν πῖνον τῇ πλύσει παραπλησίως. In Aldinis codicibus quædã vocabula ſuperſunt. Tu in hunc modum ſuprà ſcriptum emenda. Eſt & bulbi genus lanam ferens, quod in litoribus naſcitur. Habet autem lanam ſub primis tuniculis, inquit Theophraſtus apud Athenæum in ſecũdo, ὑφαίνεται δὲ ἐξ αὐτοῦ καὶ πόδεια καὶ ἄλλα ἱμάτια. Hoc eſt, Texũtur autem ex ea faſciæ pedales, & alia veſtimẽta, vt & Phænias ait. χειρόμακτα δὲ καλεῖται, inquit Athenæus in nono, ᾧ τὰς χεῖρας ἀπεμάττοντο. Id

eſt, Quo manus abſtergebãt. Plinius lib. X I X. cap. ſecũdo, Theophraſtus author eſt, eſſe bulbi genus circa ripas amnium naſcens, cuius inter ſummum corticem, eámque partem qua veſcũtur, eſſe laneã naturam, ex qua mapalia, veſtéſque quondam cõficiebãtur. quo loco non mapalia, ſed pedalia legẽdum puto, ex Theophraſto apud Athenæũ ſuprà citato. Sed neque regionem in qua id fiat, neque quicquam diligẽtius, præterquàm eriophoron id appellari. ἐριόξυλον etiamnum appellat Vlpianus in leg. Si cui lanæ, ſuprà de leg. tertio. Plinius libro X X I I I I. cap. X I I, Huic ſimilis eſt ſpina illa, quam Græci acanthion vocant, minoribus multo foliis, aculeatis per extremitates, & araneoſa lanugine obductis, qua collecta etiam veſtes quædã bõbycinis ſimiles fiunt in oriente. Idem quoque in X I I. multa refert de arboribus Perſicæ inſulæ lanigeris, quem, ſi non eſt moleſtum, vide. Neque enim in hunc libellum noſtrum tranſcribere eſt animus. Quin & alia pleraque prudentes ſcientéſque omiſimus, ne in immenſum iis, quæ Græci vocant ἀπροσδιόνυσα, volumen excreſceret. Byſſus etiamnum lini ſpecies in India naſcens, iam vero & AEgypto, ex arbore lanicium quoddam fit, ex quo veſtem factam lineã magis dixeris, quàm laneã. Sola enim craſſitudine à linea differt. author Pollux. Plinius vero circa AElim in Achaia gigni autumat, mulierum maxime deliciis.

CAP. V.

VEL Serica.) Seres gens Indica Stephano de vrbibus. Sũt & qui eos inter Scythas adſcribant, qui ſpectant ad oriẽtem æſtiuum. Vermiculus quidam apud eos eſt, qui σὴρ appellatur, ac ſericum inde appellatũ procreat. Quod & ſentit Pollux in ſeptimo ad Commodum. Cuius verba placitum eſt ſubſcribere, ἔνιοι δὲ καὶ τοὺς σῆρας ἀπὸ τοιούτων ἑτέρων ζώων ἀθροίζειν φασὶ τὰ ὑφάσματα. Hoc eſt, Nõnulli vero & Seras ipſos ab eiuſmódi, atque aliis animalibus colligere aiunt texturas. Virgilius,

Ignoti facie, ſed noti vellere Seres. Martialis quoque ſerica, pro veſte ſerica vſus eſt, Nec aliter dẽtes quàm ſerica noſtra reponis. Apud Tacitũ in 2. ſirica ſcriptũ eſt, pro ſerica, Proximo ſenatus die multa in luxũ ciuitatis dicta à Q. Haterio conſulari, Octauio Frontone prætura functo: decretúmque, ne vaſa auro ſolida, miniſtrandis cibis fierent, ne veſtis ſerica viros fœdaret. Tacitus quoque Imperator, vt Flauius Vopiſcus ſcriptum reliquit, holoſericæ veſtis vſum omnibus viris interdixit. Eſt autem holoſerica veſtis tota ex ſerico, nulla alia materie, qua primus Romanorum vſus eſt Antonius Heliogabalus. author Lampridius. Subſerica vero eſt, cuius ſubſtamen ex ſerico eſt, cuiuſmodi fortaſſe videtur id quod Satin de Bruges, vulgo dicimꝰ. Holoſericæ veſtis pretiũ immẽſum fuiſſe cõiicio, ex Flauio Vopiſco in Aureliano, his verbis,

Veſtem holoſericam, neque ipſe in veſtiario ſuo habuit, neque alteri vtendam dedit. Et cum ab eo vxor ſua peteret, vt vnico pallio blateo ſerico vteretur, Ille reſpōdit, Abſit, vt auro fila pēſentur. Libra enim auri tunc libra ſerici fuit. Hactenus Flauius. Blateum pro purpureo interpretatur Baptiſta AEgnatius. Neque vero cuipiā mirum videri debet, quandoquidem antea conqueritur Plinius, tam longinquo orbe peti, vt in publico matrona trāſluceat. Adde quòd gens illa, vnde ſericum petitur, nullum cum cæteris mortalibus habet commerciū. Quod Stephanus ait, ἀπροσμιγὲς ἀνθρώποις. Nūc paſſim in Italia, & in ea Lucæ, magna vis & copia, monachorum neſcio quorū beneficio, quos refert Procopius, vermiculorū ſemen, id eſt, vt ita dicam, ouula, imperatori Iuſtiniano Cōſtantinopolim ex Serinda Indiæ ciuitate attuliſſe, vnde toti ferme Europæ copia facta. Eſt mihi ſoror Martha nomine, quæ iſtiuſmodi lanicio, velut altera Pallas, ſummopere delectatur, quæ me iſtorū vermiculorum naturam docuit. Appetēte vere oua, piſcium ouis haud abſimilia linteolo adhæreſcentia, radiis ſolis exponūt, caloréque fouent. Quo fit vt vermiculi excludātur, quos primū lactucis, mox mori foliis enutriūt, quibus iam grādioribus penulas cuique chartaceas, vt ita dicā, vel inuolucra potius diſtribuūt. quibus incluſi, mirabili naturæ opere lanicio ſeſe inuoluunt. cui color partim candi-

dus, partim flauus. Ammianus Marcellinus libro XXIII. aliter ſentire videtur, cuius verba libitum eſt adſcribere, Agunt autem ipſi quietius Seres, armorum ſemper & præliorum expertes, vtque hominibus ſedatis & placidis eſt otium voluptabile, nulli finitimorum moleſti. Cæli apud eos iucunda ſalubríſque tẽperies, aeris facies mũda, leniúmque ventorum commodiſſimus flatus, & abunde ſyluæ ſublucidæ, à quibus arborum fœtus aquarũ aſperginibus crebris, velut quædã vellera molliẽtes, ex lanugine & liquore admixtam ſubtilitatem tenerrimam pectunt, nentéſque ſubtegmina, conficiũt ſericum ad vſus. Antehac nobiliũ, nunc etiã infimorum ſine vlla diſcretione proficiẽs. In qua opinione fuiſſe videtur Virgilius, cũ ait, Foliis depectunt vellera Seres. Et Plinius in ſexto, Seres lanicio ſyluarum nobiles, perfuſam aqua depectentes frondium canitiem.

Veſtis ſerica olim medica dicebatur, author Procopius libro primo de bello Perſico.

CAP. VI.

VEL bõbycina.) Bõbyces telas aranearũ more texũt, inquit Plinius, ad veſtem luxúmque fœminarũ, quæ bõbycina appellantur. Quod & dixiſſe videtur Pollux in ſeptimo ad Commodũ, his verbis, τὰ δὲ ἐκ βομβύκων, σκώληκές εἰσιν οἱ βόμβυκες, ἀφ᾽ ὧν τὰ νήματα ἀνύονται, ὥσπερ ὁ ἀράχνης. Hoc eſt, Bõbyces ſunt vermes à quib⁹ vt araneis fila pẽſan-

tur. Bõbycũ telam prima retorquere, rurſúſque retexere inuenit in Co, mulier Pamphile, Platis filia, non defraudanda gloria excogitatæ induſtriæ, vt denudet fœminam veſtis bombycina. Martialis, Fœmineũ lucet ſic per bõbycina corpus. Quæ à Co inſula, Coa veſtis appellatur.

Propertius,

Quid iuuat ornato procedere vitta capillo,
Aut tenues Coa veſte mouere ſinus? Ouidius,
Siue erit in Cois, Coa decere puta.

Viri quoque vtebantur, quod probri vice arguit Plinius his verbis, Nec puduit has veſtes etiam viros leuitate vſurpare, propter onera æſtiua, intantum à lorica gerẽda diſceſſere mores, vt oneri ſint etiam veſtes. Aſſyria tamen bombyce fœminis cedimus. Conſideranti vero mihi, atque animũ con uertenti ad ea quæ Plinius de Coa bõbyce ſcriptũ reliquit, iſti vermiculi, quos apud ſororẽ nutriri vidimus, ii ipſi ſunt qui bõbyces à Plinio deſcribuntur. Cuius verba, obſecro te cãdide lector, mecum etiam atque etiã cõſidera. Etenim ſi verũ eſt, fallũtur, qui ſericũ putãt eſſe quam vulgo ſetã dicimus, quámq; cõficiũt iſti vermiculi, qui paſſim in Italia & Gallia lanicii cauſa nutriũtur. Verba Plinii hæc ſunt, Fieri autẽ primo papiliones paruos, nudóſque. Mox frigorũ impatiẽtia villis inhorreſcere, & aduerſus hyemẽ tunicas ſibi inſtaurare dẽſas, pedũ aſperitate radentes foliorum lanuginẽ in vellera.

Hanc ab his quoque cogi,ſubigíque vnguium carminatione,mox trahi inter ramos,tenuari ceu pectine, poſtea apprehenſam corpore, inuolui nido volubili, tunc ab homine tolli, fictilibúſque vaſis tepore & furfurum eſca nutriri, atque ita ſubnaſci ſui generis plumas,quibus veſtitos ad alia pẽſa dimitti. Quæ vero cœpta ſint lanificia, humore lenteſcere more ceræ, mox in fila tenuari iũceo fuſo.

CAP. VII.

NEC eſt quod mireris, hîc iureconſultũ, nullam de aurea veſte feciſſe mentionem. Nam ad ea potius debet adaptari ius,quæ & freqũeter & facilè,quàm ad ea quæ perraró eueniunt. τὸ γ᾽ ἅπαξ ἢ δὶς,vt ait Theophraſtus,παραβαίνουσιν οἱ νομοθέται. Neque enim tã frequẽs erat vſus pãni aurei,tẽporibus illis,quàm eſt hodie,quo vel hippotoxotæ noſtrates,nec niſi proſciſſo vtũtur. Sed tamẽ tunica aurea triũphaſſe Tarquiniũ Priſcũ Verrius apud Pliniũ tradit. Aſſeuerátq; idẽ Plinius, ſe vidiſſe Agrippinã Claudii principis vxorem , edẽte eo naualis prælii ſpectaculũ, aſſidẽtem ei indutã paludamento auro textili,ſine alia materie. Quod vero de paludamẽto aureo ait Plinius, Cornelius Tacitus,qui in hiſtoria cõſcribenda Plinium nõ ſemel ſequutus videtur,non paludamentum dixit, ſed chlamydẽ auratam. Vt autem nihil inſit diſcriminis inter paludamentum & chlamydem, tamẽ non idẽ videtur auratum dicere, & auro textili nulla alia materie.

Verba Taciti non grauabor ſubſcribere, quando non parum facere videntur, vt mens Plinii apertior fiat & dilucidior. Ea ſunt in XII, Sub idem tempus inter lacum Fucinum, amnemque Lyrin, perrupto monte, quo magnificentia operis à pluribus viſeretur, lacu in ipſo nauale prælium adornatur, vt quõdam Auguſtus, ſtructo cis Tiberim ſtagno: ſed leuibus nauigiis, & minore copia ediderat. Claudius triremes, quadriremeſque, & vndeuiginti hominũ millia armauit cincto ratibus ambitu, ne vaga perfugia forent, ac tantum ſpatiũ amplexus, ad vim remigii, & gubernãtium artes, impetus nauium, & prælio ſoliti in ratibus prætoriarum cohortiũ manipuli, turmæque adſtiterant, antepoſitis propugnaculis, ex quis catapultæ, baliſtæque tenderentur. Reliqua lacus claſſiarii rectis nauibus obtinebãt, ripas & colles ac montium edita, in modũ theatri multitudo innumera compleuit, proximis è municipiis, & alii vrbe ex ipſa, viſendi cupidine, aut officio in principẽ. Ipſe inſigni paludamẽto, neque procul Agrippina, chlamyde aurata præſidere. Vides vt quod Plinius paludamentum auro textili dixit, Tacitus chlamydem auratam dixerit: ſed tamen Plinio teſti oculato fides potius habenda. Ouidius quoque pallæ aureæ meminit,

Ipſe deus vatum palla ſpectabilis aurea.

Porrò autẽ vtebantur auro intexto, inuento re-

gum Aſiæ in Attalicis maxime Plinius in octauo, Aurum intexere in eadē Aſia inuenit Attalus rex: vnde nomē Attalicis. Quin & illud adſcribēdum duxi, quod de Aureliano Vopiſcus, habuiſſe videlicet in animo, vt aurū neque in cameras, neq; in tunicas, neque in pelles, neque in argentū verteretur, dicēs, plus auri eſſe in rerum natura, quàm argenti: ſed aurū per varios bractearū, filorū & liquationū vſus perire, argentū autē in ſuo vſu manere. Idem Vopiſcus author, Tacitū imperatorē auro clauatis veſtibus interdixiſſe. Nam & ipſe author Aureliano fuiſſe perhibetur, vt aurū à veſtibus & cameris & pellibus ſubmoueret. Auro clauatæ veſtes quæ ſint, docet Iohānes Baptiſta AEgnatius, vir doctiſſimus, in ſcholiis ſuis in Lampridiū, & alios. Ait enim eas eſſe, quæ clauos aureos haberēt. Credo ex Feſto Pōpeio, apud quem legere eſt, clauata dici veſtimēta clauis intexta, vt calciamenta clauis cōfixa. Sed cum addit, Nos flores appellamus: haud ſatis quid velit, intelligo. Si enim de iis quos Boutons & fers dor, & orfres, dicimus: illi prorſus aſſentior, de quibus ſentire videtur Iurecōſultus in l. Cum aurū. cum l. ſe. ſuprà eodem. Queādmodū, inquit, claui aurei & purpurei, pars ſunt veſtimentorū: & ſi non ſunt claui veſtimētis conſuti, tamen veſte legata cōtineri. Si vero de illis floribus intelligat, qui eorum artificio veſtibus inſeruntur, quos acupictores dicimus, vide tu le-

ctor etiã atque etiã, ne te tanti viri authoritas decipiat. οὐ γὰρ πρό γε τῆς ἀληθείας τιμητέος ὁ ἀνὴρ, καὶ περ ὢν ἐλλόγιμος ἐν τοῖς πάνυ. Hoc eſt, Nõ enim vero eſt anteponendus vir ille, quãquã alioqui inter primos celebris. Siquidem Vlpianus, vt diuerſa adſcripſit hac ipſa lege inſitas picturas, & clauos aureos, cũ ait, Et quæ his acceſſionis vice cedũt, quæ ſunt inſitæ picturæ, clauíque qui veſtibus inſuũtur. Quintilianus lib. I I, Vt affert lumen clauus purpuræ loco inſertæ, ita certe neminẽ deceat intexta pluribus notis veſtis. Quibus verbis Gillius noſter cenſet elici poſſe vnicũ tantũ clauum purpureũ adiici tunicæ, quæ ob id dicatur tunica lati claui & latus clauus: quod haud ſcio an verũ ſit. Quod autem ait Vlpianus, inſitæ picturæ, inde pictæ veſtes dictæ, quas iam apud Homerũ fuiſſe conſtat. Plin. vnde triumphales natæ. Iuuenalis,

Et latum pictæ veſtis conſiderat aurum.

Colores diuerſos picturæ intexere Babylon maxime celebrauit, & nomen impoſuit. Plurimis vero liciis texere, quæ πολύμιτα appellant, Alexãdria inſtituit. Martialis,

Hæc tibi Memphitis tellus dat munera: victa eſt
Pectine Niliaco iam Babylonis acus.

CAP. VIII.

PRAECINGENDI, vt cingulum, vt zona, & quæ præcingendi cauſa parari ſolẽt. Quod

vero ad zonam pertinet, illud nõ omiſerim quod Strabo lib. Geogra. quarto ſcriptum reliquit, Gallos olim ſolitos dare operã, ne obeſi fierent, & ventroſi, puniréque iuuenem certam zonæ mẽſuram excedẽtem. Verba Strabonis ſubſcribam, ἴδιον δὲ καὶ τοῦτο. ἀσκεῖν γὰρ αὐτοὺς μὴ παχεῖς εἶναι, μηδὲ προγάστορας. τὸν δ' ὑπερβαλλόμενον τῶν νέων τὸ τῆς ζώνης μέτρον, ζημιοῦσθαι. Hoc eſt, Id quoque eis eſt proprium vt ſeſe exerceant, ne obeſi ventréque prominulo ſint. Siquis autem iuuenis modum zonæ præſcriptũ exuperet, multa afficiatur. Succincti dicuntur milites, quòd breuioribus ſagis vtentes, altius cincti videntur. Accincti quoque gladio. Tacitus in vndecimo, Ferúntque militem, quia extra vallum non accinctus, atque alium, quia pugione tantum accinctus foret, morte punitos. Nonnunquam vero ignominiæ cauſa cogebantur milites tunicati & diſcincti foſſam fodere, præſentibus, ſpectãtibúſque aliis militibus. Qua pœna vſum Lucullũ in eos milites, à quibus in quodã prælio fuga cœpta, author Plutarchus in Lucullo, ἀτιμίαν τινὰ τοῖς φυγοῦσι νενομισμένην προσέβαλε, κελεύσας ἐν χιτῶσιν ἀζώστοις ὀρύξαι δώδεκα ποδῶν τάφρον ἐφεστώτων καὶ θεωμένων τῶν ἄλλων στρατιωτῶν. Hoc eſt, ignominiam quandam deſertoribus vſurpatam inflixit iuſſis ipſis in tunicis, diſtinctis foſſam pedũ duodecim fodere adſtãtibus, atque ſpectãtibus aliis militibus. Cæſar item Auguſtus pro delictorum genere variis ignominiis milites affe-

cit, vt ſtare per totum diem iuberet ante prætoriũ, interdum diſcinctos,tunicatóſque. author Tranquillus. Cæterum,hoc in loco,bona tua venia,lector candide,Iurecõſultum agam. Aduerte tu rabula,quia eſt de pane lucrando. ait Vlpianus præcingendi,non autem accingẽdi. Si enim accingendi dixiſſet, veſtimentorum appellatione gladius comprehenderetur,quod nequaquam videtur rationi conſentaneum. De armis quæ tegendi cauſa parari ſolẽt,dubium videri poteſt. mouet quæſtionem, primum, quòd loricam antiqui lineam geſtabãt,ac ipſe Magnus Alexander,qui Aſiæ imperium obtinuit, lorica linea vſus dicitur, vt memini me legiſſe apud Plutarchum in Alexandro. Et thoracibus lineis antiquos pugnaſſe teſtis eſt Homerus. Deinde quòd iſtiuſmodi arma tegumenta corporis appellat Liuius his verbis, Arma his imperata, galea, clypeus, ocreæ, lorica, omnia ex ære hæc, vt tegumenta corporis eſſent. Poſtremo quòd huius legis contextu videtur militaria omnia comprehendere. Ait enim, Vt ſaga & reliqua ſimilia. Saga enim militũ ſunt, vt aliàs dicã. Quare ſi proponatur Sẽpronius miles teſtamento ita cauiſſe,omnia mea veſtimenta Caio Sceuæ contubernali meo do,lego: quæſtio eſt,an huic legato,arma quæ tegendi cauſa parata ſunt,quibúſque vtebatur Sempronius,legato cedant. Reſpondeo ſecundum ea quæ proponantur, non cedere.

Siquidem alia cauſa veſtimentorum, alia armorum. Veſtimenta enim inuenta ſunt, vt nos à frigoribus, calore, & imbre tutarentur: arma vero, vt à telorum impetu. Cum igitur ſeparata ſint, eorũ ſeparata quoque ratio ſit, neceſſe eſt. Si mihi non credis, citabo tot iura, gloſſas ſingulares & vnicas, quot vnquam Barbatius in ſuis conſiliis.

CAP. IX.

VELVTI togæ.) Tunicæ togã ſuperimponebatur, vel tunicis potius. Nec mihi velim fidem vt adhibeas, niſi authorẽ laudarim ἀξιόπιστον, Plutarchũ ſcilicet, qui in Tiberio & Caio ſic ait, αὐτοῦ δὲ τοῦ Τιβερίου φεύγοντος ἀντελάβετό τις τῶν ἱματίων. ὁ δὲ τὴν τήβεννον, id eſt togã, ἀφεὶς καὶ φεύγων, ἐν τοῖς χιτῶσιν ἐσφάλη. Quibus verbis apparet, cũ quis Tiberii veſtimẽta cõprehẽdiſſet, abiecta toga eum aufugiſſe, tunicatúmq; cecidiſſe. Toga erat Romanorũ. Auguſtus igitur, viſa quondã pro cõcione pullatorũ turba, indignabũdus acclamitãs: En, ait, Romanos rerũ dominos, gentémque togatã. Et ſanè fuit tẽpus, quom fæx vulgi non temere vnquã Romæ toga vteretur, ſed ſola tunica. Quãobrẽ plebẽ Romanã Tacitus tunicatũ populum appellat. Cuius verba extãt in oratorum dialogo. Quod ſæpius vulgus imperitũ & tunicatus hic populus trãſeũtis nomine vocat, & digito demõſtrat. Quod vero τήβεννον Plutarchus dixit, Athenæus τήβενναν dixit in quinto, vbi de Antiocho, πολλάκις δὲ καὶ τὴν βασιλικὴν ἀποθέμενος ἐσθῆτα τήβενναν ἀναλαβὼν, περιῄει κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀρχαι

ῥαισιάζων. Hoc eſt, Sæpe etiã & poſita veſte regia tebẽnã indutus cicũibat forũ comitiis. Meminit & in decimo, iiſdẽ fermè verbis. Artemidorus in ſecundo de ſomniorũ interpretatione, vnde τήβεννος toga dicta ſit, obiter docere videtur, cũ ait, τὰ δ' αὐτὰ καὶ ἡ ῥωμαϊκὴ ἐσθὴς ἣν τὴν τήβεννον καλοῦσι ἀπὸ τημένου τοῦ ἀρκάδος, ὃς πρῶτος ἑαυτοῦ χλαμύδα οὕτω περιεβάλλετο τὸν τρόπον, εἰσπλεύσας κατὰ τὸν ἰόνιον κόλπον, καὶ ὑποδεχθεὶς ὑπὸ τῶν ταύτῃ κατοικούντων ἀφ' οὗ καὶ μαθόντες καὶ οἱ ἐγχώριοι τὸν αὐτὸν ἐσκεύαζον τὸν τρόπον, καὶ ἐκάλουν τὴν ἐσθῆτα τημένιον ἐπώνυμον τημένου τοῦ εὑρόντος. ὕστερον δὲ τῷ χρόνῳ παραφθαρὲν τὸ ὄνομα τήβεννος ἐκλήθη. Hoc eſt, Itidẽ veſtis Romanã quam nũc togã appellãt à Timeno Arcade, qui primus chlamyda ſuam ita induit ſinũ Ionium nauigãs: exceptúſque ab accolis, & veſtis forma ab eis comperta ſimilẽ ſibi concinnarũt, quã ab authore Timeniã vocarunt. Poſtea autem tẽpore deprauato nomine toga appellata eſt. Toga quoque pro pacis artibus. Caſſius ad Tulliũ, Eſt enim tua toga omniũ armis fœlicior. Toga enim erat pacis inſigne. Tull. in Piſonẽ, Nõ dixi hanc togã qua ſum amictus, nec arma, ſcutũ, & gladiũ vnius imperatoris: ſed quod pacis eſt inſigne, & otii toga. Cõtra autẽ arma, tumultus atque belli. Enimuero antiquitꝰ, vel in bello togis vtebãtur Romani. author Plutarchus in Coriolano, ἦν δὲ τότε τοῖς ῥωμαίοις ἔθος εἰς τάξιν καθισταμένοις, καὶ μέλλουσι τοὺς θυρεοὺς ἀναλαμβάνειν, καὶ περιζώννυσθαι τὴν τήβεννον, ἅμα καὶ διαθήκας ἀγράφους γίνεσθαι τριῶν ἢ τεττάρων ἐπακουόντων, ὀνομάζοντας τὸν κληρονόμον.

Hoc eſt, Fuit autem temporibus illis mos Romanis vt in acie conſtituti, priuſquã clypeos reciperent, togáſque præcingerent, teſtamenta in procinctu facere, tribúſque aut quatuor audientibus, hæredem nuncupare. Et hoc erat teſtamẽtum, quod procinctum appellatur à Iuſtiniano, titulo De teſtamẽtis. Illi quoque qui magiſtratũ petebant, toga candida vtebãtur, & ob id candidati dicebãtur. Extat oratio M. Tullii habita in toga candida. Liuius in quarto ab vrbe cond. album veſtimentum vocat his verbis, Placet tollendæ ambitionis cauſa Tribunos legem promulgare, ne cui album veſtimentum addere petitionis cauſa liceret. Poetæ togulam vſurpant pro toga, ni fallor. Martialis,

Trita quidem nobis togula, viliſque, putríſque:
Denariis tamen hanc non emo Baſſe tribus.

Et in ſeptimo,

Pro togula debes, hoc ad te pertinet Olle.

A toga fit togatus & togatulus, vt apud Martialẽ vndecimo,

Iam parce laſſo Roma gratulatori,
Laſſo clienti, quàm diu ſalutator
Anteambulones, & togatulos inter
Centum merebor plumbeos die toto

Et in eodem,

Hoc quiſquam ferat, vt tibi tuorum
Sit maior numerus togatulorum,
Librorum mihi ſit minor meorum.

Cum ait Martialis, centum plumbeos, pro centum quadrantibus accipe, quibus hodieque Romani vtuntur, & quadrins vocāt vulgò, corrupto vocabulo, vt fere fit, ita tamen vt minimū, quantum deſciuerit. Quod enim Latini quadrans dicebant, hodie Romani dicunt quatrin, quorum decem duodecim denariolis, id eſt duodeno permutantur, vt prolixiſſime docuit Budæus in libro de aſſe. Budæus inquā ille, qui velut alter Mercurius, mira ingenii fœlicitate dicam, an induſtria, rem nummariā iam pridem antiquitatis tenebris inuolutam, vel immerſam potius, velut ab inferis reuocauit. Quo nomine ſtudioſorū ſane nullus, duntaxat eorū, à quibus liuor abeſt, quin illi hoc tempore plurimum debeat, & debere fateatur: ſi qui ſint, qui inuideant,

Rumpatur quiſquis rumpitur inuidia.

Per centum quadrantes ſportulā intellige, quæ togatis dabatur à potentioribus, vt deducerentur & reducerentur per vrbem incedentes. Martialis,

Si matutinos facile eſt tibi rumpere ſomnos,
Attrita veniet ſportula ſæpe toga.

Idem Martialis,

Nec vocat ad cœnam Marius, nec munera mittit,
Nec ſpondet, nec vult credere, ſed nec habet.
Turba tamē non deeſt ſterilem quæ curet amicū.
Heu quàm perfatuæ ſunt tibi Roma togæ.

Solebant enim Romani togati potentiores co-

mitari per vrbem. Tullius ad Atticum primo, Quom ad forum ſtipati gregibus amicorum deſcēdimus. Quod ipſi Martiali erat permoleſtum, quippe qui inter cæteras vitæ fœlicitates togam raram optet. Verſus ipſius quoniam viſi ſunt iucundiſſimi, & ad verbum ediſcendi, lubentes commeminimus:

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Iucundiſſime Martialis, hæc ſunt,
Res non parta labore, ſed relicta,
Non ingratus ager, focus perennis,
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, ſalubre corpus,
Prudens ſimplicitas, pares amici,
Conuictus facilis, ſine arte menſa,
Nox non ebria, ſed ſoluta curis,
Non triſtis thorus, attamen pudicus,
Somnus qui faciat breues tenebras.
Quod ſis eſſe velis, nihílque malis:
Summum nec metuas diem, nec optes.

Togam raram optat, id eſt, ne cogatur benē mane togatus circunuolitare limina potentiorum, ſalutationis defuncturus officio. Nec tanti putat eſſe ſportulā illam, quæ cuique in dies ſingulos dabatur, centum ſcilicet quadrātes. Ea ſumma nummi noſtratis valet decem ſolidos. De qua Iuuenalis in prima, -ſportula primo
Limine parua ſedet turbæ rapienda togatæ.

Et paulo poſt,

-denſiſſima centum
Quadrantes lectica petit.

Et apud Martialem ſexcentis in locis. Fuit tempus quum toga commune veſtimētum eſſet diurnum ac nocturnum, & muliebre & virile. Poſtea vero mos fuit, vt mulieres adulterii conuictæ virili toga indutæ, in publicū procedere cogerentur, vt legi apud Iſidorū non omnino peſſimū authorem. Cui adſtipulari videtur Martialis, cum ait,

Coccina famoſæ donas, & ianthina mœchæ.
Vis mage, quæ meruit mittere, mitte togam.

Et Iuuenalis in ſecunda,

Talem non ſumet damnata togam.

A toga, togatus. Inde Lucullus, Piſcinarius Xerxes, togatus à Magno Pompeio dictus, vt teſtatur Plinius. Vt vero Plutarchus refert à Stoico Tuberone, his verbis in Lucullo, καὶ δίαιτας ἐναλίους κτίζοντα ὁ στωικὸς τουβέρων θεασάμενος, ξέρξην ἐκ τηβέννου προσηγόρευσεν. Hoc eſt, Et maritimas ædes excitantem conſpicatus Tubero Stoicus, Xerxem eum togatum appellauit. Interpres vertit Xerxem ex togato homine: id quàm recte, vel mediocriter eruditi iudicabūt. A toga quoque dictæ comœdiæ togatæ, quæ Romanorum: palliatæ vero, quæ Græcorum.

Iuuenalis,

Impune ergo mihi recitauerit ille togatas.

Senatoris Romani figura ex antiquis marmoribus deſumpta.



CAP. X.

SATVRNALIBVS per quinq; dies S. P. Q. R. togas reponebãt, & ſyntheſibus vtebãtur, & erant viliores veſtes. Martialis in Apophoretis,

Dum toga per quinas gaudet requieſcere luces,
Hos poteris cultus ſumere iure tuo.

Syntheſis quoque accipitur pro tota veſte in veſtiario cõpoſita. in leg. Titia. §. Semproniæ, infra. Syntheſis enim Græcum vocabulũ compoſitionẽ notat. Nec hoc loco neceſſariũ puto aliorum deliramenta ſuper hac re referre. A toga Galliæ pars dicta togata, quòd eius regionis homines toga paſſim vterentur. Et eſt Italiæ pars, quæ intra Padum Rubiconémque ac Apenninum montem eſt, vt Plinius docet & Ptolemæus. Martialis,

Gallia Romanæ nomine dicta togæ.

Dicti quoque Hiſpani togati & ſtolati, qui Beticã incolũt, Latinorúmque ius adepti ſunt, & in quorum agris coloniæ Romanorũ deductæ. Author Strabo in tertio, καὶ δὴ, inquit, τῶν ἰβήρων ὅσοι ταύτης εἰσὶ τῆς ἰδέας στολάτοι λέγονται καὶ τογάτοι. Hoc eſt, Atque adeò Iberorum, qui huius ſunt formæ, ſtolati vocantur & togati. Togati etiamnum dicuntur pacis amatores. Tullius libro quarto ad Atticum, Ergo erimus ὀπλῖται, qui togati eſſe volumus. Toga pura tyrones nouǽque nuptæ induuntur. Plinius in octauo, vbi de C. Cæcilia loquitur, Ea prima texuit rectam tunicam, qua ſimul cum toga

pura tyrones induũtur, nouæque nuptæ. Tullius ad Atticum, Etſi Ciceroni meo togam purã cum dare Arpini vellem, hanc eram ipſam excuſationem relicturus ad Cæſarem . Et alibi non ſemel. Toga pura quid ſit, ſi neſcis, diſce ex Plutarcho in Antonio, ἐγγράφων μὲν εἰς ἐφήβους τὸν κλεοπάτρας παῖδα καὶ καίσαρος, τὸ δὲ ἀπόρφυρον καὶ τέλειον ἱμάτιον ἀντύλλῳ τῷ ἐκ φουλβίας περιτιθείς. Hoc eſt, Adſcribens inter ephebos Cleopatræ filium & Cæſaris: iuſtam vero & ſine purpura veſtem Antyllo ſuo ex Fuluia filio imponens. Hoc ideo verti ad verbum, vt Græcarum literarum rudes intelligerent, eam veſtem, quæ toga pura à Cicerone dicitur, ἀπόρφυρον, id eſt ſine purpura, & τέλειον, id eſt iuſtam, dici à Plutarcho. Virilis autem toga ſumebatur ſedecim annorum ætate vt coniicere eſt ex Trãquillo in Auguſto, Duodecimum annum agens, auiam Iuliam defunctam, &c. vt infra. Nec me fallit alibi à Plutarcho dici ἀνδρεῖον ἱμάτιον, in Bruto ſcilicet, his verbis, οἱ δ' ἄλλοι πρὸς κάσσιον ἀθροισθέντες, τὸν υἱὸν αὐτοῦ, τὸ καλούμενον ἀνδρεῖον ἱμάτιον ἀναλαμβάνοντα κατῆγον εἰς ἀγοράν. Hoc eſt, Alii Caſſio congregati, eius filium ſumentem virilem togam, deducebant ad forum. Trãquillus in Auguſto, Legata, vel partes hæreditatum, & à quibuſcunque hæredibus relicta ſibi, aut ſtatim liberis eorum concedere, aut ſi pupillari ætate eſſent, die virilis togæ, vel nuptiarũ. Quod ait vel nuptiarum, pro puellis accipio, quæ vt in-

quit Plinius, toga pura eo ipſo die induebantur, quæ in nouis nuptiis inepte virilis diceretur. Nec tamen te moueat, quod Plutarchus alibi, καθαρὰς ἐσθῆτας, καὶ καθαρὸν ἱμάτιον dixerit, id eſt, ſi verbũ è verbo velis, puras veſtes, & purum palliũ. Ego enim pro candido accipiẽdum, vel ipſius Plutarchi verbis comprobabo. Plutarchus in Catone, vbi ait, viros Antiochenſes ad excipiendum Pompei libertum Demetrium, feſto cultu ornatos, ἐσθῆτας δὲ, inquit, καθαρὰς ἔνιοι, καὶ στεφάνους εἶχον. Id eſt, Veſtes quoque candidas nonnulli & coronas habebant. Interpreti condonandũ, quòd puras verterit, verbũ è verbo. Ipſe enim Plutarchus hanc eandẽ hiſtoriæ partẽ in Pompeio retexens, ἐν ἐσθῆσι λευκαῖς, id eſt in candidis veſtibus ait. Sic & in AEmilio, ἐθεῶντο καθαραῖς ἐσθῆσι κεκοσμημένοι, Spectabant puris veſtibus ornati. Sic meo quidẽ iudicio, toga pura dicebatur, cui nulla purpura prætexta erat. Iacobus tamẽ Sadoletus, ſingularis eruditionis antiſtes diſcrimẽ facere videtur inter togã purã, & togã virilẽ, cum in libello De liberis inſtituẽdis ait, Gerẽdi mutãdíq; veſtitus diuiſa tẽpora, cum à prætexta ad togã puram, inde ad togã virilẽ tranſitus eſſet. Poſita vero prætexta, virilẽ togam ſumebãt Romani ſedecim annorũ ætate, vt coniicere eſt ex Trãquillo in Augusto, in hæc verba, Duodecimũ annũ agens, auiã Iuliã defunctã pro cõcione laudauit. Quadriẽnio poſt, virili toga ſumpta. Ipſe tamẽ permiſit liberis

ſenatorum, quo celerius reipublicæ aſſueſcerent, protinus virilem togam, latum clauum induere. author Tranquillus. Porrò autem prætexta erat, cui purpura prætexitur, quam Plutarchus in Sertorio περιπόρφυρον appellat: οἱ δὲ πατέρες, inquit, ἥδοντο θαυμαστῶς τοὺς παῖδας ἐν περιπορφύροις ὁρῶντες. Hoc eſt, Patres vero mirifice lætabantur, cum prætextis ornatos filios cernerent. Et in Romulo, γέροντα μὲν ἄγουσι δι' ἀγορᾶς εἰς καπιτώλιον ἐν περιπορφύρῳ, βοῦλλαν παιδικὴν ἅψαντες. Hoc eſt, Senem ducunt per forum in Capitolium in prætexta, bulla puerili illius collo appoſita. Interpres purpura pro prætexta poſuit, haud ſcio quàm bene. Tuum lector ſit iudiciũ. Prætextatos quoque pueros Plutarchus περιπορφύρους appellat, his verbis in Publicola, ὧν τούτοις ὁμήρους ἔδωκαν ἐξ εὐπατριδῶν περιπορφύρους δέκα, καὶ παρθένους τοσαύτας. Hoc loco interpres, præter conſuetudinem fœliciter vertit, Horum gratia decem prætextati, totidémque virgines ex patritio genere obſides dati. Quid autem ſit prætexta, rem hactenus paucis cognitam, à nemine certe, quorum ſcripta legerim, ſatis explicatam, ego σὺν θεῷ μέντοι aperiam. Prætexta dicebatur ea toga, cuius oræ & circuitus purpura prætextus erat. Hac de re περιπόρφυρος à Plutarcho dicta, quaſi habens in circuitu purpuram intextam. Quemadmodum enim apud Pollucem, περίλευκον dicitur veſtis ex purpura, vel alio colore in circuitu album in-

textum habens:ſic περιπόρφυρος, meo quidẽ iudicio, dicitur veſtis, ἢ ἄλλου χρώματος ἐν τῷ περιδρόμῳ ἔχουσα πορφύραν ἐνυφασμένην, & cuius limbus erat purpureus. Quod & velle videtur Macrobiꝰ in primo, capite VI, cũ ait, Cũ toga cui purpura prætexitur. Et Liuius quartæ decadis, XL. in hæc verba, Purpura viri vtimur prætextati in magiſtratibus, in ſacerdotiis: liberi noſtri prætextis purpura togis vtũtur. Magiſtratibus in coloniis, municipiiſq; togæ prætextæ habendæ ius eſt. nec id, vt viui ſolũ habeant tantum inſigne, ſed etiã vt cum eo cremẽtur mortui. fœminis duntaxat vſum purpuræ interdicemus. Idẽ Liuius libro ſecundo tertiæ decadis, Hiſpani linteis prætextis purpura tunicis, candore miro fulgentibus, conſtiterant. Huius loci me admonuit alter ſeculi noſtri Liuius Paulus AEmilius, vir doctrinæ ſingularis. Poſtea id legi apud Polybiũ tertio: quem Liuius videtur vertiſſe ad verbũ, vt pleraque eius, τῶν δ' ἰβήρων λινοῖς περιπορφύροις χιτωνίσκοις κεκοσμημένων κατὰ τὰ πάτρια. Athenæus in ſexto, χιτῶνας περιπορφύρους appellat: ἁλουργᾶ μὲν ἀμπεχόμενοι περιβόλαια καὶ χιτῶνας ἐνδεδυκότες περιπορφύρους. Hoc eſt, Purpureis amicti circũiectis, & tunicas induti prætextas. Quibus verbis palàm fit, prætextam dici togam purpura in circuitu contextam. Neque enim tunicæ illæ miro candore fulgerent, ſi totæ contextæ purpura fuiſſent.

Iam & hoc verbum prætexo, video vſurpari à

probatis authoribus, pro eo quod vulgo dicimus bordare,& cooperire bordum. Auſonius, Tu Auguſte venerabilis, diſtrictus maximo bello, aſſultantibus tot milibus barbarorum, quibus Danubii ora prætexitur. Id eſt cooperta & bordata. Aldini codices habẽt protexitur. Sed magis placet vt prætexitur legas. Cicero in ſecundo de diuinatione, Atque in Sibyllinis ex primo verſu cuiuſque ſententiæ, primis literis illius ſententiæ carmen omne prætexitur. Ouidius quoque, prætexta pro bordata vſus eſt iſto verſu, Quid referam Baias, prætextáque littora velis? Plinius quoque, prætexta tuguriorum poſuit in XVI, Cortex e fago, tilia, abiete, picea in magno vſu agreſtiũ, vaſa, corbéſque, ac patentiora quædam, meſſibus cõuehendis, vindemiíſque faciunt, atque prætexta tuguriorũ. Hoc eſt, vt interpretor, borta tecti ipſorum tuguriorũ. Virg. tertio Georg. -tardis ingẽs vbi flexibus errat Mincius, & tenera prætexit arundine ripam.

Georgius Merula Dionis interpres in Traiano, prætextam purpuream appellat, in ipſo ſtatim principio. Ego omni aſſeueratione affirmare auſim Georgiũ nõ intellexiſſe, quid eſſet in Dione περιπορφύρῳ, & vertiſſe purpurea. Et fortaſſe in Græco codice, quem videre mihi nõ contigit, ſcriptum eſt τηβέννῳ περιπορφύρῳ, id eſt toga prætexta. Quod ſi verum eſt, falſus eſt ipſe, vt alii fermè ad vnum omnes, quorũ quidẽ ſcripta vulgata ſunt.

Prætextæ apud Hetruſcos originē inuenere, vt inquit Plinius. Quod & ſentire videtur Strabo in quinto, λέγεται δὲ καὶ ὁ θριαμβικὸς κόσμος, καὶ ὑπατικὸς, καὶ ἁπλῶς ὁ τῶν ἀρχόντων ἐκ ταρκυνίων δεῦρο μετενεχθῆναι. Hoc eſt, Aiunt autē & triumphalia, & cōſularia, ac omnium fere magiſtratuū, ex Tarquiniis huc delata. Prætexta enim magiſtratuū erat, vt docuimus ex Liuio, qua vtebantur Cenſores, qui erant velut in apice & culmine dignitatis conſtituti. Athenæus Dipnoſophiſton XIIII, καὶ παρὰ ῥωμαίοις οἱ τιμηταὶ, μεγίστη δ᾽ αὕτη ἀρχὴ, τὴν περιπόρφυρον ἐνδεδυκότες, καὶ ἐστεφανωμένοι, πελέκει τὰ ἱερὰ κατέβαλλον. Hoc eſt, Apud Romanos & Cenſores, maximus vero is magiſtratus eſt, prætextam induti, coronáque redimiti, ſecuri victimas mactabant. Cæterum regnāte Romulo, cū Capitolio à Sabinis capto, medio in foro ſignis collatis dimicaretur, matronarum intercurſu inter duas acies, prælium ſedatum eſt: quāobrem mulieribus honores à Romanis permulti ſunt delati, primum his tranſeuntibus via cedere: deinde præſente muliere obſcœnū nil dicere, nec nudū aſpici: præterea ne cauſam dicerēt apud eos iudices, qui de cæde ſunt cōſtituti: poſtremo, vt earum pueri bulla aurea ornarētur purpurea prætexta. Plutarchus in Romulo, φορεῖν δὲ, inquit, καὶ παῖδας αὐτῶν τὴν καλουμένην βοῦλλαν, ἀπὸ τοῦ σχήματος, ὅμοιον πομφόλυγι περιδέραιον, καὶ περιπόρφυρον. Interpres cum quid περιπόρφυρον vellet, non ſatis intelligeret,

omiſit. Neque vero neſcius ſum eorum quæ ſcripta ſunt à Macrobio : ſed apud me maior Plutarchi authoritas. Tu Macrobiū vide cap. ſexto libri primi. Tullus Hoſtilius rex Romanorum tertius, primus prætexta vſus eſt. Plinius, Nam toga prætexta & latiore clauo Tullum Hoſtilium è regibus primum vſum, Hetruſcis deuictis, ſatis cōſtat. Plutarchus in Romulo ait, ipſum quoque Romulum prætexta vſum , his verbis , ἀλουργῆ μὲν ἐνεδύετο χιτῶνα , καὶ τήβεννον ἐφόρει περιπόρφυρον. Hoc eſt , Induebatur enim tunica purpurea , geſtabátque togam prætextam. Quare pugnantia dicere vidētur Plinius & Plutarchus, diuerſos, vt opinor, authores ſequuti. Etiamſi à Plutarcho ſtare videatur Liuius in primo, his verbis, Me haud pœnitet eorum ſententiæ eſſe , quibus & apparitores , & hoc genus ab Hetruſcis finitimis, vnde ſella curulis, vnde toga prætexta ſumpta eſt, numerū quoque ipſum dictū placet. A prætexta, amicitia prætextata dicta, iam inde à puero cœpta, apud Martialem. Prætextati quoque cognomentū Papirio inditum, vulgatiſſimum ex Valerio, Gellio, & Macrobio. Prætextatus quoque dicitur, qui nondum poſitâ prætexta, togā virilem ſumpſit. Tullius in ſecunda in Antonium , Tenéſne memoria prætextatū te decoxiſſe? Prætextatum dicit eum qui pupillari ætate eſſet. Eſt & qui prætextam inter triumphali ornamenta adſcribat, cum tamen ex Tacito, & Plu-

tarcho conſtet triumphalium veſte non contineri. Tacitus in XII, Et ludicro Circenſium, quod adquirendis vulgi ſtudiis edebatur, Britannicus in prætexta, Nero triũphalium veſte tranſuecti ſunt: ſpectaret populus hunc decore imperatorio, illum puerili habitu, & perinde fortunam vtriuſque præ ſumeret. Plutarchus in Mario, καὶ παρῆλθε μὲν, inquit, εἴτε λαθὼν αὑτὸν εἴτε τῇ τύχῃ χρώμενος ἀγροικότερον ἐν τῇ θριαμβικῇ κατασκευῇ, ταχὺ δὲ τὴν βουλὴν ἀχθεσθεῖσαν αἰσθόμενος ἐξανέστη, καὶ μεταλαβὼν τὴν περιπόρφυραν αὖθις ἦλθε. Hoc eſt, Et adfuit, ſiue ſui oblitus, ſiue fortuna ruſtice elatus triumphalium veſte: mox vero ſenatum id ægre ferre ſentiens, abiit, aſſumptáque ſtatim prætexta, reuerſus eſt. Lege interpretem, & quàm nihil hac in re viderit, intelliges. Tacitus XVII, Ipſe Vitellius à monte Miluio inſigni equo paludatus, accinctúſque, ſenatum & populũ ante ſe agens, quo minus vt captam vrbẽ ingrederetur, amicorũ conſilio deterritus, ſumpta prætexta, & compoſito agmine præceſſit. Quibus verbis planum fit, prætextam, ſaltem temporibus illis, triumphaliũ non fuiſſe. Cicero in oratione pro Cluentio, togã prætextam adnumerat inter ornamẽta ſenatoria, his verbis, Senatorem hoc queri non poſſe, propterea quod ea conditione propoſita, petere cœpiſſet, quódque permulta eſſent ornamenta, quibus eam mitigare moleſtiam poſſet, locus, authoritas, domi ſplendor, apud exteras nationes nomẽ, & gra-

tia,toga prætexta,ſella curulis, inſignia, faſces, exercitus,imperia,prouinciæ. quod tamẽ de ſenatoribus intelligit,qui magiſtratum adepti ſunt. Trabea vero erat triumphantiũ & toga picta. Plinius, Pictas veſtes, iã apud Homerum fuiſſe: vnde triũphales natæ. Verba autem Homeri,ſi quis forte requirat,hæc ſunt, τὴν δ' εὗρ' ἐν μεγάρῳ, ἡ δὲ μέγαν ἱστὸν ὕφαινεν,
δίπλακα, μαρμάρεον, πολέας δ' ἐνέπασσεν ἀέθλων,
Τρώωντ' ἱπποδάμων, καὶ ἀχαιῶν χαλκοχιτώνων. Pictas vero veſtes, ni fallor, ἀνθινὰς appellant,quarum multa mẽtio apud Athenæum,Strabonẽ,& alios. Auſonius, Trabea vt in pace conſulum, ſic in victoria ducis triumphantis. fortaſſe inde trabeæ cõſulares dictæ ab Ammiano,quæ tamẽ palmata quoque dicebatur,credo à victoria. Martialis, Palmatæque ducem,ſed cito redde togæ. Paulus AEmilius in triũpho quẽ de rege Perſe victo duxit, trabea auro depicta ornatus proceſſit. Plutarchus in AEmilio, ἀνὴρ καὶ δίχα τοσαύτης ἐξουσίας ἀξιοθέατος ἀλουργίδα χρυσόπαστον ἀμπεχόμενος. Auſonius, Palmatam, inquis, tibi miſi, in qua D. Conſtantius parens noſter intextus eſt. Quibus verbis & ſuperioribus, Auſonius eandem,opinor,conſularem veſtem, modo trabeam, modo palmatam, modo pictam appellat. Plinius tamen videtur pictam & trabeam , vt diuerſa poſuiſſe in octauo. Trabeã Græci ἀλουργίδα vocãt. Plutarchus in Romulo, αὐτὸς δὲ προυκάθητο μετὰ τῶν ἀρίστων ἀλουργίδι κεκοσμημένος. Hoc eſt, Ipſe vero præſidebat

cum optimatibus trabea ornatus. Eam fuiſſe mẽtem Plutarchi aſſeuerare auſim, cum Romulũ trabeatum fuiſſe conſtet ex Plinio, Virgilio, & Ouidio. Interpres aliter vertit, id quàm rectè, doctorũ ſit iudicium. Hoc loco non omittẽdũ duco, quod de toga picta ſcripſit Feſtus Pompeius, Picta quæ nunc toga dicitur, antea purpurea vocitata eſt, erátque ſine pictura. Eius rei argumentũ eſt, pictura in æde Vertumni, & Conſi. Quarũ in altera M. Fuluius Flaccus, in altera T. Papirius Curſor triumphantes ita picti ſunt. Quæ vero eſſent triumphantium ornamenta, quorum frequens mentio apud Tacitum & Plutarchum, Liuius in x. ſecundi belli Punici docet, his verbis, Ibi Maſiniſſam primum regem appellatum, eximiíſque ornatũ laudibus, aurea corona, aurea patera, ſella curuli eburnea, & ſcipione eburneo, toga picta, & palmata tunica donat. Addit verbis honorem, neque magnificẽtius quicquam triumpho apud Romanos, neque triumphãtibus ampliorem eo ornatu eſſe. Quibus verbis, ni fallor, annumerantur ea, quibus ornabantur triumphantes. His ipſis etiã verbis palàm fit, quæ ſint illa antiqua patrũ munera, quorũ meminit Tacitus in quarto, Miſſúſque eſt è ſenatoribus qui ſcipionẽ eburneum, togam pictã, antiqua patrum munera daret, regémque & ſocium, atque amicum appellaret. Togam pictã alibi Liuius purpureã appellat, in primo belli Macedonici,

Dona ampla data, quæ ferrent regi, vaſa aurea, argenteáque, togáque purpurea, & toga prætexta. Quare falluntur, qui togam prætextam pro purpurea ſumpſere. Tullius ſecũda in Antoniũ, Sedebat in roſtris collega tuus, amictus toga purpurea, in ſella aurea, coronatus: aſcẽdis: accedis ad ſellam. Plutarchus in Antonio hanc veſtem purpureã, veſtẽ triumphalẽ vocat, καῖσαρ δὲ κεκοσμημένος ἐσθῆτι θριαμβικῇ καὶ καθήμενος ὑπὲρ βήματος ἐν ἀγορᾷ τὸν διαθέοντα ἐθεᾶτο. Quin & his Liuii verbis adducor, vt credã, veſtem illam, quam ſacri Euangelii ſcriptores purpuream, & purpuram dixerunt, fuiſſe togam purpuream, quæ & picta dicebatur, in ſeruatoris noſtri ludibriũ ſcilicet, tanquam à S.P.Q.R. miſſam illi, qui ſe regem Iudæorum diceret, vt mentiebantur Iudæi. Trabearum tria ſunt genera, vt ſcribit Suetonius. Vnum quod diis ſacratur, & eſt totum purpureum: alterum quod eſt regum, quod etiam purpureum eſt, ſed albo infectum. Tertium eſt augurale, purpura & cocco mixtis infectum. In funebri pompa vtebantur & equites trabea, ſi Tacito credimus, qui in tertio de funere Germanici ſic ait, Igitur tribunorum centurionúmque humeris cineres portabantur, præcedebant incompta ſigna, verſi faſces: atque vbi colonias tranſgrederentur, atrata plebes, trabeati equites, pro opibus loci, veſtem, odores, aliáque funerum ſolennia cremabant. Et ſane fuit tempus quũ trabeæ eſſent equi-

tum, vt coniecto ex Martiale, in quinto in Didymum,

Theatra loqueris,& gradus,& edicta,
Trabeáſque,& Idus,fibuláſque,cenſúſque,
Et pumicata pauperes manu monſtras.
Sedere in equitum liceat,an tibi ſcamnis
Videbo Didyme,non licet maritorum.

CAP. XI.

PALVDAMENTVM erat Imperatorũ.) Omnia quoque militaria ornamenta dici in libris auguralibus ait Feſtus. Liuius paludamẽtum pro veſte militari, etiam eius qui non eſſet Imperator, poſuit in primo, Cognitóque ſuper humero fratris paludamento ſponſi, quod ipſa confecerat, ſoluit crines,& flebiliter nomine ſpõſum mortuũ appellat. Paludamentũ enim illud erat vnius Curiatiorum, quorũ nemo, vt arbitror, Imperator in Albanis fuit. Vnde paludati. Cælius ad Ciceronẽ, Cõſules autem, quia verentur ne illud ſenatuſcon ſultum fiat, vt paludati exeant. Iuuenalis in ſexta,

Cúmque paludatis ducibus, præſente marito
Ipſa loqui recta facie, ſtrictíſque mamillis.

Tullius ad Caſſium, Panſa noſter paludatus ad tertium Calẽd. Ianuarii profectus eſt. Paludamẽto quoque vtebãtur & Auguſtæ, vt diximus, in aureo paludamento Agrippinæ. Quòd ſi in veſtimẽtorum ratione, quæ ſubinde mutatur, nouis rebus antiqua vocabulorum nomina fas ſit indere, dicerem

id veſtimẽti genus, cui intexti liliorũ flores, quódque induti reges Gallorũ depingi ſolent, id Latine paludamentũ dici poſſe. Græci aliâs circũlocutione enuntiant, quemadmodũ & Latini. Plutarchus in Cæſare, vbi de Põpeio, qui in prælio Pharſalico, vt equitatũ cui maxime confidebat, perterritũ pulſúmque vidit, ſe in prætorium recepit, equúmque nactus, detracto paludamẽto aufugit: ἀπεδύσατο μὲν, inquit, τὴν ἐναγώνιον, καὶ στρατηγικὴν ἐσθῆτα, φυγάδι δὲ πρέπουσαν μεταλαβὼν ὑπεξῆλθεν. Hoc eſt, veſtem quidẽ exuit imperatoriã atque militarẽ: fugientis autẽ adſumpta prælio ſeſe ſubduxit. Cæſar belli ciuilis tertio, Põpeius iã, cũ circa vallũ noſtri verſarentur, equũ nactus, detractis inſignibus imperatoriis, decumana porta ſe ex caſtris eiecit, protinúſque equo citato Lariſſam cõtendit. Plutarchus in Lucullo ἐφεστρίδα, vt opinor, pro paludamẽto poſuit, vbi de ornamẽtis Luculli, iamiã præliũ inituri aduerſus Tigranem, θώρακα μὲν, ait, ἔχων σιδηροῦν φολιδωτὸν ἀποστίλβοντα, κροσσωτὴν δ' ἐφεστρίδα. Hoc eſt, Thoracẽ ferreũ habẽs ſquãmoſum & ſplẽdidũ, ac fimbriatũ paludamentũ. Interpres vertit Punicã epheſtrida: credo quòd in ſuo ipſius exemplari fuerit κροκωτὴν: quod tamen haud prorſus diſplicet. Idem Plutarchus in Philopemene tunicas equeſtres vocat, quas robe a cheual dicimus, καὶ χιτώνων ἱππικῶν καὶ στρατιωτικῶν χλαμύδων διηνθισμένων. Vide reliqua. Idem Plutarchus in Craſſo, φοινικίδα pro paludamẽto purpureo dixit,

λέγεται δὲ, inquiens, ἡμέρας ἐκείνης τὸν κράσσον, οὐχ ὥσπερ ἔθος ἐστὶ ῥωμαίων στρατηγοῖς, ἐν φοινικίδι ἐλθεῖν, ἀλλ' ἐν ἱματίῳ μέλανι. Hoc eſt, Fertur eo die Craſſum, non purpureo, vt Romanorum Imperatorum mos erat, paludamento ad milites proceſſiſſe, ſed pallio nigro. Paludamētum vero fuiſſe Imperatorum, planum fit ex Tranquillo in Cæſare, Alexandriæ circa oppugnationem pōtis, eruptione hoſtium ſubita cōpulſus in ſcapham, pluribus eodem præcipitantibus, cum deſiliiſſet in mare, nando per ducentos paſſus euaſit ad proximam nauem, elata læua, ne libelli, quos tenebat, madefierēt, paludamētū mordicus trahens, ne ſpolio potiretur hoſtis. Vtebātur & Græci equites eo genere veſtis, quam ἐφαπτίδα appellat Athenæus in quinto, his verbis, πάντες οἱ περιειρημένοι εἶχον πορφυρᾶς ἐφαπτίδας, πολλοὶ δὲ διαχρύσους καὶ ζωωτάς. Hoc eſt, belluatas ephaptidas. Macedones pro paludamento chlamyde vtebantur. Plutarchus in Alexandro, qui cum vidiſſet Darium à ſuis interfectum, τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα λύσας ἐπέβαλε τῷ σώματι, καὶ περιέστειλεν. Hoc eſt, Sua ipſius ſoluta chlamyde, mortuo iniecit ac circuntexit. Simul & Pyrrhus cum quodam in prælio videret ſe vnum ab omnibus Romanis appeti, τὴν χλαμύδα καὶ τὰ ὅπλα παραδοὺς ἑνὶ τῶν ἑταίρων μεγακλεῖ, τοῖς δ' ἐκείνου ζοφὸν τινὰ κατακρύψας, ἑαυτὸν ἐπῆγε τοῖς ῥωμαίοις. Hoc eſt, Chlamyde & armis vni amicorum Megacli traditis, illiúſque armis ſeipſum tanquam occultans,

in Romanos impetum fecit. Interpres vel hæc nõ intellexit, vel quod magis puto, corruptũ Plutarchum habuit. Dion libro I, chlamydem pro veſte militari Romanorum, paludamento fortaſſe, vel ſagis poſuiſſe videtur, his verbis, καὶ τὰς χλαμύδας ἀς καὶ ἐν χερσὶν αὐτοῦ ὄντος τοῦ πολέμου μετημπίσχοντο. Chlamys inter puerilia hîc recenſetur ab Vlpiano, qua Numa primus Romanorum regum vſus eſt, cum legationem Iſaurorum excepiſſet, rationémque eorum habitus percepiſſet. author Suidas. Qua coccina vſum Imperatorem Alexãdrũ teſtatur Lampridius. Chlamydis effigies, & terræ habitabilis eadem fuiſſe traditur. Strabo in ſecundo, ἔστι δέ τι χλαμυδοειδὲς σχῆμα τῆς οἰκουμένης. Eſt certe chlamydis effigies quædam terræ habitabilis. Erat autẽ Græcorum, & maxime Macedonum. Plutarchus in Eumene, ἐξῆν δὲ εὐμενεῖ, καὶ καυσίας ἀλουργεῖς καὶ χλαμύδας διανέμειν, ἥτις ἦν δωρεὰ βασιλικωτάτη παρὰ μακεδόσιν. Hoc eſt, Licebat enim Eumeni cauſias purpureas, & chlamydes dilargiri, quod inter dona regia præcipuũ habebatur à Macedonibus. Cauſia, vt illud interim ſcias, erat capitis tegmen, quam Budæus appoſitiſſime vſurpauit, pro galero Cardinalium coccino. Licet enim vni Romano põtifici, vt quõdam Eumeni, cauſias ἀλουργεῖς, id eſt, purpureas, vt chlamydes coccinas, cæteráque Cardinaliũ ornamẽta, arbitratu ſuo, certe hoc iure vtimur, dilargiri, μὴ γὰρ γένοιτο nundinari. Quibus Plutarchi verbis palàm

ſit chlamydes fuiſſe Macedonum. Ille igitur Magnus Alexander incredibili gaudio elatus eſt, cum eius architecti ſitim Alexandriæ in formam chlamydis deſcripſere, quẽ metatus eſt Dinocrates ad effigiem Macedonicæ chlamydis, orbe gyrato laciniosſam, dextra læuáque anguloſo procurſu. author Plinius, & Strabo in ſeptimo. Iã vero & Demetrius ille Poliorcetes chlamydem intexendam locauit, in qua, vt ait Plutarchus, erat εἴκασμα τοῦ κόσμου καὶ τῶν κατ' οὐρανὸν φαινομένων. Hoc eſt, effigies mundi, & eorũ quæ in cœlo apparent: quæ tamen mutatione temporum inchoata relicta eſt. Athenæus in XII. aſſeuerat perfectas fuiſſe Demetrii chlamydes, colore nigricante ſublucentes, in quibus erat polus depictus, aureas ſtellas habẽs, & duodecim ſigna. αἱ δὲ χλαμύδες, inquit, αὐτοῦ ἦσαν ὄρφνινον ἔχουσαι τὸ φέγγος τῆς χρόας. τὸ δὲ πᾶν ὁ πόλος ἐνύφαιτο χρυσοῦς ἀστέρας ἔχων καὶ τὰ δώδεκα ζώδια. Iã nec illud ſupra fidem eſſe videtur, quod ait Appianus in eo libro qui Mithridaticus inſcribitur. Interpretis verba ſubiiciã, quando Appiani Græci nulla mihi copia. Ea ſunt vbi de triũpho Põpeii ex Aſia agit, Pompeius ipſe curru lapillis auróque ſplendente ferebatur, chlamydem, vt aiunt, indutus Alexãdri, qui Macedonibus præfuit, ſi tamen id credere dignum eſt. Putant quippe illã in his, quæ Mithridates ex Cleopatræ rebus in Co reperit, inuentam fuiſſe. Nec id abſurdum videri debet, quãdoquidem Pompeius

FF.iii.

quandam ſimilitudinem oris habuiſſe videtur ad Alexādri imagines. Plutarchus in Pompeio, ἦν δέ τις καὶ ἀναστολὴ τῆς κόμης ἀτρέμα, καὶ τῶν περὶ ὄμματα ῥυθμῶν ὑγρότης τοῦ προσώπου ποιοῦσα μᾶλλον λεγομένην, ἢ φαινομένην ὁμοιότητα πρὸς τὰς ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως εἰκόνας. ᾗ δὲ καὶ τοὔνομα πολλῶν ἐν ἀρχῇ συνεπιφερόντων οὐκ ἔφυγεν ὁ πομπήιος, ὥστε καὶ χλευάζοντας αὐτὸν ἐνίους ἤδη καλεῖν ἀλέξανδρον διὸ καὶ λεύκιος φίλιππος ἀνὴρ ὑπατικὸς συνηγορῶν αὐτῷ μηδὲν ἔφη ποιεῖν παράλογον, εἰ φίλιππος ὢν φιλαλέξανδρός ἐστι. Hoc eſt, Capillitium etiam habebat leniter accliue, & oculorū lineamentorum leuorē quendam, creditam magis quàm compertam oris Pompeii ſimilitudinem ad Alexandri regis ſtatuas repræſentantē. Qua re cōmoti plerique nomen quoque Alexandri ei tribuerunt, quod Pompeius haudquaquam repudiauit, vt cum per iocū nonnulli eum iam appellarent Alexandrum, Lucius Philippus vir conſularis in quadam cauſa ipſi patrocinans dixerit, ſe abſurdum nihil agere, ſi cū eſſet ipſe Philippus, Alexandrum complecteretur. Nec quiſquam mirabitur, chlamydem illam tanto tempore duraſſe, ab Alexandro ſcilicet ad Pompeii ætatem, modo qui legerit Plinium in octauo, qui ait, Seruii Tulli prætextas duraſſe annis quingētis ſexaginta, nulláſque teredonum iniurias ſenſiſſe. Ab eo enim ipſo tempore, quo Alexander natus eſt, ad Ciceronis conſulatum, quo cōſule Pompeius, aut paulo poſt triūphauit, vix anni ſunt trecenti viginti, vt ex Eutro-

pio colligere eſt. Athenieſes quoque chlamyde vſi ſunt in prœliis, paludamenti vice. Plutarchus in Craſſo de Nicia loquens, qui ſi bellãdum eſſet aduerſus Lacedæmonios, ἀποδυόμενος τὴν χλαμύδα, καὶ τῇ κλέωνος ἀπειρίᾳ, καὶ θρασύτητι, ναῦς καὶ ἄνδρας, καὶ ὅπλα, καὶ στρατηγίαν ἐμπειρίας ἄκρας δεομένην παραδιδούς. Hoc eſt, Chlamyda exuẽs, & Cleoni homini audaci, & rei militaris ignaro claſſem, viros, arma atque adeo præfecturam hominẽ peritiſſimum flagitantem tradens.

Paludamenti,& ſagi,ac caligæ militaris figura,ex antiquiſſimis marmoribus Romæ inuentis.



CAP. XII.

AIT Vlpianus, Tunicæ.) Aulus Gellius libro ſeptimo noctium Atticarum ait, antiquitus Romanos primò quidem ſine tunicis toga ſola amictos. Quare nec videtur reprehendendus Cato, qui de more maiorum ſolebat ſtatim à prandio ad forum deſcēdere, ac ibi cum amicis deambulare, nullis nec calceis, nec tunica. μετ' ἄριστον δὲ, inquit Plutarchus in Catone, πάλιν, ὥσπερ εἴθιστο, καταβὰς εἰς ἀγορὰν ἀνυπόδητος, καὶ ἀχίτων περιεπατήσαι μετὰ τῶν συνήθων. Hoc eſt, Poſt prandium autem rurſum, vt ſolebat, in forum ſine calceis, at tunica deſcendens cum familiaribus deambulaſſe. Cuius moris non meminiſſe videtur Plutarchus, indicans eum non ſeruaſſe decorū prætoriæ dignitatis, quòd ſine calceis & tunica ius diceret, cum maiores non vſos tunica ſatis conſtet. Neque enim fruſtra Ennius Carthaginenſium iuuentutem tunicatam appellat. Poſtea vero, inquit Gellius, ſubſtrictas & breues tunicas citra humerum deſinentes habebant, quod genus Græci dicunt ἐξωμίδας, qua vſum Catonem Maiorem, cum brumæ tempore ruſticaretur, author Plutarchus. ἐπανελθὼν δὲ, inquit, εἰς τὸ χωρίον, ἂν μὲν ᾖ χειμὼν, ἐξωμίδα λαβών: θέρους δὲ, γυμνὸς ἐργαζόμενος μετὰ τῶν οἰκετῶν. Hoc eſt, Reuerſus autem in agrum, ſi quidē hyems erat, exomida ſumebat: ſin autem æſtas, nudus cum ſeruis operabatur. Quando vero in Catonis mentionem incidimus, illud

in illo miratur Plutarchus, quod iam ſenex poſt cõſulatum & triumphum adeptum, nulla vnquã veſte vſus ſit, quæ centum denariorũ pretium excederet. ἐσθῆτα μὲν γάρ, οὐδέποτέ φησι, φορέσαι πολυτελεστέραν ἑκατὸν δραχμῶν. Hoc eſt denariorum: quos ad quadrantem reſpondent Iulii, quibus vtuntur hodie paſſim in Italia, qui centum denarii nummo noſtrate viginti francicis æſtimari poſſunt. Iam & in obſoniũ ipſe Cato in diem triginta aſſes inſumebat, hoc eſt triginta bayochos: noſtro vero more, triginta ſolidos. Maſſilienſium quoque frugalitas celebrari ſolet, quòd apud eos mulierum dos maxima centum aureos non excederet, veſtimẽta ad quinque aureos. quæ tamen ſumma Catonis pretio centum ſolidis noſtris maior eſt. ἡ γὰρ μεγίστη προὶξ αὐτοῖς ἐστὶν ἑκατὸν χρυσοί, καὶ ἐσθῆτα εἰς πέντε, καὶ πέντε εἰς χρυσοῦν κόσμον. πλέον δὲ οὐκ ἔξεστι. Hoc eſt, Maxima enim dos eis eſt aurei centum, quinque in veſtes, in mundum aureum totidem: excedere vero non licet. author Strabo. Straboni tamen refragatur id quod Græci prouerbii vice vſurpant, εἰς μασσαλίαν πλεύσειας, καὶ εἰς μασσαλίαν ἥκεις. Aiunt enim ipſos Maſſilienſes nimis delicato ac molli, muliebríque cultu vſos. inſuper capillum vnguẽtatum muliebrem in modum religare. Vnde natum prouerbium. Verum illi prouerbio non aſſentior, cum apud me maior ſit M. Tullii authoritas, qui pro Flacco ait, Maſſiliæ diſciplinã ac grauitatẽ non ſo-

lum Græciæ,ſed haud ſcio an cunctis gẽtibus anteponẽdam iure dicã, quæ tam procul à Græcorũ omnium regionibus,diſciplinis,linguáque diuiſa, Gallorũ gentibus, barbarorũ fluctibus alluatur:ſic optimatũ conſilio gubernatur, vt omnes eius inſtituta laudare facilius poſſint quàm æmulari. Sed quid opus illis ethnicorum teſtimonio,cum Lazarus amicus ab Ieſu ſeruatore Chriſto vocatus, hãc vnam potiſſimum ſedem delegerit, in qua veriſſima dei dogmata mortales edoceret, mirificáque ad reuocãdam errabundam plebeculam, prodigià oſtentaret. Sed ad tunicas reuertamur. Manicatis tunicis indui non ſine probro ſolebant, vt author eſt Gellius, qui eas Græco vocabulo χειριδωτὰς appellat. Politianus in Herodiano, manuleatas vertere, Plautum imitatus, maluit, quàm cum Cicerone dicere manicatas. Qui cum in gregem Catilinæ inuehitur,ſic ait, Quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut barbatos videtis, manicatis & talaribus ac ſtrictis tunicis amictos, non togis. Virgilius quoque videtur non ſine probro dixiſſe,

Et tunicæ manicas,& habent redimicula mitræ.

Mulieres tunicis vtebantur longe latéque diffuſis, ad vlnas cruráque aduerſus oculos protegenda, quorum ima erat carni proxima: vnde iocus Martialis in Leſbiam,

De cathedra quoties ſurgis,iam ſæpe notaui,

Pædicant miſeram Leſbia te tunicæ.

Obſeruaui & apud Ouidium, tunicam in ſingulari accipi pro tunica illa, quæ ima erat, qua hodie linea vtimur, vt olim Atheniẽſes talari & linea vtebantur, authore Polluce. Ouidius in Amoribus,

Sic etiam tunica tangitur illa ſua.

Et in tertio,

Illic nec tunicam tibi ſit poſuiſſe pudori.

Et alibi,

Pugnabant tunica, ſed tamen illa tegi.

Tunicã accipe pro ea quæ carni proximior, quam vt mihi videtur, tunicam lineam, vel imam dicere poſſumus. Sunt qui interulam vocitent. Athenæus χιτώνιον ἐχίθερκον appellat in decimotertio, vbi de Phryne ſcorto nobili, ἐχίθερκον γὰρ χιτώνιον ἀμπέχετο. Hoc eſt, Tunicula carni proxima amiciebatur, quam camiſiam dicimus. Vtebantur & tunica, quæ media dici poteſt: cuiuſmodi ferè eſt tunica rubra, qua brumali tẽpore vtimur. Erat & alia tunica quæ his ſuperinduebatur. Noſtri ruſtici vocabuli Græci veſtigia retinẽtes, hocheton appellãt, quaſi dicas ὁ χιτών: alii ſaye. Neque vero cuipiã mirum videri debet, ſiquidem olim Druidæ Gallorum ſacerdotes, publicis priuatíſq; rationibus Græcis literis vtebãtur, vt legimus in ſexto Commentariorũ Cæſaris. Quin & Ephorus apud Strabonem Gallos φιλέλληνας appellat. μονοχίτων Græcis is eſt, quem tunicatum dicimus, id eſt ſola tunica a-

mictum. Plutarchus in Antonio, de Cleopatra loquens, quæ valetudine affecta, in lectulo iacens, vt Auguſtum aduentantē reſciuit, tunicata exiliit obuiam, ſeque ad pedes eius ſtrauit, & abiecit. ἡ δὲ, inquit, ἔτυχε μὲν ἐν στιβάδι κατακειμένη ταπεινῶς, εἰσιόντι δ' αὐτῷ μονοχίτων ἀναπηδήσασα προσπίπτει. Ipſa autem iacebat in lecto ſordide. Ingredienti vero ipſi vnica amicta tunica exiliens accidit. Idem in Sylla, οἱ τοῦ Φιμβρίου στρατιῶται μονοχίτωνες ἠσπάζοντο τοὺς ἐκείνου μονοχίτωνας. Hoc eſt, Tunicati, & enocheton, vt vulgo loquimur, ſalutabāt illius tunicatos. Si interpres Plutarchi aliter vertit, vel fallor, vel falſus eſt. Athenæus quoque in primo, καὶ ἀνδριάντας αὐτῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἱστάναι φησί, κατὰ πολλὰ μέρη τῆς πόλεως μονοχίτωνας, ῥυτὸν κρατοῦντας ἐν ταῖς χερσίν. Hoc eſt, Statuas ipſius in Alexandria collocaſſe ait, in multis ciuitatis partibus tunicatas, manibus rhytum tenentes. Id eſt poculi genus. A tunica fit tunicatus. Martialis,

Formoſam faciem nigro medicamine velas,
  Sed non formoſo corpore lædis aquas.
Ipſam crede deam verbis tibi dicere noſtris,
  Aut aperi faciem, vel tunicata laua.

Ouidius,

Aſtiterit tunicata, moues incendia, clama:
  Sed timida caueat frigora voce toga.

Tunicata, id eſt in camiſia. Proinde facetiſſimus poeta quietem tunicatam appellat, id eſt liberam ab opera togata.

Quos Fauſtine dies, qualem tibi Roma Rauennam
Abſtulit, ô ſoles, ô tunicata quies.

Solebant enim, vt diximus, Romani togati deducere & reducere magiſtratus, & eos, qui dignitate vel ætate, vel opibus præcellerent, in domum, in forum, in templa, vel alió. Quæ opera togata à Martiale vocitatur,

Exigis à nobis operam ſine fine togatam:
Non eo, libertum ſed tibi mitto meum.

Et in nono,

Denariis tribus inuitas, & mane togatum
Obſeruare iubes atria Baſſe tua.
Deinde hærere tuo lateri, præcedere cellam
Ad vetulas tecum plus minus ire decem.

Quare in vita beatiore togam raram optat. Domi enim Romani commorantes, togam reponebant, & viliori veſte vtebantur: quam non inepte fortaſſe domeſticam dixeris. Tullius in ſecundo de finibus, Aut etiam vt veſtitum, ſic ſententiam habeam, aliam domeſticam, aliam forenſem. Herodianus in Maximo, ἀρπάζουσι τοὺς πρεσβύτας, περιῤῥήξαντες δὲ ἃς εἶχον περὶ τοῖς σώμασιν ἐσθῆτας λιτὰς, ἅτε οἴκοι διατρίβοντες. Hoc eſt, Corripiunt ſenes, laceratis quibus amiciebantur, veſtibus, vilioribus ſane, vtpote qui domi ſeſe continerent. Et item Plutarchus in Sylla ait, ἐσθῆτα δὲ ἄλλην μὲν οἰκουρῶν, ἄλλην δὲ εἰς ἀγορὰν προερχόμενος. Hoc eſt, Veſtem aliam, cum domi maneret, aliam cum ad forum deſcenderet, vel

procedens. Tunica lati claui, inſigne erat ſenatorum, ſenatúmque ab equite diſtinguebat. Plinius libro trigeſimotertio, Annuli diſtinxere alterum ordinem à plebe, vt ſemel cœperant eſſe celebres, ſicut tunica ab annulis ſenatum tantum. Tranquillus in Auguſto, Sumenti virilem togam, tunica lati claui reſuta ex vtraque parte ad pedes decidit. Fuerunt qui interpretarentur non aliud ſignificare, quàm quòd is ordo, cuius inſigne id eſſet, quandoque ei ſubiiceretur, id eſt ordo ſenatorius ſcilicet. Tunica lati claui, latus clauus etiamnum appellatur.

Martialis in Gelliam,

Dum te poſſe negas, ni lato Gellia clauo
  Nubere, nupſiſti Gellia ciſtigero.

Tacitus in dialogo, Equidem, vt de me ipſe fatear, non eum diem lætiorem egi, quo mihi latus clauus oblatus eſt. Quintilianus vndecimo, Cui lati claui ius non erit, vt tunicæ prioribus oris infra genua paulum poſterioribus ad medios poplites vſque perueniant. Nam infra, mulierum eſt: ſupra, centurionum. Lati claui ius, eſt dignitas ordinis ſenatorii. Dicitur & clauus. Trãquillus in Auguſto, Togis neque reſtrictis neque fuſis vſus eſt: clauo nec lato, nec auguſto. Tunica lati claui, ſiue latus clauus, antea quidem dicebatur tunica palmata, à latitudine clauorum, quæ nunc à genere picturæ appellatur. Verba ſunt Sexti Pompeii

in vocabulo, picta, paucis additis. Cum vero ait, quæ nunc à genere picturæ appellatur, accipe ab ipſis clauis purpureis, qui tunicis inſeruntur, appellari tunicam lati claui. Quibus clauis purpureis mappæ quoque ad limbum, vt opinor, variari ſolebant. Et hoc eſt quod ait Martialis, Et lato variata mapalia clauo.

Quare cum apud Liuium identidem legas tunicã palmatam, accipe pro tunica lati claui, quam Græci χιτῶνα πλατύσημον appellant. Strabo in tertio, οὗτοι δὲ καὶ ἐνδῦσαι λέγονται πρῶτοι τοὺς ἀνθρώπους χιτῶνας πλατυσήμους. Hos autem primos memoriæ proditum, induiſſe homines tunicas lati claui. Hactenus quæ de lato clauo cõminiſci potui, hæc ſunt: ita tamen, vt ingenue fatear, mihi planè nõ liquere: ſicut nec illis maiorum gentium ſcriptoribus, qui ante me natum hac in re hallucinati ſunt. Tunica phœnicea ſignum erat prælii futuri, quam alias coccinã appellat Plutarchus, vt diximus in cocco. Plutarchus in Bruto, προὔκειτο μὲν ἐπὶ τοῦ βρούτου χάρακι, καὶ ἐπὶ τοῦ κασσίου σύμβολον ἀγῶνος, φοινικοῦς χιτών. Hoc eſt, Ante Bruti & Caſſii vallum, prælii ſignum erat propoſitum tunica phœnicea. Et in Põpeio, κατὰ τάχος πρὸ τῆς σκηνῆς ἐκέλευσε προθεῖναι τὸν φοινικοῦν χιτῶνα. τοῦτο γὰρ μάχης ῥωμαίοις ἐστὶ σύμβολον. Hoc eſt, Extemplo ante prætoriũ iuſſit proponi tunicam phœniceã. Hoc enim Romanis pugnæ ſignum. Alibi coccinã appellat Plutarchus, credo, quia idem ferè color. Quod ait Iu-

reconſultus, tunicæ, hoc ideo, quia pluribus tunicis vtebantur. Et Auguſtus quaternis interdum tunicis, authore Tranquillo, muniebatur. Quare apud Ouidium faſtorum ſecundo,

Exuerat tunicas vteri, manifeſta timore
 Proditur indicio ponderis ipſa ſui.

Et in eodem,

Dat tenues tunicas Getulo murice tinctos:
 Dat teretem zonam, qua modo cincta fuit.

Tunica quoque apud Celſum pro eo ponitur, quam taygam vulgo dicimus, his verbis, Vel ex ictu aliquo rumpitur tunica, quæ deducere ab inferioribus partibus inteſtina debuit. Sunt & tunicæ apud eundem, teſticulorum inuolucra. Sic etiam Perſius non inelegãter, cæpe tunicatum appellat.

CAP. XIII.

PALLIOLA.) Pallium erat Græcorũ. Tullius pro Rabirio, Conſularis homo ſoccos habuit & palliũ: nec vero id homini tum quiſquã, ſed tempori aſſignãdum putauit. Tranquillus in Auguſto, Sed cæteros continuos dies inter varia munuſcula, togas inſuper & pallia diſtribuit, lege propoſita, vt Romani Græco, Græci Romano habitu vterentur. Pallium quoque erat philoſophorum. Gellius libro nono, Video, inquit Herodes, barbam & pallium, philoſophum nondum video. Pallia inter communia veſtimenta annumerantur Vlpiano hîc, quæ promiſcua appellat Ta-

citus in tertio, Promiſcuas viris & fœminis veſtes. Palliis etiamnum in lecto vtebantur.

Ouidius in Amoribus,

Nec in lecto pallia noſtra ſedent. Martialis,

Gutta pallia nec feſellit vlla. Iuuenalis in ſexta,

-tunc corpore ſana

Aduocat Archigenen, oneroſáque pallia iactat.

Pallia tunicæ imponebantur, ex prouerbio, Tunica pallio proximior. Quod ſi verum eſt, tunicarũ muliebrium alæ non erant conſutæ, erántque Romanæ φαινομηρίδες, quemadmodum & Spartanæ. Quod & Ouidianis verſibus probari poteſt, cũ ait,

Pallia ſi nimium terræ demiſſa iacebunt,
  Collige, & in munda ſedulus effer humo.
Protinus officii pretium patiente puella,
  Contingent oculis crura videnda tuis.

Neque enim efferendo pallio aperirentur crura, ſi alæ vtrinque conſutæ eſſent, etiamſi Plutarchus dicat, ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ περὶ τὰς παρθένους φυλακὴ κατέσταλται τῷ νουμᾷ πρὸς τὸ θῆλυ καὶ κόσμιον. ἡ δὲ τοῦ λυκούργου παντάπασιν ἀναπεπταμένη καὶ θῆλυς οὖσα τοῖς ποιηταῖς λόγον παρέσχηκε. φαινομηρίδας τε γὰρ αὐτὰς ἀποκαλοῦσι, ὡς ἴβυκος, καὶ ἀνδρομανεῖς ἰσοροῦσιν, ὡς εὐριπίδης. Et paulo poſt, τὰ γὰρ ὄντα τοῦ παρθενικοῦ χιτῶνος αἱ πτέρυγες οὐκ ἦσαν ἀνερραμμέναι κάτωθεν, ἀλλ' ἀνεπτύσσοντο, καὶ συνεγύμνουν ὅλον ἐν τῷ βαδίζειν τὸν μηρόν. Hoc eſt, Itémque cuſtodia quæ ad virgines pertinet, à Numa cohibita magis eſt ad muliebrem cultum & ornatum. Cuſtodia vero Ly-

curgi planè aperta nimis. Siquidẽ muliebris cum ſit, poetis ioci anſam præbuit. φαινομηρίδας enim ipſas appellant, id eſt quarum aperta ſunt femora, vt Ibycus. Et paulo poſt, Nimirum pinnæ virginalis tunicæ non erant conſutæ, ſed explicabãtur, aperiebántque totum incedendo femur. Hactenus Plutarchus. Quibus verbis apparet Spartanas mulieres ſolitas incedere ſola tunica amictas, cuius alæ non erant conſutæ. Quod & Romanis obſeruatũ arbitror ex Ouidio, ita tamen, vt tunicis pallia vel ſtolæ ſuperimponerentur. Neque enim, vt mihi quidẽ videtur, aliter capi poteſt ſenſus Ouidianus, niſi ſi quis dixerit, quòd efferẽdo pallio, ſimul & efferebantur tunicæ, quod magis amentis fuiſſet quàm amantis. Cæterum tunica illa, cuius pinnæ diſſolutæ aliquatenus erant, & qua vtebantur Spartæ σχιστὸς χιτὼν appellatur à Iulio Polluce, in onomaſtico ad Commodum. A pallio fit palliolum, quod laneum erat. Martialis,

Succida palliolo vellera quinque petit.

Mulierum etiam erat. Iuuenalis, -aut cum
Vxorem comœdus agit, vel Dorida nullo
Cultam palliolo, mulier nempe ipſa videtur.

Inde palliolatus. Trãquillus in Claudio, Ob hanc eandem valetudinẽ, & gladiatorio munere, quod ſimul cum fratre memoriæ patris edebat, palliolatus nouo more præſedit.

Martialis in nono,

Hanc volo quæ facilis, quæ palliolata vagatur.

A pallio fit palliatus, id eſt pallio munitus. Gellius libro nono, Adiit nobis præſentibus palliatus quiſpiam & crinitus. Erant etiamnum pallia cœnatoria, quorum meminit Martialis,

Pugnorum reus, ebriæque noctis
Cœnatoria mittat aduocato.

Et in vndecimo,

Ad cœnam venies, ſed ſic diuiſa recumbes,
Vt non tangantur pallia noſtra tuis.

Et in Apophoretis, vbi in lemmate eſt cœnatoria, ſubaudiendum pallia. ait enim,

Nec fora ſunt nobis, nec ſunt vadimonia nota.
Hic opus eſt pictis accubuiſſe thoris.

Interpres fœde lapſus eſt: lege, ac ridebis. Porrò autem palla Gallica ad formam noſtri palletoci manicati videtur acceſſiſſe, ſi Martiali credimus, Dimidiáſque nates Gallica palla tegit. Quid vero ſit palla Gallica, docet Strabo in quinto, ἀντὶ δὲ, inquit, χιτώνων σχιστοὺς χειριδωτοὺς φέρουσι μέχρι αἰδοίων καὶ γλουτῶν. Hoc eſt, Tunicarum vice pallas manicatas geſtant, ad verenda vſque natéſq; medias pertingẽtes. Quæ verba, Martialis verſum videntur interpretari. Palla ab Horatio honeſta dicta, mulierũ erat, vt quidam opinantur. Martialis,

Faſcia te, tunicæque tegunt, obſcuráque palla.

Vtebantur & citharœdi.

Ouidius in vndecimo,

Ille caput flauum lauro Parnaſide vinctus,
Verrit humum Tyrio ſaturata murice palla.

Et tragœdi. Idem Ouidius Amorum tertio,
Fronte comæ torua palla iacebat humo.

Quare fallũtur ii qui mulierum tantum fuiſſe putant, in quibus & noſter Sipontinus, vir alioqui de lingua Latina non peſſime meritus. Marcus Varro de lingua Latina ait, pallam ideo dici, quòd foris palàm ſit. Erátque palla lõga ad terram vſque promiſſa, vt apparet in Ouidiano verſu. Quam ob id appellat Virgilius, Pro lõgæ tegmine pallæ.

Endromis dicta videtur, quòd eo genere veſtis, ἐν δρόμῳ, id eſt in curſu & palæſtra vterentur, quam pinguem, hirſutámque, & villi lõgioris fuiſſe conſtat ex Martialis libro quarto,

Hanc tibi Sequanicæ pinguẽ textricis alumnam,
  Quæ Lacedæmonium barbara nomen habet.
Sordida, ſed gelido non aſpernanda Decembri
  Dona, peregrinam mittimus Endromidem:
Seu lentum ceroma teris, tepidúmve trigona,
  Siue harpaſta manu puluerulenta rapis:
Plumea ſeu laxi partiris pondera follis,
  Siue leuem curſu vincere quæris Atam.
Ne madidos intret penetrabile frigus in artus,
  Néve grauis ſubita te premat iris aqua.
Ridebis ventos hoc munere tectus, & imbres:
  Nec ſic in Tyria ſindone tutus eris.

Iuuenalis taxat mulieres Romanas, quæ endro-

mide purpurea vterentur, in ſexta,

Endromidas Tyrias, & fœmineum ceroma
Quis neſcit?

Quod vero ait Martialis, ſindone, vt obiter id intelligas, σινδὼν, vt ait Pollux, eſt amictus ex lino AEgyptiaco, quod nunc dicroſſum appellatur: dicta, vt opinor, quia primũ in Sidone vrbe huiuſmodi amictus fieri cœpit, ob id Tyria à Martiale dicta. Erant enim vicinæ vrbes Tyrus & Sidon. Hoc eò adieci, vt intelligeres quæ ſcripta ſunt in Matthæo, Et cum accepiſſet corpus Ioſeph, inuoluit illud ſindone munda. De ſindone conuenit Matthæus, Marcus & Lucas: verum Iohannes ait, καὶ ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων. Hoc eſt, Et obuinxerunt illud othoniis cum aromatibus. Quòd ſi Polluci credimus, ὀθόνη apud Homerum magis ἐξ ἐρίου, id eſt ex lana, quàm ἐκ λίνου, id eſt ex lino erat. Sindon vero inter linea veſtimenta adſcribitur ab ipſo Polluce. Quare puto Iohannem per othonia lintea intellexiſſe, rectéque vertiſſe Eraſmum, etiam ſi aliter ſentiat Pollux.

CAP. XIIII.

QVOD ait Vlpian⁹, Anſitaria, quid velit ingenuè fateor me planè neſcire. Conſului vetuſtiſſimos codices, quorum in altero legi, Anſitapa: in altero, Anticapa. Quocirca ſi mihi permittis diuinare, vel potius coniectura vti, puto legendum amphitapa. Nam amphitapæ dicuntur ve-

ſtes vtrinque villoſæ. Lucilius libro primo,
Pſilæ atque amphitapæ villis ingentibus molles.

Varro Manio, Alterum bene acceptum dormire ſuper amphitapa bene molli. Athenæus ἀμφίταποι dixit in quinto, τούτοις δ᾽ ἀμφίταποι ἁλουργεῖς ὑπεστρῶντο τῆς πρώτης ἐρίας. Id eſt, Hiſce amphitapa ſubſternebãtur è molli lana. Quæ & amphimalla dicuntur. Strabo in quinto, τὴν δὲ μέσην οἱ περὶ παταύιον, ἐξ ἧς οἱ τάπητες οἱ πολυτελεῖς καὶ γαύσαπαι, καὶ ὃ τοιοῦτον πᾶν ἀμφίμαλλόν τε καὶ ἑτερόμαλλον. Hoc eſt, Mediocrẽ vero lanam ager Patauinus, ex qua tapeta fiunt laudatiſſima, & gauſapinæ, cæteráque eiuſdem generis amphimalla & heteromalla. Id eſt quæ vtrinque villoſa ſunt, vel in altero tantum, cuiuſmodi ferè ſunt mãtes vulgo dictæ, quas Maſſiliæ fieri vidimus, quæ & amictus & ſtragulæ veſtis vſum nautis & nauigantibus præſtant. Hodie veſte ſerica heteromalla vtimur, quam villoſam, & villutam vulgo dicimus, quemadmodum & lanea heteromalla, quam trippam, niſi fallor, appellamus.

CAP. XV.

AIT Vlpianus, Et ſaga.) Sagum militũ erat, quod & inter familiaria adſcribitur ab Vlpiano. Tullius, Itur ad ſaga. Noſtri milites g litera ſublata, vocabuli Latini veſtigia retinent, ſaum vel ſayon appellantes id genus veſtis, quod armĩs

ſuperinduitur, alii accouſtramentum, vt prætoriani. Cicero ad Trebatium, Quamobrem camino luculento vtendũ cenſeo. Idem & Mutio & Manilio placebat, præſertim qui ſagis non abundares. Quòd vero ait, idem & Mutio, iocatur Tullius in Trebatium iureconſultum, quibus moris eſt aliorum authoritate ſuam ipſorum comprobare ſententiam. Græci vnico vocabulo, vt opinor, περιθωρακίδια appellant, ea quæ ſuperinduebãtur armis. Plutarchus in Artaxerxe, ὡς δὲ μόλις συνεῖδον τὰ περιθωρακίδια φοινικᾶ, λευκοῖς χρωμένων τῶν βασιλικῶν ἁπάντων, ἔγνωσαν πολεμίους ὄντας. Lapus fœliciter interpretatus eſt, Qui vbi vix rubra ſagula cõſpicati ſunt, quòd regiæ partis omnes albis vterentur, agnouerũt ſtatim hoſtes eſſe. Strabo vocabulo Latino vtitur in tertio, ἐν βαστητανίᾳ δὲ μελανείμονες, τὸ πλέον δ᾽ ἐν σάγοις. Hoc eſt, In Baſtetania vero nigris veſtimẽtis vtuntur ad vnum omnes, magnam ferè partem in ſagis. Vtebantur & Luſitani ſagis, vt author eſt Strabo in tertio, quibus operiebãt captiuos, ex eorũ viſceribus vaticinaturi. Quod immanius mihi quidem videtur, quàm quod Galli quondam feciſſe ferunt, ſontes ſcilicet ac damnatos diis immortalibus immolaſſe. Plutarchus in Galba, ἐσθῆτα στρατιωτικὴν appellat, quod nos, vt opinor, ſagum. Extat lex militaris Caii Gracchi, apud Plutarchum in Tiberio, in hæc verba, ἐσθῆτα μὲν κελεύων δημοσίᾳ χορηγεῖσθαι, καὶ μηδὲν εἰς τοῦτο τοῦ μισθοφορᾶς ὑφαιρεῖσθαι τῶν στρα-

τῶν ὁμιλιῶν. Hoc eſt, Sumptu vt publico ſaga militibus præberentur, nihil hac de re ſtipendio militari diminuto. A ſago fit ſagulum. Liuius in XXX. Hæc omnia ſagulo gregali amictus. Virgilius, Virgatis lucem ſagulis. Tacitus de moribus Germanorum, Nudi, aut ſagulo leues, nulla cultus iactatio. Et paulo poſt, Tegmen omnibus ſagum, fibula, aut ſi deſit, ſpina conſertũ. A ſago fit ſagatus. Martialis, Vis te purpureũ Marce ſagatus amem? Tranquillus in Cæſare dictatore, Conuiuatũ aſſidue per prouincias duobus tricliniis, vno quo ſagati, palliatíve: altero quo togati cum illuſtrioribus prouinciarũ diſcumberent. Saga Liguſtica celebrãtur à Strabone in quarto. Tunicæ quoque illic fieri ſolitæ. Abolla quoque militũ erat, vt Nonio Marcello placet. Vnde iocus Martialis in Criſpinum, qui poſita abolla, togam ſumpſerat,

Neſcit cui Tyriam dederit Criſpinus abollam,
Dum mutat cultus, induitúrque togam.

Et apud Iuuenalem non ſemel. Iam vero & lænã militarem fuiſſe Nonio placet, quam Græci χλαῖναν vocitant. Plutarchus in Numa, καὶ γὰρ ἃς ἐφόρουν οἱ βασιλεῖς λαίνας, ἰόβας φησὶν χλαίνας εἶναι. Hoc eſt, Etenim quas geſtabant reges lænas, Iuba chlænas ait eſſe. Palliis ſuperinduebantur hyberno tẽpore, ſi Martiali credimus,

Tempore brumali non multum læuia proſunt,
Calfaciunt villi pallia veſtra mei.

Quod & prouerbio fit manifeſtũ, ἐν θέρει τὴν χλαῖναν κατατρίβεις. ἐπὶ τῶν μὴ καθ' ὥραν τοῖς ἀναγκαίοις χρωμένων. Hoc eſt, AEſtate læna deteris. In eos qui nõ ſuo tempore rebus neceſſariis abutuntur. Vtebantur læna in ſacrificiis. Tullius in Bruto, Licet aliquid etiam de M. Popilii ingenio ſuſpicari, qui cũ conſul eſſet, eodémque tẽpore ſacrificiũ publicũ cũ læna faceret, quòd erat flamẽ carmẽtalis, plebis cõtra patres concitatione & ſeditione nuntiata: vt erat læna amictus, ita venit in cõcionẽ, ſeditionémque cũ authoritate, tum oratione ſedauit. Vtebantur & cœnatoriis pallii vice. Iuuenalis in quinta,

-plurima ſunt, quæ
Non audent homines perfuſa dicere læna.

Martialis, vbi de Luſco conuiua furaciſſimo,

Et tectus lænis ſæpe duabus abit. Nec tamen me fallit fuiſſe quoque apud Græcos genus veſtis quæ χλανὶς diceretur, vt eſt apud Herodotum, vbi de Dario. Nec hoc loco omiſerim Gallos olim ſolitos ſagis villoſis vti, quas lænas appellabant. Strabo in quarto, ἡ δ' ἐρέα, τραχεῖα μὲν ἀκρόμαλλος δὲ, ἀφ' ἧς τοὺς δασεῖς σάγους ἐξυφαίνουσιν, οὓς λαίνας καλοῦσιν. Hoc eſt, Lana vero hirta, villoſo pilo, ex qua ſaga pexa crebra cõtexunt, quas lænas appellant. Valerius χλανίδα amiculũ dixit. χλανίδος meminit & Athenæus in quinto, πρῶτοι μὲν οἱ τὸν ὄχλον ἀνείργοντες σιληνοὶ πορφύρας χλανίδος, οἱ δὲ φοινικίδας ἠμφιεσμένοι. Sileni qui primi turbã coercuerunt pars lænas & purpuras, alii paluda-

mentum purpureum inducebantur. Illud fortaſſis quiſpiam mirabitur, quod in eodem dixit Athenæus χλαῖναν, quam Plato τρίβωνα appellat in ſymposio. Alcibiades loquitur, ὑπὸ τὸν τρίβωνα κατακλινεὶς τουτουί. Hoc eſt, Sub læna huius iacẽs. Athenæus vero, οὐδ' ὡς ἀλκιβιάδης συνεκοιμήθη ὑπὸ τὴν αὐτὴν γενόμενος χλαῖναν. Hoc eſt, Neque vt Alcibiades ſub eadem læna vna iacuit. Cicero, vbi de Dionyſio in tertio de natura deorum, in fine, Pellenicæ lænæ celebrãtur, antiquis victoribus athletis præmii loco dabãtur. Pollux. Strabo in octauo, ἔστι δὲ καὶ κώμη πελλήνη, ὅθεν καὶ αἱ πελληνικαὶ χλαῖναι, ἃς καὶ ἆθλα ἐτίθεσαν ἐν τοῖς ἀγῶσιν. Hoc eſt, Eſt & vicus Pellene, vnde & Pellenicæ lænæ, quas & præmia cõſtituerant in certaminibus ludicris.

CAP. XVI.

LACERNA quaſi lacera, quòd capite minus ſit, Sexto Pompeio. Quam militum quoque fuiſſe conſtat. Propertius in quarto,

Texitur in caſtris quarta lacerna tuis.

Ouidius Faſtorum ſecundo,

Mittenda eſt domino, nũc nunc properate puellæ
Quam primum noſtra facta lacerna manu.

Erant & lacernæ, quibus vterẽtur Romani, cũ ſpectaculis operã ſedentariam præſtarent, & togæ ſuperinduebantur ad arcenda frigora. Martialis,

Amphitheatrales nos commendamur ad vſus,
Cum tegit algentes noſtra lacerna togas

Iuuenalis in nona,

-pingues aliquando lacernas,
Munimenta togæ, duri, craſſique coloris.

Rurſus Martialis in octauo,

O quantos riſus pariter ſpectata mouebit
Trita palatina noſtra lacerna toga.

Tranquillus dedit negotium ædilibus, ne paterentur in foro circóve quenquam conſiſtere, niſi poſitis lacernis togatum. Lacernis candidis vtebātur in ſpectaculis, ſi Martiali credimus, qui ludi in Horatium, qui nigra lacerna ſpectaculis aderat,

Spectabat modo ſolus inter omnes
Nigris, munus Horatius, lacernis:
Cum plebs, & minor ordo maximúſque
Sancto cum duce candidus ſederet,
Toto nix cecidit repente cœlo.
Albis ſpectat Horatius lacernis.

Hactenus Martialis. Plutarchus in AEmilio, vbi de triũpho Pauli AEmilii agit, ὁ μὲν δῆμος ἐν τε τοῖς ἱππικοῖς θεάτροις ἃ κίρκους καλοῦσι περί τε τὴν ἀγορὰν ἰκρία πηξάμενοι καὶ τἆλλα τῆς πόλεως μέρει καταλαβόντος ὡς ἕκαστα παρεῖχε τῆς πομπῆς ἐπ' ὄψιν ἐθεῶντο καθαραῖς ἐσθῆσι κεκοσμημένοι. Cõcedebatur aliquando, honoris ergo, tota vti prætexta in ſpectaculis, vt S. P. Q. R. admiratus Catonis fidem & ſedulitatem in cõſeruanda Cypria gaza, vltro ei præcipuam detulit præturam, cõceſſitque vt toga prætexta in ſpectaculis publicis vteretur. Plutarchus in Catone, καὶ τὰς θέας αὐτὸν ἐν ἐσθῆτι περιπορφύρῳ θεᾶσθαι. Etiã ludos in toga prætexta vt ip-

ſe ſpectaret. Lacernis vtebantur & mulieres. Iuuenalis in prima, Ipſe lacernatæ cum ſe iactaret amicæ. Ipſi in pleriſque Italiæ ciuitatibus matronas vidimus lacernatas, eo ipſo tempore, quo per vrbẽ mirifice temperato greſſu incedunt. Fortaſſe vero nõ inepte dixerim noſtros iuris tam diuini, quàm humani doctores (eo enim vocabulo gaudent) lacernatos, cum cappis quas vocant, pellitis ornati, tyronibus ſuis prolytarũ, lytarúmque inſignia largiuntur, pro ſenſus ratione an pro cenſu, nihil habeo dicere. Sacerdotes quoque, qui Canonici dicũtur, lacernis nigris ornantur, vt cucullo, cum in ædis choro ſedẽtario diuinos Dauidis verſus, alternis vltro citróque vicibus decantant: tempore vero æſtiuo vtuntur amictu pelliceo, quem ab amiciendo, opinor, vulgo aumiciam vocant. Quinetiã videntur lacernæ eſſe eæ, quibus Cardinales Romæ obequitando, triumphantium more vtuntur, ſacerdotii, vt ita dicam, dibaphici ius adepti, cum cucullo & Cauſia purpurea, quã nonnulli capellũ rubrũ vocant. Qui ne nimiũ hac de re gloriẽtur, ſciãt lacernas quoque pauperiorũ fuiſſe. Iuuen. in tertia,

Quid quod materiam præbet, cauſáſque iocorum,
Omnibus hic idem, ſi fœda & ſciſſa lacerna.

Martialis ad Mamurianum,

Cerea ſi pendet lumbis, ac trita lacerna.

Nobiliores illuſtrioréſque lacernis non vtebantur, niſi pluuio tempore, aut in ſpectaculis. Quare

Tullius obiectat Antonio, quòd rediſſet in vrbem cum Gallicis & lacerna. In ſecũda Philippicarum ſic ait, Nã quòd quærebas quomodo rediſſem, primum luce, non tenebris: deinde cum calceis & toga, nullis nec Gallicis, nec lacerna. In vulgatis codicibus ſcriptũ eſt caligis: tu ex Gellio libro XIII. Gallicis legas, nos galozas dicimus. Erant enim & quædã lacernæ, quib⁹ pluuioſo tẽpore vterẽtur. Plinius XVIII. cap. XXV. vbi de virgiliarũ occaſu, Ergo ex occaſu eius de hyeme augurãtur, quibus eſt cura inſidiãdi negotiatoris auaritia. Nubilo occaſu pluuioſam hyemem denũtiant, ſtatímque augentur lacernarum pretia. Hactenus Plinius. Quæ lacernæ dicebantur & penulæ. Aulus Gellius libro XIII, T. Caſtritius rhetoricæ diſciplinæ doctor, qui habuit Romæ locum principem declamandi & docẽdi, ſumma vir authoritate grauitatéque, & à D. Adriano in mores literáſque ſpectatus, cũ me præſente, vſus ſum enim eo magiſtro, diſcipulos quoſdam ſuos ſenatores vidiſſet die feriato tunicis & lacernis indutos, & Gallicis calceatos, Equidem, inquit, maluiſſem vos togatos eſſe. Pigitum eſt ſaltem cinctos eſſe & penulatos. Vides vt quos lacernis indutos dixerat, vocat penulatos. Penulam enim abuſiuè nobiliſſimi veteres dixere omne quicquid tegit. Penula vtebantur arcendis pluuiis. AElius Lampridius in Alexãdro, Penulis intra vrbem, frigoris cauſa, vt ſenes vterentur, permi-

ſit,cũ id veſtimẽti genus ſemper itinerariũ,aut pluuiæ fuiſſet. Matronas tamen intra vrbẽ penulis vti vetuit,in itinere permiſit.

Iuuenalis in quinta,

-fremeret ſæua cum grandine vernus
Iuppiter,& multo ſtillaret penula nimbo.

Quintilianus,Galba penulam roganti,nõ poſſum commodare,inquit, domi maneo, cum cœnaculum perplueret. Idem Galba, penulam roganti reſpondit, Si nõ pluit,non eſt opus tibi: ſi pluit, ipſe vtar. Quòd autem viatoria fuerit, Tullius ad Atticum XIII. probat, Sed ego,inquiens, ita egi, vt non ſcinderem penulã. Prouerbii vice vſurpauit Tullius, vt loquimur, non ſuſtinuit vt ſcinderem mantellum,quo apud me remaneret. Et paulo poſt, Horum ego vix attigi penulam, & tamen remanſerunt. Idem Tullius pro Milone, Cum alter veheretur in rheda penulat⁹, vnà ſederet vxor. Et paulò poſt, Quid minus promptum ad pugnã, cum penula irretitus, rheda impeditus, vxore penè conſtrictus eſſet? Erat & penula ſcortea: ſcorta enim veteres pelles nominabant,cuius meminit Martialis,

Ingrediare viam cœlo licet vſque ſereno,
Ad ſubitas nuſquam ſcortea deſit aquas.

Penula ſcortea vtuntur ii, qui ſolenne habent viſere ædem D. Iacobi Caleci, vel voti vel nummi cauſa. brodes vocamus. Vtuntur & pegaſarii

curſores, qui à Gallia Lugdunenſi, quinto aut ſexto demum die Romã aduolant, ſubinde per ſtationes mutatis equis, Græci penulam φαινόλην vocant. Paulus ad Timotheum ſecunda, τὸν φαινόλην ὃν ἀπέλιπον ἐν Τρωάδι παρὰ κάρπῳ, ἐρχόμενος φέρε. Id eſt, Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, cũ venies, apporta. Hieronymus in tertio aduerſus Pelagium dialogo, vertit lacernam ſiue penulam, vt inquit Eraſmus in annotationibus, quod cum Gellio cõuenit, qui vt ferè eadem poſuit lacernam & penulã, vt diximus. Athenæus in tertio, παῖ λευκέ δός μοι ἄχρηστον φαινόλην. Hoc eſt, Puer cãdide da mihi inutilem penulã. Nos vocabuli Græci veſtigia ſeruamus. μανδύην Græci, nos manteau dicimus. Pollux in ſeptimo, ἡ δὲ μανδύη, ὅμοιόν τι τῷ καλουμένῳ φαινόλῃ. Id eſt, Mãdya vero ſimile quiddam habet cum ea quæ penula vocatur. Quòd vero Lampridius ſcribit, Alexandrum ſenioribus permiſiſſe, vt intra vrbem penulis vterentur, quis forſitan mirabitur, cum orandis cauſis, penula munitos fuiſſe conſtet ipſos etiam oratores, ex Tacito in oratorum dialogo, his verbis, Quantũ humilitatis putamus eloquẽtiæ attuliſſe penulas iſtas, quibus aſtricti & velut incluſi, cũ iudicibus fabulamur. Hactenus Tacitus. Nanque ii, ſub quorum perſona diſſerit Tacitus, ante Alexandrum Imperatorem fato functi ſunt: quin & Tacitus ipſe, vt mihi quidem videtur. Quare in tanta non ſolum rerum, ſed etiã au-

thorum diuerſitate, eorúmque probatiſſimorum, nihil plane decernere auſim. Quæram vero omnia, dubitans plerunque, & mihi ipſe diffidens. Tantum hoc dico, rem ipſam veſtiariam variis temporibus haud prorſus eandem rationem retinere potuiſſe. Penula gauſapina erat crebra, & villoſa, qua hyberno tempore & frigido vterentur. Martialis,

Is mihi candor ineſt, villorum gratia tanta,
Vt me vel media ſumere meſſe velis.

Quidam his verſiculis putauerunt penulam gauſapinam inter theriſtra, id eſt, æſtiua veſtimēta annumerari. Verum, ni fallor, falluntur. Senſus enim Martialis eſt, Penulæ dicit talem ineſſe candorem, tantam ineſſe villorum gratiam, vt etiam ſi hyberno vſui ſit adſcripta, tamen quis penulæ ſpecie captus, eam vel media ſumere meſſe velit. Vſque adeóne iudicio caruere Martialis interpretes? Et ille κέρας ἀμαλθείας inſcriptus, de quo lactis hauſtum gallinacei ſperare poſſis?

CAP. XVI.

VELVTI ſtolæ) Vides vt iureconſultus ſtolam annumerat inter ea veſtimenta, quibus vir ſine reprehenſione vti nō poteſt, licet aliter obſeruetur à Græcis, & Latinorum antiquiſſimis, vt diximus in principio huius opuſculi. Poſtea vero ad matronarum veſtem hoc vocabulum tranſlatum eſt, quæ demiſſa erat ad imos vſque pedes, &

cuius extremam partẽ ambibat inſtita aſſuta, quæ erat faſciola quædam, ſiue limbus. Patrum noſtrorum memoria, matronæ illuſtriores inſtita vtebantur, quos goddetos vulgo dicebant.

Ouidius,

Eſte procul vittæ tenues, inſigne pudoris,
Quǽque tegis medios inſtita longa pedes.

Et aliâs,

Ecquid ab hac omnes rigida ſubmouimus arte,
Quas ſtola contingi, ſumptáque vitta vetat?

Inde ſtolatum, matronale atque honeſtum dicimus. Martialis,

Quis floralia veſtit, & ſtolatum
Permittit meretricibus pudorem?

Quòd vero inſtita dicatur, & limbus, probat Virgilii verſus,

Sidoniam picto chlamydem circundata limbo.

Et Ouidius, -quam limbus obibat
Aureus, ornabant aurata monilia collum.

Sunt qui dicant limbum, muliebre veſtimentum fuiſſe, citéntq; Plauti locum, Textores, limbolarii. quo non ſatis probatur quod volunt, etiam ſi id Marcellus velle videatur. Capitia, Capitium Varroni dictum, quòd pectus capiat, hoc eſt, comprehendat. Et eſt capitis tegmẽ, à capite dictum, vt opinor. Quod ſi verum eſt, in mulieribus id capitiũ dicemus, quod in matronis cappam appellamus, quo vndatim criſpo vtũtur Pariſinæ. Omiſeram

dicere veſtem aliquando poni pro panno, vt apud Marcum Tullium, veſtis Meliteſis, quæ fiebat Melitæ, quæ eſt inſula ſatis lato ab Sicilia mari, periculoſóque diſiuncta, in qua eſt eodem nomine oppidum, quo iſte Verres, inquit Tullius, nunquam acceſſit: quod tamē oppidum iſti in textrinam ad muliebrem veſtem conficiendam fuit. Idem libro IIII. in Verrem, Sed tantum ne Melitenſiū: quaſi etiam amicorum vxores, tātum lectorum quaſi etiam omnium iſtorum villas ornaturus eſſes.

CAP. XVIII.

ZONAE) hic iureconſultus inter muliebria adnumerat. Martialis,

Longa ſatis nunc ſum, dulci ſed pondere venter
Si timeat, fiam tunc tibi zona breuis.

Zona quoque erat virorum, in qua ſolebant deferre nummos. Inde præceptum illud domini apud Matthæum, Ne poſſideatis aurum, neque argentum, neque æs in zonis veſtris. Extat Gracchi dictum in oratione, quam ad populum in concione habuit, Itaque Quirites, cum Roma profectus, zonas quas plenas argenti extuli, eas ex prouincia inanes retuli. Alii vini amphoras, quas plenas tulerunt, eas argento plenas domum reportarunt. Plutar. in Tiberio, pro zona βαλάντιον vertit, his verbis, μόνος δὲ τῶν στρατευσαμένων πλῆρες τὸ βαλάντιον εἰσενηνοχὼς, κενὸν ἐξενήνοχέναι. Etiam ſi idē Plutarchus aliâs his verbis vtatur, in Lucullo ſcilicet, οἱ δ' ἄγοντες

αἰϑόμενοι, πεντακοσίους χρυσοῦς, ὑπεζωσμένον ἀπέκτειναι. Cum ſenſiſſent qui eũ ducebant, aureis quingentis ſuccinctum interfecerunt. Illud vero non omittendum quod ſcripſit Athenæus in primo, reges Perſarum & AEgyptios dare ſolitos reditum tributorum Alexandriæ ciuitatis vxoribus ſuis in zonas. Tullius, Solere aiunt Barbaros reges Perſarum ac Syrorũ plures vxores habere. His autẽ vxoribus ciuitates attribuere hoc modo, Hæc ciuitas mulieri redimicula præbeat, hæc in collũ, hæc in crines. Socrates quoque apud Platonẽ in Alcibiade priore ait, ἐπεί ποτ' ἐγὼ ἤκουσα ἀνδρὸς ἀξιοπίστου τῶν ἀναβεβηκότων παρὰ βασιλέα, ὃς ἔφη παρελθεῖν χώραν πάνυ πολλὴν καὶ ἀγαθήν, ἐγγὺς ἡμερησίαν ὁδὸν, ἣν καλεῖν τοὺς ἐπιχωρίους, ζώνην τῆς βασιλέως γυναικὸς, εἶναι δὲ καὶ ἄλλην ἣν αὖ καλεῖσθαι καλύπτραν, καὶ ἄλλους πολλοὺς καὶ τόπους καλοὺς ἀγαθοὺς, εἰς τὸν κόσμον ἐξῃρημένους τὸν τῆς γυναικὸς, καὶ ὀνόματα ἔχειν ἑκάστους τῶν τόπων ἀπὸ ἑκάστου τῶν κόσμων. Nam ex viro fide digno quondã audiuit, qui ad regem in Aſiam adiuit, qui diceret regionem ſe præteriiſſe amplam admodum & vberem, vnius ferè diei iter, quam incolæ zonam reginæ nominãt: eſſe autem & aliam quam rurſum vocant calyptram. Alia præterea multa loca pulchra & fertilia mũdo vxoris regis deſtinata, & ea ſortita nomina à muliebri ornamento. Porrò autem latis zonis vtebantur & mulieres apud Illyrios, quæ præcingunt ventrem latis zonis quando bibunt, & hoc primum mediocriter præſtringunt,

Cum vero acrius bibunt, magis ſemper cogũt, cõprimúntque zonam. Verba Athenæi ſubſcriberẽ, quem laudo authorem, ni verear lecturis ſtomachum facere. Erat & cinctus & cingulum à cingẽdo, vt inquit Varro. Alterum viris, alterum mulieribus attributũ. A quo & cinctura dicitur. Tranquillus in Cæſare dictatore, Vſum enim lato clauo ad manus fimbriato, nec vt vnquam aliter ſuper eum cingeretur, & quidem fluxiore cinctura. Vnde emanaſſe Syllæ dictũ, optimates ſæpius admonentis, vt male præcinctum puerum cauerent. De baltheo dubitari poteſt, an veſtimẽtorum appellatione veniat. Et magis eſt, vt armorum nomine comprehendatur, quandoquidem baltheũ Varro inter arma adſcripſit, dictum quaſi bullatũ cingulum. Tacitus quoque XVII. recenſet inter armorum ornamenta, in hæc verba, Manipuli quoque, & gregarius miles, viatica ſua, & baltheos, phaleráſque, inſignia armorũ argento decora, loco pecuniæ tradebant. Græci ζωστῆρα appellãt. Plutarchus in Camillo, ἀπολυσάμενος τὴν μάχαιραν, ἅμα καὶ τὸν ζωστῆρα προσέθηκε τοῖς σταθμοῖς. Hoc eſt, Gladium vnà cũ baltheo exutum, lancibus appoſuit.

CAP. XIX.

MITRAE) Mitra vtebantur matronæ. Varro de lingua Latina, Mitra & reliqua ferè in capite. Poſtea addita cũ vocabulis Græcis. Vtebantur & reſte, hoc eſt, faſciola, qua capillus in ca-

pite colligaretur. Erat autem reticulũ, quod capillum cõtineret, nos cophiã vocamus. Capital quoque à capite dictum, quod ſacerdotale, inquit Varro, in capite nũc ſolent habere. Sic rica à ritu, quòd Romano ritu ſacrificium fœminæ cum faciunt, capita velant.

CAP. XX.

PILEVS, quod & pileum dicitur, in plurali, vt quidam putãt, vel quòd ex pilis fieri ſoleret, vel quòd pilos capitis tegeret. Græci τὸ πιλίον. Plutarch' in M. Catone, ὃ πιλίον ἐχεῖ, καὶ τὴν ζώνην ἐπιλελησμένον. Et capitis tegimẽ fuiſſe patet ex Martiale,

Si poſſem, totas cuperem miſiſſe lacernas,
Nunc tantum capiti munera mitto tuo.

Et aliâs,

Dúmque decẽt noſtrũ pilea ſumpta Iouẽ. πιλίδιον etiã dicitur à Demoſthene περὶ τῆς παραπρεσβείας καὶ πιλίδιον λαβὼν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν περὶ ὅστις καὶ ἐμοὶ λοιδορῇ.

Mos fuit Romanis, vt eorũ ſerui libertatem aſſecuti, pileũ capite tonſo geſtarent. Plautus, Vt ego hodie raſo capite caluus accipiam pileum. Plutarchus in Tito, οἱ γὰρ ἄνδρες οὗτοι καθάπερ ἔθος ἐστὶ τοῖς οἰκέταις, ὅταν ἐλευθερωθῶσι, ξύρεσθαί τε τὰς κεφαλὰς, καὶ πιλία φορεῖν, ταῦτα δράσαντες αὐτῷ θριαμβεύοντι παρείποντο. Hoc eſt, Viri enim illi, qui mos ſeruorum eſt cum libertate donantur, raſis capitibus pileati in triumpho Titum comitabantur. Hactenus Plutarchus.

Serui quoque cum pileati vænibant, eorum nomi ne venditor nihil præſtabat, vt Cælius Sabinus ſcriptum reliquit. Cuius rei cauſam eſſe ait, quòd eiuſmodi cõditionis mancipia inſignia eſſe in vendundo deberent, vt emptores errare & capi non poſſent: neque lex vendundi operienda eſſet, ſed oculis iam perciperent, quodnam eſſet mancipiorum genus. Hæc Gellius noctium Atticarum ſeptimo. Tiara erat capitis tegmen regum orientis. Ouidius in vndecimo de Mida rege,

Tempora purpureis tentat velare tiaris.

Plutarchus inter Medicam ſtolam adnumerat in Antonio, qui in publicũ filios produxit, ἀλέξανδρον μὲν ἐν ἐσθῆτι μηδικῇ, τιάραν καὶ κίταριν ὀρθὴν ἐχούσῃ. Hoc eſt, Alexandrum Medica veſte, tiaran & citarin rectam habente. Hierony. ad Fabiolam, Quartum genus eſt veſtimenti rotundum pileolum, quaſi ſphæra media ſit diuiſa, vt pars altera ponatur in capite. Hoc Græci & noſtri tiaram, nonnulli galerum vocant. Plutarchus in Artoxerxe, ἀποπίπτει δὲ τῆς κεφαλῆς ἡ τιάρα τοῦ κύρου. Hoc eſt, Decidit à capite tiara Cyri. Quo in loco pro galea accipi videtur. Heſychius enim ait, quandoque eſſe περικράνιον, quod antiqui dicebant veluti ςέμμα. author Pollux. κίταρις, quã nõnulli cidarim vocãt, Perſarũ quoque regum inſigne erat, ſi recta geſtaretur. Plutar. in Artoxerxe, ἀνέδειξε τὸν δαρεῖον βασιλέα πεντηκοστὸν ἔτος γεγονότα, καὶ τὴν καλουμένην κίταριν ὀρθὴν φέρειν ἔδωκε. Id eſt,

Deſignauit Darium regẽ quinquaginta annos natum, permiſítque, vt eã quæ citaris appellatur, rectam geſtaret. Cidaris quoque capitis ornamẽtum regũ Armeniæ, quod & diadema appellatur. Plutarchus in Lucullo, Τιγράνης δ' αὐτὸς ἑαυτὸν γυμνὸν, καὶ ἄοπλον φέρων ὑπέῤῥιψε Πομπηίῳ, καὶ τὸ διάδημα τῆς κεφαλῆς ἀφελόμενος ἔθηκε πρὸ τῶν ποδῶν. Hoc eſt, Ipſe vero Tigranes nudus & inermis ante Pompeium procidit, ſublatúmque à capite diadema ante pedes poſuit. Quod hîc diadema dixit Plutarchus, citarim in Pompeio appellat his verbis, καὶ τέλος, ὡς πρὸς αὐτὸν ἦλθε Πομπήιον, ἀφελόμενος τὴν κίταριν, ὥρμησε πρὸ τῶν ποδῶν θεῖναι. Hoc eſt, Poſtremo, vt ad ipſum Pompeium venit, ſublato è capite citare, ante pedes collocare pergit. Vides vt cum de eodẽ Põpeio & Tigrane eadem referat, quod in Lucullo diadema dixerat, in Pompeio citarim vocet. Quare puto vtrunque ſimul iunctum, inſigne regium eſſe, vt de tiara & cidare recta diximus ex Plutarcho in Antonio. Quin Suidas & Heſychius citarem & tiarã eadem exiſtimaſſe quoſdam ſcripſerunt. Cidaris vero, vt ait Pollux, appellatur & cyrbaſia, & pileus. τὴν δὲ κυρβασίαν, καὶ κίδαριν καὶ πῖλον καλοῦσι. Ludouicus Cælius in antiquis ſuis lectionibus legit anaxyris, quam & cyrbaſiam dicunt, falſus corrupti exemplaris errore. Legendum enim in Polluce, τὴν δὲ, non, τὴν καὶ. Salii, authore Dionyſio, tunicas verſicolores æneis ſuccincti baltheis,

togáſque annectentes fibulis circunductis purpura, ſubtegmine puniceo, quas trabeas vocant. Eſt enim gentilis ea veſtis, Romanis valde honorifica, & quos apices vocant, capitibus imponentes pileos altos, in ſpeciē coni eductos, quas Græci κυρβασίας appellant. Diadema, ornamētum capitis regū inſigne. Tacitus in quinto, Surena patrio more Tiridatē inſigni regio euinxit. Paulo poſt ſubdit, Delectum capiēdo diademati diem hunc concelebrauerāt. Surenæ enim gentilibus ius erat, nouo regi primum diadema ponere, vt palàm ſit ex Plutarcho in Craſſo, in hæc verba, κατὰ γένος μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς ἐκέκτητο βασιλεῖ γινομένῳ πάρθων ἐπιθεῖναι τὸ διάδημα πρῶτος. Reginæ quoque eo inſigni ornabātur, vt docet Plutarchus in Lucullo, de Monima Mileſia altera Xerxis vxore, cui⁹ magna fama, & honor apud Græcos, ὅτι τοῦ βασιλέως πειρῶντος αὐτῆς, καὶ μυρίους πεντακισχιλίους χρυσοῦς προσπέμψαντος, ἀντέσχε, μέχρι οὗ γάμων ἐγένοντο συνθῆκαι, καὶ διάδημα πέμψας αὐτῇ βασίλισσαν ἀνηγόρευσε. Hoc eſt, Quòd regi ipſam attentanti, præmiſſiſque quindecim aureorum millibus euocanti non paruerit, donec de matrimonio conuentum fuerit, miſſóque diademate reginam ſalutarit. Aureum pro centum ſolidis noſtris accipe, vt docuit Budæus ex Tranquillo & Plutarcho & Tacito. Erat autem diadema, faſcia quædam, qua caput circunligabant, vnde illa cuius modo mentionem fecimus, Monima, cum à capite diadema

abſtraxiſſet, collo aptauit, ſéque ſuſpēdit. περισπάσας τῆς κεφαλῆς τὸ διάδημα τῷ τραχίλῳ περιῆψε, καὶ ἀνήρτησεν ἑαυτήν. Et cum corporis grauitate laqueus ille confractus eſſet, O execrandum, inquit, diadema. Neque in tam triſti mihi miniſterio profuiſti. A diademate, Metellorū vnus dictus diadematus, vt inquit Plutarchus in Coriolano, ὅτι πολὺν χρόνον ἔχων περιενόσει περιδεδεμένος τὸ μέτωπον, quòd multo tēpore circūuagabatur, frontē redimitus. Quare quidā non indocti apud Plinium in ſeptimo, diadematis legunt, his verbis, Et hoc dicebat, iam Balearicis & Creticis, & diadematis, iam Macedonius ipſe. Etiam ſi nonnulli putent legendum, non diadematis: ſed Numidicis, ex Plutarcho in Lucullo, in ipſo ſtatim principio, quum ait, Auunculū Luculli fuiſſe Metellum eum, qui Numidicus eſt cognominatus.

Vitta tegimen capitis matronarum. Tibullus,
Sit modo caſta doce, quanuis non vitta ligatos
Impediat crines, nec ſtola longa pedes.

Erat quoque Veſtaliū, qua cum plaga vtuntur eæ, quæ perpetuā virginitatē deo vouerūt, vnicum dei filiū ſpōſum agnoſcētes. Erat autē plaga, grāde tegimen lineū, qua hodie mulieres Romanæ vtuntur. cuius diminutiuū eſt plagula, cuius meminit Vlpianus hic. Calāticæ etiā meminit Vlpianus in ſeq. & erat tegmen muliebre capitis. Cicero, Túnc cum mētirentur pedes fuſci, cum calāticam capiti

accommodares? κυνῆ pileus erat Lacedæmonioru͂. Strabo in ſexto, vbi de origine Taranti loquitur, συνέκειτο μὲν, inquit, τοῖς ὑακινθίνοις ἐν τῷ ἀμυκλαίῳ συντελουμένου τοῦ ἀγῶνος, ἡνίκα τὴν κυνῆν περιθῇ ὁ Φάλανθος, ποιεῖσθαι τὴν ἐπίθεσιν. Loquitur de inſidiis, quas Lacedæmoniorum Helotes, id eſt mancipia vocati, & partheniæ popularibus ſtruxera͂t. Conuenerat, inquit, cum Hyacinthinis, vt inſultus initium fieret in populares, quando habita in Amyclæo ludorum celebritate, Phalanthus capiti cynam imponeret. Cynam paulò poſt idem author, vt opinor, ex Ephoro, pileum Laconicum appellat, licet aliter rem ipſam narret. Cynæ quoque meminit Athenæus decimoquarto, τοῖς δὲ εἵλωσι πᾶν ὑβριστικὸν ἔργον ἐπιτάττουσι πρὸς πᾶσαν ἄγον ἀτιμίαν. κυνῆν δὲ γὰρ ἕκαστον φορεῖν ἐπάναγκες. Ilotis autem opus omne iniurioſum & ignominioſum imperabant. cogebatur enim quiſque ferre cynam. Heſychius vero ait, petaſum eſſe pileum Arcadicum. quibus verbis palàm fit, petaſum fuiſſe tegmen capitis, vnde petaſati dicti. Tra͂quillus in Auguſt. Domi quoque nō niſi petaſatus ſub dio ſpatiabatur, hoc eſt velato capite. Athenæ' in V, ἐπὶ δὲ πάντων τούτων ἀναβεβήκει παιδάρια χιτῶνας ἔχοντα ἡνιοχικοὺς, καὶ πετάσους. In his autē ōmnib' ibant pueli tunicas rhedarioru͂ habētes & petaſos. Et in XII. vbi de Alexādro, ἐν δὲ τῇ συνουσίᾳ τά τε πέδιλα καὶ τὸν πέτασον. In conuiuio vero calceos & petaſon. Marcus Tullius in epiſt. ad Caſſiu͂, Sed petaſati veniu͂t, co-

mites ad portas expectare dicunt. Cauſia etiam capitis erat, quæ purpureæ dabantur à regibus Macedonum, vt diximus. Erat enim Macedonum cauſia, καυσία πῖλος μακεδονικὸς παρὰ μενάνδρῳ. Cauſia apud Menandrum pileus eſt Macedonicus, ait Pollux in decimo, vt tiara, candys, vt ἀναξυρίδες Medorum & Perſarum. Erat autem candys tunica, quæ regis erat haliporphyros, aliorum vero purpurea, vt ait Pollux. Atqui Alexãder Magnus, vti ferunt, anaxyridas, candyn, tiarámque ſemper repudiauit. Erant autem anaxyrides, feminalia, ſeu brachæ, vt inquit Suidas, Heſychius, & etiam, vt audio, Euſtathius, in Homerum Iliados ſecũdo. Quod & Strabo dixiſſe videtur, cum ait in quarto, vbi de cultu Gallorum, σαγοφοροῦσι δὲ καὶ κομοτροφοῦσι, καὶ ἀναξυρίσι χρῶνται περιτεταμέναις. Hoc eſt, Sagis vtuntur, & comam nutriunt, oblongíſque feminalibus, quas vnico vocabulo brachas dicere poſſumus. Idẽ Strabo author eſt, ἀναξυρίδας Perſarum quoque fuiſſe, his verbis, ἐσθὴς δὲ τοῖς ἡγεμόσι καὶ ἀναξυρὶς τριπλῆ. χιτὼν δὲ χειριδωτὸς, τριπλοῦς, ἕως γόνατος. ὁ ὑπενδύτης μὲν λευκὸς, ἄνθινος δὲ ὁ ἐπάνω. ἱμάτιον θέρους μὲν πορφυροῦν ἢ ἄνθινον, τιάραι παραπλησίαι ταῖς τῶν μάγων, ὑπόδημα κοῖλον, διπλοῦν, τοῖς δὲ πολλοῖς χιτὼν ἕως μεσοκνημίου, καὶ διπλοῦς. ῥάκος δὲ σινδόνιόν τι περὶ τῆς κεφαλῆς. Hoc eſt, Perſarũ principes veſtis vice vti bracha tripla dupláq;, & manicata tunica ad genua vſq; promiſſa, cuius ſuffultura vtique candida, exterior vero pars picta. Eorum pal-

lium æſtatē purpureum, vel varium: hyeme vero pictũ: tiaræ haud abſimiles eis quas Magi geſtant, calciamentum cauum ac duplum: vulgus autem tunicam ad mediam vſque tibiam geſtãt, eámque duplam: faſcia vero ſindonica caput euinciunt. Erant autem brachæ Gallorum tranſalpinorum, Britonúmque. Martialis,

Quod veteres brachæ Britonis pauperis,
Quibus & pudenda tegebantur. Iuuenalis,
Mittentur brachæ, cultelli, fræna, flagellum.

Tacitus decimoſeptimo, Ornatum ipſius municipia & coloniæ in ſuperbiam trahebant, quòd verſicolore ſagulo brachas tegmen barbarum indutus, togatos alloqueretur. Plutarchus in Othone, ἐκεῖνον δὲ κεκίνας, ὅτι σχῆμα δημοτικὸς, ἀλλ᾽ ἐπαχθὴς καὶ ἀλλοκότου σώματος μεγάλου, γαλατικῶς ἀναξυρίσι καὶ χειρῖσι ἐνεσκευασμένος. Quibus verbis eadem ferè quæ apud Tacitum retuliſſe videtur Plutarchus. Vnde brachati dicti Narbonẽſes, vt ait Plinius. Iuuen. in octaua,

Vt brachatorum pueri, Senonúmque minores.

Nunc vero etiam brachatis, & tranſalpinis nationibus. Scitum eſt illud Tranquilli, Gallos Cæſar in triumphum ducit. Idem, In curia Galli brachas depoſuerunt, latum clauum ſumpſerunt. De brachis etiam, vt opinor, dictum prouerbialiter, vt de re inſolita, ἀμαθὴς ἀναξυρίδα περιθέμενος, πᾶσι ταύτην ἐδείκνυ. Hoc eſt, Imperitus bracham indutus, omnibus eam oſtentat. Neque vero puto ἀναξυρίδα ſub-

ligaculum fuiſſe, quod tantum, vt opinor, pudendorum velamen erat: neque femora cõtegebat, vt brachæ & ἀναξυρίδες, quæ & ob id feminalia dicũtur à probatiſſimis authoribus. Diodorus in quinto, ἐσθῆσι δὲ χρῶνται καταπληκτικαῖς. χιτῶνας μὲν βαπτοὺς χρώμασι παντοδαποῖς διηνθισμένους καὶ ἃς ἀναξυρίδας ἐκεῖνοι βράκας προσαγορεύουσι. Subligaculi vero meminit Tullius Officiorum primo, Scenicorũ quidem mos tantam habuit à vetere diſciplina verecũdiam, vt in ſcena ſine ſubligaculo prodeat nemo. Græci περίζωμα vocãt. Plutarchus in Romulo, ἐν περιζώμασι γυμνοὶ διαθέουσι. Et Athenæus, ni fallor, διαζώσφας appellat, in decimoquarto, καὶ αἱ Θετταλαὶ αὐταὶ ὀρχηστρίδες, καθάπερ αὐταῖς ἔθος ἐστὶν ἐν ταῖς διαζώσφαις γυμναὶ ὠρχοῦντο. Etiã Theſſalæ ipſæ ſaltatrices, vt eis mos eſt in diazoſphis nudæ ſaltabant. quod dictum fortaſſis eſt ἀπὸ τῆς ὀσφύος. Quare quod ſcriptum eſt in epiſtola Pauli ad Epheſios, ad finem, στῆτε οὖν περιζωσάμενοι τὴν ὀσφῦν ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ, verti potius debuit: Succincti ſubligaculo, vel ſuccincti ſimpliciter, quàm baltheo. Nihil enim cõmune lumbis cum baltheo. Nec te moueat, quod doctiſſimos mouiſſe videtur, quòd ſcilicet ſupra mentionẽ fecit πανοπλίας. Poſt hæc enim ſubdit, de calciamentis, quæ nec armorum appellatione veniunt, nec veſtimẽtorum, ſi iureconſultis credimus.

CAP. XXI.

ARISTO. etiam coactilia veſti cedere ait.) Coactilia, inquit AEgnatius, iurecõſultis di-

ci videntur pelles,ſeu lora,quibus inuòluũtur,adligantúrve veſtimẽta, quæ omnia inſtrumẽti viatorii ſunt.Hactenus AEgnatius.Quibus verbis videtur id ſignificari,quod Græci φάσκωλον dicũt.Itali valize,nos vero malle.Ego ante quàm hæc AEgnatii verba legiſſem,aliter ſentiebã.ſiquidem memineram me legiſſe apud Pliniũ in octauo,Lanæ & per ſe coactæ veſtem faciunt.vnde coactilia dicta putabã ea,quæ vulgo feltra appellamus.Nunc vero tanti viri authoritate permotus ſubſiſto.Cæſar libro tertio de bello ciuili, Atq; omnes ferè milites aut ex ſubcoactis, aut ex centonibus, aut ex coriis tunicas ac tegmenta fecerant quibus tela vitarent. Quod ſi verum tibi lector videbitur,quod nos ante vulgata AEgnatii ſcholia opinati ſum⁹, auſim & ego opinari bis ad eundẽ lapidẽ AEgnatium offendiſſe.Neque enim pertinaciter in Pertinace Capitolini legendum,tabernã coactiliariã,vt cenſet AEgnatius: ſed coctilitiã potius, id eſt eam in qua coquebãtur ligna, ne fumũ facerẽt, quorũ meminit Vlpian⁹ in l.ligni appellati,ſupra de leg. tertio,& de verb.ſig.his verbis,Sed & titiones,& alia ligna cocta,ne fumũ faciant. Quæ etiã à Martiale ligna ecapna dicũtur,quæ & forſitã coctilia dicũtur à Trebellio Pollione in D.Claudio,in hæc verba, Ligni quotidiani pondo mille ſi eſt,copia: ſin minus,quantũ fuerit,& coctiliũ quotidiana batilla quatuor.Quæ Iulius Pollux in decimo ξύλα-

κώδιμα appellat. Quod vero apud Plinium in octauo, poſt verba ſuprà ſcripta, in vulgatis codicibus legitur, Indumenti vſum veniunt: legendum, in tomenti vſum væneunt. Cuius loci me admonuit (volo enim ſuæ cuique induſtriæ honos reddatur) Chriſtophorus Longolius, vir mecum iiſdem Græcarum literarum ſtudiis, veluti ſacris initiatus, eóque nomine mihi amiciſſimus. Ille enim vnus in cauſa fuit, vti poſthabitis rabularũ altercationibus, quibus audiẽdis in ſuprema Pariſiorum curia tempus tereremus, Romam vnà cum eo ad capiendum ingenii cultum concederem: cuius immaturo interitu, Romanæ, Græcæque literæ damnum non mediocre fecerũt, cuiúſque ſingularem tum doctrinam, tum virtutem admirati Romani, eum non petentem ciuitate donarunt. Laboris enim improbitate, ingeniíque fœlicitate eò gradũ fecerat, vnde ſi porrò fatorum clemẽtia vitæ diem prorogante adniſus fuiſſet, peruenire ad ſumma, & doctiſſimo cuique in vtriuſque linguæ facultate æquari potuiſſet. Latine quidem loquendo neſcio an habuiſſet parem neminem. Quod ſi quis meum hac in re teſtimonium eleuet, vt hominis Longolii amiciſſimi, Germani Brixii carmen legat, viri vtriuſque linguæ ſtudioſiſſimi, tum vero poetæ fœliciſſimi,

Longolio vix dum digreſſo matris ab aluo
Dixerat Aonidum nomine Mercurius,

Creſce infans, tibi ab ingenii, linguæque diſertæ
  Dotibus, olim ingens, me duce, fama aderit.
Quam primis poſtquam ſibi cõciliaſſet in annis
  Longolius fuſo, nocte diéque, oleo.
Tum deus eloquii veritus, ſi debita fati
  Ordine vixiſſet tempora Longolius,
Ne ſibi præriperet linguæ decus, inuidus illum
  Contactum virga ſuſtulit ante diem.

Εἰς τὸ αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ.

Κείμενος ἐν μουσῶν κόλποις ἀντήνορος ἐντὸς
  Τείχους, λογγόλιον μοῖρ᾽ ὀλοὴ δάμασεν.
Τῷ γὰρ ἑῆς πόλιος στέφανον δωρήσατο ῥώμη
  Ἀστείῳ γέρας ξεῖνον ἀμειβομένη.
Εἵνεκα τῶν τε λόγων, καὶ λέξιος, εἵνεκα κομψῆς,
  Εἵνεκα τῆς διδαχῆς, εἵνεκα τῶν χαρίτων.
Δύσμορε λογγόλιος, φατὸν ὥς, θάνες ἐν νεότητι
  Καί περ ἐὼν ζωῆς ἄξιος ἀθανάτου.

Hæc Lazarus Bayſius commentabatur, emendaturus, immutaturúſque, ſiquid ſit, quod à varietate iudiciorum deſyderetur.

De vaſculis.

Antonio à Burgo

CLARISS. VIRO, GALLIArum Cancellario Lazarus Bayſius S.

HAS noſtras vigilias pridem edideramus ſine tutore, ſine vindice, Antoni clariſſime: propterea quòd id temporis Venetiis eramus à Rege legati: nihílque à quoquam iuriſgentium authoritate fulti timeremus, qui ab omnibus propemodum ſancti haberemur. Nunc ipſi ad priuatam fortunam reiecti, te potiſſimum noſtrorum ſtudiorum aſſertorem fore idoneum cognouimus: qui in altiſſimo dignitatis gradu conſtitutus, ſummíſque occupationibus diſtrictus, tuam tamen dignitatẽ ad hæc humaniora ſtudia, vt ita dicam excolẽda, demittere nõ grauaris. Quorum ſtudioſis vt prodeſſe poſſes, quantum velles, Regis Franciſci iudicio factum eſt, qui te nihil tale cogitantem, ne dicam non ambientem, ad hoc munus ſponte ſua delegit, quod & eſt, & habetur in noſtra Gallia eximium. In quo obeundo te ita geris, vt plus tua comitate comite, prudentíque conſilio negotiorũ expedias, quàm quantum iure & poteſtate, moroſáque ſeueritate, qui ante te fuerunt, potuerint omnes. Et nimirum expediẽdis, conficiendíſque rebus vincit facilitas ſeueritatem, prudentia authoritatem, conſilium poteſtatem. Sed hæc fortaſſe

nimium multa. Accipies igitur hoc paruum opuſculum tua(vt ſoles)ab omnibus prædicata humanitate:in quo videbis explicatam, vt potuim⁹, Romanorum ſupellectilem,vaſa omnia aurea, argentea,& in his(ſi Diis placet)nonnulla gemmea: quæ tibi (vt ſpes eſt) tam grata erunt, quàm antiquariis hominibus eſſe ſolent numiſmata è terra eruta,quæ in amoribus propter antiquitatem & deliciis habēt. Vale. Calend. Auguſti, ANN. M. D. XXXVI.

Animaduerſiones

IN TRACTATVM DE AVro & argento legato, per Lazarũ Bayſium.

IN capite Vxori quis legauit, quæſitum eſt an carruca dormitoria. Carruca vehiculi genus eſt à carro deductum. Quam & rhedam vocat Martialis, vbi de Baſſo, Fauſtine plena Baſſus ibat in rheda. Subdit enim,

Nec feriatus ibat ante carrucam.

Plinius libro trigeſimotertio, conqueritur quòd ſua ætas carrucas ex argẽto cælare inuenerit, quas & aureas fuiſſe teſtatur Martialis in quinto,

Aurea quòd fundi pretio carruca paratur.

Antonius Heliogabalus, vt author eſt AElius Lampridius, cum priuatus eſſet, iter nunquam minus ſexaginta vehiculis fecit: Imperator vero etiã ſexcenta vehicula dicitur duxiſſe: aſſerens decem millibus camelorum, Perſarum reges iter facere: & Neronem quingentis carrucis iter iniiſſe. Surenas autem Perſarum regis præfectus, ἐξήλαυνε καθ' ἑαυτὸν ἀεὶ χιλίοις σκευοφορούμενος καμήλοις καὶ διακοσίαις ἀ-

πήνας ἐπήγετο παλλακίδων. Plutarchus in Craſſo, Δημοσθένης περὶ τῶν συμμοριῶν, de eodem rege Perſarũ inquit, καὶ τί τοῦτ᾽ ἐστὶν πρὸς διακοσίας καὶ χιλίας καμήλους, ἃς βασιλεῖ τὰ χρήματα ἄγειν φασὶν οὗτοι. Plutarchus etiam in Alexandro, τὴν δὲ ἄλλην κατασκευὴν, καὶ τὸν πλοῦτον ἐκκομισθῆναι φασὶ μυρίοις ὀρικοῖς ζεύγεσιν καὶ πεντακισχιλίαις καμήλοις. A carruca dicũtur mulæ carrucariæ, trahendis carrucis aſſignatæ. Sic & aſinus machinarius dicitur ab Vlpiano in l. Cum quereretur, ſuprà De leg. tertio, & in l. Quæſitum, De fundo inſtructo. Et Aſina molẽdinaria à Paulo dicitur in l. Cũ de lanionis, ſuprà De fundo inſtructo. Neque enim iurecõſultorũ tempore adinuẽtæ erant machinæ, quæ defluentis, atque adeo præcipitãtis aquæ impetu rotãtur, quibus hodie paſſim noſtri molitores vtuntur. Dicitur & meta molẽdinaria, quæ eſt molæ pars inferior, catillus vero ſuperior. Quam metam Græci ὄνον vocãt, & μύλος ὀνικὸς dicitur apud Matthæũ cap. decimooctauo. Quæ & meta molẽdinaria dicitur à Iurecõſulto Paulò, ſuprà De fundo inſtructo. inſtrumẽto leg. Quòd vero hic Scæuola carrucæ dormitoriæ meminerit, addit fidem his quæ de cubiculo viatorio Neronis principis ex Plinio diximus in l. Veſtis, infrà Eadem. Dormitoriã autẽ dixit, vt & Iulius Pollux refert in decimo, à comicis dici χιτὼν εὐνητὴρ, quã nos verbũ è verbo, ſi volumus, tunicã dormitoriã dicemus, vulgo camiſiam nocturnã. Quin & Horatius Sermonũ

primo, nocturnam dixit illo verſiculo, Nocturnã veſtem maculant ventrémque ſupinum. Plutarchus in Themiſtocle huiuſcemodi carrucas dormitorias σκηνὰς videtur appellare, cum ait, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀργυρωνήτους καὶ παλλακευομένας ἰσχυρῶς παραφυλάττουσιν, ὡς ὑπὸ μηδενὸς ὁρᾶσθαι τῶν ἐκτὸς, ἀλλ' οἴκοι μὲν διαιτᾶσθαι κατακεκλεισμέναι, ἐν δὲ ταῖς ὁδοιπορείαις ὑπὸ σκηνὰς κύκλῳ περιπεφραγμένας ἐπὶ τῶν ἁρμαμαξῶν ὀχεῖσθαι.

In l. Cum aurum & argẽtum &c. an replumbari debeãt. Plin. Secũdus libro nat. hiſt. triceſimo quarto, docet duo plumbi eſſe genera, nigrũ & cãdidum. Album nulli rei ſine mixtura vtile eſt, neque argẽtum ex eo plumbatur, hoc eſt, vt ipſe interpretor, iungitur & ſolidatur, quoniam prius liqueſcit argentum. Quibus Plinii verbis planũ fit, quid ſit argentum replumbari: replumbatur enim, ſi plumbum auellitur, & argentum purũ relinquitur. Applumbare vero argentum, eſt plumbo addito curare, vt argentum argento, vel maſſa maſſæ cohæreat, cuius meminit Paulus in l, In rẽ actio, ſuprà De rei vendicatione, in hæc verba, Nõ idem in eo quod applumbatum eſt, quia ferruminatio per eandem materiam facit confuſionem, plumbatura vero non idem efficit. Plũbatura igitur eſt, quando plumbo maſſa maſſæ iungitur, ita vt iunctura plumbea cohæreat. Ferruminatio vero fit, ſi per eandem materiam maſſa maſſæ confunditur.

Plin. libro triceſimotertio, cap. quinto, vbi de glutinandis perficiēdíſque metallis, dicit aurum ſtagno ferruminari, his verbis, Chryſocollam aurifices ſibi vendicant agglutinãdo auro, & inde omnes ſimiliter vtentes appellatam dicunt. Tēperatur autem ea Cypria ærugine, & pueri impubis vrina, addito nitro, teritur Cyprio ære, in Cypriis mortariis. Ita ferruminatur aurũ. Ferruminatur dixit, id eſt, alicui rei iungitur. Sic & idem Plinius ferruminat dixit, pro cõiũgit. Et decimoſexto, vbi de calamis & arundine, Aut enim pro pluma ſtrata cauponarum replet, aut vbi limoſiore callo induruit: ſicut in Belgis contuſa & interiecta nauium commiſſuris ferruminat textus, glutino tenacior, rimíſque explendis fidelior pice.

In eadem l. 5. Si cui vaſcula argentea, vtputa lances quadratæ ſint legatæ. Lanx à latitudine dicitur, vt quidam putauere, & eſt vas eſcarium. Horatius, -ne non & cantharus & lanx Oſtendat tibi te. Et erat non ſolum lata, ſed etiam caua, & ob id cauas lances dixit Martialis XI,

Sic implet gabatas paropſidáſque,
Et leues ſcutulas, cauáſque lances:
Hoc lautum vocat, hoc putat venuſtum,
Vnum ponere ferculis tot aſſem.

Erant autem lances maximæ, mediæ, & minimæ, vt inquit Iureconſultus, in l. Cui lãcē, hoc ipſo tra-

ctatu. Et erant non ſolum quadratæ quædã vt hîc, ſed & rotũdæ aliæ: quod vel Horatii verſibus probari poteſt Sermonum ſecundo,

Vmber & iligna nutritus glande rotundas
Curuet aper lances, carnem vitantis inertem.

Planũ fit etiã ex verbis Pauli in l. Si in rem, ſuprà De rei vẽdica. in hæc verba, Quãuis & in vaſis occurrat difficultas, vtrũ lancem duntaxat dici oporteat, an etiam quadratam vel rotundam. Nos rotundis vtimur, & vulgo platum à latitudine dicimus, vt opinor. Quòd autem lanx vas ſit eſcariũ, adducor vt credam ex Iuuenalis in quinta,

Aſpice quàm magno diſtendat pectore lancem
Quæ fertur domino ſquilla, & quib⁹ vndiq; ſepta
Aſparagis.

At vereor ne cui videar in re non dubia teſtimoniis vti minime neceſſariis. Ad alia pergã, ſi modo prius dixero, lances chryſendetas dici à Martiale, & etiam chryſendeta, lances aureis cruſtis illigatas & exornatas. Martialis in ſecundo,

Immodici tibi flaua tegunt chryſendeta muli.

De quibus cruſtis copioſius infrà dicemus. Catinum quoque vas eſcariũ dicimus, à capiendo dictum, & per diminutionem catillum deducunt. Horatius Sermonũ primo, -menſave catillum

Euandri manibus tritum deiecit ob hanc rem:
Aut poſitum antè mea quia pullũ in parte catini
Suſtulit eſuriens, minus hoc iucundus amicus
Sit mihi.

Quibus Horatii verbis vides Romanos

illos ſolitos catinis vti ad reponendos pullos, & alia obſonia, vt hodie platis vtimur. Piſces quoque catinis reponebãt, quod vel Horatii verſu planum fit Sermonum ſecundo,

Anguſtóque vagos piſces vrgere catino.

Catino autem vtebantur pauperiores, quod coniicio ex Horatii Sermonum primo,

-aſſiſto diuinis, inde domum me
Ad porri & ciceris refero, laganíque catinum.
Cœna miniſtratur pueris tribus, & lapis albus,
Pocula cum cyatho duo ſuſtinet, aſtat echinus
Vilis cum patera, guttus Campana ſupellex.

Eo enim fictili vtebantur antiqui. Iuuenalis in ſexta, -aut quis
Sympullum riſere Numæ, nigrúmque catinum,
Et Vaticano fragiles de monte patellas
Auſus erat.

Eſt autem Sympullum, vt id obiter intelligas, vas fictile, quo in ſacris prolibabant ſacrificuli. Plin. libro XXXV. vbi de plaſtice, In ſacris quidem etiam inter has opes non murrhinis cryſtalliníſve, ſed fictilibus prolibatur ſympullis. Nec me fallit quoſdam viros, & eos doctiſſimos, legere apud Pliniũ ſympiniis ἀπὸ τοῦ συμπίνειν. Quod haud ſcio an cuiquam probare poſſint. Et fortaſſe dictum ſympullum, vt ampullã dicimus. Tullius III. de legibus, Excitabat enim flens in ſympullo, vt dicitur, Gratidius, quos poſt filius eius Marius in AEgæo excitauit mari.

Sympullum in antiquo marmore cum lituo ſic deſcriptum Romæ vidimus.



Marcus ſanè Tullius, qui iſta ignorare nõ potuit, vaſa illa quibus in ſacris Numam vſum fuiſſe cõſtat, capedines ac fictiles vrnulas vocat in eo libello qui παράδοξα inſcribitur. Verba autẽ Tullii hæc ſunt, ſiquis fortè requirat, Quid autẽ Numa Pompilius minúſne gratas diis immortalibus capedines ac fictiles vrnulas fuiſſe, quàm Deliacas aliorum pateras arbitramur? Hactenus Tullius, qui in tertio de natura deorum capedunculas eas vocat, Docebo, meliora me didiciſſe de colendis diis immortalibus iure pontificio & more maiorum, capedũculis quas Numa nobis reliquit. Magida etiamnum inter eſcaria vaſa aſcribunt, cuius mentio apud Paulum in l. Seruus, ſuprà De condic. indebi. & à magnitudine dictam putant, cum à maza deducatur, vt quidam autumant, à qua & mazonomum dictum rentur, cuius meminit Horatius Sermonum ſecundo, -deinde ſecuti

Mazonomo pueri magno diſcerpta ferentes.

μάγις Græcum vocabulũ eſt, quo ſignificãtur menſæ, quæ apponuntur & remouẽtur, authore Iulio

Polluce. Feneſtella quoque, vt inquit Plini⁹, tympana, ſe iuuene, dicit appellata patinas & lances, quas antiqui magidas appellauerant. Eſt autem patina ab eo, quòd pateat, dicta, quã Iurecõſultus in l. Cũ de lanionis, ſuprà De fundo inſtructo, inter culinaria videtur adſcribere, cum inquit, Patinæ & cacabi ad coquendum pulmẽtarium. Patinis vtique, niſi ſi in authorum obſeruatione falſus ſum, vtebantur non ſolum ad coquendum piſces, & cætera id genus, quod authore Plinio probatur libro vigeſimotertio, vbi de fæce ſapæ, Decoquitur, inquit, in patinis cum ſale & adipe ad tumorẽ quoque maxillarum & ceruicum: ſed etiã ferculi vice. Cum ferculũ dico, vas ad ferẽdum opſoniũ vel pulmẽtarium intelligo. Et niſi me & lectorẽ decipio, eadẽ patina vtebãtur & ad coquendũ, & ad ferendum opſonium, elixum præſertim. Horatius,

Siquis eum ſeruum patinam qui tollere iuſſus,
Semeſos piſces tepidúmque ligurierit ius.

Idem Horatius Sermonum ſecundo,

Affertur ſquillas inter murena natantes
In patina porrecta.

Quibus certe locis patinam pro ferculo poſuit Horatius. Iuuenalis autem in quarta, patinam rhombo coquendo extructam, taxat his verbis,

Quidnam igitur cenſes, conciditur? abſit ab illo
Dedecus hoc Montanus ait, teſta alta paretur,
Quæ tenui muro ſpatioſum colligat orbem:

Debetur magnus patinæ ſubitúſque Prometheus.
Argillam atq; rotam citius properate: ſed ex hoc
Tempore iam Cæſar figuli tua caſtra ſequantur.
Notatur & à Plinio in X.nat.hiſt. AEſopi patina, in qua poſuit aues cantu aliquo, aut ſermone vocales, nũmis ſex ſingulas coemptas. Vitellii quoque patinam ſcribit Trãquillus ab eo dedicatã, ac propter eius immenſam magnitudinẽ clypeũ Mineruæ, αἰγίδα πολιέχε nuncupatã, in qua ſcarorũ iocinora, phaſianorũ & pauonum cerebella, linguas phœnicopterũ, murenarũ lactes, à Carpathio vſque, fretóque Hiſpaniæ per nauarchos ac triremes petitarũ. Huic autẽ patinæ faciẽdæ fornax in campis exædificata erat, quãdo eò peruenit luxuria, inquit Plinius lib. XXXV. vt etiã fictilia pluris conſtẽt quàm murrhina. Hãc patinã Vitellius in principatu ſuo condidit CC. ſeſtertiis. Murrhini vero pretium ab eodẽ Plinio ponitur lib. XXXVII, Excreſcit indies eius rei luxus, murrhino LXXX. ſeſtertiis empto, capaci planè ad ſeſtarios tres calice. Vides vt vas murrhinũ prægrãde LXXX. HS emptũ, ſitque ſumma multò inferior ea quã in Patina ſtatuimus, quãto videlicet numer9 CC. octogenariũ ſuperat. Nec te moueat quòd apud Pliniũ libro XXXV. cap. XII. in vulgatis codicibus ſic legitur, Nam nos cum vnam AEſopi tragœdiarũ hiſtrionis in natura auium diceremus ſeſtertiis DC. ſtetiſſe, non dubito indignaturos legentes.

Nã in antiquo codice legimus non ſeſtertiis D C. ſed ſeſtertiis cẽtum. Et in X. vbi de AEſopi patina, non legendum, ſexcẽtis ſeſtertiis taxata, ſed ſeſtertiis centum. Qui loci apud Pliniũ corrupti in cauſa fuere, vt viri alioqui doctiſſimi iſta nõ ſatis percepiſſe videantur. Quibus non danda eſt venia: nihil enim peccarunt qui diuinare non potuerunt: ſed habẽda eſt gratia, quòd nos incautos loci præcipitis admonuerint, & quaſi digito commonſtrarint, ne cum vulgo temerè iſtac præteruecti collaberemur. Propter illam porrò Vitellii patinã, Mutianus altero conſulatu ſuo in cõqueſtione exprobrauit patinarum paludes, alludens opinor ad Põtinas paludes. Cæterum à patina dicitur tripatinũ ſumma cœnarum lautitia, vna erat murenarũ, altera luporum, tertia myxonis piſcis, inclinatis iam ſcilicet moribus, vt tamẽ eos præferre Græciæ etiã philoſophis poſſimus: ſiquidem in Ariſtotelis hæredum auctione, L X X, patinas væniſſe traditur, authore Plinio. Patella quoque vas eſcariũ ad olera & pulmenta ponenda, quam Græci λεκανίδα vocãt. Iulius Pollux in ſexto, τὰς δὲ καλουμένας πατέλλας λεκανίδας ὀνομαστέον. Sic enim legendum apud Pollucem. Quod autem in patellis olera ponerẽtur, vel Horatii verſibus epiſtolarum primo ad Torquatũ probatur,

Si potes Archiacis conuiua recumbere lectis,
Nec modica cœnare times olus omne patella.

Et Martialis in quinto,

Ponetur digitis tenendus vſtis
Nigra coliculus virens patella.

Et Iuuenalis in quinta,

Ponitur exigua feralis cœna patella.

Quorum omnium teſtimoniis clarum eſt, credo, patellam paruam eſſe patinā quæ ab iſtis tum modica, tum exigua dicitur. Iulius Pollux recēſens vaſa eſcaria, τεύχη, & χεύματα vocat, quæ nos vaſa & vaſcula: κύκλοι, quos orbes & quadras dicimus: πίνακες, quas lances vocat Iureconſultus.

Quòd autem πίνακες ſint vaſa eſcaria, ex Athenæo videre eſt in quarto, cum ait, καὶ γὰρ τοὺς πίνακας ἐφ᾽ ὧν τὰς τροφὰς παρατίθενται τοιούτους ἔχουσιν. Patinas & patellas, λεκάνας & λεκανίδας dicunt, niſi fallimur, vt notum ex prouerbio, οὐδὲ, λεκάνη δελφῖνα χωρέει, cuius meminit Plutarchus in Lucullo.

Ad calcem iſtius legis vel capitis, ſi lubet ita vocare, Quemadmodum claui aurei & purpuræ. Legendum purpurei, ex vetuſti exemplaris fide. Sic enim & ipſi hūc locum citauimus in libello de re veſtiaria. Claui enim purpurei inſuebantur veſtibus, & maxime tunicis, ad eam fere partē qua pectus tegebatur. Horatius Satyra ſeptima,

Et latum demiſit pectore clauum.

Non quòd reuera eſſent claui, ſed quòd viderētur clauorum purpurea capita ſupereminentia in tu-

nicæ ſuperficie. Et vt huic noſtræ cõiecturæ fidem habeamus, facit quod apud Athenæum in XI. legimus, vbi interpretatur hos Homeri verſiculos πὰρ δέπας ἦν περικαλλὲς ὃ οἴκοθεν ἦγ' ὁ γεραιὸς χρυσείοις ἥλοισι πεπαρμένον. Ait enim, poetã dicere poculum illud, quam Neſtorida vocat, fuiſſe aureis clauis ſuffixum: nõ quòd in poculo claui infixi fuerint, ſed quòd ἐξοχὴ ἦν ὀλίγη καὶ οἱονεὶ κεφαλίδας ἥλων ἀποτελοῦσα, πεπάρθαι δὲ λέγεται τοὺς ἥλους ἀπὸ τοῦ ἐρικτοῦ οὐχ' ὅτι ἔξωθεν πρόσκεινται καὶ πεπαρμένοι εἰσὶν, ἀλλ' ὅτι ἐμπεπαρμένοις ἐοίκασιν ἔξωθε ὀλίγω προύχουσι τῆς ἄλλης ἐπιφανείας ὄντες. Noſtri vaſcularii eiuſmodi pocula martellata vocant.

In capite, Etſi nõ ſunt claui, nec aurea emblemata, quæ in parapſidib⁹ argẽteis eſſent. Legẽdũ cẽſeo paropſidibus, quæ vaſa ſunt eſcaria in Iuuenale, Quàm multa magnáque paropſide cœnat. Tranquillus in Galba, Et ordinario quidem diſpẽſatori breuiariũ rationũ offerẽti, paropſidem leguminis pro ſedulitate ac diligẽtia porrexiſſe. In vulgatis codicibus legitur parapſis, cũ vocabulũ Græcũ ſit. παροψὶς enim à Græcis non ſolum pro vili opſonio, & iure, & etiam maza: ſed pro eſcario, quod docet Iulius Pollux his verbis, τὰς μὲν παροψίδας, ἡ μὲν πλείστη χρῆσις ἐλέγχει τοὔνομα ἐπὶ μάζης, ἢ ζωμοῦ τινὸς, ἢ ἐπὶ ἐδέσματος ἁπλοῦς, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγγεῖον λεκτέον. & mox ſubdit, ἐν δὲ τῇ Ἀντιφάνους Βοιωτίᾳ σαφέστατα ἐπὶ τοῦ ἀγγείου ἐστὶν εἰρημένον. καλέσας παρατίθησι ἐν παροψίσι βολ-

ϐὲς. Athenæus quoque in nono ad principiũ quærit, apud quem authorẽ παροψὶς ponatur pro vaſe, vt de re minime triuiali addubitans. Quòd vero, ἀντὶ παροψήματος ponatur, id eſt, pro opſonio, citat Ariſtophanem in Dædalo,

Πάσαις γυναιξὶ ὅζ' ἑνός τε τοῦ τρόπου
ὥσπερ παροψὶς μοιχὸς ἐσκευασμένος
ἀντὶ δὲ τοῦ σκεύους. Citat eundem locum citatum à Iulio Polluce, ex cuius collatione legendum duxi apud Pollucem, καλίζαζε non καλίζαζε, vt paſſim legere eſt in vulgatis codicibus: & in altero βοιωτία, non βοιοτία. Citat Alexim in Eſione,

ὡς ἴδε τὴν τράπεζαν ἀνθρώπους δύο
φέροντας εἴσω, ποικίλων παροψίδων.
κόσμον βρύουσαν, οὐκ ἔτι εἰς ἐμὲ βλέπων.

Argẽteis autẽ addidit Iurecõſultus, quãdoquidem fiebant & fictiles, quod vel è Martialis verſibus intelligere eſt, cum paropſidem rubrã vocet in XI,

Cui portat gaudens ancilla paropſide rubra
Alecem, ſed quam protinus illa voret.

In eadem lege, Vel ſigilla argentea. Sigilla ſunt parua ſigna, quæ ſunt ſimulacra ad effigiẽ alicuius vel dei, vel herois facta. Cicero in ſexta in Verrẽ, Nego vllam gemmam, aut margaritam, aut quĩcquam ex auro, aut ex ebore factum, ſignum vllũ æneum, marmoreũ, eburneum: nego vllã picturã, neque in tabulis neque textilib⁹ fuiſſe, quin quæſierit, inſpexerit, quod placitũ ſit abſtulerit. Et in eadẽ,

Patella grandis cum ſigillis ſimulacris deorũ effigiem. Et paulo poſt, Appoſuit patellã in qua ſigilla erant egregia, iſte continuo vt vidit, nõ dubitauit illud inſigne penatium hoſpitaliúmque deorũ ex hoſpitali menſa tollere. Sed tamen quod antea de iſtius abſtinẽtia dixerã, ſigillis auulſis reliquum argentum ſine vlla auaritia reddidit. Vides vt quæ prius dixerat ſigilla, vocet illud inſigne penatium. Et in eadem, vbi de ſimulacro Herculis Agrigentini, Poſtea, inquit, conuulſis repagulis, effractíſque valuis, demoliri ſignum ac vectibus labefactare conantur. Vbi Tullius ſignum vocat Herculis ſimulacrum: & ſic accipiẽdum eſt in l. Titia, ad finem, in eodẽ, cũ ait, Iubeóque ſignũ dei ex libris cẽtum, in illa ſacra æde & in patria ſtatui. Quo in loco recte pro ſimulacro intellexit Accurſius, non vt Hugut, neſcio quis, qui ridicule ſatis ſignum dei pro cruce interpretatur. Illis igitur Ciceronis verbis planũ fit, vt opinor, ſigna & ſigilla, ſimulacra vel deorũ vel alicuius alterius rei eſſe. Quæ ſigilla vaſis & ſcyphis illigabantur cælatorũ & vaſculariorum artificio, qui ſcyphi ob id dicuntur ſigillati à Marco Tullio in eadem oratione in Verrem, Cũ ſederem, inquit, domi triſtis, accurrit Venerius, iubet me ſcyphos ſigillatos ad prætorẽ ſtatim afferre. Sigillatos dixit, hoc eſt ſigillis ornatos: Græci ἀγάλματα & ἀγαλμάτια dicũt, & εἴδη θεῶν, quæ nos ſigna & ſigilla dicimus, niſi fallor.

Vaſis aurei vel argentei ſigillati, & emblematis ornati forma, qualis apud antiquos fuit.



Ornabantur etiã vaſa emblematis, dictis ἀπὸ τοῦ ἐμφιβλῆσθαι, quòd vaſis adiicerentur & reuellerẽtur, cũ libitum erat. De quibus dicere ſuperſedeo, quando de his copioſe tractauit G. Budæus in annota. Illigabãtur & aureis cruſtis vaſa, & eſt apud Paulum in l. Pediculis, infrà eodem, in hæc verba, Cymbia argẽtea cruſtis aureis illigata. Quarum cruſtarum meminit Tullius in ſexta, his verbis, Cybiratæ fratres vocantur, pauca improbant, quæ probarãt, iis cruſtæ aut emblemata detrahebantur: ſic Halũtini excuſſis deliciis cum argento puro domum reuerterunt. Hactenus Tullius. Vaſa pura dixit Iurecõſultus nõ cælata in l. Si in rem, ſuprà De rei vendicat. A cruſtis autem iſtiuſmodi dicti cruſtarii, quorũ artificio vaſa cruſtis illigabãtur. Plinius lib. XXXIII, Habuit & Teucer cruſtarius famam. Incruſtare quoque dicimus. Horat. Serm. primo, Syncerum cupimus vas incruſtare. Huiuſmodi vero cruſtarum mentio apud Iuuenalem,

-ipſe capaces
Heliadum cruſtas & inæquales beryllos
Virro tenet phialas.

Cæterum vaſa aureis cruſtis illigata, quod & ſuprà diximus, dicũtur à Martiale chryſendeta in ſexto,

Ponuntur ſemper chryſendeta Calpetiano,
Siue foris, ſeu cum cœnat in vrbe domi.

Dicuntur & lances chryſendetæ ab eodem in apophoretis.

Vaſis aureis cruſtis illigati, ac cælati, ſiue chryſendetæ forma ex antiquis monimentis.



In eadem, Nec ſpeculum parieti affixum, quod intellige etiam ſi argenteũ fuerit. Fiebant enim ſpecula ex argento, vt ait Plinius libro triceſimotertio cap. I X, Laminas duci & ſpecula fieri, non niſi ex optimo poſſe creditum fuerat, id quoque iã fraude corrũpitur. Sed natura mira eſt imagines reddendi, quod repercuſſo aere atque in oculos regeſto, fieri conuenit. Fiebant quoque ſpecula ex ſtanno laudatiſſima, & Brunduſii temperabantur, donec argenteis vti cœpere & ancillæ. author Plinius libro X X X I I I I.

In eadem l. §. Argento facto, Trullas & pelues, &c. Trua vas vinariũ, ſic dictum quòd vſu teratur: vel vt alii putauere, à tranſuolãdo dicta, quòd per eam aqua tranſuolet. tamen falluntur qui vas aquarium dixerint. Erat enim vas vinarium, vt ex Horatio intelligere eſt his verſibus,

Qui Veientanum feſtis potare diebus
Campana ſolitus trulla, vappámque profeſtis.

Et Iuuenalis in tertia,

Si trulla inuerſo crepitum dedit aurea fundo.

Dicitur & trulleum vas quo manus perluũtur. author Nonius. Quod vero ſit vas vinariũ, probatur ex Tullio in ſexta in Verrẽ, vbi agit de trulla gẽmea Antiochi regis, his verbis, Erat etiã vas vinarium ex vna gemma prægrandi trulla excauata cum manubrio aureo. Quibus ſanè verbis luce clarius patet, eos nihil vidiſſe qui eam vas tantũ

aquarium confirmarint. Plinius quoque author eſt libro trigeſimoſeptimo, Titum Petroniũ conſularem moriturum inuidia Neronis principis, vt menſam eius exhæredaret, trullam murrhinã neſcio quot ſeſtertiorum milibus emptam fregiſſe. Et mox ſubdit idem Plinius, Sed vero, vt par erat principem, vicit omnes, quadringentis ſeſtertiorũ milibus capedinem vnam parando. Capedinem poſuit pro vaſe vinario, quæ dicta videtur à capiẽdo, vt & capis & calpar. Huius autẽ capedinis meminiſſe videtur Plutarchus in libello De cohibenda iracundia, quo loco corrupta ſunt exemplaria. Supradictorum autem vaſculorum mentio eſt apud Nonium, quem vide: neque enim hoc tempore ſententia eſt, omnia vaſorum genera perſequi, ſed in aliud tẽpus, quo liberiore otio perfruemur, iſta reiicimus: tantum lectorem admonitum volo, vt diſcat ex Ciceronis verbis, & Iurecõſulti ſcriptis ad finem iſtius capitis, antiquos gemmeis vaſis vſos, vt regum noſtrorum luxus cum antiquorum elegantia & lautitia comparatus, ſumma parſimonia, ne dicam frugalitas, eſſe videatur. Sed ad reliqua huiuſce tractat⁹ vocabula explanãda properemus. Pelues. Nonnulli peluim à pelluẽdo dictã affirmant: alii à pedum lotione, inde pelluuium vas in quo pedes lauãtur: ſic & malluuium vas in quo manus lauantur. Varro de lingua latina, Peluis pedes lauis, à pedum lauatione. Ego ve-

ro me memini legiſſe apud Iulium Pollucem in decimo, vbi tractat de vaſis, in quibus abluūtur pedes, πέλλω dici à tragœdiis, τὴν λεκάνην. οἱ δὲ αἰολεῖς, inquit, vocāt πέλλυκα μάλιστα τὴν ξυλίνην: nos vulgo gede dicimus. Sic & Raniot vas in quo pocula lauantur, quod Græci ὀλκαῖον & λουτήριον eodē authore vocant. Vide igitur lector optime, ne peluis Græcum ſit, aut certe à Græca origine deductum: quia Græci dicunt & πέλλω & πέλλυκα, nos peluim.

Repoſitoria quoque cōtinebuntur. Repoſitoria à reponendo dicta videntur, in quibus reponebantur menſæ, quæ fortaſſe inde trapezophora dicuntur. Reponere enim collocare eſt. Tullius in ſexta in Verrem, Erāt ænea præterea duo ſigna non maxima, verum eximia venuſtate, virginali habitu atque veſtitu, quæ manibus ſublatis ſacra quædā more Athenienſium virginum repoſita in capitibus ſuſtinebant, Canephoræ ipſæ vocabantur. Repoſita dixit, hoc eſt, vt ego interpretor, collocata: & inde repoſitoria dicta, quibus vel menſæ, vel opſonia collocarētur. Plinius libro triceſimotertio, Iam vero & mēſas repoſitoriis imponimus, & ad ſuſtinenda opſonia interradimus latera. Menſarū intellige. Plinius in eodem, capite vndecimo, Cornelius nepos tradit ante Syllæ victoriam, duo tantum triclinia Romæ fuiſſe argētea: repoſitoriis argentum addi ſua memoria cœptum, Feneſtella dicit, qui obiit nouiſſimo Tiberii Cæſaris principa-

tu: ſed & teſtudinea tum in vſum veniſſe. Ante ſe autem paulo lignea rotũda ſolida, nec multo maiora quàm menſas fuiſſe. Se quidem puero quadrata & compacta, aut acere operta, aut cedro cœpiſſe. Mox additum argentum in angulos lineáſque per cõmiſſuras. Cum vero Plinius ſolida dicat repoſitoria, damnantur inſcitiæ ii, qui pro loculis & recõditoriis interpretati ſunt, quos in præſentia nominare nõ eſt neceſſe. Illud vero in præſenti nõ omiſerim θύϐην dici ab Athenæo in quarto repoſitorium, in quo lanx cum opſonio reponeretur. Verba autem apud Athenæum hæc ſunt, πίναξ δίπηχυς πρὸς τὴν διάμετρον ἐν θύϐῃ κατακείμενος ἀργυρέᾳ, πλήρης ἰχθύων ὀπτῶν πάντα γένη συνηθεισμένον. Hoc eſt, Lanx dimentientis magnitudine bicubitalis in repoſitorio collocata argẽteo piſcium aſſatorum referta ex omni genere congregatorum. id genus repoſitoria vulgo chapeletz vocamus. eíſque vtimur ad ſuſtinendas lances, & diſcos. Plinius libro decimooctauo ad finem, Necnon & in conuiuiis menſíſque noſtris, vaſa quibus eſculentum additur, ſudorem repoſitoriis relinquentia, diras tempeſtates prænuntiant. Plinius vigeſimooctauo, capite ſecundo, Recedente aliquo ab epulis, ſimul verri ſolum: aut bibente conuiua, menſam vel repoſitorium tolli, inauſpicatiſſimum iudicatur.

In l. Etſi non ſunt claui § Argento facto, Et ideo

ſcutellas vel promulſidiaria cõtineri. Vaſa promulſidiaria dicuntur ea quibus promulſidem apponebant. Eſt autem promulſis quod vice mulſi dabatur conuiuis ad prouocandam auiditatem cibi. Huiuſmodi fortaſſis erant, artolagani, oleæ, & lucanica. Mulſum enim ex vetere vino factũ non implet ſtomachum, ſed appetentiam reuocat, & auiditatem cibi, vt docet Plinius libro vigeſimoſecundo, vbi de natura mellis. Sic enim promulſidem dici puto, vt proconſulem & propprætorem dicimus. Proarietẽ quoque dixit Cæſar in quarto Commentariorũ, pro eo inſtrumento quo vice arietis vtimur, ad adigendam materiã, his verbis, Et ad inferiorẽ partem fluminis obliquæ adigebantur, quæ proariete ſubactæ, & communi opere coniunctæ, vim fluminis exciperent. Quo loco obliquæ ſubſtãtiue poſitum credo. M. Tullius ad Papirium Pætum, Ad quem virum? non eum quem tu ſolitus es promulſide cõficere. Et paulo pòſt ſubdit, Dediſcendæ tibi ſunt ſportellæ, & artolagani tui. Artolagani confectionẽ docet Athenæus in tertio, his verbis, εἰς δὲ τὸ καλούμενον ἀρτολάγανον ἐμβάλλεται οἰνάριον ὀλίγον καὶ πέπερι, γάλακτι καὶ ἔλαιον ὀλίγον ἢ στέαρ. Eſt autem panis genus quod & vulgo nomen retinet. M. Tullius ad eundem Papirium Pætum, oleas & lucanica promulſidis loco numeraſſe videtur, in hæc verba, Neq; eſt quod in promulſide ſpei ponas aliquid, quam totam ſuſtuli:

ſolebã enim antea delectari oleis & lucanicis tuis. Hactenus Tullius. Mulſum autem an ſit id quod Græci οἰνόμελι dicũt, dubitari poteſt, propterea quòd Iurecõſultus Vlpianus in l. Si quis vinũ legauerit, ſuprà De tritico, vino vel oleo legato, aliud mulſum eſſe, aliud œnomeli poſuiſſe videatur, cũ ait, Sed ſi mulſum ſit factum, vini appellatione non cõtinebitur proprie. Subdit enim, OEnomeli planè, id eſt dulciſſimum vinum, continebitur. Idem etiam Vlpianus in l. Idem Pomponius ſcribit, ſuprà De rei vendicatione, aſſeuerare videtur, mulſũ eſſe ſpeciem diuerſam à vino, cum ait, Idem ſcribit ſi ex melle meo, & ex vino tuo factum ſit mulſum, quoſdam exiſtimaſſe id quoque communicari. Sed puto verius, vt & ipſe ſignificat, eius potius eſſe qui fecit: quoniam ſpeciem priſtinam nõ retinet. Quod & Iuſtiniano probari videtur, in ·§· Cum ex aliena, De rerum diuiſione. Quin & Plinius libro vigeſimoſecundo, vbi de natura mellis, mulſum pro cibi genere videtur poſuiſſe, cum ait, Multi ſenectam longam mulſi tantum nutricatu tolerauere. Subdit enim, Neque vllo alio cibo, celebri Pollionis Romuli exẽplo: quem cẽteſimum annum excedentem, cum diuus Auguſtus hoſpes interrogaret, quanam ratione maxime vigorem illum animi corporiſque cuſtodiſſet: ille reſpõdit, Intus mulſo, foris oleo. Proculus quoq; in l. Qui vinum Surẽtinum ·§· Cui dulcia, annumerat mul-

ſum, vuas, ficus & palmas: itémque paſſum & defrutum, inter ea quæ dulcium legato cedũt, ac potius conditurę loco ſunt, quàm vini. Huius ſententiæ Paulus etiam fuiſſe videtur in libro reſponſorum & ſententiarum receptarum. οἰνόμελι, authore Dioſcoride, σκευάζεται πρὸς δύο μετρητὰς οἴνου αὐστηροῦ καὶ παλαιοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἑνὸς μετρητοῦ μέλιτος μιγνυμένου. & differt à melitite, quod fit è muſto, cum quinque congiis auſteri muſti, & mellis congio, & ſalis cyatho. Plinius de vinis factitiis, quæ ſumpſiſſe videtur ex Dioſcoride περὶ μελιτίτου οἴνου ferè ad verbum. Quibus verbis planũ fit οἰνόμελι dici mulſum à Plinio: cum ait, Diſtat à mulſo, quod dicit Dioſcorides, διαφέρει δὲ τοῦ οἰνομέλιτος. Quod ſi verum eſt, malim ſuſpicari locum mendoſum apud Vlpianũ, quàm virum doctiſſimum ſimul & ὀνοματοθήραν, vt inquit Athenæus in tertio, ignorationis coarguere.

In eadem § Infecti, ad finẽ, Certe ſi caccabos argenteos. Hiſce Iureconſulti verbis probatur, caccabos & ſartaginẽ eſſe vaſa culinaria. Caccabus autem Græcũ eſt. Athenæus in quarto ex Antiphanis paraſito,

Εἶτα οὐκ ἂν εἴποις κάκκαβον λέγω
Σὺ δ' ἴσως ἂν εἴποις λοπάδ' ἐμοὶ τοὔνομα
Οἴει διαφέρειν εἴτε κάκκαβόν τινες
χαίροντες ὀνομάζουσιν, εἴτε σίττυβον,
Πλὴν ὅτι λέγεις ἀγγεῖον οἶδα.

Caccabos & patinas inter culinaria vaſa adſcribit

Paulus in l. Cum de lanionis, ſuprà De fundo inſtructo. Sunt & alia eius generis vaſa apud Latinos, aula ſiue olla, ad pultem & olera coquenda, quod vel prouerbio manifeſtum fit, celebrata Catullo, Ipſa olera olla legit: tum etiam ex Iuuenalis verſiculo Satyra decimaquarta,

Et grandes fumabant pultibus ollæ.

Annumerantur & iſta, lebes, ahenum, tripus, patella, frixorium, craticula, mortarium, & piſtillum. Vaſa etiam coquinaria apud Iulium Pollucẽ hæc didicimus, χύτρας, χυτρίδια, χυτρίδας, λοπάδας, λοπάδια, ἐχίνους, ἐχινίσκους, χάλκια, χαλκίδια, ἐσχάρας, ἐσχαρίδας, λέβητας, λεβήτια, λεβητάρια. καὶ ὀβελοὺς, καὶ ὀβελίσκους. Quæ verucula dicere poſſumus ex Plinio libro trigeſimo tertio, his verbis, Ex eo ſublata veruculis ferreis, atque ipſa flamma conuoluitur veruculo, vt ſit modici ponderis. Vbi Plinius veruculũ dixit, vt Græci ὀβελίσκον. λοπάδα vero & λοπάδιον ſartaginẽ dicimus, vt opinor. Nos vulgo Galli la poalle, vt vocabuli Græci nõ leuiter preſſa veſtigia retinere videamur, vſqueadeo Galli ſunt φιλέλληνες. Illam vero quam chauferettam dicimus, Iulius Pollux, quem potiſſimum in his ſequimur authorem, πύραυνον dicit & πυρφόρον: apud nos dicta videtur ἀπὸ τοῦ καῦμα φέρειν, Chauferette. Sed de his ſatis. Ridebũt enim, vt video, iſtum meũ Gallicarũ dictionũ ἑλληνισμὸν Germani ſimul & Itali: ſed rideant, modo valeamus. Cæterũ quòd hic miliarii Iurecõſult⁹ meminerit,

torquere potuit vel mediocriter doctos, non ſolũ Accurſio tenebras offundere. Cuius interpretationem non ſine riſu fateor me legiſſe. Sed illi viro vt temporibus illis non imperito Iuris ac legum, illorum temporum infœlicitas obfuit, quibus omnia barbaries Gotthica occuparat. Miliarium igitur vas erat ad parandam aquam calidam, quam & caldam vocat Martialis,

Caldam poſcis aquam, ſed nõdum frigida venit.

Quod vero hic miliariũ vocat Pomponius, Paulus in l. Cũ de lanionis, æneum appellat, quod ſupra focum pendet, in quo aqua ad potandum caleſit. Quo in loco puto legẽdum ahenum ex Horatii epiſtolarum ſecundo, -emptis

Sub noctem gelidam lignis calefactat ahenum.

Quod autem ſit vas ad parãdum aquæ caldæ potum, docet Athenæus in tertio his verbis, τὸ μιλιάριον καλούμενον ὑπὸ ῥωμαίων τὸ εἰς θερμοῦ ὕδατος κατεργασίαν κατασκευαζόμενον. Quod vas nonnulli Græcorũ verborum artifices ἰπνολέβητα appellarunt, eodem authore Iulio. Pollux in decimo, vbi tractat de his vaſis, in quibus caleſit aqua, ſic ait, ἵνα μὲν τὸ ὕδωρ θερμαίνεται θερμαντῆρες, θερμαυστρίς, θερμαστίς, χαλκία θερμαντήρια, ἐσχαρίδες, λέβητες, λεβητάρια, ἰπνολεβήτια. Nos hoc vltimum miliaria vertere poſſumus, vt opinor. Miliarii etiam mentio eſt in ἐπιγραμμάτων ſecundo. Cuius extat haud incõditum epigramma, ipſi Latinum fecimus incondite fortaſſe, ſed tamen

vt poſſit intelligi,

Ex ære emiſti miliarion Heliodore
Qui perflat Thracas frigidius Borea.
Ne ſuffles ignes, tu fumum ſtulte laceſſis,
Tempus in æſtiuum baucalim hanc habeas.

ἠγόρασας χαλκοῦν μιλιάριον ἡλιόδωρε
Τοῦ περὶ τὴν θρᾴκην ψυχρότερον βορέου.
Μὴ φύσα, μὴ κάμνε, μάτην τὸν καπνὸν ἐγείρεις
Εἰς δ' θέρος χαλκῆν βαύκαλιν ἠγόρασας.

Miliarii etiamnum meminit Palladius.

In eadem·§·Perueniamus ad gemmas. Cedant igitur gēmæ phialis vel lancibus incluſæ auro argentóve. Phiala eſt quam Græci φιάλην vocant: dictam putant, quaſi πιάλην, κατ' ἀντιστοιχεῖαν, ἢ τὸ πιεῖν ἅλις παρέχουσα, μείζων γὰρ τοῦ ποτηρίου. Apud Athenæum legimus & phialium, φιάλιον χρυσοῦν in ς, his verbis, διὸ καὶ φίλιππον τὸν τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀλεξάνδρου πατέρα, φησὶ δοῦρις ὁ σάμιος φιάλιον χρυσοῦν κεκτημένον ἀεὶ τοῦτ' ἔχειν κείμενον ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον. Hoc eſt, Quocirca Philippum quoque illum, qui regem magnum Alexādrum progenuit, refert Duris Samius, cum auream phialam haberet, ſemper illam ſub puluino tenuiſſe repoſitam. Quam tamen ipſam phialam Plinius libro trigeſimotertio, poculū aureum vocat. verba ipſa Plinii adſcribam, vt obiter locus ille mendoſus emaculetur, Summæ apud exteros licētiæ fuerat, poculo aureo puluino ſubdito, Phi-

lippum regem dormire ſolitũ: Agnonem Teium Alexandri Magni præfectũ aureis clauis ſuffigere crepidas. Sic enim legendum apud Plinium non Agonẽtium, vt in quibuſdam, & in aliis Agonem Teium. Quod vel doctiſſimi Plutarchi authoritate confirmari poteſt, cum ait in Alexandri Magni vita, *ὥστε ἄγνωνα τὸν τήιον ἀργυροῦς ἐν ταῖς κρηπῖσιν ἥλους φορεῖν*. Quo in loco aduertẽdum eſt, Plutarchũ dixiſſe clauos illos fuiſſe argẽteos, cum Plinius dicat eos aureos. Et ſententiæ Plinii adſtipulatur Athenæus in duodecimo his verbis, *ὧν εἷς ὢν καὶ ἄγνων χρυσοῦς ἥλους ἐν ταῖς κρηπῖσιν καὶ τοῖς ὑποδήμασιν ἐφόρει.* Quorum vnus Agnon cum eſſet, aureos clauos in ſoleis & calceamentis geſtabat. Vides vt aureos clauos dicat *χρυσοῦς ἥλους*, quos Plutarchus dixit *ἀργυροῦς* argenteos. Quocirca vel diuerſos à Plinio & Athenæo authores ſecutus eſt Plutarchus, vel etiã quod doctiſſimis viris interdum conceditur, *μνημονικὸν ἁμάρτημα* fuit, quòd *ἀργυροῦς* conſcripſerit *χρυσοῦς*. Vtcunque ſit, certe conſtat inter ipſos authores illum Alexandri Magni præfectũ Agnonem fuiſſe appellatum, patria Teium, vt nihil amplius de Plinii lectione dubitari poſſit. Illud quoque adiiciã ex Plutarcho in Artoxerxe, *καθ' ὁδὸν αὐτουργὸς ἄνθρωπος οὐδὲν ἔχων ἐπὶ καιροῦ φθάσας ὀρέξαι τοῦ ποταμοῦ προσέφερεν, καὶ ταῖν χεροῖν ὑπολαβὼν τοῦ ὕδατος προσῴρεγεν, καὶ ὁ ἀρτοξέρξης φιάλην ἔπεμψε αὐτῷ χρυσῆν καὶ χιλίους δαρεικούς*. Idẽ Plutarchus Alexandri Magni liberalitatẽ demon-

ſtrat in ipſius vita, his verbis, Alexander *κοινὸν τῶν πεγαμηκότων μακεδόνων γάμον ἐστιάσας, ἐν ᾧ φασὶν ἐνακισχιλίων τῶν παρακεκλημένων ἐπὶ τὸ δεῖπνον ὄντων, ἑκάστῳ χρυσῆν φιάλην πρὸς τὰς σπονδὰς δεδωκέναι.*

In eadem, In margaritis. Margarita à Græcis *ὁ μαργαρίτης* dicitur. Theophraſtus apud Athenæum in tertio, *τῶν θαυμαζομένων δὲ λίθων ἐστὶ καὶ ὁ μαργαρίτης καλούμενος, διαφανὴς μὲν τῇ φύσει.* Eorum lapillorum qui in admiratione habentur, eſt & margarita dicta, natura quidem pellucida. Cætera quoque ad margaritarum originem ſpectantia perſequitur Athenæus diuerſis authoribus citandis. Quã melius noſcere eſt ex Plinio in nono. Cuius verba adſcribam, ſimul vt intelligantur ea quæ ſcripta ſunt à Iureconſulto in l. Pediculis, ad finem, infra eodem, vbi de elenchis, cylindris & tympanis, vocabulis Accurſio incognitis agitur: ſimul vero etiã, vt interim nonnulli Plinii loci à nobis in illo capite veræ ac germanæ lectioni reſtituãtur, ea ſunt capite trigeſimoquarto, Principium ergo columẽnque omnium rerum pretii margaritæ tenẽt. Indicus maxime has mittit oceanus. Inter illas belluas tales tantáſque, quas diximus, per tot maria veniẽtes, tam longo terrarũ tractu, è tantis ſolis ardoribus, atque Indicis quoq; inſulis petũtur, & admodũ paucis. Fertiliſſima eſt Taprobane & Toidis, vt dixim⁹, in circuitu mũdi. Itẽ Perimula pro-

montorium Indiæ. Præcipue autem laudantur circa Arabiã in Perſico ſinu maris rubri. Origo autem atque genitura, concha eſt haud multũ oſtrearum conchis differens. Has vbi genitalis anni ſtimulârit hora, pandentes ſeſe quadam oſcitatione impleri roſcido cõceptu tradunt, grauidas poſtea eniti, partúmque concharum eſſe margaritas pro qualitate roris accepti: ſi purus influxerit, cãdorẽ conſpici: ſi vero turbidus, & fœtum ſordeſcere: eundem pallere, cœlo minante conceptũ: ex eo quippe conſtare, cœlíque eis maiorem ſocietatem eſſe quàm maris: inde nubilum trahi colorẽ, aut pro claritate matutina ſerenum. Si tempeſtiue ſatientur, grandeſcere & partus. Si fulguret, cõprimi conchas, ac pro ieiunii modo minui. Si vero & tonuerit, pauidas ac repente cõpreſſas, quæ vocant phyſemata efficere, ſpeciem vero inani inflatam ſine corpore, hos eſſe concharũ abortus. Sani quidem partus multiplici cõſtant cute, non improprie callũ vt exiſtimari corporis poſſit, itaque & purgãtur à peritis. Miror ipſo tantum eas cœlo gaudere, ſole ruffeſcere, candorémque perdere vt corpus humanum. Quare præcipuum cuſtodiunt, pelago altius merſæ, quàm vt penetrent radii. Flaueſcunt tamen & illæ ſenecta, rugíſque torpeſcũt, nec niſi in iuuenta conſtat ille qui quæritur vigor. Craſſeſcũt etiam in ſenecta, conchíſque adhæreſcunt, nec iis auelli queunt niſi lima, quibus vna tantum eſt fa-

cies,& ab ea rotūditas,auerſis planities, ob id tympana nominātur. Cohærētes videmus in conchis hac dote vnguēta circunferētibus. Cæterū in aqua mollis vnio,exemptus protinus dureſcit. Concha ipſa cum manum videt, cōprimit ſeſe, operítque opes ſuas,gnara propter illas ſe peti:manúmque ſi præueniat,acie ſua abſcindit, nulla iuſtiore pœna, & aliis munita ſuppliciis: quippe inter ſcopulos pars maior inuenitur,ſed in alto quoque comitantur marinis canibus: nec tamē aures fœminarum arcētur. Quidā tradunt ſicut apibus,ita concharū examinibꝰ ſingulas magnitudine & vetuſtate præcipuas eſſe veluti duces, miræ ad cauendum ſolertiæ: has vrinantiū cura peti:illis captis,facile cæteras palantes retibus includi:multo deinde obrutas ſale in vaſis fictilibus, eroſa carne omni, nucleos quoſdā corporū, hoc eſt vniones decidere in ima. Vſu atteri non dubiū eſt,colorémque indiligentia mutari. Dos omnis in cādore,magnitudine,orbe, leuore, pondere, haud promptis rebus,in tantū vt nulli duo reperiātur indiſcreti:vnde nomen vnionum Romanæ ſcilicet impoſuere deliciæ. Nam apud Græcos non eſt,nec apud barbaros inuētores eius aliud quàm margaritæ. Eſt in cādore ipſo magna differētia. Clarior in rubro mari repertus. Indicus ſpeculariū lapidum ſquamas aſſimilat, alias magnitudine præcellens. Summa laus coloris eſt exaluminatos vocari. Et procerioribus ſua gratia

eſt. Elenchos appellant faſtigiata longitudine, ala baſtrorum figura in pleniorem orbem deſinentes. Hactenus Plinius. Noſtri poyrettē vocant. Et elēchorum meminit Iurecōſultus in l. Pediculis § finali hoc tractatu. Cum autem ait Plinius, Et procerioribus ſua gratia eſt: de illis fortaſſe ſentire videtur, quos cylindros Paulus vocat in l. Pediculis ad finem, in eodem. ſiquidem cylindri lapilli ſunt teretes & oblongi atque volubiles, inſtar eius columnæ qua vtimur æquandis areis. Qui cylindri fiebāt & ex aliis lapillis. Plinius libro trigeſimoſeptimo, vbi de beryllis, Indi mire gaudent longitudine eorum. Et mox ſubdit, Ideo cylindros ex iis facere malunt quàm gemmas: quoniā eſt ſumma commendatio in longitudine. Hactenus Plinius. Quibus Plinii verbis intelligere eſt, cylindros & elenchos in eo differre, quòd elenchi ſint faſtigiatæ lōgitudinis: cylindri vero proceritatis æqualiter orbiculatæ. Quod ſi verum eſt, noſter Sipontinus iſta non ſatis percepiſſe videtur. Cylindrorū meminit & Iuuenalis,

Tu nube atque tace, donant arcana cylindros.

Cylindros, hoc eſt lapillos teretes & oblōgos. Habes etiā ex ſuprà ſcriptis Plinii verbis de tympanis, quorū meminit Paulus in l. Pediculis. Cæterū quod Plinius dicit, fieri cōcharū abortus ſi tonuerit, efficerćque ea quæ phyſemata appellāt, contrà ſentit Athenæus in tertio his verbis, φασὶ δ' ὅταν

βρονταὶ συνεχεῖς ὦσι καὶ ὄμβρων ἐκχύσεις, τότε μᾶλλον τὴν πίννην κύειν, καὶ πλείστην γίνεσθαι μαργαρίτην καὶ εὐμεγέθη. Aiunt autem ſiquãdo tonitrua continua fuerint, pluuiarúmque effuſiones, tunc maxime conchas concipere, grauidáſque fieri, & eo ipſo tẽpore multas atque adeo permagnas fieri margaritas. Quo loco videntur duo iſti, Plinius & Athenæus, diuerſos authores ſequuti.

In eadẽ, quia cõcha apud rubrũ mare & creſcit & coaleſcit, conchã pro quadã ſpecie margaritarũ accipit Accurſius. Nos verò cum Plinio dicimus margaritas in concha naſci, quarũ clariores inueniuntur in rubro mari, eodem Plinio authore.

In eadẽ·§·Murrhina autẽ vaſa. Oriẽs murrhina mittit: inueniuntur enim ibi in pluribus locis, nec inſignibus Parthici regni, præcipua tamen in Carmania: humorem putant ſub terra calore denſari. Amplitudine nuſquã paruos excedũt abacos, craſſitudine rara, quãta dictũ eſt vaſi potorio. Splẽdor his ſine virib⁹, nitórque verius quàm ſplẽdor. Sed in pretio varietas colorũ, ſubinde circũagẽtibus ſe maculis in purpurã, cãdorémq; & tertiũ ex vtroq; igneſcentẽ, veluti per tranſitũ coloris purpura, aut rubeſcente lacteo. Quas maculas videre eſt in illo piſce, qui murena dicitur, vt nos vir illuſtriſſimus ſimul & doctiſſimus docuit Ianus Laſcaris, quem qui digne laudare volet, omnes omnium qui ſunt quíque fuere, laudes colligat, & in eum congerat,

ſic tamen vt fateatur illius ipſius virtutes verbis aſ ſequi non potuiſſe. Aliqua & in odore commendatio eſt. author Plinius. Primus Pompeius Magnus, Mithridate victo, ſex pocula murrhina Ioui Capitolino dicauit, ſi Plinio credimus. Auguſtus ex Alexandria capta, nihil ſibi præter vnum myrrhinum calicem ex inſtrumẽto regio retinuit. author Tranquillus. Sunt & cryſtallina, quorũ meminit Iurecõſultus in l. tertia De ſupellectili legata. Cryſtallum fieri aiunt gelu vehementiore concreto, argumento eſſe, non aliubi reperiri, quàm vbi hybernæ niues maxime rigent, glaciémque eſſe, vnde nomen Græci dederunt. Ex cryſtallo vas amphorale viſum eſt, authore Xenocrate. Plinius etiam author eſt aſyntheta vocari vaſa cryſtallina, pura, ſine vna macula & vitio: vitia enim artifices cælatura occultant. Cryſtallinorum ſimul & myrrhinorũ meminit Iuuenalis in ſexta, quo loco pro vaſis potoriis poſuiſſe videtur,

Grandia ponuntur cryſtallina, maxima rurſus
Myrrhina, deinde adamas notiſſim⁹, & Berenices
In digito factus pretioſior. Martialis in tertio vtrorumque meminit, his verbis,

Opimianum morionibus nectar
Cryſtalliníſque myrrhiníſque propinat.

Idem in decimo, cryſtalla pro cryſtallina dixit,

Candida ſetini rumpat cryſtalla trientes.

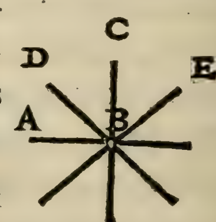
Quo loco Martialis triẽtem poſuit non pro vaſe,

vt quidam putauere, ſed pro vini modo & menſura in calice poſiti. Trientem enim dixit pro quatuor vini cyathis. Sic & ſextantem pro duobus, & deuncem pro vndecim cyathis poſuit in illo verſiculo, Poto ego ſextantes, tu potas Cinna deũces. Sic & quincuncem pro quinque. Nos hodie ad antiquorum morem vinum miſcemus in calicibus vitreis, non ad cyathorum numerum, ſed ad quatuor vel quinque digitorũ craſſitudinẽ: quorũ pollex pedis iuſti menſura eſt, vt minimum quantum à maiorũ obſeruatione deflexiſſe videamur. Decuſſem etiamnum dicebant Romani, non ſolũ pro decem aſſibus, ſed etiam pro numero denario, vt ex Vitruuio intelligere eſt: à qua decuſſe decuſſare dixere, rem aliquam diuidere in eam notam, quæ decem apud Latinos ſignificat: ea autem eſt ferè ſimilis illi, quæ apud Græcos χ dicitur. Quod vt verum eſſe credam, facit quod à nobis ſtudioſe obſeruatum eſt, ex Platonis & Ciceronis collatione. Plato enim in Timæo ſic ait, ταύτην οὖν τὴν ξύστασιν πᾶσαν διπλῆν κατὰ μῆκος σχίσας μέσην πρὸς μέσην ἑκατέρας ἀλλήλαις, οἷον χ. προσβαλὼν κατέκαμψεν εἰς κύκλον. Quæ ferè ad verbum ita vertit Marcus Tullius in libello de vniuerſitate, ſi tamen eſt germanus Ciceronis: ſunt enim viri doctiſſimi qui addubitent. Ille porro quiſquis eſt, qui libellum de vniuerſitate cõſcripſit, ita ex Platone vertit, Hanc igitur omnem coniunctionem duplicem in longitudinem diffi-

dit, mediǽque accommodans mediam quaſi decuſſauit. Quo ſanè loco author ille,quicũque fuit is,decuſſauit dixit, hoc eſt,in figuram x cõpoſuit; quæ figura apud Latinos decẽ ſignificat. Cuius figuræ dimidiata pars, v,quinariũ,atque adeò quincũcẽ notat: quod nõnulli pro inſtrumento fabrorum poſitum aſſeuerãt, quam vulgo ſchierrã Galli vocant, vt nos admonuit Victor Fauſtus quinqueremis inſtaurator. Et ſic quoque videtur intelligendus Plinii locus libro x v i i i. vbi de limiratione agrorum,his verbis, Diximus vt in media linea deſignaretur vmbilicus. Per hunc medium tranſuerſa currat alia: hæc erit ab exortu æquinoctiali ad occaſum æquinoctialem. Et limes qui ita ſecabit agrũ,decumanus vocabitur. Ducãtur deinde aliæ duæ lineæ in decuſſes obliquæ,ita vt à ſeptẽtrionis dextra læuáque ad auſtri dextrã læuámque deſcendant. Omnes per eundem currant vmbilicum. Et vt ponatur aliquid quod pateat latius, ſit linea A, in media cuius ſit vmbilicus B, per quẽ ducatur linea C trãſuerſa ad rectos angulos in crucis figuram,quæ linea vocetur decumanus:deinde



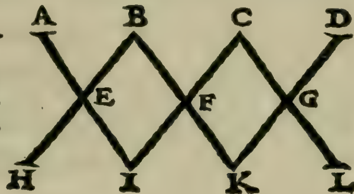
à dextera læuáque ducãtur duæ lineæ D E in figuram crucis Burgũdiæ:quæ à Plinio dicuntur decuſſes obliquæ, propterea quòd eam formam obtineant quæ decem ſignat, vt liquet iſta figura.



Quòd ſiquis ex illa figura quæ decem notat, mediam partem tollat, manebit iſta figura, quæ quinarium numerum atque adeò quincuncem demonſtrat.



Et niſi fallor, arborũ ordines dicuntur in quincũcem digeſti, quãdo ſecũdi ordinis arbores ad primas paribus interuallis ſic diſponuntur, vt figurã quincũcialem ſeruare ad inuicem videantur.



Sit ergo primus arborũ ordo A B C D: in ſecundo ordine ſic arbores collocandæ ſunt, vt E F G, eodem interuallo diſtent à proximis quibuſque. Verbi cauſa, E eodem interuallo diſtet ab A & B quo diſtent inter ſe. Quod fieri non poteſt, niſi æqualiũ laterũ trianguli ſeruata ratione, quod & in cunctis ordinibus ſeruandum eſt: & ſiquis diligẽter inſpiciat figuram quincuncialem, vbique videbit: quod fieri nequit, niſi obliqui ſint ordines: directe tamen current. Cæſar Commentariorum ſeptimo, Ante hos obliquis ordinibus in quincuncem diſpoſitis ſcrobes trium in altitudinem pedum fodiebantur. Quare falli videntur, qui id directis ordinibus fieri putarint. Quintilianus libro octauo, cap. III, Quid enim illo quincũce ſpecioſius, quid in quãcũque partem ſpectaueris rectius? Sed protinus in id quoque prodeſt, vt terra ſuccum æqualẽ trahat.

Virgilius in ſecundo Georgicorum,

Non animũ modo vti paſcat proſpectus inanem,
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas:
Terra nec in vacuum poterunt ſe extendere rami.

Fiebãt & deltaria cryſtallina & onychina, ex cryſtallo & eo lapide qui onyx dicitur. Quo in genere epiſtolæ amatoriæ conſcribebantur à Cleopatra AEgypti regina ad Antonium Imperatorem, vt aſſeuerat Plutarchus in Antonio, his verbis, δικάζοντα δὲ πολλάκις τετραρχίαις καὶ βασιλεῦσιν ἀπὸ βήματος δελτάρια τῶν ἐρωτικῶν ὀνύχινα καὶ κρυστάλλινα δέχεσθαι παρ' αὐτοῖς, καὶ ἀναγινώσκειν. In l. In argento, veluti columna & vrceoli. Quid, malùm, ſit columnariũ, neſcire me fateor: neq; vero pro vaſe memini me alicubi legiſſe: quin ſuſpicor mendum eſſe, legendúmque colum niuarium, ex Martiale in apophoretis in illo diſticho, cui lemma colum niuarium,

Setinos moneo noſtra niue frange trientes,
  Pauperiore mero tingere lina potes.

Colum igitur niuarium vas erat, quo aqua ex niuibus colari ſolebat. Nos hodie colo vtimur ad lac colandum: & eſt vas ligneum quod fundũ linteum habet ei annexum, & coulouer vulgo dicitur. Vtebantur autẽ Romani & ſacco niuario, quo liquidius merum potarẽt, & erat lineus. Martialis,

Attenuare niues norunt & lintea noſtra:
  Frigidior colo non ſalit vnda tuo.

Idem Martialis XII,

-& vt liquidum potet alauda merum,
Turbida ſollicito tranſmittere cecuba ſacco,
Atque inter menſas ire redire ſuas.

Plinius libro XXIIII, Nitroſæ aut amaræ aquæ polenta addita mitigantur, vt intra duas horas bibi poſſint. Qua de cauſa & in ſaccos vinarios additur polenta. A ſacco ſacculus numorum repoſitoriũ. Vlpianus in l. Sed etſi quid, ſuprà De vſufructu, ſi vero ſimul in ſacculo ſoluit, nihil fecit accipientis. Iuuenalis XIIII,

Interea pleno cum turget ſacculus ore.

Et Catullus,

Planus ſacculus eſt aranearum.

A ſacculo ſacculari dicti, quorũ mentio apud Iureconſultos in tractatu De extraordinariis criminibus. Quo ſanè vocabulo quidam ſignificari cenſuere eos qui à Græcis βαλαντιοτόμοι dicuntur. Id haud ſcio quàm recte, homines vtique ſic dicti, qui è ſacculo partem ſubducebant, & partem auferebant, quantum ex contextu verborum Iureconſulti deprehẽdere potuimus. Quid ſi ii notantur, qui mirifica digitorũ agilitate, atque adeo dexteritate quadã oculos ſpectantium perſtringunt, quos gobeletarios dicimus? Et fortaſſe ſunt ii, quos Græci βαλαντιοκλέπτας dicunt. Quod autem aqua ex niue antiqui vterentur, vel Martialis diſticho probari poteſt,

Non potare niuem, ſed aquam potare rigentem.

De niue commenta eſt ingenioſa ſitis.
Quã aquã ob id niueã vocat idẽ Martialis in x I,
Nec niſi poſt niueam cecuba potat aquam.

Athenæus quoque in tertio citat verſus Alexis ἐν μανδραγοριζομένῃ: qui quoniam viſi ſunt lepidiſſimi, mihi temperare non potui quin adſcriberem:

Εἶτ' οὐ περιεργόν ἐστιν ἄνθρωπος φυτόν.
Ὑπ' ἐναντιωτάτοις τε, πλείστοις χρώμενον.
Ἐρῶμεν ἀλλοτρείων, παρορῶμεν συγγενεῖς.
Ἔχοντες οὐδὲν εὐποροῦμεν τοῖς φίλοις.
Ἐράνους φέροντας οὐ φέρομεν ἀλλ' ἢ κακῶς.
Κἀκ τῆς τροφῆς δὲ τῆς καθημέραν πάλιν.
Γλιχόμεθα τὴν μᾶζαν, ἵνα λευκὴ παρῇ.
Ζωμὸν δὲ ταύτῃ μέλανα μηχανώμεθα
Τὸ καλὸν δὲ χρῶμα δυσποιῷ χρώζομεν.
Καὶ χίονα μὲν πίνειν παρασκευάζομεν
Τὸ δ' ὄλον ἐὰν μὴ θερμὸν ᾖ διασύρομεν.
Καὶ τὸν μὲν ὀξὺν οἶνον ἐκπτίζομεν
Ἐπὶ ταῖς ἀβυρτάκαισι δ' ἐκβακχεύομεν.
Οὐκοῦν ὑπὸ πολλοῖς τῶν σοφῶν εἰρημένον.
Τὸ μὴ γενέσθαι μὲν κράτιστον ἐστ' ἀεὶ
Ἐπὰν γένηται δ' ὡς τάχιστ' ἔχειν τέλος.

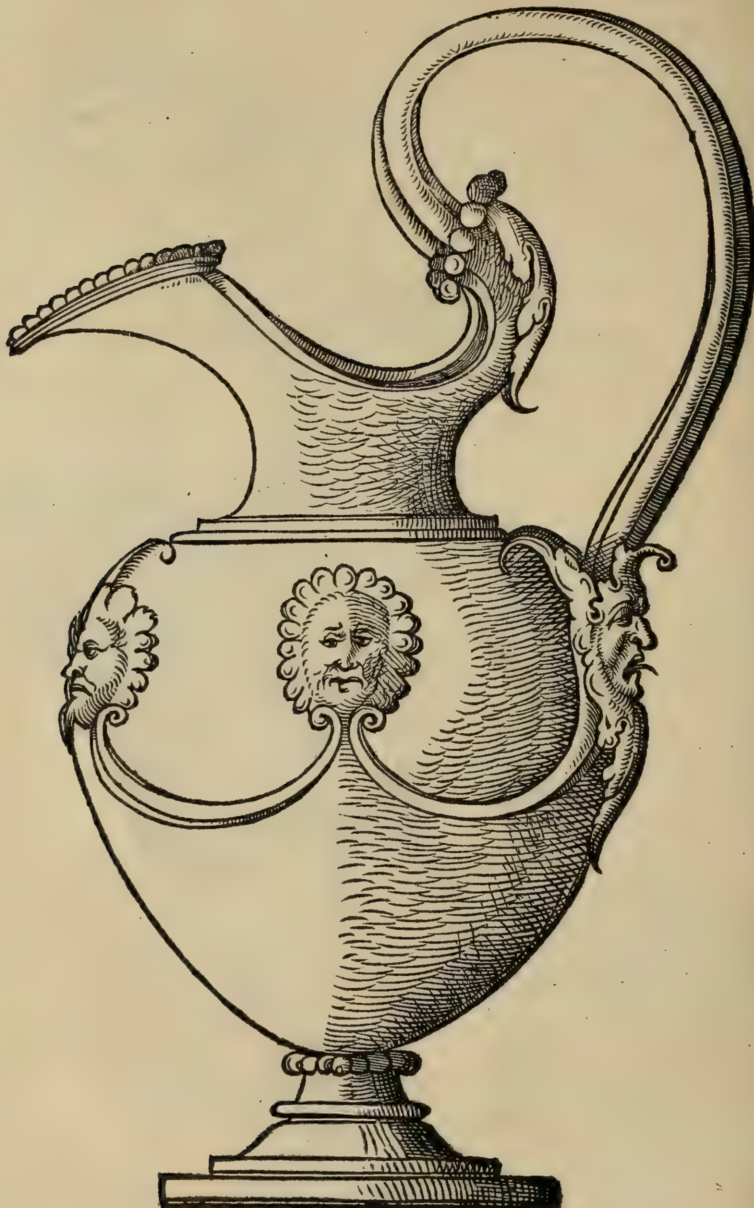
Vrceoli. Vrceus cuius diminutiuum vrceoli, vas aquarium, vt tamen vrceus eſſet vas ad frigidam, vrceoli ad caldã. Inde vrceoli miniſtratorii apud Martialem,

Frigida non deſit, non deerit calda petenti.
Sed tu moroſa ludere parce ſiti.

Vrceoli miniſtratorii forma ex antiquis marmoribus deſumpta.



Vrcei figura, quo aqua in æneum infundebatur.



Vrcei meminit Iureconſultus in l. Cum de lanionis, ſæpe citata, his verbis, Vrcei quoque, quibus aqua in æneum infunditur, in idē genus rediguntur. Erat & nimbus vitreus, cuius mentio multa apud Martialem, quem vide, ſi animus eſt tibi iſta pernoſcere. Illi autem qui ab eodem calices vitrei dicūtur, à Græcis κύλικες ὑάλινοι, verbum è verbo ſcilicet nuncupantur, authore Iulio Polluce. Fiebant & calices ex Therebintho, qui à nomine authoris θηρίκλειοι appellabantur: quemadmodum Antigonides & Seleucides, quibus Antigonus Seleucúſque nomina indiderunt: author Plutarchus in AEmilio. Plinius quoque libro decimoſexto ex Theophraſto quod de Thericle ſcripſit, ſumpſiſſe videtur, dum ait, Celebratur & Thericles nomine, calices ex Therebintho ſolitus facere torno. Athenæus enim libro vndecimo, Theophraſtum citat in hæc verba, ὅτι δὲ κύλιξ ἐστὶν ἡ θηρίκλειος σαφῶς παρίστησι θεόφραστος ἐν τῇ περὶ φυτῶν ἱστορίᾳ, διηγούμενος γὰρ περὶ τῆς τερμίνθου φησὶ τορνεύεσθαι ἐξ αὐτῆς κύλικας θηρικλείους ὥστε μηδένα διαγνῶναι, πρὸς τὰς κεραμέας, κατασκευάσαι δὲ λέγεται τὴν κύλικα ταύτην θηρικλῆς ὁ κορίνθιος κεραμεὺς, ἀφ' οὗ καὶ τ' ὄνομα ἔχει, ἄλλοι δὲ ἱστοροῦσι θηρίκλειον ὀνομασθῆναι τὸ ποτήριον διὰ τὸ δορὰς θηρίων αὐτῷ ἐντετυπῶσθαι. Illud porro ſciendum eſt, calicem à probatiſſimis authoribus poni non ſolum pro vaſe, ſed pro ea tātum vaſis parte, quæ humoris capax eſt. Plinius libro triceſimoſeptimo ſuprà à nobis citato, vbi de

murrhini pretio agit, Excreſcit, inquit, indies eius rei luxus, murrhino lxxx. ſeſtertiis empto, capaci planè ad ſeſtarios tres calice. Vides vt calicē murrhini dixerit eā partē quæ humorē cōtinere queat. Sic & roſæ calicem dixit Plinius eam partē, quæ roſæ luteos apices in ſe recipiat & contineat. Plinius capite IIII. libro XXI, Quo mox intumeſcente, & in virides alabaſtros faſtigiato, paulatim rubeſcens dehiſcit, ac ſeſe pandit in calicis medio ſui ſtantis complexa luteos apices. Eſt & hydria vas aquariū. Plutarchus in Mario, οἱ μὲν ἀξίνας, οἱ δὲ πελέκεις ἔνιοι δὲ καὶ ξίφη καὶ λόγχας ἅμα ταῖς ὑδρίαις ἀναλαβόντες ὡς καὶ διὰ μάχης ὑδρευσόμενοι. Vtebātur & hydria ad ferenda ſuffragia, eodē Plutarcho authore in Tiberio, his verbis, καὶ τὸν δῆμον αὐτοῦ καλοῦντος ἐπὶ τὴν ψῆφον, ἡρπάσθησαν ὑπὸ τῶν πλουσίων ὑδρίαι. Erat & calpis qua vterentur vaſe aquario. Herodianus in ϛʹ, vbi de Rheno & Hiſtro loquitur, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀρύσασθαι θέλοντας μὴ κάλπεις ἐπ' αὐτῷ μηδὲ κοῖλα σκεύη φέρειν, πελέκεις δὲ καὶ δικέλλας ἵνα ἐκκόψαντες γυμνόντε σκεύους ἀράμενοι τὸ ὕδωρ φέρωσιν ὥσπερ λίθον. vtebātur etiamnū ὑδρίᾳ ad colligendos continēdóſque mortuorum cineres, quā & calpin vocaſſe videtur Plutarchus in Marcello.

In eadem l. §. Vnguentis legatis. Quando hic §. ſcatet mendis, ſic lector optime, me authore, ac potius conſultore, leges, ac emendabis, vnguentis legatis. Non tantū ea legata videntur, quibus vn-

gimur voluptatis cauſa, ſed & valetudinis: qualia ſunt comagena, gleucina, irina, rhodina. E myrrha quoque tum nardinum purũ. Hactenus Iureconſultus. Comagenum vnguẽtum quod κομμαγηνὸν vocat Galenus in tertio ὑγιεινῶν: à Comagene Syriæ parte dictum, authore Plinio, vbi de anſeribus, Aliud, inquit, reperit Syriæ pars, quæ Comagene vocatur, adipem eorum in vaſe æreo, cũ cinnamo, niue multa obrutum, ac rigore gelido maceratum, ad vſum præclari medicaminis, quod ab gẽte dicitur comagenum. Hæc Plinius. Quod autem ſequitur, gleucinũ, irinum, &c. De gleucini, irini, nardini, rhodini, & aliorum vnguentorum confectione, vide apud Dioſcoridẽ. Neque enim illa hîc tranſcribere eſt animus: quin potius cum Plinio conqueri vnguentorum luxum è cunctis maxime ſuperuacuũ. Margaritæ enim gẽmæque ad hæredem tamen tranſeunt, veſtes prolongant tẽpus: vnguenta illico expirant, ac ſuis moriuntur horis. Summa cõmendatio eorum, vt tranſeuntẽ fœminã odor inuitet, etiã aliud agentẽ: excedúnt que quadragenos denarios libræ. Tãti emitur voluptas aliena: etenim odorẽ qui gerit, ipſe nõ ſentit. Sed tamẽ & hæc aliqua differẽtia ſignãda ſunt. In Marci Ciceronis monumentis inuenitur vnguenta gratiora eſſe, quæ cerã, quàm quæ crocum ſapiant. Sic enim legendum, nõ terram, vt paſſim ſcriptũ eſt in vulgatis codicibus. Verba autẽ Marci

Tullii ea ſunt in tertio de Oratore, vbi ait, Licet hoc videre in reliquis ſenſibus, vnguentis minus diu nos delectari, ſumma & acerrima ſuauitate cõditis, quàm his moderatis: & magis laudari quod ceram, quàm quod crocũ olere videatur. Hactenus Tullius. Vnguentis cognomina dedêre aliis patriæ, vt Comagenum, Mendeſium: aliis ſucci, vt irinum, rhodinum, crocinũ, amaracinũ, melinũ, quod & Cyprinũ dicebatur, quia fiebat in Cypro. Panathenaicum ſuum Athenæ perſeuerãter retinuere. Melinũ fit è malis cotoneis. Singuli quoque ſucci nobilia vnguenta faciunt, in primis malebathrum, cuius mentio apud Iureconſultos in l. Interdum. §. Species pertinẽtes ad vectigal, in tractatu De publica. & vectigal. Iris Illyrica herba eſt, à qua irinũ vnguentũ dictũ. Nardinũ, ſiue foliatũ conſtat omphacino, balanino, iunco, coſto, nardo, amomo, myrrha, balſamo. Omnia autẽ acutiora fiunt, coſto, amomo, quæ maxime nares feriunt. Hæc ex Plinio authore, quandoquidem ea facere duximus ad iſtorũ vocabulorum intellectum. Ex ſamſuco fit oleũ quod ſamſucinum vocatur aut amaracinũ. Pli. lib. xxi. ca. xxii. Quòd ſi tibi nõ eſt graue & nimis moleſtũ candide lector, infundam & nonnihil edyſmatis in hunc libellum ex Athenæi myrothecio, qui vbi de Ptolemæi Philadelphi pompa tractat, ſic ait, πέντε δὲ μὲν τὰς πρώτας ἡμέρας ἐν τῷ γυμνασίῳ πάντες ἐκ χρυσῶν ὁλκείων ἠλείφοντο

κροκίνῳ μύρῳ. ἦν δὲ ταῦτα πέντε καὶ δέκα καὶ κινναμωμίνου τὰ ἴσα καὶ ναρδίνου, παραπλησίως δὲ καὶ ταῖς ἑξῆς ἡμέραις εἰσεφέροντο τήλινον, ἀμαράκινον, ἴειρινον, πάντα διαφέροντα ταῖς εὐωδίαις. Quo loco apud Athenæum legendum putaui ἴειρινον, non autem ἄειρινον, vt in vulgatis. Quid ſi quis legat λάειρινον, cuius meminit Dioſcorides & Plinius capite quinto, lib. vigeſimoprimo. Quod verò τήλινον dixit Athenæus, hoc ipſum fit ex oleo recẽti, Cypro calamo, meliloto, fœnogræco, melle, & quibuſdam aliis, vt docet Plinius, vir omniũ rerum curioſus. Alteram tamen τηλίνου compoſitionem docet Dioſcorides. Solebant antiqui non ſolũ in conuiuiis vnguentis vti, quod docet Martialis in tertio,

Vnguentum fateor bonum dediſti
Conuiuis here, ſed nihil ſcidiſti:
Res ſalſa eſt bene olere & eſurire.
Qui non cœnat & vngitur Fabulle,
Hic verò mihi mortuus videtur.

Ludit in illum, qui vnguentum dederat, atque id ipſum bonum, nihil verò, aut certe paucula quædam ad epulandum apparαrat. Non ſolum igitur in conuiuiis vngebantur, ſed etiam in ſpectaculis, quod docet Athenæus in primo, vbi de Antiocho, quem, inquit, omnes ferè Græcos conuocaſſe ad ſpectaculum: quos omnes ἐκ χρυσέων ὁλκείων ἤλειφε κροκίνῳ μύρῳ καὶ κινναμωμίνῳ καὶ ναρδίνῳ καὶ κρινίνῳ. Quo in loco haud ſcio, an legendũ ſit ἰειρίνῳ vel λαειρίνῳ, ex

Dioſcoride, qui tamē etiam κεῤῥίνα meminit. Crocum autem collyrio vni nomen dedit, ex eóque expreſſo vnguento crocino, quod crocomagma appellāt. author Plinius XXI. Plutar. in Bruto, καὶ τῶν ταξιάρχων τινὸς ἀπ' αὐτομάτου τὸν βραχίονα μύρον ῥόδινον ἐξανθεῖν, καὶ πολλάκις ἐξαλείφοντας καὶ ἀπομάττοντας μηδὲν περαίνειν.

In lege, Argumēto ſunt. Sed ſtragulas & bubolonicas, quæ equis inſterni ſolent. Sunt qui mihi dixerint, hoc in loco legendum, bubalinas, vt ſubintelligatur pelles, nō eſſe veſtis. Bubali hodie noti in Italia, quos vulgo buffalo vocant, è quorum pellibus fiebant ſtragula ad equos. Ego verò puto legendum Babylonicas, vt ſit Iureconſulti mens, quam iam ſubiicio: tametſi veſtes Babylonicæ, veſtimentorum appellatione contineantur: tamen ſtragulæ Babylonicæ quæ equis inſterni ſolēt, non veniūt appellatione veſtis: quandoquidē in alium vſum paratæ videtur. Babylonicarū meminit Iurecōſ. in l. Interdū·§·Species ad vectigal pertinētes, infrà De publicanis. Colores diuerſos picturæ intexere, Babylon maxime celebrauit, & inde nomen Babylonicis impoſuit, à doctiſſimis vſurpatū, non ſolū Latinis, vt apud Plin. & hic, ſed etiā à Græcis. Plutarchus in Marco Catone refert illū, cū ex hæreditate Babylonicū ſtragulū ei obueniſſet, ſtatim vendidiſſe, ἐπίβλημα δὲ τῶν ποικίλων βαβυλώνιον ἐκ κληρονομίας κτησάμενος εὐθὺς ἀποδόσθαι.

In eadem, Alia cauſa eſt odonum. Accurſio cō-donandum, quòd corruptum vocabulum aſſequi nequiuerit: legendũ enim eſt œdorum nō odonũ, è quorũ œdorum pellibus fiebant calciamenta, vt ex antiquis marmoribus Romæ cōiecimus. Neque verò poſtulo, lector optime, vt mihi fidē habeas, niſi id ita eſſe cōiicero, ex feſtiuiſſimo poeta Martiale in xii. ad Phœbũ. Verſiculos autē ipſos Martialis aſſcribam, ſimul vt & rideas non ſolum Phœbum, ſed & Accurſium, ſi ita tibi videbitur. Simul verò etiam vt hanc noſtram coniecturam non abſimilem vero cognoſcas,

OEdina tibi pelle contegenti
Nudæ tempora verticémque caluæ,
Feſtiue tibi Phœbe dixit ille,
Qui dixit caput eſſe calciatum.

Feſtiue autem dixit, propterea quòd Romani temporibus illis in calciamentis vterentur pellibus œdinis: & ſanè facilis fuit lapſus œdonũ ad œdorum, ſola r litera in n mutata.

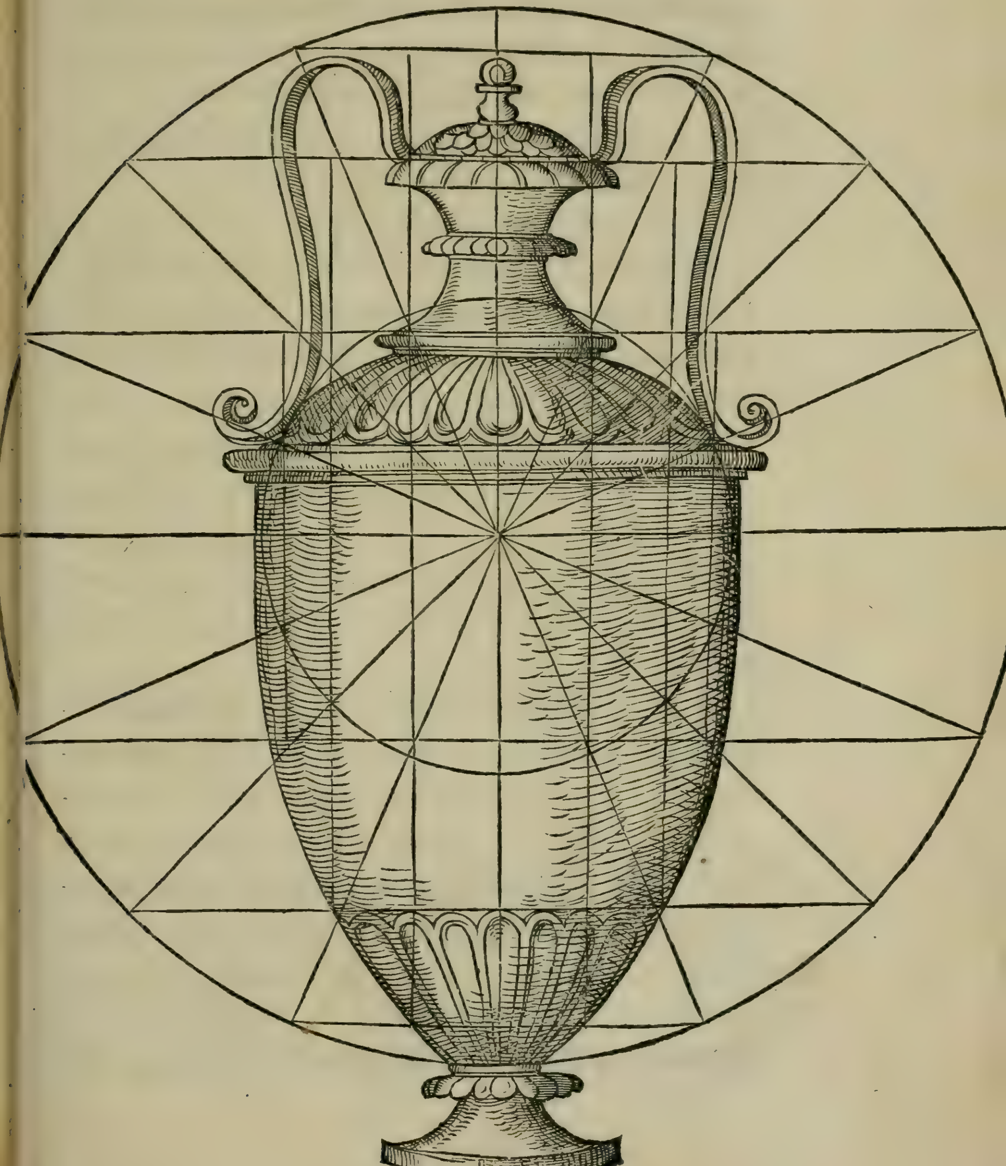
In eadem, Vaſa vnguentaria, & ſiqua ſimilia dici poſſunt, veluti labacioriſtus. In antiquo codice ipſi legimus lauatio riſcus. Tullius epiſtolarum nono ad Varronem, Vt lauatio parata ſit. Lauatio enim pro vaſe poſuiſſe videtur. In aliis, alabacoriſtus: quo fit vt in animũ inducam, fortaſſe legendum alabaſter: eſt enim vas vnguentarium, vt docet Iulius Pollux in ſexto his verbis, τὰ δὲ ἀγγεῖα

τῶν μύρων, λήκυθος μύρηρα, καὶ ἀλάβαστρον. ὄλκειον etiam adſcribit Athenæus in locis à nobis citatis, ſuprà vbi De vnguentis. Recenſentur etiamnũ inter vnguentaria vaſa, pyxides & ampullæ, quarum mẽtio apud Martialem in tertio,

Et Coſmianis ipſe fuſus ampullis.

Quarum formam intelligere eſt ex Plinio in fine quarti epiſtolarum. Aut deceſſit expulſus, quod in ampullis cæteríſque generis eiuſdem videmus accidere, quibus non hians, nec ſtatim patens exitus. Recenſetur etiam onyx. Martialis in vndecimo, Profertur Coſmi nunc mihi ſiccus onyx. Plutarchus in Ariſtide, κρωσσοὺς pro vaſis vnguentariis dixiſſe videtur: ἐλαίου τε καὶ μύρου κρωσσοὺς νεανίσκοι κομίζοντες ἐλεύθεροι. Hoc eſt, olei quoque ac vnguẽti croſſos liberi adoleſcentes deferunt. In Alexandro recenſet vaſa quædam vnguentaria, his verbis, ὡς δὲ εἶδε μὲν ὄλκεια καὶ κρωσσοὺς καὶ πυέλους καὶ ἀλαβάστρους πάντα χρυσοῦ ἠσκημένα περιττῶς, ὠδώδει δὲ θεσπέσιον οἷον ὑπὸ ἀρωμάτων καὶ μύρων ὁ οἶκος.

Forassis hæc erit ampullæ forma, quam ex antiquis marmoribus de-
ſumpſimus, quæ vt vides, amphottis etiã dici poteſt, quòd vtrinq; an-
ſata ſit: cuius vaſis efformandi rationem lineis circunſcriptam vides.



Anademata. Alciatus vir eximiæ eruditionis cẽſuit legendũ ἀναδέσματα. Ego vero, quod pace tanti viri dixerim, puto legendum, vt vulgo ſcriptum eſt, ἀναδήματα, anademata ſcilicet. Siquidem Iulius Pollux in ſeptimo, ἀναδήματα inter ornamenta ac mundum muliebrem adſcribit his verbis, καὶ στρόφιον καὶ ὀπισθοσφενδόνην παρ' ἀριστοφάνη, καὶ σφενδόνη ἐκαλεῖτο καὶ ἀναδήματα καὶ κάλαμος.

In eadem l. Quanuis. De mitra diximus in libello De re veſtiaria, etiamſi mitræ veſtis appellatione non veniant, vt inquit Paulus hic. Vlpianus vero in l. Veſtis, mitras & ſemimitras inter veſtimẽta annumerat, quare periculum fortaſſe ſubeſt antinomiæ: niſi ſiquis dicat Vlpianum de illis mitris ſentire, quæ magis capitis tegendi, quàm ornandi cauſa comparatæ ſunt: Paulum vero de his, quæ magis ornatus gratia geſtantur, quàm vt caput tegant.

In §. Si autem. quod eius aliqua forma eſt expreſſum. Eius ſcilicet teſtatoris exiſtẽs, inquit Accurſius: in quo fallitur, nec Latinæ locutionis elegantiam percepiſſe videtur. Intelligendum enim argento ſignato vel auro legato patremf. id legaſſe, quod eius auri ſcilicet, vel argenti, vel id aurum legatũ, quod aurum aliqua forma eſt expreſſum. Simili loquẽdi formula vſus eſt Marcus Tullius, tum alibi non ſemel, tum Officiorum primo. Ex

cæteris ſimilibus facile iudicamus, quid apte eorũ fiat, quid ab officio naturáque diſcrepet. Cum autem ſubdit Iureconſultus, veluti qui Philippi ſunt, & appellãtur ſtateres Philippei: quemadmodũ & Darici & Alexãdrei, à Philippo, Dario & Alexandro. Iulius Pollux in nono, καὶ οἱ μὲν δαρεικοὶ ἐκαλοῦντο στατῆρες, οἱ δὲ φιλίππειοι, οἱ δὲ ἀλεξάνδρειοι χρυσοῖ πάντες ὄντες. De quib⁹ copioſe ſimul & erudite G. Budæus in libris de Aſſe & partibus eius, quibus ſanè pereleganter rem numariã temporis iniuria ſic iactatam, vt nemo ſcire, aut certe Latinè enũtiare poſſet quid haberet, ſuo vt dicitur Marte, nullis adminiculis cõſtituit: quo ſanè nomine, illi poti⁹, quàm olim Gratidiano ſtatuæ omnibus vicis ſtatuendæ ſunt, & ad eas thus & cerei. Scaphia, Scaphiis igitur argenteis antiqui vtebantur, vt & hodie viri Galliarum primarii: quin & aureis vaſis ventris onus excipiebant: inde iocus Martialis in Baſſam,

Ventris onus miſero, nec te pudet, excipis auro,
Baſſa bibis vitro.

Heliogabalus onus ventris auro excepit, in murrhinis & onychiis minxit, authore Lãpridio. Soliis quoque argenteis Rom. fœminæ in balneis vtebantur. Et hoc eſt quod ait Plinius libro trigeſimotertio, Argento fœminæ lauentur, & niſi argentea ſolia faſtidiant eadémque materia & cibis & probris ſeruiatur. Videtur & à Græcis mutuo ſumptum ſcaphium. σκάφιον enim dicunt, authore Iulio Polluce in decimo, vbi agit

de neceſſariis ad ſeceſſum, & mulierũ erat, quemadmodum laſana & ἀμὶς virorũ erat, & οὐρήνη, quã nos vrinal. ἐνουρήθραι vocat idem Iulius Pollux. Matella virorum erat, cuius meminit Martialis in diſticho cui lemma matella fictilis, & illo verſiculo,

Diſpeream ſi tu Piladi præſtare matellam
  Dignus es.   Et in duodecimo,
Matella curto rupta latere meiebat.

Quod autem ſcaphium mulierũ fuiſſe diximus, Plutarchus in Arato, ſcaphium athletarum fuiſſe videtur aſſeuerare, quod & coniicere eſt è Iuuenale in ſexta, Et ride ſcaphium poſitis cum ſumitur armis. Scaphidas inter culinaria vaſa annumerat Anaxippus apud Athenæum in quarto. Idem Athenæus in quarto, ſcaphium inter vaſa vel potoria vel eſcaria adſcribit, niſi me fallit memoria. Matellam autem crepitu digitorum poſcebant veteres. Inde ortus iocus Martialis in Panaretum,

Cum peteret ſeram media iam nocte matellam
  Arguto madidus pollice Panaretus,
Spoletina data eſt: ſed quam ſiccauerat ipſe:
  Nec fuerat ſoli tanta lagena ſatis.
Ille fide ſumma teſtæ ſua vina remenſus,
  Reddidit œnophori pondera plena ſui.
Miraris quantum biberat cepiſſe lagenam:
  Deſine mirari Ruffe, merum biberat.

Quibus ſanè verſiculis adducor, vt credam eandẽ fere fuiſſe formam matellæ, quæ lagenæ erat. Eſt

autem lagena vas vinarium, quam Martialis hic œnophorum vocat, quorum vtrunque Græcum eſt. Laguncula per diminutionem vſus eſt Plinius Iunior in epiſtolarũ primo. Id in præſentia non omiſerim, quod apud Pliniũ decimoſexto, capite triceſimoprimo legimus, quando memorabile viſum eſt, lagenas fieri è radicum filis tum fici tum etiam ſylueſtrium. Verba Plinii ſic habent, E quibus montani prætenuia fila decerpentes, ſpectabiles lagenas & alia vaſa nectunt. Matellionis quoque vaſis meminit Tullius in libello παράδοξα inſcripto, Quid enim cẽſes, ſi L. Mummius aliquem iſtorum videret matellionem Corinthium cupidiſſimè tractantem, cum ipſe totam Corinthum contempſiſſet, vtrum illum ciuem excellẽtem, an atrienſem ſeruum diligentem putaret? Matellionem Corinthium dixit Tullius ære Corinthio factum. Quod æs ex S.C. deleta à L. Mummio Corintho factum & conflatum eſt. Nam æris notam pretioſiorem ipſa opulentiſſimæ vrbis fecit iniuria: quia incẽdio peruſtis plurimis ſtatuis atque ſimulacris, æris, auri, argentíque venæ in commune fluxere. Signa quoque fictorum nobilium Corinthia appellabant antiqui. Fuit etiamnum antiquiſſima gloria æris Deliaci, mercatus in Delo concelebrante toto orbe: ex quo fiebant & vaſa, Deliaca dicta. Tullius pro Sexto Amerino, Domus referta vaſis Corinthiis & Deliacis: in quib⁹ eſt authe-

pſa illa, quam tanto pretio nuper mercatus eſt, vt qui prætereuntes pretium enumerare audiebant, fundum vænire arbitrarētur. Inde Deliaca ſupellex à Cicerone dicta, in qua erāt triclinia & lecti, cum pedibus & fulcris ex ære Deliaco factis. Cicero in quarta in Verrem, Dico te maximum pondus auri, argenti, eboris, purpuræ: plurimā veſtem Melitenſem, plurimam ſtragulam, multam Deliacam ſupellectilem, plurima vaſa Corinthia, magnum numerum frumēti, vim mellis maximam Syracuſis exportaſſe. Hactenus Tullius. Quoniā vero in Corinthiorum & Verris mentionem incidimus, illud haud aproſdionyſum in præſentia, vt mihi perſuadeo, adiiciam: fuiſſe ſcilicet traditum Verrē, quem Cicero damnauerat, non alia de cauſa proſcriptū fuiſſe ab Antonio, quàm quòd Corinthium æs ſe ei ceſſurum negauiſſet. Strabo in octauo, aliorum Corinthiorum meminiſſe videtur, vbi de Corintho reſtituta à Diuo Cæſare, mētionem facit, miſſiſque ab eo libertini generis incolis, qui τὰ ἐρίπεια κινοῦντες καὶ τοὺς τάφους συνανασκαπτοῦντες εὕρισκον ὀστρακίνων τορευμάτων πλήθη, πολλὰ δὲ καὶ χαλκώματα, θαυμάζοντες δὲ τὴν κατασκευὴν οὐδένα τάφον ἀσκευώρητον εἴασαν, ὥς τε εὐπορήσαντες τῶν τοιούτων καὶ διατιθέμενοι πολλῶν νεκροκορινθίων ἐπλήρωσαν τὴν ῥώμην, οὕτω γὰρ ἐκάλουν τὰ ἐκ τῶν τάφων ληφθέντα. Ea ſanè quæ vaſa corinthia diximus, χαλκώματα κορινθιουργῆ appellare videtur.

Vaſis æneí Corinthiaci cælati forma ex antiquis monimentis.



In l. Cum in teſtamento, An etſi eas menſas argenteas. Antonius Heliogabalus primus menſas & capſas argenteas habuit, primus etiam & caccabos argẽteos, ſi AElio Lampridio credimus, quos tamen intelligo priuato vſui habuiſſe. Nam publico Romæ fuiſſe antea, cõſtat ex Plutarcho in vitis in hæc verba, ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ βασιλέως τῶν ἰβήρων κλίνην τε καὶ τράπεζαν καὶ θρόνον ἅπαντα χρυσᾶ πέμψαντος αὐτῷ καὶ δεηθέντος λαβεῖν, καὶ ταῦτα τοῖς ταμίαις παρέδωκεν εἰς τὸ δημόσιον. Eſt autem menſa eſcaria à cibo cibila dicta, authore M. Varrone. Menſa vero vinaria cylibantum dicebatur à poculo cylice calice dicta, eodem authore. Menſas dicimus primas, ſecundas, & tertias, inquit Iulius Pollux. Menſas quoque vocabant cibos menſis impoſitos, τραπέζας δὲ ἐκάλουν καὶ τὰ σιτία τὰ ἐπ᾽ αὐτῶν τιθέμενα. Iuliꝰ. Et hoc eſt quod inquit Athenæus in ſecundo, πάντων τραπέζας καλούντων τὰς παραθέσεις ταύτας. Et ſic accipiendum puto, quod ait Martialis, Explicat & cœnas vnica menſa duas. Menſæ porrò dicebantur illæ, quæ auferũtur, quas & magidas dixerũt, αἱ δὲ ἐπιτιθέμεναι, καὶ αἰρόμεναι τράπεζαι ἃς νῦν μαγίδας καλοῦσιν. Quos enim diſcos vocant, Pollux cenſet eos κύκλους ἀργυροῦς orbes argenteos, ἢ χεύματα ἀργυρᾶ, ἢ πίνακας appellandos in ſexto. Menſæ autem ſecundæ erant, quibus bellaria, tragemata, & cætera id genus dulcia, quæ & dulciaria ſunt, apponebantur, à Græcis δεύτεραι τράπεζαι dicuntur. Dicæarchus apud Athe-

næum libro decimoquarto, ἤ γε τὴν πολλὴν δαπάνην ἐν τοῖς δείπνοις παρέχουσα δευτέρα τράπεζα προσηνέχθη, καὶ στέφανοι καὶ μύρα καὶ θυμιάματα καὶ τὰ τούτοις ἀκόλουθα πάντα. Quibus ſecundis menſis non ſolum apponebantur tragemata, quæ Græcorum antiqui vocarunt τρωγάλια & μεταδόρπια: ſed & oua, & lepores, & turdi, cum dulciariis omnibus, ſi Athenæo fides habenda eſt. Quare cum Cornelius Celſus dicat, ſecundam menſam bono ſtomacho nihil nocere, imbecillo coaceſcere, accipiẽdum puto, ſecundam menſam pro cõditis, & cæteris id genus bellariis, cuiuſmodi ſunt ea, quæ recenſentur à Iurecõſultis l. fi. §. Dulcia, in tractatu De vino, tritico, & oleo legato. Dicebantur denique menſæ, quibus reponebantur vaſa eſcaria & fercula, quas ſic obſoniis onuſtas, conuiuis apponebant duo ſerui. Neque enim ſinguli ſerui ſingula fercula ferebant, vt hodie factitare ſolemus: ſed menſam ferculis onuſtã adferebant, atque adeò accumbẽtibus conuiuis apponebãt, mediã inter duos vt coniicere eſt ex Luciano in dialogo, qui ὄνειρος ἢ ἀλεκτρυὼν inſcribitur, in hæc verba, εἶτα μηδενὸς αἰτουμένου πλησίον κατακεῖσθαι αὐτοῦ ἐμὲ ἐπὶ κλίνησι φέροντες ὡς ὁμοτράπεζοι εἴημεν. Quare non ab re conqueritur Martialis de Annio, qui vt lautior videretur, miniſtrantes ſeruos habebat, qui ſingula geſtarent fercula. Verba autem Martialis ſunt libro ſeptimo,

Cum menſas habeat fere ducentas,

Pro menſis habet Annius miniſtros.
Tranſcurrunt gabatæ volántque lances:
Has vobis epulas habete lauti.
Nos offendimur ambulante cœna.

Quem morem etiam antiquum fuiſſe cõiicio ex verſiculis citatis ab Athenæo in nono,

ὡς εἶδε τὴν τράπεζαν ἀνθρώπους δύο
φέροντας εἴσω, ποικίλων παροψίδων
κόσμου βρύουσαν. Quos verſiculos ſuprà citauimus.

Quod vero multis menſis vterẽtur, docet Plutarchus in Lucullo, ἐπεὶ δὲ μόνου δειπνοῦντος αὐτοῦ μία τράπεζα καὶ μέτριον παρεσκευάσθη δεῖπνον, ἠγανάκτει καλέσας τὸν ἐπὶ τούτων τεταγμένον, οἰκέτην. τοῦ δὲ φήσαντος, ὡς οὐκ ᾤετο μηδενὸς παρακεκλημένου πολυτελοῦς τινὸς αὐτὸν δεήσεσθαι. τί λέγεις εἶπεν, οὐκ ᾔδεις ὅτι σήμερον παρὰ Λουκούλλῳ δειπνεῖ Λούκουλλος; Multis vero menſis vſos antiquos, docet apertius idem Plutarchus in Pelopida, καὶ φερόμενοι διὰ τῶν τραπεζῶν ἐπὶ τὸν Ἀρχίαν καὶ Φίλιππον ἐφάνησαν οἵπερ ἦσαν. Coniicio etiam ex eodem Plutarcho in Numa, λέγεται γοῦν ποτὲ καλέσας ἐπὶ τὴν τράπεζαν οὐκ ὀλίγους τῶν πολιτῶν, σκεύη τε φαῦλα καὶ δεῖπνον εὐτελὲς πάνυ παραθέσθαι καὶ δημοτικόν, ἀρξαμένων δὲ δειπνεῖν ἐμβαλὼν λόγον ὡς ἡ θεὸς ᾗ συνέστι ἥκει πρὸς αὐτὸν, ἀφνίδιον ἐπέδειξε τόν τε οἶκον ἐκπωμάτων πλήρη πολυτελῶν καὶ τὰς τραπέζας, ὄψων παντοδαπῶν καὶ παρασκευῆς δαψιλοῦς γεμούσας. Iſtis autem mẽſis primũ quadratis, mox rotundis vſi ſunt, author Varro. & ob id orbes dicuntur à Martiale in nono,

Vt Mauri Lybicis centum ſtent dentibus orbes.

Orbes Mauri dicuntur menſæ citreæ, circulari for

ma è Mauritania aduectæ, vt docet Plinius libro decimotertio, capite decimoquinto, his verbis, Cõfines ei Mauri, quibus plurima arbor cedri, & mẽſarum inſania, quas fœminæ viris contra margaritas regerunt. Fiebant & ex acere, quæ ob id acernæ dicuntur. Horatius Sermonum ſecundo,

His vbi ſublatis puer alte cinctus acernam
Gauſape purpureo menſam perterſit.

Quæ menſæ ornabãtur coronis aureis vel argenteis gemmis diſtinctis. Quarum coronarum meminit Põponius in l. Etſi non vt claui §. Perueniamus, iſto titulo. Menſæ quoque citreæ meminit Tullius in Verrem, his verbis, Tu maximam & pulcherrimam menſam citream à Q. Luctatio Diodoro, qui Q. Catuli beneficio à L. Sylla ciuis Romanus factus eſt, omnibus ſcientibus Lilybei abſtuliſti, & Paulus iurecõſultus in l. Si ſterilis ſuprà De act. empti. Quid vero in cauſa fuerit, vt antiqui menſas circulari forma cõpararint, docet Athenæus in vndecimo, διὸ τὴν τράπεζαν κυκλοειδῆ κατεσκευάζοντο οἱ παλαιοί, καὶ τὰ περὶ τὴν ἥμερον τροφὴν πρῶτοι διαταξάμενοι τοῖς ἀνθρώποις πειθόμενοι τὸν κόσμον εἶναι σφαιροειδῆ, λαμβάνοντες ἔκ τε τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης σχήματος ἐναργεῖς τὰς φαντασίας. Græci menſam τράπεζαν dicunt, inde trãpezophora dicta ea quæ menſam ſuſtinẽt. Tullius epiſtolarum familiariũ ſeptimo, Quod tibi deſtinaras trapezophoron, ſi te delectat, habebis. Sin autem ſententiam mutaſti, ego habeo.

Quæ repoſitoria ex Plinio ſuprà diximus, & ſic legendum puto in l. tertia, ſupra De ſupell. legat. A τράπεζα dicitur & τραπεζοκόμος, quem Latini ſtructorem dicunt. Martialis in decimo, Et quæ non egeāt ferro ſtructoris ofellæ. Græci quoque ἐκτραπεζώματα vocāt obſonia menſis impoſita. Qui vero iis comparandis præerat, dicebatur obſonator, vt eſt apud Marcellū in l. Legatis ſeruis, ſuprà De legatis tertio. Græci illum ἀγοραστὴν vocant, eodem authore Athenæo. Quin & obſonator Græcū vocabulum videri poteſt, quaſi ὄψου ὀνήτωρ, qui & ὀψώνης dicitur. ὄψον enim dicunt omne quod igne paratur ad epulandum. οὐκ ἀγνοῶ δὲ, inquit Athenæus, ὅτι ὄψον κυρίως καλεῖται πᾶν τὸ πυρὶ κατασκευαζόμενον εἰς ἐδωδήν. Menſæ interdum vno tantum pede ſuſtinebantur, quæ dicebantur monopodia. Plinius libro trigeſimoquarto, Nam triclinia ærata, abacóſque & monopodia Cneium Mālium Aſia deuicta primum inuexiſſe triumpho ſuo. Quorum mentio eſt in l. In rem actio, ſuprà De rei vendicatione. Neque vero menſa bipede vtebātur, etiam ſi apud Martialem dicatur. Martialis in duodecimo,

Ibat tripes grabatus & bipes menſa,
Et cum lucerna corneóque cratere, &c.

At vero tribus pedibus ſuſtinebatur, & dicebatur menſa tripes. Horatius Sermonum primo,

-modo ſit mihi menſa tripes, &
Concha ſalis puri.

Vide Plinium in tertio epi-

ſtolarum, Non alienũ hîc fore arbitror, ſi ex antiquorũ authorũ obſeruatione, aperuerim morẽ in accubatione epulari Romanorũ maioribus vſurpatũ: qui hora ferè nona, hoc eſt tertia vel quarta à meridie, vt nunc cõputamus, cœnabãt: quod vel Martialis verſiculo probatur in quarto, cum ait,

Imperat extructos frangere nona toros. Toris enim recumbebãt: quini interdũ in lectis, ſæpe plures: μικροῦ δεῖν ὕπτιοι κατακείμενοι, vt inquit Lucianus in cõuiuio Lapitharũ. Tullius in Piſonẽ, Græci ſtipati, quini in lectulis, ſæpe plures: ipſe ſolus bibiturus quæ eodẽ de ſolio miniſtrẽtur. Neq; enim ſedebãt, ſed accũbebãt: & ideo Cato poſt prælii Pharſalici offenſionẽ, hoc inter cætera ſibi luctus imperauit, vt nunquã poſt illa cœnãdo recumberet, ſed ſolũ ſederet. Plutarchus in Catone, ἐδείπνει δὲ καθήμενος ἀφ' ἧς ἡμέρας τὴν κατὰ Φάρσαλον ἔγνω ἧτταν, καὶ τοῦτο τῷ λοιπῷ προσέθηκε πένθει, τὸ μὴ κατακλιθῆναι πλὴν καθεύδων. Græci τρικλίνιον vocãt. Plutarchus in Agide & Cleomene, τῶν δὲ δείπνων αὐτοῦ τὸ μὲν καθημερινὸν ἦν ἐν τρικλινίῳ σφόδρα συνεσταλμένον καὶ λακωνικόν. εἰ δὲ πρέσβεις ἢ ξένους δέχοιτο, δύο μὲν ἄλλαι προσπαρεβάλλοντο κλίναι. Qui lecti dicebantur, & lecti triclinares dicuntur ab AElio Lampridio ad differentiam cubicularium. Triclinia autem dicebantur à tribus lectis, & ſic intelligo quod ſcriptum eſt à Iuuenale in quinta,

Tertia ne vacuo ceſſaret culcitra lecto.

Et ne toralia (Sic enim vocant lecti ſtragulas) pe-

dibus fœdarent, ſoleas deponebant, cœnabántque excalceati: & ſic accipiēdum puto quæ ſcripta ſunt à Martiale in quinto,

Depoſui ſoleas, affertur protinus ingens
Inter lactucas oxygarúmque liber.

Inde eiuſdem poetæ iocus in Cottam, qui ſoleas amiſit, pueri negligentia, dum cœnaret:

Bis Cotta ſoleas perdidiſſe ſe queſtus,
Dum negligentem ducit ad pedeis vernam.

Seruorum enim miniſterio vtebantur ad ſumendas & deponendas ſoleas. Martialis in diſticho, Cui lemma ſoleæ lauatæ,

Defuerit ſi fortè puer, ſoleáſque libebit
Sumere, pro puero proderit ipſe ſibi.

Habebāt & puluinos, quib⁹ hinc inde ſeſe fulcirēt: & etiam ceruicalia ad ceruicē. Martialis in tertio,

Cubitis trudit hinc & inde conuiuas,
Effultus oſtro ſericíſque puluinis.

Philarchus apud Athenæum in quarto, vbi de Lacedæmoniis, καὶ πάλιν αὐτοῖς στρωμναί τε τοῖς μεγέθεσιν οὕτως ἐξησκημέναι πολυτελῶς, καὶ τῇ ποικιλίᾳ διαφόρως ὥστε τῶν ξένων ἐνίους τῶν παραληφθέντων ὀκνεῖν τὸν ἀγκῶνα ὑπὸ τὰ προσκεφάλαια ἐρείδειν. Quos tamen puluinos, vt mihi quidem videtur, AElius Lampridius ſubalares culcitras vocat in Heliogabalo, quibus ita, vt diximus, recūbentibus, menſæ cum ferculis per vnum & alterum ſeruum apponebantur, collocabantúrque in repoſitoriis ad hoc paratis, quæ & trapezo-

phora dicuntur, niſi fallimur. Cibum autem incipiebant à lactucis & oxygaro, vt verſiculo ſuprà citato probatur: & in diſticho,

Claudere quæ cœnas lactuca ſolebat auorum,
  Dic mihi cur noſtras inchoat illa dapes?

Cœnam vero claudebant bellaria & dulcia. Illi vero lecti triclinares dicti, nonnunquam facti erant ad effigiem literæ Græcæ quæ ſigma dicitur, iſta C puto figura, & ita inter vnum & alterũ conuiuam menſa collocata: & ob id fortaſſe meſſa dicta à Marco Varrone, hoc eſt quod ait Martialis in decimo, Septẽ ſigma capit, ſex ſumus, adde lupum. Illud etiam non eſt omittendũ, menſas antiquorũ (de Romanis loquor, quorum extant monumenta literarum) non fuiſſe mappis opertas. Siquidem pro ſe quiſque cõuiua mappam ſecum ad conuiuium adferebat: quod ipſum ita eſſe conuincitur ex eodem Martiale in duodecimo,

Attulerat mappam nemo, dum furta timentur:
  Mantile è menſa ſuſtulit Hermogenes.

Quòd vero menſas opertas non ponerẽt, ait Martialis in vndecimo, qui id ridiculum putat.

Menſas Ole bonas ponis, ſed ponis opertas:
  Ridiculum eſt: poſſum ſic ego habere bonas.

Mantilibus autem vtebantur ad manus abſtergendas poſt lotionem. At vero lectorum fulcra à lautioribus veſtiebãtur teſtudinum laminis, cuius rei luxum taxat Iuuenalis in vndecimo,

Nemo inter curas & ſeria duxit habendum
Qualis in oceani fluctu teſtudo nataret
Clarum Troiugenis factura ac nobile fulcrum.

Quorũ etiam meminit Iurecõſultus in l. Labeo, in tractatu De ſupellectili legata, & in l. Hæres ad finem, ſuprà De legatis tertio. Meminit & Martialis in duodecimo,

Gemmantes prima fulgent teſtudine lecti,
 Et Mauruſiaci pondera rara citri:
Argentũ atque aurũ nõ ſimplex delphica portat.
 Stant pueri, dominos quos precer eſſe meos.

Teſtudinum putamina ſecare in laminas, lectóſque & repoſitoria iis veſtire, Carbilius Pollio inſtituit, prodigi & ſagacis ad luxuriæ inſtrumenta ingenii. Author Plinius in nono. Plutarchus in eo libro qui *αἰτιῶν ῥωμαϊκῶν* inſcribitur, quærit quid nã in cauſa fuerit, quòd Romani nõ ſinerẽt menſam auferri vacuã, his verbis, *διὰ τί τὴν τράπεζαν οὐκ εἴων αἴρεσθαι κενὸν, ἀλλὰ παντὸς τινὸς ἐπόντος; πότερον αἰνιττόμενοι τὸ δεῖν ἀεί τι τοῦ παρόντος εἰς τὸ μέλλον ὑπολιπεῖν, καὶ τῆς αὔριον ἐν τῇ σήμερον μνημονεύειν, ἢ νομίζοντες ἀστεῖον εἶναι, τὸ συστέλλειν καὶ ἀνέχειν τὴν ὄρεξιν ἔτι παρούσης τῆς ἀπολαύσεως;* Hic autem non abſurdum fuerit nõnihil ex eodem Plutarcho de cõuiuiorũ apparatu & magnificẽtia referre. Craſſus igitur *ἡρακλεῖ μεγάλην θυσίαν ποιησάμενος, εἱστίασε τὸν δῆμον ἀπὸ μυρίων τραπεζῶν, καὶ σῖτον ἐμέτρησεν εἰς τρίμηνον.* Cæſar autẽ *τὸν δῆμον ἀνελάμβανεν ἑστιάσεσι καὶ θέαις, ἑστιάσας μὲν ἐν δισμυρίοις καὶ διχιλίοις τρικλίνοις ὁμοῦ σύμπαντας.*

Quòd ſi in triclinio collocati ſint 7. vt admitterẽtur ſolum ii, quorum capita cenſebantur, inuenitur numerus is ciuium qui recẽſetur à Plutarcho, X V myriades ſcilicet, ἐξηκοντακαιδεκάπεντε γὰρ αἱ πᾶσαι πέντε καὶ δέκα μυριάδες. Si quis enim numerum 150. diuidat per numerum 22. mille, vel numerum 22. mille multiplicet per 7. reſultabit numerus plus minus 150. mille.

In l. Seiæ, dulciſſimæ, ſcyphi, modioli. Scyphũ quem ſcypphum nonnulli ſcribunt, Græci σκύφον dicũt, & σκύπφον, vt docet Athenæus in vndecimo. Eſt autem vaſculum potorium, vt cuique notum eſt. Plutarchus tamen in Antonio, in ipſo ſtatim principio, ſcyphum poſuiſſe videtur pro eo vaſe, quod baſſin dicimus, ἐπεὶ τὶς ἀφίκετο τῶν συνήθων πρὸς αὐτὸν ἀργυρίου δεόμενος, ἀργύριον μὲν οὐκ εἶχεν, παιδαρίῳ δὲ εἰς ἀργυροῦν σκύφον ὕδωρ ἐμβαλόντι κελεύσας κομίσαι, καὶ κομίσαντος ὡς ξυρεῖσθαι μέλλων κατέβρεχε τὰ γένεια, τοῦ δὲ παιδαρίου καθ' ἑτέραν πρόφασιν ἐκποδὼν γενομένου, τὸν μὲν σκύφον ἔδωκε τῷ φίλῳ χρῆσθαι κελεύσας, & cætera. Martialis ſcyphos auorum vocat vaſa potoria, quæ & archetypa dicuntur ab eodem,

Nec thuris veniant leues ſelibræ
Sed lances ferat, aut ſcyphos auorum,
Aut grandis reus, aut potens amicus.

Illi vero verſus ſunt in ſeptimo, quibus ſcyphos auorum vocat pocula archetypa,

Archetypum myos argentum te dicis habere.

Quod ſine te factum eſt, hoc magis archetypum eſt.

Inde iocus Martialis in Carinum,

Argenti genus omne comparaſti,
Et ſolus veteres Myronis arteis,
Solus Praxitelis manus ſcopæque,
Solus Phidiaci toreuma cœli,
Solus Mentoreos habes labores.

Pocula Mentoris manu facta. Marcus Tullius in ſexta in Verrem, toreumata vocat, his verbis, De hoc Verri dicitur, habere eum perbona toreumata, in his pocula duo quædam, quæ Heraclea nominantur, Mentoris manu ſummo artificio facta. Quæ pocula archetypa Martialis numiſmata vocare videtur cum ait,

Nec conſeſſorum vicina numiſmata tantum
AEra, ſed à cumeis vlteriora petis.

AEra vetera Iulius in Verrē vocat prima ſtipendia hominis militaris.

L. Craſſus orator duos ſcyphos Mētoris artificis manu cælatos habuit, emptos ſeſtertiis centū. Confeſſus tamen eſt, nunquam ſe iis vti propter verecūdiā auſum. Author Plinius. Illud adiiciā, quod nec alienum à propoſito videtur, nec parū prodeſſe ad retundendā noſtrorū ſeueritatē poſſit, D. Claudiū Cæſarem conuiuæ qui pridie ſcyphū aureum ſurripuiſſe exiſtimabatur, reuocato in diē poſterū calicem fictilem appoſuiſſe. Author Plu-

tarchus in libello, de Cohibenda iracundia.

Modiolus, vas paruum, factum ad modii ſimilitudinem, cuiuſmodi ferè ſunt ea quæ gobeletta dicimus. Et Venetiis Latini vocabuli veſtigia vulgo retinent: vocant enim mozol quaſi modiol, propter affinitatem d, cũ z, vt nos admonuit vir egregie triplici lingua doctus Hieronymus Aleander Archiepiſcopus Brũduſinus. Vitruuius, Ita cum rota à calcantibus verſabitur, modioli pleni ad ſummum elati, & rurſus ad imum reuertentes infundent in caſtellum.

In l. Medico, ad finem viriolas ex Smaragdis. Viriolas deſignare videtur Iuuenalis, cum ait,

Nil non permittit mulier ſibi, turpe putat nil,
Cum virides gemmas collo circundedit, & cum
Auribus exterſis magnos commiſit elenchos.

Viriolæ enim, vt opinor, fiebant è gemmis viridibus, ad colli ornamentum. Iſta vero, ne te decipiam lector optime, mea eſt coniectura: nihil enim quicquam iſtarum viriolarum, apud quenquã authorũ, de his qui probãtur, conſcriptũ inuenimus, etiãſi ſint qui apud Pliniũ lib. XXXIII. cap. tertio, viriolæ legãt: quo in loco, Vxoriæ lego ex vetuſtiſſimo & emẽdatiſſimo codice. Fibularũ enim mentionẽ facit Plinius, tã viriliũ quàm vxoriarũ. Verba autẽ Plinii ſic habent, Sed in militia quoque in tantũ adoleuit hæc luxuria, vt M. Bruti Philippicis cãpis epiſtolæ reperiãtur fremẽtes, fibu-

las tribunitias ex auro geri. At Hercules, idem tu Brute, mulierũ pedibus aurũ geſtari tacuiſti: cuius ſceleris nos coarguimus illum primum, qui auro dignitatem per annulos fecit, vt habeant in lacertis iampridem & viri, quod è Dardanis venit, itaque & Dardanium vocabatur. Vxoriæ Celticæ dicuntur viriles Celtibericæ. Quo loco ſunt qui legant viriæ, alii viriolæ. Viriolarum meminit & Paulus Iureconſultus in l. Si tibi electio, ſuprà De optione vel electione leg. Quod quid fuerit, mihi incompertum eſt.

Antonii Thyleſii

COSENTINI LIBELLVS
DE COLORIBVS.

LECTORI S.

Cum permulta, Lector, à Bayſio, in libello De re veſtiaria potuiſſent dici, quæ ad colorum varietatem cognoſcēdam viderētur apprimè eſſe neceſſaria: ne tamē etiam id à ſua diligentia requireres, quod ab alio tractatum iam fuerat, & elegantiſſime explicatum: maluit vir prudens, & tuæ vtilitatis amantiſſimus, authorem ipſum, à quo hæc copioſe deſumas, his libellis ſubnectere, quā ipſemet deſumpſiſſe, & ſuis ſcriptis inſeruiſſe: ne videretur bonum authorem propria dignitate ac laude ſpoliare velle. Qui animus vtinā permultis idem eſſet, à quibus quotidie noui neſcio quid prodit: ſcirent certe omnes quarum rerū quiſque verus eſſet inuentor: quis honor, quæque gloria iis eſſet tribuenda, qui ſuis ſcriptis ſtudioſorum laborem magnopere ſubleuarent.

Antonii Thyleſii co SENTINI DE COLORIBVS LIBELLVS.

DICAM aliquid de coloribus in hoc libello, non quidem vnde cõficiãtur, aut quæ ſit eorũ natura: neque enim pictoribus hæc tradũtur, aut philoſophis: ſed tãtum philologis, qui Latini ſermonis elegantiam ſtudioſe inquirunt. Scribam omnia breuiter & accurate: ac rerum ipſarum nomina, quo ſtatim colores intelligantur, ſingulis apponam.

COERVLEVS. CAP. I.

EXordiar primum à cœruleo: quo niſi natura ipſa maxime gauderet, nũquã profecto deorũ hoc domicilium,

Continuo circum complexu cuncta coercens,

Specie tam læta vniuerſum exhilaraſſet. reliquos deinde contexam. Cœruleus igitur dictus quaſi cœluleus, vt ex voce ipſa apparet, proprie color eſt cœli, ſed ſereni: id quod Ennius reſpiciẽs, Cœli inquit, cœrula tẽpla. atque inde ab omnibus mare appellatur cœruleum: refert enim illud eundem,

quem ab ipſo ſuperne accipit cœli nitorem. Quare ex antiquis nõnulli, vt alterum Homeri opus, propter cædes, de quibus illic poeta loquitur, colore exornabãt ſanguineo: ſic Odyſſeam, vbi Vlyſſis idẽ maritimos ſcribit errores, membrana contegebant cœrulea. Sed quoniam cœrulei quædam ſpecies eſt penè nigra, vt quod Indicum dicitur, eóque olim veſtitu Græcæ mulieres amictæ producebant eorum funera, quorum in cœlum animas migraſſe cœruleum exiſtimabãt: idcirco pro triſti nõnunquã capitur, vt apud Virgilium puppis cœrulea Charõtis, Imbérque & ſol cœruleus. Cucumis autem cœruleus, nam id quoque legitur, Melopeponem ſignificat, qui inter cucumeres, multa enim ſunt eorum genera, pulcherrimus eſt. Nec tantũ cœrulei videtur particeps, ſed ipſius quoque mũdi gradus, introrſum verſus, attenuatos oſtendit, vt hoc olim de eo luſimus,

Quis neget è cœlo miſſum formámq;, colorémq;,
Atque gradus cœli, Nectaris atque refert.

Eſt enim ſapore ſuauiſſimo. Sine vlla dubitatione, quod nos cœruleum, Græci dicunt Cyaneum, in quorum etiam commentariis Lazurion inuenio. Aſcribitur huic generi, qui venetus olim, nunc vulgò blauus nũcupatur color, ex factione Circenſi valde nobilitatus. Fuerunt autem colores in Circo, præter hunc venetum, roſeus, albus & praſſinus: quibus auratus poſtea, purpureus & lu-

teus additi ſunt. De iis loco dicemus.

CAESIVS. CAP. II.

CAEſius vero ſi dictus eſſet, vt doctiſſimi viri monumentis olim tradiderũt, quaſi cœlius à cœlo, eadem foret in cœlo & cæſio diphthongus. Conſtat autem eſſe in iis vocibus diuerſam: nihil præterea differret à cœruleo, quãdo id, vt oſtendimus, à cœlo deductum eſt: differt autẽ ſine dubio, vel ex ipſius M. Tullii authoritate, cuius hæc ſunt verba in primo de natura deorũ libro, Cæſios oculos Mineruæ, cœruleos eſſe Neptuni. Ad hæc, non quemadmodum legimus cœlum, mare, veſtẽ, florem cœruleum: ita legimus cœlum, mare, veſtem, florem cæſiũ: ſed oculos tantum cæſios veteres dixerunt, quibus ineſt fulgor quidã viſu horrendus. Vnde exiſtimo, ſicut Cæſar, & Cæſo dicuntur, à cædendo: ita cæſium à cæde nominatum eſſe: vt qui cæſius ſit, cædem quodammodo oculis minari videatur: qualis prælio gaudens & cæde dicitur fuiſſe Minerua, ex quo illa ab antiquis vocata fuit, vt ego arbitror, cæſia. Significat hoc M. Cicero, vbi de Catilina ait, Notat & deſignat oculis ad cædem vnumquẽque noſtrum. Hic, qui oculis ad cædem ſenatores deſignabat, cæſius erat. Cuius etiam oculos Salluſtius inſignis hiſtoricus, fuiſſe tradidit fœdos, id eſt cæſios. Cuiuſmodi memoriæ proditum eſt, Neronis quoque oculos fuiſſe: quod ipſum nõ leue fuit argumentum tyrãnicæ crudelitatis. Quin

à Terentio cæſii hominis facies dicitur cadauero-ſa, hoc eſt immanis, & ſæuitiam arguens, qualem ſicarii præ ſe ferunt & carnifices: quãuis alii parum erudite cadauerosſam pro ſubliuida expoſuerint. Enimuero leonis oculos ſiquis inſpexit, qualis ſit hic color, intelligit. Micãt illi, vt ſtudioſe ipſi propè conſiderauimus, velut ignis penitus flagrans.

Dicitur color hic Græce ab omnibus glaucus, quod verbum longo iam vſu Latini poetæ ſuũ fecerunt. Latius tamen patet glaucus: nam præter oculos noctuinos, quos, vt auis ipſius Græcum nomen declarat, omnes glaucos eſſe confirmãt: multa quoque dicuntur glauca, vt vlua paluſtris herba: vt ſalix, cuius cum frõdes, tũ multo magis cortex in ramis, præſertim anniculis, nitet hoc colore. Quẽ laudat Virgilius in equis, eóſque noto carmine glaucos appellat, communi Italorũ lingua baios nominatos. Nam ſpadices honeſti ab eodẽ poeta ibidem vocati, illuſtriores ſunt aliquanto, baii & ipſi, ſed clari vulgo nuncupati: atque ii duo aliorũ omniũ maxime probãtur colores in equis. Vlua igitur & ſalix, quas idẽ Virgilius glaucas dixit, equi item ſpecies optima, caſtaneæ etiam nucis tunica, aliáque multa, præter leonis ac noctuæ oculos, colorem glaucum oſtendunt. Sed vt vnde diſceſſi, redeam: quando cæſius color tantũ eſt oculorum, videndum eſt, ne is ſit potius quem Ariſtoteles charopon vocat. Sic enim ab illo dicitur

leo ab oculorũ ſæuitia, quam Catullus poeta doctiſſimus cæſiũ appellat. Vnde Hercules cognomẽto dictus fuit charops, quaſi iracũde intuẽs. Nam chara Græce, ira quoque dicitur Latine: & ex eodẽ vt puto, horrore Charybdis nominata eſt, & Charõ: de quo cum inquit Virgilius, Stãt circũ lumina flamma. Cæſium voluit ſenem illum horribilem, ac dirum ſignificare. Quanuis non neſciam, charopon ab aliis aliter quoque exponi.

ATER. CAP. III.

HOrribilis etiam color eſt ater dictus, omnino velut anthrax, id eſt carbo: nã proprie eſt carbonis extincti. Quare ſcitè vt omnia, Terẽtius, Tã excoctã, inquit, reddã atq; atrã, quàm eſt carbo. Et inde à Virgilio cinis dictus eſt ater, & fauilla atra. Sanguis præterea caloris atque coloris ignei particeps, effuſus ac frigefactus amiſſo rubore, tanquam in carbonem mutatus, ater ab omnibus vocatur. Dicitur & mors atra, quia cadauer extincto calore illo vitali, quo corpus alitur, atrũ relinquitur, vt eſt carbo, quæ mihi perquàm elegans videtur ſimilitudo. Quid quod dies atri eadem de cauſa dicti fuerũt? Qui enim luctũ afferebãt, carbonibus: vt cõtrà dies læti ſcrupis ſignabantur gypſeis. ex quo Horatius ait, Creta, an carbone notandi. Differt in hoc à colore nigro, quòd vt omnis ater eſt niger: ſic non omnis niger eſt ater: horrẽdus eſt hic, triſtis, viſu iniucundus, lugentibus accommo-

datus, ille contrà nonnunquã lepidus ac venuſtus: vt humani oculi ſunt cõplures, quos nemo atros diceret, ſed nigros, iíſque tamen nihil maiori cum voluptate ſpectamus. Vocabatur autem ater ab antiquis etiam anthracinus, idémque furnus: quibus longe minus ſunt nigri, liuidus & fuſcus. Alter ex graui corporis ictu proueniens deformitatem habet. Vnde inuidi aliorũ bonis, velut verberibus laniati, & idcirco exangues, liuidi nuncupantur. Alter non inſuauis, & in homine perſæpe laudatur. Qui tamen, ſi modum excedit, ac maxime fuſcus eſt, & quaſi nigreſcit, preſſus dicitur: vt quæ aliquãdiu ſub prelo veſtis preſſa nimiũ coloratur. Legimus etiã equi colorem preſſum. Secus vero faſciolæ coloriſcæ dictæ fuerũt, quæ nõ ſaturatæ, ſed vix colore aliquo illitæ è coronis dependebãt. Eſt autẽ forma diminutiua, vt Liciſca, Syriſca. Aquilũ veteres hunc fuſcum à colore aquæ vocarũt, qui inter nigrum eſt & album, id quod Plato etiam docet.

ALBVS. CAP. IIII.

EST autem albus color puriſſimus, quocirca ad animum trãſlatus pro ſyncero capitur: iis nullibi quàm in niue, clarior eſt, quam tamen atram eſſe Anaxagoras affirmabat. Sumitur pro pallido, vnde timor albus legitur, & metu exalbuit. Quam ob rem Romanæ mulieres quondam funera ſequebantur in veſte alba, tanquam mortui quem efferebant, colorem referrent. Elucet

candidus ,atque oculos delectat. At candens non hoc tãtũ eſt, ſed pro ignito accipitur. Itaque Veneris humeros recte dixeris candidos, vel cãdentes. Ferrum quod à marito tunditur, nõ candidũ eſt, ſed candens. Eiuſdem generis eſt canus, qui etſi ad alia tranſfertur, proprie tamẽ eſt capilli, & barbæ ſenilis. Naſcitur equus nonnũquã canus atque albineus, non idem qui & candidus aut albus, ſed huius nõ expers. Eſt & color albi nigríque particeps, à Græcis inde Leucophæos, voce iam à noſtris vſurpata, vocatus. Genus eſt id coloris natiui, non enim inficitur, ſed ouis ipſa ſic natura quaſi pingitur. Hũc ſibi ſecta ſacerdotũ ſumpſit ſanctiſſima, qui nulla tunica linea penitus induti, pro cingulo reſte ſe vinciunt nodoſa, ac ligneis tantum calciamentis vſi, precario victum quæritant.

PVLLVS. CAP. V.

QValis vero ſit pullus, oſtẽdit terræ ipſius color: maior enim illius pars pulla eſt. Itaque quoniam ea mortuis iniicitur, voluerunt veteres, vt qui lugerent, pullis pallis, terræ ſimilibus, eſſent amicti. Dorſum etiam leporinum proprie eſt pullum: quã ob rem naturæ ipſius doctus magiſterio, terram recentem ab aratro metu pauidus quærit ille, ibíque nonnunquam ſtratus, nulláque re abditus, venatores, canéſque ipſos prætereuntes, ac ſagaciter propè omnia perquirẽtes, coloris tãtum beneficio ſæpiſſime latet: &, vt in quodã epi-

grammate de lepore diximus,

Quẽ fuga nõ rapit ore canum, nõ occulit vmbra:
Concolor immotum ſub Ioue terra tegit.

Nulla arte aut impenſa color hic paratur. Natura enim ſic prouenit, vnde natiuus quoque vocatus eſt, diuerſus ab eo de quo locuti ſumus. Iãque nos Coſentini, apud quos multa antiquitatis veſtigia apparent, ſiquidem & præficæ, vt quondam, mortuos laudant, & ſilicernium in vſu eſt, ac nemo ſine ſuorum oſculo ſepelitur, vtriuſque ſexus veſtimentum funebre, natiuum dicimus: quanuis atrũ ſit illud, & in mulieribus matrimonio iunctis cyaneum, quo Græce, vt dictũ eſt, olim in funere vtebantur. Idem quoque Hiſpanus vocatus eſt & Bæticus, etiam Mutinenſis. In iis enim locis id genus lanæ videtur. Eſt autem pullus nomen, vt reor, diminutiuum à puro, velut à rara veſtimenti genere fit ralla, ab opera opella, à terra etiam tellus: vt lana pulla ſit pura, nullo alio colore infecta, ſed ſuo tantũ & ingenuo contenta. Colorias huiuſmodi veſtes per ſe coloratas aliqui dixerũt. Poſuit hãc vocem Auguſtus in ſuo teſtamẽto, vbi hæc verba legebãtur, Gauſapes, lodices purpureas & colorias meas. Atq; indidẽ, vt ſentio, dicti ſunt pulli equorum, aliarúmque pecudũ, quaſi puri, nulla adhuc libidine aut labore violati. Sũt huic pullo ſimillimi color impluuiatus, dictus velut fumato ſtillicidio implutꝰ: & ſuaſus, qui inſuaſus quoque vo-

catus, lutũ refert. Eſt autẽ ſuaſus è ſtillicidio etiã factus fumoſo in veſtimento albo. Quare haud dubitãter nõ alius eſt quàm impluuiatus: quãuis aliqui tradiderint colorem omnem, qui fiat inficiendo, ſuaſum dici, quòd illi quodãmodo ſit perſuaſum, in alium quemuis colorem ex albo tranſire.

FERRVGINEVS. CAP. VI.

FErrum longo ſitu rubiginoſum, facilè oſtẽdit colorẽ ab ipſo appellatũ ferrugineũ: agit enim is, id eſt refert colorẽ ferri. Quin & filamẽta, quib⁹ ſæpe conopæũ, & multæ præterea veſtes lineæ circunſuũtur, ferruginẽ dicũt infectores. Tunica etiã nuclei pinei lanugine quadã puluerulenta, ferruginea eſt. Erat is quoque lugẽtiũ color. Itaq; capitur nõnũquã & ipſe pro funeſto, atq; ea de cauſa hyacinthi dicti fuerũt à Virgilio ferruginei, quaſi lugubres: quia puerũ, vt eſt in fabulis, caſu interfectũ Apollo diu luxit: atq; in eius foliis velut epitaphiũ, in ſui doloris perpetuũ monumẽtum inſcripſit, nõ quia verè floris color ſit ferrugineus: eſt enim is, in quẽ mutatũ ferũt adoleſcẽtulũ, purpureus. De hyacintho in literatũ floſculũ trãſformato fecim⁹ hoc,

Nil opus elogio redimire, aut flore ſepulchrum:
Ipſe ſibi flos eſt, elogiúmque puer.

Eodem modo cœlum vocatur ferrugineum, hoc eſt nubilum & triſte: atque apud eundem Virgiliũ, ſol caput ſuũ nitidũ in morte Cæſaris texit ferrugine, quaſi colorem ſe induit lugẽti aptũ: vt tanti viri

cædem ſol ipſe lamentari videretur. Nec alia ratione Charontis nauiculã dixit ferrugineã, quàm quoniã ea vna loco Sandapilæ, mortuos omnes veſpillo indefeſſus tranſuectat.

RVFVS. CAP. VII.

NOn eundẽ eſſe rufum, atque rubrum, ex hoc intelligi poteſt, quòd recte dicitur ſanguis ruber, rufus non recte. Rurſus barbam, & capillum AEnobarbi rubrũ veteres non dixerũt: ſed modo rufum, rutilum modo, qui idẽ eſt. Quin & canes immolabant Romani ſacerdotes, nũquam rubras vocatas, ſed quas nunc rufas, nunc rutilas appellabãt, ad placandũ caniculæ ſydus, frugibus inimicũ. Ex quo manifeſtum eſt rufum, rutilúmque eundẽ eſſe, id quod ex antiquis etiã aliqui docẽt. E canis igitur colore ſatis noto, atque è multorũ barba, & capillo, cuiuſmodi ſit color rufus, apparet. Hunc ruſtici in armentis robum, giluúmque olim dixerunt, atque etiã heluum, vt vini genus eſt quoddã inter rufum albúmque, nulli non cognitum: quod quoniã ceraſi colorem refert duracini, ceraſolum aliqui dicũt Italiæ populi. Sed & burrham iidem appellabant vitulam, quæ roſtro eſſet rufo. At homo burrhus eſt, qui prãſus, cibo & potione rubet: hunc aliqui etiã rubidum vocant. Inuenitur & rubeus, etſi aliqui non indocti vocem nõ eſſe Latinã monuerint: cũ tamen apud authores non malos ex vuis nigris fieri vinũ forte legatur, è rubeis

autem ſuaue. Necnon bos rubeus probetur. Verbum eſt omnino ruſticum, nec prorſus idem color eſt, qui & ruber, ſed ad eum proximè accedit. Quid quòd ruſſeus etiam legitur? negat quidam è vetuſtis grammaticis dici poſſe, ruſſum iubet, ex quo pannus eſt ruſſatus. Vtrunque certe Latinum eſt, ſed aratoris magis, quam oratoris: habent enim & ſua verba qui ruri viuunt, vrbanis nonnullis inaudita. Ruſſeum equum dicunt illi, qui non planè ruſſus eſt, ſed aliquãto minus ruboris habẽs, idem ferè videtur. Hic autẽ, quoniã quaſi cruentato ſimilis eſt, hodie ſaginatus, quaſi ſanguinatus vulgo nominatur: quanuis huius nominis nonnunquam equi albeſcant.

RVBER. CAP. VIII.

RVbrum maxime indicat animantiũ ſanguis, & quo lana inficitur, coccus: granum id à noſtris vocatur, vnde veſtis eſt coccina, nulli ignota. Oſtentat tamen hunc colorem præ cæteris rebus liquor purpuræ, cuius adeò gratus eſt color, vt ſi quid paululum habeat ruboris, modo viſu ſit illud non iniucundum, purpureum ſæpe dicatur, vt ſunt violæ, & varia florum genera: quin & candidus, is enim quoq; oculos remoratur, à poetis vocatur nonnunquã purpureus. Nam & olores purpureos dixit Horatius, & niuem ipſam purpureã Albinouanus. Inuenitur & blatteus poſitus pro purpureo. Non prætereũdus eſt color viteis fron-

dibus areſactis ſimillim⁹, & idcirco xerampelinus Græce dictus. Vſurpāt hanc vocem Latini: certum enim vitis genus adulto iam autumno pampinis rubet velut cruētatis, vnde nomen colori inditum eſt. Roſa ab omnibus nunc dicitur ſicca. Atrabapticas veſtes eo colore infectas, quoniā in eo purpura nigreſceret, aliqui appellauerunt. De ea re fabellam excogitatam his verſiculis fui complexus,

Cæderet immeritæ vitis dum crura, cecidit
  Ipſe ſua: & dira cæde Lycurgus obit.
Vnde prius viridis, rubet hoſtis ſparſa cruore
  Illæſo vitis ſtipite, & vlta nefas.

ROSEVS. CAP. IX.

IVcundiſſimus omnium eſt color roſeus, atque humano corpori, ſi id formoſū eſt quàm ſimillimus. Itaque os, ceruicē, papillas, digitos roſeos poetæ dicunt: id eſt candidos, rubore ſanguinis penitus diffuſo cum venuſtate: iſq; color proprie eſt quem communis ſermo incarnatum vocat. Refert enim maxime omniū pueri nitorem, ac virginis roſa, non Mileſiam intelligo: quæ nimis purpurea ardere quodammodo videtur, nec rurſus albam: ſed quæ vtrinque decorem accepit, & quia corpus hominis imitatur, quod lingua vernacula carnem appellat, eadem id genus roſarum incarnatum nominauit. Cicero colorem hunc ſuauem dixit.

PVNICEVS. CAP. X.

A Phœnicibꝰ color phœniceus, puniceus quoque dictus flagrat, velut viola flammea: atque ita à multis olim purpura vocata fuit violacea, hodie penè nomen ſeruat: nã Paonacius, quaſi puniceus dicitur, etſi aliqui vocem hanc vernaculam à pauonis colore factam volunt. Phœniceum vero aliũ ab hoc palma (quæ phœnix Græce eſt) à ſe nominauit. Color hic in equo, vt iam diximus, maximè laudatur, qui modo ſpadiceus, baius modo, badius etiam & balius, variis nominibus vocatus eſt. Termites enim palmarũ cum fructu ſpadices, & baia Græci dicunt: vnde equus ab equiſonibus appellatur baius.

FVLVVS. CAP. XI.

EX omnibus maxime lucet fuluus, quem multa iactãt, orichalcum in primis, aurum, ipſæque etiam ſtellæ:

Quas non extinguũt venti, non nymbus aquoſa
Nube cadens: celſa ſemper ſed luce coruſcant.

Quare Tibullus proprie ſydera fulua appellauit. Eſt & aureolæ ſpecies arenæ, quam fuluam dixit Virgilius: & genus quoddam aquilæ ab Ariſtotele maxime celebratum, colore etiam fuluo. Qui ſi obtuſus quodammodo eſt, atque obſcuratus, vocatur rauus. Iámque ſic Horatius lupam appellauit, cuius colorem noto magis verbo plerique omnes fuluum dixerũt. Tradunt aliqui rauos o-

culos,quos in cane & ariete laudat M.Varro inter cæſios eſſe & flauos.

Ornat ſæpe color hic flauus virginum,ac puerorũ capita: atque in maturis frugibus ſemper elucet,necnõ pro pulchro frequẽter poſitũ videmus.

At luteum nihil æque oſtentat,ac flos calthæ & geniſtæ,ouíque etiam vitellus.Croceo eſt hic perquam ſimilis, ſed lucidior aliquanto: ab antiquis flammeus quoque dictus, quoniam eo flaminis vxor flaminica vtebatur.Poteſt hoc loco pallidus poni,ac luridus:mortui color eſt hic horribilis, ipſiúſque mortis, vt poetæ dicunt, & Plutonis. Ille nõnunquã vel gratus in homine,atque amabilis.

VIRIDIS. CAP.XII.

CVIuſmodi ſit color viridis,ſuppeditat exemplum herbarum multitudo,quarum tãta eſt varietas, vt cum earum vis ſit infinita,nulla tamẽ æque, atq; ex iis aliqua prorſus vireat : ſed omnes inter ſe diſcolores videantur, id quod in reliquis omnibus coloribus apparet. Quare ſi minus eſt hic albus aut niger,quàm ille:non idcirco nomen albi amittit, aut nigri. Ex auib⁹ autem inſignis eſt hoc colore pſittacus, auis inde à quibuſdã viridis appellata,& qua nihil lætius eſt, ſmaragdus: maxime quoque lucet viriditas in genere quodam ſcarabei,cuius ipſe meminit Ariſtoteles. Is quoniam dorſum habet,nota quadam aureola ſic litum atque illuſtratum, vt lunæ ſpeciem exiguæ ſuſtine-

re videatur, non inuenuſte à nobis Coſentinis equus lunæ nuncupatur. Fecimus hoc iampridem de ſcarabeis iocoſum epigramma,

Paruula Siſyphio gens condemnata labori,
Quas figula ipſa facit, fértque refértque pilas.
Pars nigra, vt AEthiopũ manꝰ vſta coloribꝰ horret,
Regia pars viridi picta colore nitet.
Parua micat cuius dorſo nota, magna minutis
Si conferre licet, luna puſilla velut.
Dixit equũ lunæ hinc cognomine Brutia tellus.
Quòd ſi bellator ſic nituiſſet equus,
Illo capta foret non vna Semiramis, eſſent
Centauri & plures, quàm genus eſt hominum.

Egregius eſt inter colores, qui virẽt, praſſinus, multorum carminibus collaudatus, nunc viride porrum ab infectoribus vocatur.

EPILOGVS. CAP. XIII.

Libet epilogum addere, varietatem proprie de coloribꝰ dici, ex quo veſtis varia, diſcolor eſt, diuerſiſque coloribus conſuta. Diuiſam nunc omnes vocant, & equus varius non totus vel candidus vel niger, ſed his, aliiſve coloribus diſtinctus: ſic & cœlum varium, cuius partes ſerenæ interlucent, partes nubilæ triſtantur. Atque alium ſæpe pro alio, ſi inter eos affinitas eſt, colorem vſurpãt poetæ, vt lumen Mineruæ flauum dixit Virgilius pro glauco, quo venuſtatem quoque eſſe in oculis Deæ oſtenderet: quemadmodũ amictum Ty-

beris, cuius aquam alibi flauam appellauit, glaucum idem eſſe cecinit: eſt enim inter hos colores ſimilitudo & quaſi vicinitas. Sic, vt iam dictũ eſt, albus pro pallido, ac cœruleus pro ſubuiridi poetice ponitur, próque etiam ſubnigro, multíque præterea inuicem cedunt. Ex omnibus vero maxime contrarii ſunt albus, & niger: quare nihil æquè apparet, atque in alba papyro atramentum. Vtebantur veteres, quod nunc etiam ſeruatur, cum librorum titulos notarent, colore puniceo in honorem memoriámque Phœnicum, quos literarũ tradunt fuiſſe inuẽtores. Sunt etiã e coloribus aliqui incerti, qui intuentiũ oculos fallũt, vt eſt cœli nitor: quod cum tenebroſum quidã autumẽt, illuſtratũ radiis ſolaribus cyaneũ videtur, vt iris, vt quas suſpicimus nubes nonnunquã igneſcere, vt mare ipſum, quod præter cœruleũ, modo atrum horret, modo vireſcit: interdum etiã flauum, rauúmque ſe oſtendit, aut ſpecie quadam purpuraſcit violacea. Non idem quoque decor in collo cernitur columbæ & pauonis, vnde aues ſæpe dicuntur verſicolores, quale eſt ſerici genus ſatis notum, quod è diuerſis partibus ſpectãti non eundem offert coloris leporem.

Diſcolor autem non modo pro vario ſumitur, ſed ſi quid eundem colorẽ velut radios quoſdam diffundit, vt, Diſcolor vnde auri per ramos aura refulſit. At decolor is dicitur, ex cuius ore color

defluxit,& exanguis relictus eſt,atque idcirco pro deformi capitur & nigro, vt decolor Indus: nam concolorem eiuſdem eſſe coloris nemo ignorat. Ad hæc colores bifariam diuiduntur,nam auſteri vocabantur reliqui omnes,præter minium,purpuriſſum, cinnabarim,armenium,chryſocollam, indicum, quos floridos dixerunt. Sed hæc pictores videant,quibus olim in vſu tantum erat melinus color, candidus. Silaceus, qui inter cœruleos nominatur, Sinopis genus rubricæ,& atramẽtum. Quidam etiam ſuaues dicti ſunt, vt flauus,purpureus,candidus,in primis roſeus:humanis autẽ oculis nihil venuſti hominis colore ſuauius videtur. Ineſſe vero coloribus ſuauitatem,præterquã quod ſenſus ipſi iudicant,egregii Latinitatis authores oſtendũt,M.Cicero,& Virgilius Maro:quorum alter ſuauem hominis colorem dixit,ab altero ſuaue rubens hyacinthus vocatus eſt. Alii triſtes ſunt & lugubres,velut atrum eſſe diximus,pullum ferrugineum,& cœrulei ſpeciem. Quin vt videntur, ſic ſordidi etiam aliqui dicti ſunt,vt de quibus locuti ſumus,ſuaſus & impluuiatus: iis enim rei vt miſericordiam apud iudices captarent, ſe deturpabant. Talem quoque fuiſſe veſtitum Charontis oſtendit, cum inquit Virgilius,

Sordidus ex humeris nodo pendebat amictus.

Iam verò colores partim nominati ſunt à locis,vt Puniceus,Tyrius,idémq; Sarranus. Purpurei ſunt

hi, Indicum, Sinopis, Melinus, Hiſpanus, Bæticus, Mutinẽſis, de quibus dictum eſt. Coloſſinus à Coloſſo vrbe in Troade, vbi lana inficitur, florem referẽs cyclamini, quod tum rapum, tum terræ malum, ac tuber vocatur, à nobis Coſentinis terrigena. fulget flos ille inter candorem & purpuram.

Partim à metallis nuncupati ſunt, vt plumbeus, ferrugineus, argenteus, aureus. Sed à plantis nomen acceperũt complures, vt præter phœniceum, id eſt palmeum, ac xerampelinum, Buxeus eſt qui pro pallido ſumitur: pallet enim præ cæteris buxea materia. Roſeus præterea hyacinthin', in quo purpura lucet ſubnigra. Hyſginus ab hyſge herba: coccinus, & vtrique ſimilis ſandycinus. Violaceus qui & ianthinus, ex quo tyrianthinus, è purpura vt nomen indicat, factus, & viola. Additur his croceus. Vnde crocotula veſtis genus, vt à calta caltula: à byſſo lini genere tenuiſſimo byſſina: erántque hæ omnes luteæ, ſed byſſina penè, vt aurum fulgebat. Fuit in vſu veſtis à citri ſimilitudine, citroſa dicta. Et quædam coloris candidi, papauerata à Lucilio Satyrico, cum eam, vt probrũ, Torquato obieciſſet, nominata. Inuenitur quoque Galbia veſtis alba à Galbano. A maluæ item floſculo color eſt molochinus, vt à Punicæ etiam flore balauſtinus. Virentis quoque porri folia nomen ex ſe, vt iam diximus, fecerunt praſſinum. Multi præterea ab animalibus vocati ſunt, vt ceruinus, murinus.

Atque hi colores ſunt in equo notiſſimi. Muſtellinus, de quo Terentius. Ictericus, qui regio morbo laborat, à colore galguli, quam Græci auem icteron dicũt. Luteus eſt hic admodum. Cygnæus, idémque Latinè olorinus, id eſt candidus, vt contrà coracinus, niger . Aſcribuntur & his oſtrinus, conchyliatus, muriceus, purpureus, ab Hercule vt fabulantur, primum inuẽtus. Feci paucos de ea re choriambos, quos viſum eſt hîc ponere.

Errat dum bibulis Herculeus littoribus canis,
Nantem forte videt ſpumifero gurgite purpurã:
Aggreſſúſque ferox corripuit viſcera mordicus.
Mox paſtus rediit cõmaculãs gramina ſanguine.
Quem Tyro ſimul ac pulchra videt (nanque erat hæc comes)
Prolutum roſeis candida ſic ora coloribus,
Alciden alloquitur, Non alio munere te ſequar,
Quàm ſi picta mihi palla rubens huic ſimilis datur.
Quod nunc per ſpolium terrificæ te rogo belluæ,
Inuictǽque manus robora, per tela ſonantia,
Non ignota auibus nubila tranſlata fugacibus,
Da ferre hæc (poteris nam omnia) nec te tenuit maris
Circùm fuſa palus, heſperidum quo minus aurea
Ferres munera. Sic brachiolis fata reuinciens
Robuſta, implicuit nympha procax colla tenaciter.

Paret victus amans blanditiis Amphitryonius:
Nactúſque exanimem, quam expuerat iam mare, purpuram,
Infecit tyrio primus ouem murice candidam.

A rebus denique diuerſis nonnulli colores dicti ſunt, vt igneus, flammeus. Sic orbis nitórque ſolis ab Attio & Catullo appellatus eſt. Quare color ſolis, & quia ita apparet, & ex illorum authoritate flammeus proprie poteſt vocari. A cœlo, vt iam principio dixi, cœruleus eſt. Marinus, & thalaſſinus à mari: ab vnda cymatilis & cymatius: idémque eſt in iis omnibus color. Quinetiam ab arqu pluuiarum nuntio, arquatus eſt nominatus. Hyalinus, qui & vitreus, niueus, marmoreus, lacteus, eburneus, quo dictus fuit cognomēto propter candorem corporis Fabius quidam. Amethyſtinus præterea, ex quo tyriamethyſtus in vſu fuit olim. Sādaracinus, flammeus eſt is, quibus etiā impluuiatus, ſanguineus, atque herbidus adduntur. Cæreus item, piceus, cinereus, vt cardui genus eſculenti à colore, Cinara vocatum. In hoc autē carduo eſſe etiam aliquod ipſius virtutis ſimulachrum, pauci, quos hîc ſubieci, declarant verſiculi.

Vt vallatus acutis
Circum frondibus horret,
Intus ſed tamen abdit
Dulcem carduus eſcam:
Cœlo miſſa ſereno

Sic virtus, puer aſpris
Ambit ſentibus ipſam
Iucundam ambroſiam Diis.

A ſpumis quoque & maculis, ſpumeus eſt & maculoſus: atque ii equorum ſunt etiam colores, vt à guttis guttatus: cuiuſmodi præter equos, canes vidētur nonnulli ſagaces, quos à muſcarum ſimilitudine muſcatos dicunt, velut equus ſcutulatus à ſcutulis: quem ab exiguorum pomorum ſpecie, pomulatum vocant equiſones, & ſi orbes ſunt latiuſculi, rotatum. Videtur ad extremū natura amare cœruleum: eo enim, vt initio diximus, mare colluſtrauit, ac cœlū ipſum: quod nūquam ſtellis fulgentibus ornaſſet, niſi eadem quoque fuluo maxime delectaretur. Sed quia viciſſim videmus terrā, aut viriditate conueſtiri, aut eo ornatu ſpoliatam, pullam eſſe, aut etiam candore niueo contegi: viridem, pullū, atque album naturæ gratum eſſe nemo poteſt dubitare. Nigra inſuper eſt nox: nigri ſunt Indi, atque AEthiopes. Gaudet igitur rerum mater colore nigro: quam à rubro nihil abhorrere, hominum, ac cæterarum animantium ſanguis facile declarat.

INDEX TAM GRAECARVM QVAM LATINARVM dictionum, quæ in his tribus libellis explicantur, iuxta paginarũ numerum compoſitus. Aduerte autem, vbi n literam numeris poſtpoſitam videris, in libello De re nauali tibi eſſe quærendum. Aliorum trium libellorum numeris nihil poſtpoſuimus.

A

A. Hirtij locus emẽdatus 17.n
A. Marcellinus de Seribus 30
abolla 81
ἀκάτιον 99.136.n
ἄκατος 100.n
accincti 36
accingere 37
accũbendi mos. 173
accurſij lapſus 12. 162
acernæ 171
achaicæ naues. 21.n
acroſtolia 134.n
ἀκροςόλιον 41.n
ἀκρωτήρια 152.n
acroteria 167.n
actuaria 96.n
actuariolum 98.n
Adulterij pœna. 43
αἰχμάλωτοι νῆες. 152.n
ægyptiæ naues. 21.n
æratæ naues 73.n
æs Corinthium 165
æs Deliacum 165
æſtate lænam deteris 82
ἄγκυρα 145.n
Ahenum 136
Alabaſter 159
albus 188.198
alciatus 162
alexandriæ ſitus 61
ἀλȣργὶς 20.54
alueus. 115.126.165.n
Amethyſtinatus. 14
amethyſtini & hyacinthini differẽtia. 20
amethyſtinus 202
amethyſtus 14
amicitia prætextata. 52
amiculum 82
aminocles Corinthius 26.n
amphimalla 79
ἀμφηρικὸν ἀκάτιον. 101.n
amphitapa 79
ampulla 160
Anademata 162
anaxagoras niuem atram dixit 188
anaxyrides 100
anchora 146.166.n
ãchoralia. 146.166.n
ἀνδρεῖον 46
anſercul⁹. 148.166.n
antenna 134.165.n
ἀντήρεται 143.n
ἄνθιναι veſtes 54
antiatiũ tẽplũ 75.n
antiqua minerua. 55
Aperta nauis 29.n
ἄφρακτα 98.n
ἀπὸ βαλβίδων 146.n
appellatio purpuræ. 12
appiani locus emendatus 98.n
aptæ naues 45.n
Aquarię naues. 92.n
aquilus color 188
Archetypa 177
arenaria nauis 93.n
ἀργὼ nauis 3.n
argô vnde 4.n
arma 38
ἄρμενον 138.n
arquatus 202
artemon 136.n
artolagani 132
ἄρτος ναυτικὸς. 133.n
Aſbeſtinum 25
aſiaticæ naues 21.n
aſyntheta 144
Ater 187.199
athenæi locus emendatus 154.n
athenienſes 63
atra mors 187
atrabapticæ veſtes. 194
atri dies 187
atrum mare 198
attalicæ 34
attalus 34
αὔτανδρος ναῦς. 155.n
aurea palla 33
aurei claui 34

aureliani dictũ 29
aureus 97
αὐτόφορτος ὁλκάς. 155.156.n

B

Babylon 35
babylonicæ 158
badius 195
baij 186
baius 195
βαλαντιοκλέπται. 149
βαλάντιον 91
βαλαντιοτόμοι. 149
balanſtinus 200
balius 195
baltheus vnde dictus 93
baptiſta AEgnatius. 34.102
baſſin 177
Biremes celeres. 19.n
biremes leues 18.n
biremis 12.16.n
Blateus color 29
blauus 184
Bombyces 30
bombycina 30
Brachæ 101
brachati Galli 101
Bubali 158
buccinum 12
budæi laus 41.163
bulbus lanifer 26
bulla 51
burrha 192
burrhus 192
buxeus 200
Byſſina 200
byſſus 27.200

C

C. Pollio 176
caccabus 134
cæreus 202
cæſar Auguſtus 36
cæſia facies 186
cæſius 185
cæſijs oculis catilina 185
calantica 98
calciamenta œdina. 159
calix vitreus 153
calos 165.n
calpis 154
camiſia 68
candens 189
candidę lacernæ. 84
candidus 189
candys 100
canonici 85
canus 189
canuſinæ 5
canuſinatus 5
capedo 129
capital 94
capitia 90
captiua nauis 152.n
carbonariæ rates. 93.n
cardinaliũ cultus. 85
carcheſium 165.n
carina 126.165.n
cariſtius lapis 26
carruca 111
carrucaria mula 112
carteia 12
carthaginenſes. 26.n
caſtaneæ nucis tunica 186
caſtaneus 9
καταδύειν 157.n
κατάφρακτοι. 97.n
κατάφρακτος ναῦς. 30.n
κατασκοπικά. 103.n
cataſcopium 103.n
κατάστρωμα. 127.n
cataſtromata 139.165.n
καθαρόν 47
catilina oculis cæſijs. 185
catinus 115
catonis fides 84
catonis frugalitas. 65
caudex 163.n
caudicæ 163.n
cauſia 60.100
Κέλης 104.n
κέλητες 10.n
κελήτιον 104.n
celetizontes pueri. 106.n
κελευστής 132.n
celoces piraticę. 76.n
cenſores 51
centũ quadrãtes. 42
centuripina nauis. 27.n
κεραία 134.n
eraſolum 192
cercuri 106.n
ceruinus 201
χαλκέμβολοι. 174.n
χαλκώματα. 74.n
chapeletz 131
chara 187
charopos color. 186
charops Hercules. 187
χειριδωτοί 67

χειρόμακτρα 26
χ..νίσκος 148.166.n
χιτὼν πλατύσημος.72
χιτῶνες περιπόρφυ-
ρος 49
chlamydis effigies
60
chlamys Alexan-
dri 61
χλαῖνα 81
χλανίς 82
chriſendetæ 115
Cibila 168
ciceronis locus e-
mendatus 97.n
cidaris 95.96
cinctura, cinctus.93
cinereus 202
cingula 93
κίταρις 95
citreæ menſæ 171
citroſa 201
citrum 200
Claſſis 152.n
claudij factum 178
claui aurei 34
claui in mappis 72
claui purpurei 121
clauus 71.165.n
Coa 31
coa nauis 22.n
coa veſtis 31
coactilia 102
coccina 22.193
coccina tunica 72
coccinatus 22
κόκκος βαφική 22
coccum 21
coccus 193
cœlius 185
cœlũ ferrugineũ.191
cœnatoria pallia.76
cœrulei coloris à cœ
ſio differentia.184.
185
cœruleum mare.183
cœruleus 8.10.183.
202.203
cœrulus, cœſius 8
in equis quis Color
probetur 186
color blateus 29
color charopos.186
color fuluus 6
color glaucus 186
color luteus 8
color molochinus.9
color ruber 10
color ſuauis 194
color varius 197
colores incerti 198
colores lanarũ præ-
cipui 6
de Colorib9 ex Gel
lio 7
de Coloribus ex Pla
tone 9
coloriæ veſtes 190
coloriſcæ faſciolæ.
188
coloſſinus 200
colum niuariũ 148
comagenum 155
comba 165.n
comæ flauentes 7
comœdiæ togatæ.43
concha 143
cõchyliata veſtis. 18
conchyliatus 201
conchylium 12
concolor 199
conſcẽdere nauem.
157.n
conſetinis terrigena
200
conſtrata nauis.28.n
conſtratæ naues vn-
de dicerẽtur 31.n
cõſulares trabeæ.54
κοντωτά 122.n
κῶπαι 142.n
κωπῆρης 98.n
coracinus 201
κόραξ 150.n
corbis 165.n
corbita 92.166.n
corinthium æs 165
cornelius Nepos 13
cornelius Tacitus.
32.82
cornua 165.n
coruſcatio 10
Κρατῆρης 44.n
croceus 200
crocomagma 158
crocota 8
crocotarij 9
κροκώτιον 9
κροκωτὸς 9
crocotula 200
κρωσσοί 160
κρέκεσθαι πρύμναν.
130.n
cruſtæ 126
cruſtarij 126
cryſtallus 144
Cubicula viatoria.3
cucumis mundi ty-
pus 184
culcitræ ſubalares.
173
cultus cardinaliũ.85
Cybea 89.92.n

κυβερνήτης 167.n
cygneus 201
cylibantum 168
cylindri 142
κῦμα 8
cymatilis 8.202
cymatius 202
cymba 94.117.n
cyna 99
κυνῆ 99
cyrbaſia 96

D

D.Lazarus 67
danais 5.n
dare vela 139.n
Δικήρης 38.n
decolor 199
decuſſare 145
decuſſis 145
defringere remos. 142.n
deliaca ſupellex. 166
deliacum æs 165
δελφινοφόροι 155.n
deltaria 148
demetrius Poliocretes 61
demoſthenis locus. 82.n
deprimere 157.n
deſcēdere ad naues. 157.n
δεσμαὶ καλάμων. 113.n
detergere remos. 142.n
Diadema 96.97
diadema & reginarū fuiſſe 97
diadematus Metellus 98
διαζώσασθαι 102
dibaphum 13
δικωπία 116.n
δίκροτος ναῦς 10. 16.17.n
dictū Aureliani 34
δίηρις πλοῖον 16.n
differentia vnguentorum 157
dinocrates 61
dionyſius 2
diſci 168
diſcincti 36
diſcolor 198
δίσερος 163.n
Doctores noſtri ſeculi 85
δωδεκάσκαλμον πλοῖον 105.n
dolo 137.n
domeſtica tunica. 70
dorſum leporis pullum 189
Δραχμαί 66
druidæ 68
δρύοχον 126.n
dryochos 165.n
Ducere vela. 139.n
duplex plumbū. 113
dulciaria 168

E

Eburneus 202
effigies chlamydis. 60
εἰκοσήρης 38.n
εἰκόσορος ναῦς 8.n
Elenchi 142
Emblemata 126
ἔμβολος 74.n
Ἐνδεκήρης 38.n
endromis 77
ἐνήρης 44.n
ἐννήρης 38.n
Ἐφαπτίς 59
ἐφεστρίς 58
ἐφόλκιον 116.n
Ἐπακτροκέλης. 106.n
ἐπιβαίνειν 158.n
ἐπιβάδες 97.n
ἐπίδρομος 138.n
ἐπίνειον 153.n
epotides 165.n
ἐπωτίς 145.n
Ἐρέται. 143.167.n
ἐρετμός 142.n
eriophoron 27
ἐρυθρός 6
Ἐσχαρεῦς 132.n
ἐσθής 2
Ἐξωμίδες 65
expenſus locus Taciti 33

F

Facere vela 139.n
facies cæſia 186
farinaria nauis 93.n
Feminalia 102
ferculum 118
ferrugineum 191
ferrugineꝰ. 9.191.199
ferruminatio. 113.114
Fibulæ vxoriæ. 179
Flāmeus 195.202
flauum mare 198
flauentes comæ 7
flauus 7.10.196.198
florentinus 10
fluuiatiles naues. 111.n
Fori 166.n
foriculi 130.n
forus 127.129.130.n

Frugulitas catonis. 65
frugalitas Maſſilienſium 66
frumentaria nauis. 89.n
Fulgor 10
fuluus 10.195
fuluus color 6
fuſcus 10.188
G
Galeones 80.n
galerus 95
galbia veſtis 201
galli brachati 101
galli φιλέλληνες. 68
gallia togata 45
gallica palla 76
gallicæ 86
gaulus 93.94.n
gauſapes 190
gauſapina penula. 89
Gellij locus reſtitutus 95.n
genera lanarum 5
genera trabearũ. 56
georgius merula. 50
Giluus 192
Glaucus 8.10.198
glaucus color 186
Graues naues. 89.n
grauia nauigia. 96.n
Gubernacula. 165.n
gubernaculũ 166.n
guberuator 167.n
guttatus 203
H
Ἁλιάς 106.n
ἁλιευτικὸν πλοῖον. 95.107.n
harpagones 150.n
ἅρπαξ 150.n
Hedolia 166.n
ἑδώλιον 127.129.n
helotes 99
heluus 192
hemiolia 46.n
hepteres. 35.37.38.n
herbidus 202
hercules charops. 187
ἑρμονίς 88.n
hexeres 35.36.n
Hieronymus alexander 179
Ἱμάτιον 46.47
ἡμιολία 76.77.n
ἡμιόλιαι 46.n
hippagines 81.n
ἱππηγός 82.n
hiſpani togati 45
ἱςὸς 135.165.n
Hodœporica 2
ὁλκάς 89.91.n
holoſerica veſtis. 28
honeſta palla 76
ὁπλιταγωγός 91.n
Hyacinthi 191
hyacinthina 20
hyacinthinus 200
hyalmus 202
hydria 154
ὑπηρετικά 96.n
ὑποσκαλμός 125.n
ὑσγινοβαφῆ 24
hyſginum 24
hyſginus 200
I
I.Gillius 35
ianthina 19
ianthinus 200
ianus laſcaris 143
Ictericus, ictero͂. 201
Igneus 202
Illyricę mulieres. 92
Ima tunica 67
impluuiatus 190. 200.202
Incarnatus 194
incerti colores 198
inferre vſ⁹ trabeę. 56
inhibere 130.n
inſitæ picturæ 35
inſtita 89
inſtructa nauis. 45.n
interſcalmiũ. 125.n
interula 68
inuentio purpuræ. 11
Ἴον 19
iouis tunica 16
ἱππολιβύνιον 137
Irinum 156
Ius lati claui 71
iuuẽtus tunicata. 65
L
Labacioriſtus. 159
lacerna 83
lacerna erat & pauperum 85
lacerna & penula pene pro eodem. 88
lacernæ candidæ. 84
lacernæ tyriæ 15
lacernis & mulieres vſæ 85
lacernarum vſus. 83
lacteus 202
læna 81
lænæ villoſæ 82
lagena 165
lanarũ colores præcipui 6
lanarum genera 5

lances variæ 114
lanifer bulbus 26
lanx 114
lapis cariſtius 26
lapus interpres 80
laſana 164
laſcaris 2
latera nauis 126.n
latus clauus 71
λικανὶς 120
lecti 173
lembus 101.n
lenunculus piſcatorius 94.n
lex militaris 80
Liburni 19.n
liburnicæ naues. 18. 19.20.21.n
ligna acapua 103
lignaria nauis 93.n
liguſtica ſaga 81
limbus 90
linea lorica 37
linei thoraces 37
de Lineis veſtib⁹. 25
lintres 112.n
ληστήριον νομαδικόν. 77.n
ληστρικὸν πλοῖον 76.n
liuidus 188
Loc⁹ capitolini. 103
locus Ciceronis reſtitutus 86
locus Macrobij reſtitutus 135.n
locus Martialis 89
locus Matthæi 21
locus Pauli 102
loc⁹ Plinij. 19.98.104
longæ naues 3.n
longolius 104
lorica linea 37
Ludouicus Cælius. 96
luridus 195
luſitani 80
lutaria nauis 93.n
luteolus 10
luteus 8.195
luteus color 8
λύεσθαι τὰ ἀργύρια 146.n

M

Macedones 59
μακρὰ πλοῖα 6.n
macrobius 51
maculoſus 203
magida 117.168
magis 117
maiores naues 35.n
malebathrum 156
malluuium 129
malus 135.165.n
mandya 88
μανδύη 88
manicatus 67
mantica 175
manus ferreæ. 150.n
marcellus 10
mare cœruleum. 183
margaritæ 139
marinus 202
marmoreus 202
martha 29
maſſilienſium frugalitas 66
matella 164
matellio 165
mauri 171
Media tunica 68
medica veſtis 30
megalenſis purpura 15
melinum 156
melitites 134
menſæ 168
menſæ citreæ 171
menſæ rotundæ 171
menſæ ſecundæ 168
meſſa 175
meta molendinaria 112
à Metallis & plantis 200
metellus diadematus 98
Miliarium 136
militaris lex 80
mitra 93.162
Modiolus 179
molendinaria meta 112
molochinus 201
molochinus color. 9
monima 97
μονήρης ναῦς 10.n
μονοχίτων 68
μονόκροτος ναῦς 10.n
monopodia 172
monoxylæ lintres 115.n
moreus 10
mors atra 187
mos Catonis 65
mos iurecõſultorum 80
mos manumittendi ſeruos 94
Mula carrucaria. 112
muliebris ſtola 89
mulierũ priuilegia apud Romanos. 51

mulſum 132
mulſum cibi genus 133
munera antiqua 55
murices 18
muriceus 201
murinus 201
murrhina 119.143
muſcatus 203
muſtelinus 201
mutinenſis 6
Μυωπάρω 76. 79.81.n
myoparo piraticus 77.n
myoparones parui 78.n
μυελοφόρος ναῦς 155.n

N

Nardinum 156
natiuum 190
natiuus 190
nauales ſocij 144.n
naualia 153.n
ναυαρχίς 75.n
nauicella 94.n
nauicula 124.n
nauicula parua 106.n
nauigare in Maſſiliā 66
nauigiolum 123.n
nauigium 123.n
ναύσταθμος 154.n
nautæ 167.n
τὸ Ναυτικόν 152.n
nautilos 21.n
Νεώρια 153.n
νεώσοικοι 153.154.n
neſichthon 32.n
Νικομηδίς 88.n
niger 198
nigra 203
νηίτης στρατός 152.n
nimbus 153
niuarium colū 148
niueus 202
Numa 60
numiſma 178
nummus 14

O

Obſonator 172
obſones 172
ὀκτήρης 38.n
oculus 165.n
OEdina calciamē-ta 159
œnomali 133
Olla 135
olores purpurei 193
Oneraria nauis 5.6.88.n
onyx 160
Opella 190
opera 190
opera togata 70
opiferi funes 165.n
ὄψον 172
Orā ſoluere.146.n
orbes 170.171
ornamēta ſenatoria 53
ornamenta triūphā-tium 55
ὄρθιος νόμος 130.n
Oſtrina veſtis 9
oſtrinus 201
ὀθόνη 78
othonia 78
ὀθόνη 164

P

πάκτωνες 112.n
palearum nauis.93.n
palla aurea 33
palla Gallica 76
palla honeſta 76
palla tragœdi vte-bantur 77
palla vnde dicta 77
pallia cœnatoria.76
pallia communia.73
pallidus 195.198
palliolatus 75
pallium 73
palliū philoſopho-rum 73
palmata toga 54
palmata tunica 71
paludamentum 57
paludamentum Galliæ 58
paludamentum imperatorum geſta-men 59
paludati 57
pamphile 31
panathenaicum 156
pandere vela 139.n
paonacius 195
papauerata 291
paraſemon 147. 165.n
παραχουρεῖν 143.n
paropſides 122. 123
patella 120
patina 118
patina Vitellij 119
paulus AEmilius 49

Pelagus 13
pellene 83
pellenicæ 83
pelluuium 129
pelues 129
πεντεκαιδεκήρης 39.n
πεντηκόντορος 8.n
penula 86
penula gauſapina 89
penula viatoria 87
penula ſcortea 87
penula vſi oratores 88
penulæ vſus 86
penulã ſcindere 87
penulati 86
περίλευκον 48
περίνεως 143.n
περιπόρφυρος 16.48
παραθωρακίδια 80
περίζωμα 102
perſarum mille naues 25.n
pes 140.n
petaſati 99
petaſos 99
petaſus 99
φαινόλης 88
φαινομηρίδες 74
φάσκωλον 103
phaſeli 155.n
phaſelus 79.80.n
phiala 137
phialium 137
phœniceus 7.200
phœniceus color in equo 195
φοινικίς 20
φορτηγικὸν πλοῖον 91.n
φορτηγός 88.90.n
φυλακίς 85.n
φύραμα 133.n
φυρᾶν 133.n
piceus 202
picta toga 16.55
pictæ veſtes 35
picturæ inſitæ 35
πηδάλιον 166.n
pileati ſerui 95
pileus 94
πιλίον 94
πίναξ 121
piraticæ naues 76.n
piraticus myoparo 77.n
piſcatoria nauis 94.n
piſtris 86.n
Plaga 98
plagula 98
πλευραί 126.n
plinij locus reſtitutus 26.n
πληρώματα 143.145.n
πλοιάριον 123.n
plumbari 113
plumbei 41
plumbũ duplex 113
plutarchi locus emaculatus 133.n
ποδεῶνες 141.n
pœna adulterij 43
politianus 67
pollentinæ 5
polymita 35
pompeij & Alexãdri ſimilitudo 62
pomulatus 203
pontones 84.n
populus tunicatꝰ 38
πόρια 83.84.n
πορφυρίς 20
πορθμεῖον 85.112.n
πορθμός 85.n
ποτάμια πλοῖα 111.n
πούς 140.n
Præcingere 37
præcipui lanarũ colores 6
prædatoriæ naues 75.76.n
præſidiaria nauis 85.n
prætexo 49
prætexta 16.48
prætexta an triumphantium ſit 52
prætexta quid proprie 48
prætexta toga 53
prætextæ origo 51
prętextę S.Tullij.62
prætextæ vſus 51
prætextata amicitia 52
prætextati 48
prætextatus Papirius 52
prætextatus qui 52
prætoria nauis.75.n
preſſus 188
pretium purpuræ.17
πρίστις 87.n
proaries 132

procinctũ teſtamentum 40
promulſis 132
promulſidiaria vaſa 132
πρόσπλοι νῆες 103.n
propugnatores 138.n
πρώρα 130.165.n
πρωράτης 132.167.n
proreta 167.n
πρωρεύς 132.167.n
πρόσκωπος 143.n
prouerbium 101
πρύμνα 130.n
Pterna 135.165.n
Pullũ leporis dorſum 189
pullus 189.190.199.203
puluini 174
punica nauis 22.n
puniceus 195
puppis 130.165.n
pura pro cãdida. 47
pura toga 45
purpura Megalẽſis 15
purpura inſigne magiſtratuum 13
purpura pro magiſtratu 13
purpuræ appellatio 12
purpuræ inuentio. 11
purpuræ pretium. 17
purpuræ vſus 12
purpuræ vſus hodie ignotus 12
purpurea nix 193
purpurea toga 55
purpurei claui 121
purpurei olores 193
purpureus 10.193.201
πύργουχοι 138.n
pyxis 160

Q

Quadrans 41
quadrãtes centũ 42
quadriremis 26.n
quies tunicata 69
quinqueremis 32.85.n

R

Ralla 190
raphael Volaterranus 22
rapum 200
rara 190
rara toga 42.70
ratis 118.n
rauum mare 198
rauus 195
Remi 142.165.n
remiges 143.167.n
remulco trahere 82.n
repoſitoria 130
reſtis 93
reticulum 94
Rheda 111
ῥίψ 114.n
rhodiæ naues 21.n
rhytum 69
Robus 192
roma 22
romana nauis 22.n
romani põtificis authoritas 60
roſeus 194.200
roſtra pro concione 75.n
roſtra, templũ 75.n
roſtratæ naues 73.74.n
roſtrum 165.n
roſtrũ tridens. 165.n
rotatus 203
rotundæ menſæ 171
Ruber 192.193
ruber color 10
rubeus 192
rubidus 8.192
rudentes 165.n
rufus 192
ruſſatus 193
ruſſeus 193
ruſſus 193
rutilus 6.7.192

S

Saccularij 149
ſacculus 149
ſaccus 148
ſaga 37
ſaga liguſtica 81
ſagatus 81
ſaginatus 193
σάγοι 80
ſagulum 81
ſagum 79
in Salo eſſe 146.n
σάλοι 147.n
ſalum 147.n
σάμαινα 154.n
ſamſucinum 156
ſandaracinus 202
ſandycinus 200
ſanguineus 202

ſardapali hiſtoria. 24
ſardonica 12
ſarra 15
ſarrana 15
ſartago 135
Scalmus 125.n
ſcapha 95.115.116.n
ſcaphia 163
σκαφίδιον 117.n
ſcaphis 164
ſcaphium 117.n
ſcaphium 163
σκάφος 116.n
ſcarabeorum genus extremè viride. 196
σκευοφόρος 89.n
ſchedia 118.n
σχιστὸς, χιτὼν 75
ſcindere penulam. 87
ſcortea penula 87
ſcutula 5
ſcutulatus equus. 203
ſcutulatus textus 5
ſcyphus 177
Seleucides triremes 87.n
ſenatoria ornamenta 53
ſenecæ locus emendatus 163.n
ſentina 127.n
ſeptiremis 38.n
ſeres, ſerica. 28
ſerica villoſa 79
quid ꝓprie Sericũ. 31
ſericum vnde dicatur 28
ſerinda ciuitas 29
ſerui pileati 95
ſerum barbarum. 29
Sidonia nauis. 22. 23.n
ſigilla 123
ſigillati 124
ſignum prælij futuri 22
ſilaceus 199
ſimilitudo Pompeij & Alexandri 62
ſindon quid, & vnde dicta 78
ſipontinus lapſus 77.142
σπαταρώς 91.n
σπηρὸς 89.90.n
Smaragdus 196
ſmyrneæ naues. 22.n
Solia 163
Spadices 186
ſpadiceus 195
ſpadix 7
ſpartanarum cultus. 75
ſpeculatoria nauis. 104.n
ſpeculum 128
ſpumeus 203
Stola 1
ſtola apud veteres. 1
ſtola etiã viros vti. 89
ſtola muliebris 89
ſtola pro cultu 2
ſtola vnde dicta 2
ſtolatum 90
στῦλος 152.n
ſtrabonis locus emẽdatus 11.n
στρατία ναυτική. 153.n
στρατηγίς 75.n
στρατιώτις 91.n
στρογγύλη ναῦς 7.n
ſtructor 172
Suaſus 190.200
ſuauis color 194
ſubalares culcitræ. 174
ſubligaculum 102
ſubſerica 28
ſuccincti 36
ſupellex Deliaca. 166
Syllæ dictum de Cæſare 93
ſympullum 116.117
ſyntheſis 45
ſyriacæ naues 21.n
T
T. Caſtritius 86
T. Priſcus 32
Tacitus imperator 28
talentum 23
ταρσὸς 142.n
taſij 28.n
Tecta nauis 28.n
tellus 190
temo 166.n
terra 190
teſtamẽtum procinctum 40
τετρήρης 26.n
textus ſcutulatus 5
θαλαμῖται 158.

160.n
θάλαμος 168.n
thalaſſinus 202
thericles 153
theriſtra 89
thoraces linei 37
θεράπαιναι 158.160.n
θρᾶνος 168.n
θρανίον ταρσός. 142.n
thronus 167.n
θύβη 131
Tiara 95
tiara pro galea 95
τήβεννα 38
τήβεννος 38
τήλινον 157
tinctura 12
Toga ἀμφίφυρος & πλάτος 46
toga palmata 54
toga prætexta 53
toga picta 16.55
toga pro pacis artibus 39
toga pura 45
toga purpurea 55
toga quæ fuerit 38
toga rara 42.70
toga virilis 47
togata Gallia 45
togata quies 70
togatæ comœdiæ. 43
togati pro pacis amatoribus 45
togati Hiſpani 45
togatulus 40
togatus 40.43
togatus Xerxes 43
togula 40
τοίχαρχος 132.n
τοῖχος εὐώνυμος καὶ δεξιός 126.n
toralia 173
toreumata 178
tori 173
toye 73
Trabea 54
trabeæ conſulares. 54
trabeæ equitum 56
trabeæ vſus inferre. 56
trabearum genera. 56
trachelus 165.n
tragemata 169
tranſtra 141.n
trapezophora 171
τριακοντήρης 38.n
τριακόντορος 8.n
τριάρμενος 138.n
triclinium 173
triens 144.145
τριηραρχόν 154.n
τριηρημιολία 45.n
τριηρημιολίαι. 77.n
τριήρης 25.n
tripatinum 120
tripes 172
triremis 25.85.n
triremem quis primus inuenerit.26.n
triumphātium ornamenta 55
τρόπις 126.n
trua 128
trulla 128
trulleum 128
Tuber 200
tullus Hoſtilius 52
tunica 73
tunica coccina 72
tunica domeſtica.70
tunica ima 67
tunica Iouis 16
tunica lati claui 71
tunica media 68
tunica pallio propior 74
tunica palmata 71
tunica quæ vulgo camiſia 68
tunicæ 65.67
tunicata iuuentus.65
tunicata quies 69
tunicatus 69
tunicatus populus. 38
turres 165.n
turritæ naues 64.n
Tympana 118
typus mundi cucumis 184
tyria 13
tyriæ 15
tyriæ lacernæ 15
tyriamethyſtus 14
tyrianthinus 200
tyrium 14
tyros 14

V

Variæ lances 114
varius color 197
varius equus 197
vaſa promulſidiaria. 132
Vectoria nauigia.

96.n
veliuolantes naues. 140.n
velum 137.n
verſicolores 198
verſus Brixij de Lõgolio 104
verucula 135
veſtales virgines. 98
veſtes pictæ 35
de Veſtibus aureis. 32
veſtimenta 38
veſtis appellatio 1
veſtis Chriſti 56
veſtis conchyliata. 18
veſtis holoſerica 28
veſtis medica 30
veſtis oſtrina 9
veſtis vndulata 8
vexillum 168.n
vexillum 23
Viatoria 2
viatoria cubicula 3
viatoria penula 87
victor Fauſtus 146
villoſa ſerica 79
villoſæ lænæ 82
vinaria nauis 92.n
violaceus 200
viridis 8.10.196
virgines veſtales 98
virilis toga 47
viriolæ 179
vitiles naues 112.n
vitreus calix 153
vitta 98
Vlua ſalix 186
Vndulata veſtis. 8
vnguentorum differentia 155
vnguentorum vſus. 157
Vrceolus 153
vrceus 153
Vſus lacernarũ. 83
vſus penulæ 86
vſus purpuræ 12
Vxoriæ fibulæ. 179

X

Xerxes togatus. 43
ξύλα καύσιμα 103

Z

Zona 35.91
zona erat & virorũ. 91
ζωστὴρ 93
ζυγῖται 158.160.n
ζυγὸς 168.n

EXCVDEBAT ROBERTVS STEPHANVS
PARISIIS, ANN. M. D. XXXVI.
PRID. CAL. SEPTEMB.

ERRATA SIC CORRIGITO IN LIBRO DE RE NAVALI.

Pagina	Linea	
10	tem	triremes
16	tius	δικρότῳ:
17	ſcripſit,	dierotas
19	Lucianus	ἕρωτις;
21	guſtus,	πεπηγύιαις
Ibidem	ἐνστρόφοις	εὐστρόφοις
45	nus:	Nec
57	quæ	Actis his rebus,
81	videatur	mouet
82	ſuerunt	lora
93	ipſis	gaulum
Ibidem	τὴν	ἀσίαν.
116	pano	*il batello.*
195	B	antennarum extremæ

IN DE RE VETSIARIA.

Pagina	Linea	
2	alibi	ἐνίκησαν
25	ne,	excitaſſet, in ea ipſa pyra domum ligneam ædificauit: in qua
31	Quid	procedere
39	exceptúſque	ab eo comperta
Ibidem	nomine toga	nomine tebennos, id eſt toga appellata eſt.

In verbis Vlpiani quæ ſtatim poſt epiſtolam ponuntur, pro Ariſtoteles, lege Ariſto.

SPECIAL 86-B
18555
GETTY CENTER LIBRARY